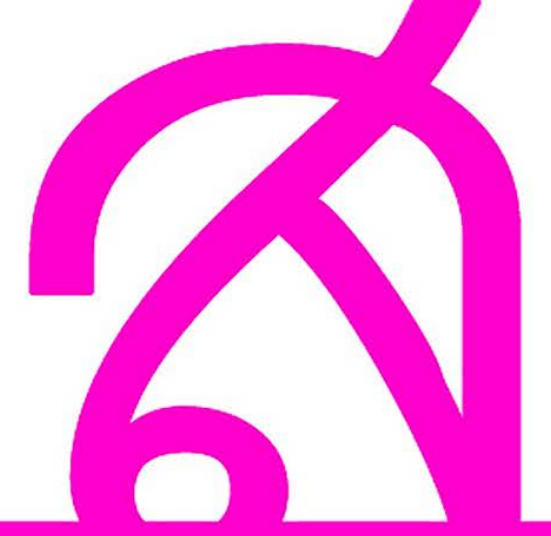

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

วารสารสหศาสตร์
Interdisciplinary Studies Journal

ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2563)
Vol. 20 No. 2 (July - December 2020)

ASASAHNAAS

ISSN 1513-8429

ឆ្នាំ 20 ឆ្នាំ 2 (ព.ស. - ព.ស. 63)

วารสารสหศาสตร์

ISSN: 1513-8429

หน่วยงานที่รับผิดชอบ: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ในสาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ ของนักวิชาการทั้งภายใน และภายนอกมหาวิทยาลัย
2. เพื่อเป็นสื่อกลางแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นทางวิชาการในสาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ ของนักวิชาการทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย
3. เพื่อให้บริการวิชาการแก่สังคมในรูปแบบของวารสารวิชาการ
4. เพื่อให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสาธารณะที่เกี่ยวข้องในสาขาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์
5. เพื่อให้เป็นเอกสารประกอบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

ปีที่พิมพ์ ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2563)

กำหนดออกวารสาร ปีละ 2 ฉบับ มกราคม-มิถุนายน และ กรกฎาคม-ธันวาคม

จำนวนหน้า 207 หน้า

จัดพิมพ์โดย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170

โทรศัพท์. 0-2800-2840-70

โทรสาร. 0-2441-9738

Website: www.sh.mahidol.ac.th

วารสารสหศาสตร์

อยู่ในฐานข้อมูลของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI)
ในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยอยู่ในกลุ่มที่ 2

บทความหรือข้อคิดเห็นใดๆ ในวารสารสหศาสตร์เป็นวรรณกรรมของผู้เขียนโดยเฉพาะ
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และกองบรรณาธิการ
ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย

กองบรรณาธิการไม่สงวนสิทธิ์ในการนำบทความไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษาแต่ให้อ้างอิง
แหล่งที่มาให้ครบถ้วนสมบูรณ์

สารบัญ

บทบรรณาธิการ (Editorial)

บทบรรณาธิการ.....	1
Editorial	

บทความวิชาการ (Articles)

แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของราชทัณฑ์ไทย.....	2-17
<i>Concept and Measures of Treatment for Elderly Inmates in Thai Corrections</i>	

จิตติธิดา อิติธรรมพฤษ์

Dittita Tititampruk

ธเนศ เกษศิลป์

Tanet Ketsil

เพศภาวะของชุมชนโคกพนมดี: การตีความจากมุมมองโลกที่สาม.....	18-32
---	-------

อนุสรณ์ อำพันธ์ศรี

Anusorn Amphansri

บทความวิจัย (Research)

รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย.....	33-43
<i>Academic Affairs Administration Model for Bilingual Schools in Thailand</i>	

โสภิต ฉายะสฤติย์

SOPIT CHAYASATIT

เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำคดียาเสพติด.....	44-56
---	-------

The Life Pathway of Recidivist Female Drug Offenders

ตฤณห์ โพธิ์รักษา

Trynh Phoraksa

อุนิษา เลิศโตมรสกุล

Unisa Lerdtomornsakul

ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น.....	57-70
---	-------

Behavioral Intention of Tourists Towards Urban Tourism in Khon Kaen Province

ชัยรัช ศรีบวรพิทักษ์

Chaithawat Siribowonphitak

จินณพัช ปทุมพร

Jinnapas Pathumporn

ราณี อีสัยกุล

Ranee Esichaikul

อัตวิสัย ผัสสะ และประสบการณ์ของผู้ป่วยในการใส่สายให้อาหารทางจมูก.....	71-85
---	-------

Subjectivity, Sensory and Experiences of Patients with Nasogastric Tube

เมธิตา วิวิตรกุล

Metita Wiwitkul

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข เซอร์เรอร์

Penchan Pradubmook Sherer

พิมพวัลย์ บุญมงคล

Pimpawun Boonmongkon

ผกามาส ตันวิจิตร

Phakamas Tanvijit

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิดในนักศึกษา

ระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยรัฐ.....86-97

*Actors Associated with Methods of Birth Control Among Undergraduate Students
in a Public University*

ณัฐดนัย โมรากุล

Natdanai Morakul

รณภูมิ สามัคคีคารมย์

Ronnapoom Samakkeekarom

ปฐมพงศ์ สมคง

Pathompong Somkong

กฤติน อินคำป็น

Krittin Inkumpan

ธัญชนก สวนสอน

Tanchanok Suansorn

ชุติมณฑน์ กิณนร

Chutimon Kinnon

สิริมา มงคลสำฤทธิ์

Sirima Mongkolsomrit

สถานะองค์ความรู้ นโยบาย กลไกการดำเนินงาน

และระบบวิจัยเพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น : ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์.....98-118

*State of the Knowledge, Policy and Intervention to Solve the Problem
of Teenage Pregnancy: The Strategic Recommendations*

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์

Penchan Pradubmook- Sherer

วิพุธ พูลเจริญ

Wiput Phoolcharoen

เพ็ญศรี สงวนสิงห์

Pensri Sanguansing

พงษ์ศักดิ์ สกุลทักษิณ

Phongsak Sakultaksin

การจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษา

ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล.....119-130

*Music Instructional Management Undergraduate Electric Bass
in Bangkok And Metropolitan*

ฮามี่ร์ อ่อนทอง

Harmeen Ontong

เอกชัย พุทธิบุญ

Ekachai Phuhirun

พิมลมาศ พร้อมสุขกุล

Pimonmas Promsukkul

รุ่งเกียรติ สิริวงศ์สุวรรณ

Rungkiat Siriwongsuwan

พลวัตชุมชนพื้นที่สีเขียวของชุมชนบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ.....131-151

*Green Zone Community Dynamics of the Bang Nam Pheung Community
in Samut Prakan*

ธนกฤต หิรัญสาย

Tanakrit Hiransai

สุภาภรณ์ สงค์ประชา

Supaporn Songpracha

พฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของประชาชนในตำบลท้ายเหมือง

อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา.....152-164

*Leatherback Sea Turtle Conservation Behavior of People
in Thai Mueang Beach, Thai Mueang District, Phang Nga Province, Thailand*

จรินทร์พร จุนเกียรติ

Jarinporn Joonkiat

คนางค์ คันธมธุรพจน์

Kanang Kantamaturapoj

การสำรวจความคิดเห็นต่อการคุกคามทางเพศบนระบบขนส่งสาธารณะ ในเขตกรุงเทพมหานคร.....	165-185
--	---------

A Survey on Opinions Towards Sexual Harassment on Bangkok's Public Transports

รณภูมิ สามัคคีคารมย์

Ronnapoom Samakkeekarom

อารุณ เกตุสาคร

Arroon Katsakorn

การประยุกต์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการศึกษามลพิษทางอากาศ ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น.....	186-201
--	---------

GIS Application in Air Pollution Study in Khon Kaen Province Area

เสาวลักษณ์ ขจรพบ

Saowalak Khanchonphob

ธัญญรัตน์ ไชยคราม

Thanyarat Chaiyakarm

บทบรรณาธิการ

วารสารสหศาสตร์ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 ยังคงมีความหลากหลายของเนื้อหาทั้งในด้านสังคมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ จากบทความวิชาการทั้ง 13 บทความ ภายในเล่มมีเนื้อหาสำคัญทั้งในบทความวิชาการและบทความวิจัย ได้แก่ แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของราชทัณฑ์ไทย เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำคดียาเสพติด ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิถีคุมกำเนิดใน นักศึกษาระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยรัฐ สถานะองค์ความรู้ นโยบาย กลไกการดำเนินงาน และระบบ วิจัยเพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น : ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ พฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของ ประชาชนในตำบลท้ายเหมือง อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา และพลวัตชุมชนพื้นที่สีเขียวของชุมชนบาง น้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งกองบรรณาธิการหวังว่าบทความมีความหลากหลายและน่าสนใจเหล่านี้จะเป็น ประโยชน์แก่ผู้อ่านในการศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาด้านวิชาการต่อไป กองบรรณาธิการ ขอขอบคุณผู้เขียน บทความและคณะทำงานทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำวารสารในครั้งนี้ จนลุล่วงไปด้วยดีอีกวาระหนึ่ง หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านจะได้รับความรู้ ความเข้าใจรวมทั้งเกิดแนวความคิดใหม่ ที่ได้จากการอ่านบทความและ นำไปสร้างสรรค์ผลงานวิชาการที่เป็นประโยชน์มีคุณภาพทำให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการต่อไป

กองบรรณาธิการ

แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของราชทัณฑ์ไทย

ดร.จิตฐิตา จิตธรรมพฤษ¹

ดร. ธเนศ เกษศิลป์²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอแนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทย ซึ่งดำเนินงานโดยกรมราชทัณฑ์ ที่เป็นหน่วยงานหลักในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด รวมถึงผู้ต้องขังสูงอายุ โดยนำเสนอถึงสถานการณ์ผู้ต้องขังสูงอายุทั้งในส่วนของจำนวนสถิติประชากรและคุณลักษณะของผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยโดยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ แนวคิดและกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของกรมราชทัณฑ์ การวิเคราะห์ถึงปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังสูงอายุตลอดจนเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทย

คำสำคัญ: ผู้ต้องขังสูงอายุ, การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด, การราชทัณฑ์,

1,2 อาจารย์ ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Concept and Measures of Treatment for Elderly Inmates in Thai Corrections

Dittita Tititampruk, Ph.D.¹

Tanet Ketsil, Ph.D.²

Abstract

This article aims to explain the concepts and measures of treatment for elderly inmates in Thailand. The treatment for elderly inmates is the responsibility of Department of Corrections which is the essential organization for offender treatment and rehabilitation including elderly inmates. This article is exploratory study in the current elderly inmate population and their characteristics which is compared with other countries. Also, the current concepts and measures for elderly inmate treatment, the analysis of problems and needs by elderly inmate including the suggestions for improving concepts and measures of treatment is explained in this article.

Keywords: Elderly inmates, Offender Rehabilitation, Corrections

1,2 Lecturer, Department of Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของราชทัณฑ์ไทย

ดร.จิตติธิดา ธิติธรรมพฤษย์¹

ดร. ธเนศ เกษศิลป์²

บทนำ

ข้อมูลขององค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) คาดการณ์ว่าในช่วงปี 2001-2010 เป็นศตวรรษแห่งผู้สูงอายุ โลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยกำหนดว่าประเทศใดมีประชากร อายุ 60 ปีขึ้นไป ในสัดส่วนเกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าประเทศนั้นก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หรือ Aging Society และจะเป็น "สังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ" (Aged Society) เมื่อสัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 ซึ่งแต่ละประเทศจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ เช่น ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทางด้านการแพทย์ การโภชนาอาหาร (สุนทวิทย์ จิตสว่าง และ นที จิตสว่าง, 2559)

ประเทศญี่ปุ่นจะเป็นประเทศที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่เป็นอันดับหนึ่ง ตามมาด้วยประเทศอิตาลี เยอรมันและสวีเดน ซึ่งประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในประเทศที่กำลังอยู่ในช่วงการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ (Aged Society) โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ระบุว่า ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี 2005 โดยมีประชากรผู้สูงอายุ ร้อยละ 10.4 ของประชากรทั้งประเทศและคาดว่าจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ในช่วงปี 2024-2025 เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ประเทศไทยจำเป็นต้องเปลี่ยนความคิดจากเดิมที่เคยมองว่าการที่มีผู้สูงอายุจำนวนมากจะนำไปสู่การสร้างภาระให้กับระบบเศรษฐกิจ สังคม แต่รัฐต้องมองว่ากลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนที่มีคุณค่าและควรได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานที่สามารถทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีพอยู่ได้ในสังคม โดยพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 ได้กำหนดให้รัฐจัดสิทธิประโยชน์ของผู้สูงอายุให้ได้รับการคุ้มครองการส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น การบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข การได้รับสวัสดิการสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะที่เหมาะสม การศึกษา การได้โอกาสในการประกอบอาชีพและหารายได้ และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากภาครัฐ เป็นต้น (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2556; สุวภัทร พิรณฤทธิ์และคณะ, 2555)

แต่นอกจากนี้จากผู้สูงอายุโดยทั่วไป กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุที่ผู้กระทำความผิดที่ถูกคุมขังในเรือนจำหรือทัณฑสถานตามคำพิพากษาของศาล ก็เป็นกลุ่มคนชายขอบหรือกลุ่มเปราะบางที่รัฐต้องให้ความสนใจและจำเป็นต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมและได้รับความดูแลด้านสวัสดิการและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้น คณะผู้เขียนได้จัดทำบทความวิชาการนี้เพื่ออธิบายถึงแนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของกรมราชทัณฑ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล โดยการควบคุมตัวผู้กระทำความผิดไว้ในเรือนจำและทัณฑสถานและดำเนินการอบรม

1,2 อาจารย์ประจำ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

แก้ไขและฟื้นฟูสภาพจิตใจให้ผู้กระทำผิดเหล่านี้กลับตัวเป็นคนดีและพร้อมที่จะมีโอกาสในการกลับมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุขเมื่อพ้นโทษออกไป (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2556)

ความหมาย จำนวนประชากร และลักษณะของผู้ต้องขังสูงอายุ

องค์การสหประชาชาติ (United Nations:UN) ได้ให้นิยาม ผู้สูงอายุ (Older person) หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป (United Nations) ซึ่งผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนดนิยามความหมายไว้คือ ผู้ต้องขังทั้งชายและหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ซึ่งเหมือนกันประเทศอังกฤษและประเทศสิงคโปร์ที่กำหนดให้ผู้ต้องขังที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป เป็นกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ผู้ต้องขังที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไปถูกจัดให้เป็นกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ ในขณะที่บางประเทศ เช่น ประเทศแคนาดา สวิตเซอร์แลนด์และ เกาหลีใต้ เป็นต้น มีการจัดแบ่งกลุ่มช่วงอายุของผู้ต้องขังสูงอายุไว้ กล่าวคือ กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ (Older Prisoner) คือ ผู้ต้องขังที่มีอายุระหว่าง 50-64 ปี กลุ่มผู้ต้องขังชรา (Elderly Prisoner) คือผู้ต้องขังที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่ผู้ต้องขังที่มีอายุมากกว่า 70 ปีขึ้นไป จะถูกจัดอยู่ในกลุ่ม “ผู้ต้องขังที่ไร้สมรรถภาพ” (Geriatric Offender) (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2556)

สถิติผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยและทั่วโลก

จากการสำรวจข้อมูลของกรมราชทัณฑ์ ปี พ.ศ. 2560-2563 พบว่า จำนวนผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยมีแนวโน้มสูงขึ้นและเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละผู้ต้องขังสูงอายุ จำแนกตามเพศ ปี 2560-2563 (คน)

พ.ศ.	ผู้ต้องขังสูงอายุ (เพศ)	จำนวน	ร้อยละ
2560	ชาย	5,477	81
	หญิง	1,285	19
	รวม	6,762	100
2561	ชาย	4,621	84
	หญิง	881	16
	รวม	5,502	100
2562	ชาย	2,904	76
	หญิง	918	24
	รวม	3,822	100
2563	ชาย	6,072	82
	หญิง	1,334	18
	รวม	7,406	100

ที่มา: กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม 2563)

จากตัวเลขสถิติข้างต้น ผู้ต้องขังสูงอายุที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำหรือทัณฑสถาน ในปี พ.ศ. 2563 มีจำนวน 7,406 คน แบ่งเป็นผู้ต้องขังชาย 6,072 คน หรือร้อยละ 82 ในขณะที่จำนวน ผู้ต้องขังหญิงที่สูงอายุมีจำนวน 1,334 คน หรือร้อยละ 18 ซึ่งแนวโน้มของจำนวนผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะมีเพิ่มสูงขึ้น และเมื่อเทียบกับผู้ต้องขังประเภทอื่นๆ จำนวนผู้ต้องขังสูงอายุมีสัดส่วนที่สูงกว่า ผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษอื่นๆ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนผู้ต้องขังกลุ่มพิเศษ จำแนกตามประเภทกลุ่ม ปี พ.ศ. 2560-2563

กลุ่มผู้ต้องขัง	ปี 2560		ปี 2561		ปี 2562		ปี 2563	
ผู้ต้องขังหญิงตั้งครรภ์ และเด็กติดผู้ต้องขัง	เด็ก	ตั้งครรภ์	เด็ก	ตั้งครรภ์	เด็ก	ตั้งครรภ์	เด็ก	ตั้งครรภ์
	272	297	245	232	235	233	206	222
ผู้ต้องขังสูงอายุ	6,762		5,502		3,822		7,406	
ผู้ต้องขังพิการ	2,956		2,871		2,672		4,380	

ที่มา: กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม (ข้อมูล ณ เดือนพฤษภาคม 2563)

จากรายงานแนวโน้มเรือนจำทั่วโลก ปี 2020 (The Global Prison Trends 2020) ซึ่งเป็นรายงานประจำปี โดยความร่วมมือขององค์กร Penal Reform International (PRI) กับสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย หรือ TIJ ระบุถึงสถานการณ์สัดส่วนจำนวนประชากรผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำทั่วโลกมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในหลายประเทศ โดยรายงานดังกล่าวระบุว่า จำนวนประชากรผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศสิงคโปร์มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 50 ในช่วงระหว่างปี 2013-2018 โดยส่วนมากผู้ต้องขังสูงอายุที่กระทำความผิดในประเทศสิงคโปร์จะเป็นผู้กระทำความผิดที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและส่วนมากจะเป็นผู้กระทำความผิดซ้ำ โดยข้อมูลจากศาลยุติธรรมสิงคโปร์รายงานว่า ผู้กระทำความผิดคดีอาญา 196 คน ในปี 2018 เป็นผู้ที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ในขณะที่ประเทศเกาหลี ซึ่งเป็นประเทศที่มีจำนวนผู้สูงอายุมากเป็นอันดับต้นของโลก มีรายงานจำนวนสถิติการเพิ่มขึ้นของผู้ต้องขังสูงอายุถึงร้อยละ 45 อย่างต่อเนื่องใน 5 ปีที่ผ่านมา โดยเป็นผู้กระทำความผิดที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป (Penal Reform International & TIJ, 2020)

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศทางตะวันตก ดังเช่น ประเทศสวีเดนหรือแลนด์ จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำที่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าในระหว่างปี 2007 และ 2017 โดยมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากรกว่า 800 คน ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการคาดการณ์ว่า ในปี 2030 หนึ่งในสามของประชากรผู้ต้องขังในเรือนจำจะมีอายุมากกว่า 55 ปีขึ้นไป ซึ่งจะเพิ่มสูงขึ้น 4,400 เปอร์เซ็นต์ในรอบ 50 ปี สำหรับประเทศแคนาดา จำนวนผู้ต้องขังสูงอายุที่มีอายุมากกว่า 50 ปี จะมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 25 ในเรือนจำของรัฐบาล (Penal Reform International & TIJ, 2020; Kideuk Kim and Bryce Peterson; 2014)

ลักษณะของผู้ต้องขังสูงอายุ

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง “การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุ” (นันทิ จิตสว่างและคณะ, 2559) เปิดเผยว่าปัจจุบันผู้สูงอายุส่วนใหญ่กระทำผิดคดีอาญาเสพติด โดยเฉพาะผู้ต้องขังสูงอายุหญิง ซึ่งกว่าร้อยละ 90 เกี่ยวข้องกับคดีอาญาเสพติด ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับประเทศสิงคโปร์ โดยมีมูลเหตุแรงจูงใจเนื่องจากการถูกกดดันจากสถานะเศรษฐกิจเนื่องจากการมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ และประสบกับภาวะหนี้สิน จึงต้องหันมาค้ายาเสพติดเพื่อเป็นแหล่งรายได้ แต่มีลักษณะของการกระทำผิดโดยพลั้งพลาด คือ ขาดการเตรียมการณ์ในการกระทำผิด ใช้ทักษะความชำนาญในการประกอบอาชญากรรมน้อยที่สุด ส่วนใหญ่กระทำผิดครั้งแรกซึ่งขาดความต่อเนื่องในการประกอบอาชญากรรม มากกว่าจะเป็นผู้ที่ที่มีลักษณะของอาชญากรอาชีพอย่างแท้จริง โดยส่วนใหญ่จะมีญาติหรือคนในครอบครัว ได้แก่ลูกหลานที่ค้ายาเสพติดอยู่แล้ว แต่ตนเองต้องตกกระไดพลอยโจนค้าขายหรือเฝ้าของให้ลูกหลานหรือรับผิดแทนลูกหลานหรือขายอยู่บ้านในชุมชน สำหรับกรณีผู้ต้องขังสูงอายุที่กระทำผิดในฐานความผิดอื่นๆ เช่น กรณีผู้ต้องขังสูงอายุที่กระทำผิดในคดีเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ส่วนใหญ่จะเป็นผลมาจากที่ตนเองหรือญาติการเป็นผู้ถูกระทำจากสามีหรือคนรอบข้างทำร้ายรังแกตนเอง ส่วนผู้ต้องขังสูงอายุที่กระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินอื่นนั้น ผู้ต้องขังจะมีความสัมพันธ์กับเพื่อน โดยมีการทำงานร่วมกันหรือทำงานสถานที่เดียวกัน เล่นแชร์ เล่นหวย เป็นหนี้และเป็นผู้ค้ำประกันซึ่งกันและกันและผ่อนสินค้าร่วมกันและนำไปสู่ข้อหาฉ้อโกงหรือลักทรัพย์

อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุเข้ามาอยู่และถูกควบคุมตัวในเรือนจำหรือทัณฑสถานในประเทศไทยใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ ผู้ที่กระทำผิดเมื่อตอนอายุมากแล้วและผู้ที่กระทำผิดและได้รับโทษจำคุกเป็นเวลานานจนอายุมากเข้าสู่กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งสาเหตุของการที่ผู้ต้องขังที่ต้องโทษเป็นระยะเวลายาวนานจนอายุมากเข้าสู่กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุนั้นเนื่องมาจากประเทศไทยมีระบบการลงโทษที่ยาวนานทำให้ผู้ต้องขังที่ต้องโทษสูงและถูกคุมขังเป็นเวลาหลายปีต้องกลายมาเป็นผู้ต้องขังสูงอายุอยู่ภายในเรือนจำและทัณฑสถาน และเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ (Penal Reform International & TIJ, 2020) ดังเช่น อัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ต้องขังสูงในประเทศเกาหลีมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับข้อเท็จจริงว่า มนุษย์มีชีวิตยืนยาวขึ้นแต่ไม่สามารถที่จะหารายได้เลี้ยงดูตัวเองได้ จึงต้องหันมากระทำความผิดเพื่อหารายได้ ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาหนึ่งในเหตุผลที่อัตราผู้ต้องขังสูงอายุเพิ่มสูงขึ้นเนื่องจากการมีบทลงโทษที่รุนแรงและยาวนานที่ถูกใช้มาตั้งแต่ปี 1980 ซึ่งเหมือนกับประเทศไทยที่ระบบการลงโทษที่ยาวนาน ในขณะที่ประเทศญี่ปุ่น งานวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังสูงอายุที่หันมากระทำความผิดซ้ำเนื่องจากเห็นว่าเรือนจำเป็นหนทางหนึ่งในการหนีความยากจนและการแยกตัวออกจากสังคม (Elaine Crawley and Richard Sparks, 2006; สุนันทิพย์ จิตสว่าง และนันทิ จิตสว่าง, 2559)

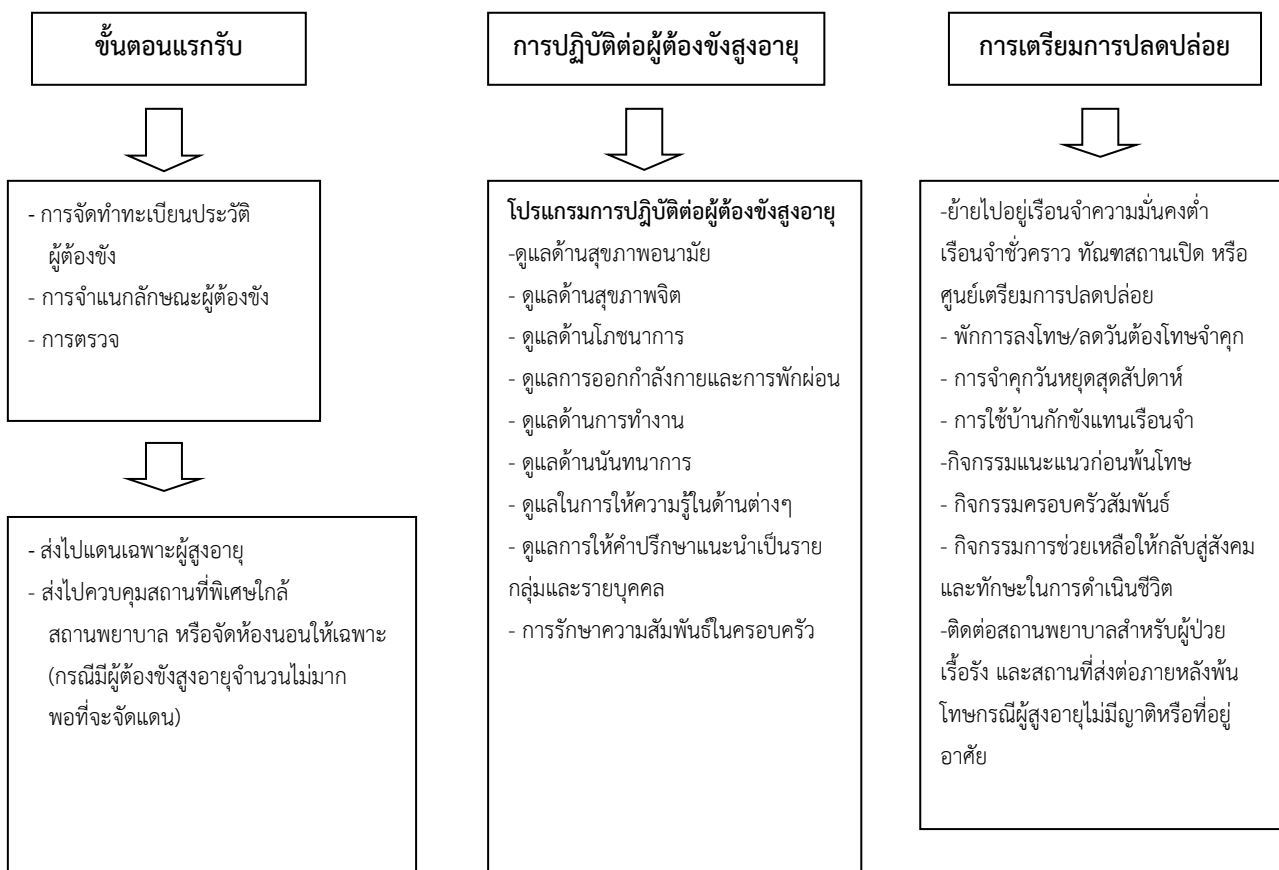
แนวคิดและกระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของประเทศไทย

กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ทำเนิงานด้านกระบวนการยุติธรรมกลไกสุดท้าย ด้านกลุ่มภารกิจพัฒนาพฤตินิสัย โดยปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามคำพิพากษาของศาลควบคุมผู้ต้องขังมิให้หลบหนี รวมทั้งแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้เป็นพลเมืองดีกลับสู่สังคม โดยยึดหลักมนุษยธรรมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมส่วนรวม โดยกรมราชทัณฑ์จะต้องดำเนินงานด้านแก้ไขพฤตินิสัย เป็นการให้โอกาส

กับผู้กระทำผิดปรับปรุง เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม รวมทั้งการพัฒนาจิตใจของผู้ต้องขังที่มีความหลากหลาย ในช่วงอายุ ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มผู้ต้องขังวัยหนุ่ม ผู้ต้องขังข้ามเพศ ผู้ต้องขังเจ็บป่วย รวมถึงผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่ง แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติก็มีความแตกต่างกันออกไป(ขวัญ สงวนเสริมศรี, 2552; สุกฤตา เพชรหนองชุม, 2552)

อย่างไรก็ตาม กรมราชทัณฑ์ เห็นถึงความสำคัญของผู้ต้องขังสูงอายุที่จำเป็นต้องได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมเป็นลักษณะเฉพาะ กรมราชทัณฑ์จึงให้ความสำคัญในด้านการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังสูงอายุเหมือนกับ ผู้ต้องขังประเภทอื่น แต่จะจัดให้อยู่ในรูปแบบของสวัสดิการและการดูแลสุขภาพ โดยเริ่มดำเนินการตั้งแต่ โปรแกรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำต่อเนื่องตั้งแต่ผู้ต้องขังสูงอายุเข้ามาใน เรือนจำ กำหนดโปรแกรมการปฏิบัติระหว่างต้องโทษในเรือนจำ การเตรียมการปลดปล่อยและให้ความ ช่วยเหลือภายหลังพ้นโทษ โดยเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน ดังแสดงตามภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กระบวนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ (กองพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์, 2558)

กระบวนการดำเนินการ ขั้นแรกเรือนจำจะจำแนกลักษณะผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งปะปนกับผู้ต้องขังอื่นๆ โดยจำแนกตามกระบวนการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง และคัดย้ายมาควบคุม ณ แดนผู้สูงอายุที่ทางเรือนจำ และทัณฑสถานกำหนดไว้ โดยจัดบริเวณให้มีความเป็นธรรมชาติ มีความสงบ พื้นที่กว้างขวางเหมาะสมหรับ การพักผ่อน เหมาะแก่การออกกำลังกาย มีความพร้อมในด้านต่างๆ จากนั้น เรือนจำ/ทัณฑสถานจะมีการจัด

“โครงการฟื้นฟูสุขภาพจิตแก่ผู้ต้องขังสูงอายุ” โดยมีกิจกรรมที่น่าสนใจและการบรรยายโดยวิทยากรต่างๆ ประกอบการทำกิจกรรม ในการที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเองไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยที่ผู้ต้องขังสูงอายุจะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

เมื่อการฝึกอบรมสิ้นสุดจะมีการประเมินผลและติดตามผลว่าการปฏิบัติตามโปรแกรม ได้ผลเพียงใด ซึ่งส่วนใหญ่ปรากฏว่าผู้สูงอายุทุกคนรู้สึกสบายใจ ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตใจสงบและนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวัน อย่างการออกกำลังกาย เจริญจิตภาวนา และการนำศักยภาพตนเองไปใช้ในทางที่ดี เช่น ผู้ต้องขังสูงอายุที่เคยบวชเรียนมาจะนำแนวคิดทางศาสนาแนะนำให้แก่ผู้ต้องขังคนอื่นได้รับทราบไปด้วย รวมทั้งผู้ที่มีความสามารถในการอ่านเขียนก็จะมีส่วนในการช่วยผู้ต้องขังคนอื่นที่อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เป็นต้น

ในโปรแกรมการดูแลผู้ต้องขังสูงอายุ จะมีการจัดกิจกรรมประจำวันที่ปฏิบัติตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้าจนเข้านอน ซึ่งต้องจัดให้เหมาะสมกับสภาพ วัย และตามปัจจัยอื่นๆ ที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งนอกจากกิจกรรมที่ทางเรือนจำ/ทัณฑสถานจัดให้แก่ผู้ต้องขังสูงอายุแล้วนั้น การเยี่ยมจากญาติถือได้ว่าเป็นส่วนที่สำคัญมากที่สุดอีกประการที่ช่วยให้ผู้ต้องขังสูงอายุมีความรู้สึกที่ดีขึ้น

การจัดโปรแกรมต่างๆ ที่ให้แก่ผู้ต้องขังสูงอายุ นั้น ไม่ได้คาดหวังว่าผู้ต้องขังทุกคนที่ได้เข้าโปรแกรมแล้ว จะนำความรู้ที่ได้ไปทำงาน หาเลี้ยงครอบครัวหลังพ้นโทษ แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อจะจัดสวัสดิการให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้รับการปฏิบัติตามหลักพื้นฐานด้านมนุษยธรรม โดยมุ่งให้ผู้ต้องขังสูงอายุทุกคนมีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ มีสภาพจิตที่ไม่ว่าเหว ไม่วิตกกังวล ฟุ้งซ่าน

นอกจากนี้ กรมราชทัณฑ์ยังจัดสวัสดิการอันจะเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจิตใจให้แก่ผู้ต้องขังสูงอายุ จึงได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติ เช่น ให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน สืบหาข้อมูลผู้ต้องขังสูงอายุ โดยการเก็บสถิติข้อมูลสถิติผู้ต้องขังสูงอายุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จัดทำโครงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและจิตใจผู้ต้องขังสูงอายุ โดยจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังในรูปแบบต่างๆ เช่น การตรวจสุขภาพ การตรวจวัดสายตาประกอบแว่น การอบรมจิตภาวนา การฟังเทศน์ฟังธรรม กีฬานันทนาการ ประสานงานกับกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด โรงพยาบาล หรือองค์กรการกุศลเพื่อขอรับการสงเคราะห์ช่วยเหลือให้สงเคราะห์ช่วยเหลือในเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น เครื่องอุปโภคบริโภค ที่פקอาศัยหลังพ้นโทษ อุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ไม้เท้า แว่นตา ฯลฯ เพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุมีขวัญกำลังใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ

กระบวนการพักการลงโทษและการอภัยโทษของผู้ต้องขังสูงอายุ

นอกจากกรมราชทัณฑ์จะเน้นในการจัดโปรแกรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุที่เน้นการให้สวัสดิการและการดูแลสวัสดิภาพแก่ผู้ต้องขังสูงอายุแล้ว ผู้ต้องขังสูงอายุยังมีสิทธิประโยชน์ในระหว่างการถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน เช่น การพักการลงโทษและการอภัยโทษ โดยสิทธิทั้งสองอย่างนี้ถือได้ว่ามีประโยชน์อย่างมากที่จะทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุพ้นโทษเร็วกว่าปกติ

การพักการลงโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ

การพักการลงโทษ คือ ประโยชน์ตอบแทนให้กับนักโทษเด็ดขาดที่ได้สำนึกแก้ความผิดและตั้งใจประพฤติตนเป็นคนดี มีความอดสาหัส มีความก้าวหน้าในการศึกษาและอบรม ทำการงานเกิดผลดีหรือทำความชอบแก่ทางราชการเป็นพิเศษ อาจได้รับการพิจารณาให้ปล่อยตัวพักการลงโทษก่อนครบกำหนดโทษตามหมายศาล ตามมาตรา 52 (7) แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560

การพักการลงโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ จะมีขึ้นในกรณีการพักการลงโทษกรณีพิเศษ โดยเกณฑ์ผู้ต้องขังสูงอายุที่จะเข้าเกณฑ์การพิจารณาได้ ต้องมีคุณสมบัติ คือ ต้องเป็นนักโทษเด็ดขาดที่มีอายุ 70 ปีขึ้นไป ได้รับการจำคุกมาแล้วไม่น้อยกว่า 1 ใน 3 ของกำหนดโทษครั้งสุดท้ายครั้งสุดท้าย ไม่มีคดีอาัยตสำหรับนักโทษเด็ดขาดที่ต้องโทษในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษทุกฐานความผิด ยกเว้นฐานเสพจะต้องเป็นการกระทำผิดครั้งแรก มีอาการเจ็บป่วยหรือพิการจนไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ โดยกลุ่มคนเหล่านี้ต้องมีการทำแบบประเมินการช่วยเหลือตนเอง ว่าหมดความสามารถและไม่มีแนวโน้มในการกระทำผิดซ้ำ ถึงได้รับการอนุมัติ ต้องมีผู้อุปการะและยินดีอุปการะดูแล ดูแลและเข้าสู่กระบวนการคุมประพฤติจนกว่าจะสิ้นสุดตามกำหนดโทษ แต่หากยังกระทำผิดซ้ำ หรือ ผิดเงื่อนไขจะถูกเพิกถอนการพักการลงโทษ และนำตัวกลับเข้ามารับโทษในเรือนจำตามโทษที่เหลือต่อไป โดยให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน แต่งตั้งคณะกรรมการพักการลงโทษชั้นเรือนจำเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกในขั้นต้นพร้อมส่งรายชื่อพร้อมเอกสารประกอบการพิจารณาเช่นเดียวกับเอกสารการพักการลงโทษกรณีปกติไปกรมราชทัณฑ์ เพื่อเข้ากระบวนการคัดกรองโดยคณะกรรมการพิจารณาพักการลงโทษของกรมราชทัณฑ์พิจารณาต่อไป

การดำเนินงานในกระบวนการการพักการลงโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ กรมราชทัณฑ์ได้ดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องมาโดยตลอด อีกทั้งมีการพัฒนาและต่อยอดการดำเนินงานให้ครอบคลุมกับกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุในทุกช่วงวัย โดยในปี พ.ศ. 2563 กรมราชทัณฑ์ได้ริเริ่ม “โครงการการพักโทษกรณีมีเหตุพิเศษเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุ” (ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง, 2563) โดยเป็นโครงการที่ดำเนินการในระหว่างปีงบประมาณ 2563-2565 และเป็นการขยายโอกาสให้กับกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60-69 ปี ซึ่งตามเกณฑ์ปกติของการพักการลงโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ จะกำหนดที่อายุ 70 ปี เป็นเกณฑ์ขั้นต่ำ เพื่อสร้างโอกาสให้ผู้ต้องขังได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่มีความเหมาะสมกับช่วงวัย และได้รับการพัฒนาทักษะอาชีพ โดยไม่กลับมากระทำผิดซ้ำ ทั้งนี้ ผู้ต้องขังสูงอายุที่เข้าร่วมโครงการ จะผ่านการประเมินผลตามแบบประเมินความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังก่อนได้รับการปล่อยตัว (Offender Risk Assessment : OA) มีความเสี่ยงในการทำการกระทำผิดซ้ำน้อย หรือค่อนข้างน้อยและผ่านเกณฑ์การประเมินผลการฝึกอบรมหลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุ หรือหลักสูตรอื่นตามที่คณะทำงานโครงการเห็นสมควร

การอภัยโทษในผู้ต้องขังสูงอายุ

การอภัยโทษเป็นอีกหนึ่งสิทธิประโยชน์ที่สำคัญในการช่วยให้ผู้ต้องขังสูงอายุพึงได้รับเช่นผู้ต้องขังทั่วไป โดยการอภัยโทษเป็นอีกหนึ่งช่องทางที่จะทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้พ้นโทษเร็วกว่าปกติซึ่งมีการดำเนินการ

เป็น 2 ลักษณะคือ การอภัยโทษเฉพาะรายบุคคลและการอภัยโทษทั่วไป โดยจะต้องมีการออกกฎหมายตราเป็นพระราชกฤษฎีกาในการอภัยโทษในแต่ละครั้งไป

การอภัยโทษเฉพาะรายบุคคล กำหนดให้ผู้ต้องโทษหรือผู้ที่มีประโยชน์เกี่ยวข้อง เช่น บิดา มารดา บุตร-ธิดา ญาติพี่น้องเป็นผู้ยื่นเรื่องราวทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษขอพระราชทานอภัยโทษต่อองค์พระมหากษัตริย์ โดยดำเนินการได้ต่อเมื่อคดีถึงที่สุดแล้ว สำหรับผู้ต้องขังสูงอายุนั้นต้องมีอายุ 60 ปีขึ้นไป และเป็นบุคคลที่นำเชื่อว่าเมื่อพ้นโทษไปแล้วจะไม่กระทำความผิดซ้ำ โดยการขออภัยโทษในกรณีนี้ หากเป็นเรื่องราวขอพระราชทานอภัยโทษซึ่งไม่ใช่โทษประหารชีวิต ถ้ามีพระราชกระแสให้ยกฎีกาแล้ว จะยื่นใหม่อีกไม่ได้ จนกว่าจะพ้นสองปีนับแต่วันถูกยกครั้งก่อน คือต้องคอยให้พ้นสองปีไปก่อนจึงจะยื่นทูลเกล้าฯถวายฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษขึ้นไปใหม่ได้ ซึ่งผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่ที่ได้รับการอภัยโทษในกรณีนี้จะถูกปล่อยตัวไป

การอภัยโทษทั่วไป เป็นการอภัยโทษให้แก่นักโทษเด็ดขาดทุกคน แต่ยกเว้นในบางกรณีความผิดที่เห็นว่าเป็นภัยต่อสังคมอย่างร้ายแรง ซึ่งการจัดให้มีการพระราชทานอภัยโทษเป็นการทั่วไป จะจัดให้มีโดยรัฐบาลเนื่องในวโรกาสหรือโอกาสที่สำคัญของประเทศอันเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งผู้ต้องขังที่จะขอพระราชทานอภัยโทษได้ในกรณีนี้ ต้องเป็นผู้ต้องขังที่ไม่อยู่ในชั้นเลวหรือเลวมาก โดยต้องโทษมาแล้ว 5 ปี หรือ 1 ใน 3 ของโทษที่ได้รับ ซึ่งหากเป็นคดีร้ายแรงหรือได้รับโทษสูงเกินกว่า 8 ปี ก็จะไม่ได้รับการพิจารณาพระราชทานอภัยโทษ โดยเกณฑ์เหล่านี้ใช้รวมถึงผู้ต้องขังสูงอายุด้วย แต่ผู้ต้องขังสูงอายุอาจได้รับการปล่อยตัวไปเลยในกรณีนี้

กระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเพื่อคืนคนดีสู่สังคมสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ

นอกเหนือจากการจัดโปรแกรมสวัสดิการและการดูแลสุขภาพสำหรับกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุและการจัดสิทธิประโยชน์ที่ผู้ต้องขังสูงอายุพึงได้รับผ่านกระบวนการพักการลงโทษและการอภัยโทษแล้ว การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้กับผู้ต้องขังสูงอายุ ก็เป็นกระบวนการที่สำคัญที่ควรจัดให้กับกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้ต้องขังสูงอายุเหล่านี้บางส่วนเป็นผู้ต้องขังที่ได้รับโทษมาเป็นระยะเวลานานจนอายุสูงวัยขึ้น ดังนั้นกลุ่มผู้ต้องขังเหล่านี้จะใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างไปจากสังคมภายนอก และเมื่อพ้นโทษกลับไปสู่สังคมอาจประสบปัญหาในการปรับตัว จึงเป็นหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ที่จะต้องมีการดำเนินการกระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้ผู้ต้องขังสูงอายุเหล่านี้

ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2563 กรมราชทัณฑ์ยังกำหนดแนวทางการดำเนินงาน “โครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเพื่อคืนคนดีสู่สังคมสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ” (กองพัฒนาพฤตินิสัย กรมราชทัณฑ์, 2563) โดยกำหนดให้เรือนจำ/ทัณฑสถานดำเนินการปีละ 2 ครั้ง โดยกำหนดระยะเวลาในการฝึกอบรม จำนวน 120 ชั่วโมง ซึ่งจะคัดเลือกกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักโทษเด็ดขาดสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 57-59 ปี กลุ่มนักโทษเด็ดขาดสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี แต่ไม่ถึง 70 ปี และ กลุ่มนักโทษเด็ดขาดสูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป โดยโปรแกรมการฝึกอบรมดังกล่าวจะเน้นให้ผู้ต้องขังสูงอายุเตรียมความพร้อมโดยการให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเอง การทำกิจกรรมนันทนาการ การเสริมสร้างทัศนคติ และความคิดเชิงบวก

การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ การจัดการภาวะเครียดและซึมเศร้าสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ การฝึกทักษะอาชีพสำหรับผู้สูงอายุ การวางแผนการดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษ การเข้าถึงสิทธิประโยชน์และสวัสดิการต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าว สามารถจะนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปปรับใช้เมื่อต้องออกไปอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมและสามารถปรับตัวและการใช้ชีวิตในบั้นปลายชีวิตได้อย่างมีความสุข ภายหลังการพ้นโทษ

บทวิเคราะห์ วิจัยและข้อเสนอแนะ

แม้ว่ากรมราชทัณฑ์จะได้กำหนดรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ และดำเนินโครงการโปรแกรมต่างๆ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตตลอดจนดูแลสวัสดิการและสิทธิประโยชน์ต่างๆ ให้กับผู้ต้องขังสูง แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ ยังคงมีหลายประเด็นที่จะต้องให้ความสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของผู้ต้องขังสูงอายุ

ผู้ต้องขังสูงอายุจะมีปัญหาด้านสุขภาพที่แตกต่างกัน เนื่องจากเป็นวัยที่ร่างกายมีการถดถอยและเสื่อมลงซึ่งทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ โดยเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ และสังคมซึ่งต่างจากวัยอื่นๆ อีกทั้งผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่ที่มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจจะเกิดปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยทางด้านร่างกาย จิตใจและด้านสังคมมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอสรุปประเด็นปัญหาที่พบในผู้ต้องขังสูงอายุที่สำคัญมีดังนี้

1. ปัญหาด้านสุขภาพกายและจิตใจ ผู้ต้องขังมักมีปัญหาด้านสุขภาพเสื่อมโทรม โดยผู้ที่มีอายุเกิน 60 ปี มักมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสมอง อย่างเช่นโรคสมองเสื่อม โรคหลงลืม โรคซึมเศร้า เนื่องจากมีความเสื่อมของการทำงานระบบต่างๆในร่างกาย โดยเฉพาะ ระบบประสาท ระบบหัวใจ และหลอดเลือด ระบบขับถ่าย ระบบกระดูก และระบบกล้ามเนื้อ แต่เนื่องจากต้องถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถานซึ่งบางครั้งถือได้ว่าเป็นภาวะบีบคั้นในทางอารมณ์ ทางร่างกายหรือทางสังคม จะทำให้ผู้ต้องขัง ทำให้เกิดอาการผิดปกติและอาจเป็นอันตรายต่อชีวิตได้ นอกจากนี้ผู้ต้องขังสูงอายุที่ไม่ได้รับความเอาใจใส่และความอบอุ่นจากลูกหลาน ทำให้รู้สึกเหงา อังว้าง และเกิดความวิตกกังวลในเรื่องต่างๆ เพราะผู้ต้องขังสูงอายุมักมีอารมณ์เปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของจิตใจที่พบในผู้ต้องขังสูงอายุ คือ (1) การรับรู้ ผู้ต้องขังสูงอายุจะยึดติดกับความคิดและเหตุผลของตนเอง การรับรู้สิ่งใหม่ๆจึงเป็นไปได้ยาก และอาจมีโรคความจำเสื่อม (2) การแสดงออกทางอารมณ์ ผู้ต้องขังสูงอายุมักมีอารมณ์ไม่มั่นคง การกระทบกระเทือนใจเพียงเล็กน้อย จะทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุเสียใจ หงุดหงิด โกรธง่าย ต้องการความเคารพและยอมรับนับถือ และแสดงออกถึงความมีคุณค่าถึงการเป็นผู้ต้องขังสูงอายุ (3) ความสนใจสิ่งแวดล้อม ผู้ต้องขังสูงอายุจะสนใจสิ่งแวดล้อมเฉพาะที่ทำให้เกิดความพึงพอใจและตรงกับความสนใจของตนเองเท่านั้น (4) ความผิดปกติทางจิตใจและในวัยสูงอายุ โดยแยกเป็นกลุ่มอาการทางจิต 2กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มอาการทางจิตเนื่องจากสมองเสื่อม และกลุ่มอาการผิดปกติทางจิตใจและอารมณ์

2. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ผู้ต้องขังสูงอายุที่ฐานะไม่ดี ไม่มีลูกหลานอุปการะเลี้ยงดู ไม่มีญาติเยี่ยมทำให้มีความลำบากมากกว่าผู้ต้องขังสูงอายุที่มีญาติมาเยี่ยม โดยเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางภาวะด้านเศรษฐกิจและสังคม ผู้สูงอายุบางรายต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพด้วยตนเอง แต่กำลังทางด้านร่างกายไม่มี จึงต้องการทำงานที่ไม่ต้องใช้แรงกายมาก แต่ได้ผลตอบแทนสูง จึงหันไปกระทำผิดได้ โดยส่วนใหญ่จะไปประกอบอาชีพค้ายาเสพติดจนกระทั่งถูกจับกุม และเมื่อพ้นโทษออกไปแล้วก็มีแนวโน้มที่จะหันไปกระทำผิดซ้ำได้ เนื่องจากไม่มีช่องทางอื่นในการหารายได้ นอกจากนี้ ผู้ต้องขังสูงอายุไม่ได้รับการยกย่องจากสังคม และหลายคนมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้สูงอายุ โดยเฉพาะหากเป็นผู้ต้องขังที่พ้นโทษไปแล้ว อาจประสบสถานการณ์ปัญหาในการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องของครอบครัว เพราะหากเดิมอยู่ในครอบครัว แต่เมื่อต้องมาต้องโทษจำคุกอยู่อย่างโดดเดี่ยว ยิ่งเป็นภาวะที่ทำให้ผู้ต้องขังขาดความอบอุ่นจากครอบครัว

3. ปัญหาด้านความรู้และการปรับตัวให้เท่าทัน ผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่มักด้อยการศึกษาขาดความรู้ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยผู้ใหญ่และเข้าสู่วัยชรา ทำให้มีศักยภาพน้อยในการเรียนรู้วิชาการและข่าวสารใหม่ๆ ในการที่จะพัฒนาตนเองให้ทันกับสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุกวันนี้ โดยเฉพาะผู้ต้องขังบางส่วนเป็นผู้ต้องขังที่ได้รับโทษมาเป็นระยะเวลานานในสถานที่ที่มีข้อจำกัดในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ และการพัฒนาด้านเทคโนโลยี ดังนั้นทำให้ผู้ต้องขังสูงอายุไม่ได้รับการเรียนรู้และพัฒนาทักษะและปรับตัวกับสังคมยุคใหม่ที่เป็นยุคดิจิทัล จึงส่งผลให้เมื่อพ้นโทษออกไปสู่สังคมภายนอกอาจประสบปัญหาในการปรับตัวได้

2. ความต้องการของผู้ต้องขังสูงอายุ

เมื่อผู้ต้องขังเข้าสู่วัยสูงอายุ ผู้ต้องขังอายุที่ต้องโทษจำคุกนั้นถือได้ว่าเป็นผู้ที่ขาดโอกาสในสังคมและมีข้อจำกัด เนื่องจากอยู่ในสถานภาพของผู้ต้องขัง ความต้องการของผู้ต้องขังเหล่านี้ยังไม่ได้รับการตอบสนองเท่าที่ควรผู้เขียนจึงมีทัศนะว่า ควรจะต้องให้ความสนใจและนึกถึงภาระความรับผิดชอบแก่ผู้ต้องขังสูงอายุโดยจะต้องคำนึงถึงสภาพร่างกายจิตใจ และความต้องการของผู้ต้องขัง ดังประเด็นต่อไปนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ผู้ต้องขังสูงอายุมีความต้องการด้านสุขภาพ ร่างกาย ที่สมบูรณ์แข็งแรง ต้องการมีผู้ช่วยเหลือดูแลอย่างใกล้ชิด ต้องการด้านความสะดวกสบาย อาบแดดสิ่งแวดล้อมดี ต้องการด้านอาหารที่มีคุณภาพสมตามวัย ต้องการมีผู้ดูแลช่วยเหลือให้การพยาบาลเจ็บป่วยอย่างใกล้ชิด ต้องการได้รับการตรวจสุขภาพ และการรักษาพยาบาลที่สะดวกรวดเร็ว ทันทีที่ต้องการได้รับสวัสดิการการรักษาพยาบาลจากรัฐ ต้องการพักผ่อนนอนหลับอย่างเพียงพอ และออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกในการป้องกันอุบัติเหตุ

2. ความต้องการทางด้านจิตใจของผู้ต้องขังสูงอายุ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสังคม ก็มีผลทำให้จิตใจของผู้ต้องขังมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยอาจเปลี่ยนไปตามร่างกายและสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่จะมีการปรับปรุงพัฒนาจิตใจไปในทางดีงาม แต่นั่นก็ขึ้นอยู่กับภูมิหลังลักษณะนิสัยของแต่ละคน

3. ความต้องการด้านเศรษฐกิจสังคมของผู้ต้องขังสูงอายุ ต้องการได้รับความสนใจ ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและหมู่คณะ ต้องการได้รับการสนับสนุน ช่วยเหลือจากครอบครัวและสังคม

3. ข้อเสนอแนะแนวคิดและรูปแบบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทย

สำหรับแนวคิดและรูปแบบในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ต้องขังสูงอายุ ผู้เขียนมีทัศนคติเห็นสอดคล้องกับการศึกษาของปิยะพร ตันณีกุล ที่ได้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดการจัดสรรสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุว่า การเตรียมสถานที่ในการคุมขังผู้ต้องขังสูงอายุที่เป็นลักษณะเฉพาะ ซึ่งในหลายประเทศได้มีการสร้างที่คุมขังเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ ดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น รัฐบาลญี่ปุ่นได้มีการดำเนินการปรับปรุงเรือนจำด้วยการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังสูงอายุเพื่อรองรับปริมาณผู้ต้องขังสูงอายุที่เพิ่มสูงขึ้นทุกปี ในขณะที่ประเทศสวีเดนซึ่งมีเรือนจำที่มีการปรับปรุงเรือนจำเลนซ์เบิร์ก โดยการจัดตั้งแดน “60 พลัส ยูนิต” (60-plus unit) เพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมแก่ผู้ต้องขังสูงอายุ นอกจากนี้หลายประเทศยังจัดทำโครงการเพื่อนผู้ต้องขัง (peer to peer) เพื่อสนับสนุนให้ผู้ต้องขังประเภทอื่นดูแลเอาใจใส่ผู้ต้องขังชราภาพ (Penal Reform International & TIJ, 2020) และเพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ค.ศ. 1957 (สำนักทัณฑวิทยา กรมราชทัณฑ์, 2560) ที่ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ ที่ต้องมีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในลักษณะที่ไม่เกินความจำเป็น และต้องคำนึงถึงความแตกต่างของกฎหมาย สังคม ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางจิตใจ เพศ อายุและภูมิฐานะถิ่นฐานของผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทุกคนอย่างมีมนุษยธรรม รวมถึงเคารพศักดิ์ศรีความแตกต่างของความเป็นมนุษย์ อีกทั้งต้องคำนึงถึงสิทธิผู้ต้องขังในฐานะที่เป็นมนุษย์และพลเมืองของประเทศดังเช่นพลเมืองทั่วไป ดังนั้น การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รัฐจึงต้องมีมาตรการต่างๆ ในการคุ้มครองและส่งเสริมการได้รับสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขัง จึงเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐจะละเลยไม่ได้ แม้ว่าผู้ต้องขังจะต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพบางประการจากผลการกระทำผิดนั้น (ณัฐยา จรรยาชัยเลิศ, 2548; ศุภณัฐ แสนโคตร, 2558)

สำหรับประเทศไทย ยังไม่มีนโยบายในการสร้างเรือนจำสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งรัฐควรจัดงบประมาณสนับสนุน หรือกรมราชทัณฑ์ควรพิจารณาจัดทำโครงการ “เรือนจำโครงสร้างเบาสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ” โดยเน้นเรื่องของการจัดสถานที่ทางกายภาพและสวัสดิการต่าง นอกเหนือจากโปรแกรมการฝึกอบรมโดยเฉพาะผู้ต้องขังสูงอายุที่ป่วยและจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ช่วยเหลือ อีกทั้งควรจัดเรือนนอนให้อยู่ชั้นล่างและใกล้สถานพยาบาลเพื่อสะดวกในการพบแพทย์ ควรมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เช่น จัดให้มีห้องสุขาแบบถ้ำและราวจับกันลื่น การจัดราวบันไดให้มีจำนวนขึ้นน้อยและมีราวจับช่วยขา เป็นต้น

ในด้านความต้องการพัฒนาทางจิตใจและการปรับตัว กรมราชทัณฑ์ควรจัดกิจกรรมให้คำแนะนำปรึกษาโดยผู้เชี่ยวชาญ (Individual or In-Group Consult Program) เช่น นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ มาให้คำปรึกษารายกลุ่มหรือรายบุคคลควรจัดให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้อยู่เรือนจำที่ตั้งอยู่ในภูมิฐานะเพื่อสะดวกให้ญาติมาเยี่ยม เพื่อผู้ต้องขังสูงอายุจะได้รู้สึกอบอุ่น รัฐควรส่งเสริมสวัสดิการหรือจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุโดยให้ครอบคลุมถึงกลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุด้วย เช่น การได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การได้รับการอบรมความรู้ที่จำเป็นและการฝึกฝนทักษะวิชาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและให้ผู้ต้องขังสูงอายุรู้สึกถึงคุณค่าในตนเองและสามารถนำไป

ประกอบอาชีพเมื่อพ้นโทษ ตามกำลังความสามารถที่พอทำได้ โดยไม่ต้องใช้แรงงานหนัก ซึ่งจะมีความแตกต่างจากโปรแกรมการฝึกทักษะอาชีพที่เรือนจำ/ทัณฑสถานจัดขึ้นซึ่งมีความเหมาะสมกับผู้ต้องขังวัยหนุ่มและวัยทำงาน เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การทำงานฝีมือตามถนัด การร้องรำและการแสดง เป็นต้น

ในด้านการพัฒนาบุคลากรเจ้าหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ เจ้าหน้าที่ที่ต้องดูแลผู้ต้องขังสูงอายุต้องได้รับการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เช่น ฝึกฝนเพื่อรองรับอารมณ์และความต้องการของผู้สูงอายุ เรียนรู้วิธีการดูแลผู้ต้องขังสูงอายุ ฝึกการปฐมพยาบาลเบื้องต้น เรียนรู้เกี่ยวกับโภชนาการ เพื่อให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุเป็นไปด้วยความเหมาะสม

นอกจากนี้ ประเทศไทยควรจัดให้มีกระบวนการติดตามผู้สูงอายุที่กระทำความผิดภายหลังออกจากกระบวนการยุติธรรม (Post Elderly Inmate Monitoring) เพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังสูงอายุและเพื่อให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังสูงอายุเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเมื่อพ้นโทษออกไปก็เป็นผู้สูงอายุในสังคมที่ควรจะได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมและพึงได้รับตาสิทธิมนุษยชน ขั้นพื้นฐาน โดยควรมีการศึกษาวิจัยทั้งในเชิงวิชาการและภาคปฏิบัติในประเด็นข้อเสนอแนะตามทัศนะของผู้เขียน

บทสรุป

แม้ว่าผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยจะมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับผู้ต้องขังในช่วงอายุอื่นๆแล้ว แต่แนวคิดและรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุ จะต้องมีการพัฒนาปรับปรุงให้เป็นไปอย่างมีมนุษยธรรมสอดคล้องตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของสหประชาชาติ และเพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกับผู้สูงอายุในสังคมภายนอกเรือนจำ ตามปณิญาผู้สูงอายุของประเทศไทยที่ว่า “ผู้สูงอายุต้องได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและศักดิ์ศรี และควรได้ทำงานเหมาะกับวัยตามความสมัครใจ เพื่อให้เกิดความภูมิใจ เห็นชีวิตมีคุณค่า ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้สังคม”(ปณิญาผู้สูงอายุ, 2542)

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมราชทัณฑ์. (2560). *การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังไทยตามแนวทางสิทธิมนุษยชนและมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง*. กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์.
- กองสวัสดิการสังคม กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงาน. (2542). *ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ.
- ขวัญ สงวนเสริมศรี. (2552). *แนวทางการจัดสวัสดิการสังคมของผู้สูงอายุสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในจังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ณัฐยา จรรยาชัยเลิศ. (2548). *หลักประกันสิทธิผู้ต้องขัง : กรณีศึกษาสิทธิในการดำรงชีวิต*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทิ จิตสว่างและคณะ. (2559). *การกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงสูงอายุของไทย*. ศูนย์บริการวิชาการแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง การพักการลงโทษ. สืบค้น 16 กันยายน 2563 จาก https://cida.site/info/early_release/parole.html
- ปิยะพร ตันณีกุล. (2556). *แนวคิดการจัดสวัสดิการสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ*. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 16.
- ศุภณัฐ แสนโคตร. (2558). *ความคิดเห็นของผู้ต้องขังสูงอายุต่อการจัดสวัสดิการในเรือนจำจังหวัดตราด*. สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุกฤตา เพชรหนองชุม. (2552). *ปัญหาด้านสวัสดิการผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำคลองเปรม*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารงานยุติธรรม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุนนทิพย์ จิตสว่าง และนันทิ จิตสว่าง. (2559). *การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ*. *วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์*, 24(2).
- สุวภัทร พิรณฤทธิและคณะ. (2555). *คุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุ : กรณีศึกษาเรือนจำกลางและทัณฑสถานหญิงพิษณุโลก*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2556). “สิทธิของผู้สูงอายุตามหลักการขององค์การสหประชาชาติ”. สืบค้น 15 กันยายน 2563, จาก www.oppo.opp.go.th/info/laws_right.htm

ภาษาอังกฤษ

Australian Correctional Leadership Program. (2006). *Managing Elderly Offenders*.

31 July- 4 August 2006.

Penal Reform International & Thailand Institution of Justice (TIJ) (2020).

The Global Prison Trends 2020. retrieved: June, 30 2020. from

<https://www.tijthailand.org/highlight/detail/global-prison-trends-2020>

Crawley E and Sparks R. (2006). Is there life after imprisonment? How elderly men talk about imprisonment and release. *Criminology & Criminal Justice* 6(1): 63–82.

Kim, K., & Peterson, B. (2014). *Aging behind bars*. Washington, DC: Urban Institute.

United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners 1957.

เพศภาวะของชุมชนโคกพนมดี: การตีความจากมุมมองโลกที่สาม¹

อนุสรณ์ อำพันธ์ศรี

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างภาพอดีตในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของชุมชนโคกพนมดีขึ้นใหม่ โดยใช้แนวคิด “โบราณคดีเพศภาวะ” มาใช้ในการตีความหลักฐานทางโบราณคดีชุดเดียวกับชาร์ลส ไฮแอม และรัชนี ทศรัตน์ นักโบราณคดีคนสำคัญที่ทำการศึกษาและสร้างภาพอดีตของชุมชนโคกพนมดีในสมัยก่อนประวัติศาสตร์มาแล้ว โดยเฉพาะการสร้างภาพตัวแทนของเพศหญิง “เจ้าแม่แห่งโคกพนมดี” ที่มีสถานะทางสังคมสูงกว่าเพศชาย โดยชาร์ลส ไฮแอมให้เหตุผลว่าสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้หญิงในสมัยก่อนประวัติศาสตร์มีสถานะภาพทางสังคมสูงกว่าเพศชายเนื่องมาจากเพศหญิงเป็น “ช่างปั้น” มีบทบาทสำคัญในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และการแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนภายนอก ดังนั้นเพศหญิงจึงมีของทรัพย์สินมากกว่าเพศชาย และเมื่อตายทรัพย์สินเหล่านั้นก็จะถูกฝังร่วมกับเจ้าของ

จากการศึกษาทางโบราณคดีที่ใช้การ “อธิบาย” และ “ตีความ” ข้อมูลทางโบราณคดีผ่านชุดประสบการณ์ของ “ฉัน” พบว่า ความเป็นหญิง ความเป็นชายของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ชุมชนโคกพนมดีไม่ได้ถูกแบ่งแยกออกจากกันอย่างเบ็ดเสร็จ แต่มีความคลุมเครือ และซ้อนทับกันของทั้งชนชั้น สถานะ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้หญิงผู้ชายไม่มีเพศใดที่มีสถานะทางสังคม มีอำนาจเหนืออีกเพศอย่างเบ็ดเสร็จ แต่ตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกันทำให้ผู้หญิงผู้ชายในระดับปัจเจกมีความแตกต่างเหลื่อมล้ำของสถานะภาพทางสังคมของปัจเจกนั้นๆ

คำสำคัญ : โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ โบราณคดีเพศภาวะ เพศภาวะ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทชั้นศิลปศาสตรบัณฑิต เรื่อง “เพศภาวะของชุมชนโคกพนมดี: การตีความทางเลือก” สาขาวิชาศิลปศาสตรบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2562.

Abstract

The primary objective of this study is to reconstruct the narrative of Khok Phanom Di, a prehistoric site located in central Thailand. Our assumption is that, by using the same archaeological data as Higham's and Thosarat's, yet with a different analytical approach, we may be able to reinterpret the representation of the “Princess of Khok Phanom Di” in different aspects. Higham (2000) argued that prehistoric women held higher social status than men because women were “potters”, an important role in pottery production and trading with external communities, and hence possessed more assets which would be buried with their bodies after they died.

In this study, I employed the “description” and “interpretation” of archaeological data through “my” experiences, based on my particular standpoint. The result of this study shows that gender of prehistoric people in the Khok Phanom Di community are not completely divided but overlap each other in aspects of social class, status, family relationship, etc. Neither male nor female is assigned with a fixed social status. There is no absolute power of one gender over the other. Their different positions at the individual level, however, brings the difference in their social status.

Keywords: Prehistoric archaeology, Gender archaeology, Gender

เพศภาวะของชุมชนโคกพนมดี: การตีความจากมุมมองโลกที่สาม

อนุสรณ์ อัมพันธ์ศรี

บทนำ

มีคำถามฉันว่า ฉันจะอยากรู้หรือสงสัยสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อนานมาแล้วร่วม 4,000 ปีไปทำไม ยิ่งความสนใจของฉัน เกี่ยวข้องกับบทบาททางเพศภาวะ ความสัมพันธ์ และสถานภาพของผู้หญิงในชุมชนเล็กๆ ในยุคก่อนประวัติศาสตร์อย่างชุมชนโคกพนมดี ผู้คนก็ยังสงสัยว่าฉันจะมีประโยชน์อย่างไร สำหรับฉันและประสบการณ์ของฉัน มันทำให้ฉันเชื่อว่าการศึกษาเรื่องเพศภาวะในสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยจะก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ อย่างแรก การที่ฉันเป็นนักศึกษาปริญญาโทที่สนใจเรื่องโบราณคดี ซึ่งต่อมาฉันได้ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาผู้หญิงทำให้ภาพของงานโบราณคดีชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือเรื่องเพศภาวะไม่ค่อยจะได้รับความสนใจสักเท่าไรโดยเฉพาะในโลกของนักโบราณคดี การศึกษาเรื่องนี้ ฉันหวังจะเติมช่องว่างที่ยังขาดหายไปในงานโบราณคดีบ้าง ประการที่สอง คนที่ศึกษาเรื่องเพศภาวะในโบราณคดีพบว่ามักจะเป็นผู้ชายตะวันตก ซึ่งสร้างความสงสัยยิ่งนักว่าเขาเข้าใจบริบทสังคมไทยเพียงใด ฉันคงไม่ได้เป็นคนแรกหรือคนเดียวที่สงสัยอะไรหลายอย่างที่นักโบราณคดีตะวันตกอธิบายเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำ อำนาจของผู้หญิงและผู้ชายไว้ก่อนหน้านี้ แต่นักสตรีนิยมตะวันตกหรือนักสตรีนิยมโลกที่สามเองก็ยังตั้งคำถามกับสมมติฐานและข้อเสนอที่นักโบราณคดีตะวันตกสรุปไว้ กล่าวอีกนัยคือ ในงานชิ้นนี้ ฉันต้องการสอบถามข้อเสนอของชาร์ล ไฮแอมที่สรุปไว้ในกรณีของโคกพนมดี (Higham, 1989) แน่นนอน แม้ว่าฉันจะไม่ใช่นักผู้หญิง แต่ในฐานะของการเป็นคนของ “ประเทศโลกที่สาม” และการเป็น “เพศที่สาม” ที่สนใจโบราณคดีและงานสตรีศึกษาไทย เพศของฉันที่ต้องต่อรองต่อกรอบปิตาธิปไตยหลักที่รื้อสร้างและผลิตซ้ำในสังคมไทย ก็น่าจะช่วยเสนอมุมมองที่พอจะเป็นทางเลือกได้ ประการที่สาม ความเข้าใจในบทบาททางเพศภาวะ ความสัมพันธ์ และสถานภาพของผู้หญิงในอดีตน่าจะช่วยให้เราเข้าใจพลวัตทางเพศภาวะที่มีสืบมาจนปัจจุบันได้ ประการที่สี่ ฉันหวังว่าจะได้ใช้เครื่องมือแนวคิดในการวิเคราะห์เรื่องเพศภาวะกับกรณีศึกษา จะพูดคร่าวๆ ก็เหมือนที่ Silverblatt (1988: 454) กล่าวไว้ว่า เราต้องระบเปิดความเข้าใจในแบบแผนเพศภาวะ แม้คำอธิบายของฉันจะไม่สมบูรณ์และฉันก็จะมีข้ออ้างว่าข้อเสนอของฉันนั้นสมบูรณ์แบบ แต่ก็คำอธิบายจากมุมมองของ “ฉัน”

เพื่อบรรลุความตั้งใจและวัตถุประสงค์ ฉันจะนำเสนอบทความนี้โดยแบ่งออกเป็นสามส่วน ส่วนที่หนึ่งคือข้อเสนอและการตีความของชาร์ล ไฮแอม โดยเฉพาะข้อเสนอที่เกี่ยวข้องกับเพศภาวะ สถานภาพของผู้หญิงที่โคกพนมดี ส่วนที่สอง คือการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีเพื่อตอบคำถามถึงความชอบธรรมในการเป็นผู้รู้ของ “ฉัน” โดยจะกล่าวถึงกระบวนการทัศน์และยุคหลังสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อแนวคิดเพศภาวะ และโบราณคดี และส่วนที่สาม เป็นการตีความ และอธิบายหลักฐานทางโบราณคดีจากข้อมูลของชาร์ล ไฮแอม เพื่อสร้างภาพอดีตของชุมชนโคกพนมดีในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ขึ้นมา เป็นอีกหนึ่ง “ความจริง” ผ่านการอธิบายจากมุมมองของ “ฉัน” การศึกษาทางโบราณคดีที่ฉันต้องอาศัยหลักฐานจากการขุดค้นของชาร์ล ไฮแอม โดยใช้มุมมองของ

การเป็น “ผู้รู้” ที่มีบริบทเฉพาะเจาะจง (situated knower) ในฐานะที่เป็นคนจากประเทศโลกที่สาม และการเป็นเพศที่สาม การกำหนดกรอบการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะเอื้อให้การวิเคราะห์เป็นข้อเสนอที่มีน้ำหนัก และเป็นทางเลือกในการตีความอีกทางหนึ่ง

ชาร์ล ไฮแอม (Charles Higham) ในฐานะผู้รู้แห่งโคกพนมดี

Charles Frank Wandesforde Higham ซึ่งในการศึกษานี้ฉันเรียกเขาว่า “ชาร์ล ไฮแอม” เป็นนักโบราณคดีตะวันตก ปัจจุบันดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ด้านโบราณคดีของมหาวิทยาลัยโอตาโก ประเทศนิวซีแลนด์ ชาร์ล ไฮแอมได้เข้ามาศึกษาทางด้านโบราณคดีในพื้นที่ประเทศไทยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1969 และในปี ค.ศ. 1984 – 1985 ได้ทำการศึกษาและขุดค้นทางโบราณคดีที่แหล่งโบราณคดีโคกพนมดี ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอน้ำยืน จังหวัดชลบุรี จากการขุดค้นมีรายงานขุดค้นออกมาจำนวนหนึ่งในชุด The excavation of Khok Phanom Di: a prehistoric site in central Thailand นอกจากนี้ชาร์ล ไฮแอมยังมีงานเขียนออกมาอีกหลายเล่ม และหลายบทความที่เกี่ยวข้องกับโคกพนมดี ประเด็นเรื่องผู้หญิงผู้ชาย และเพศภาวะ อาทิ The archaeology of mainland southeast asia: from 10000 B.C. to the fall of Angkor Early mainland southeast asia from first humans to angkor Early cultures of mainland southeast asia Khok Phanom Di: prehistoric adaptation to the world's richest habitat และ Prehistoric Thailand: from early settlement to Sukhothai เป็นต้น

ชาร์ล ไฮแอมได้ตีความหลักฐานทางโบราณคดี และให้ข้อเสนอเกี่ยวกับประเด็นเพศภาวะของคนในชุมชนโคกพนมดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ไว้ที่น่าสนใจ โดยกล่าวว่า ชุมชนโคกพนมดีนั้นเป็นชุมชนล่าสัตว์-เก็บหาอาหาร (hunter-gatherer) และมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไว้ใช้ในชุมชน และแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอก โคกพนมดีเป็นชุมชนที่ผู้หญิงมีสถานะภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ชาย อันเนื่องมาจากผู้หญิงมีบทบาทในการเป็น “ช่างปั้น” และมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนเครื่องปั้นดินเผากับชุมชนภายนอกเพื่อแลกกับสิ่งของมีค่า หายากซึ่งไม่พบในชุมชนโคกพนมดี เช่น หินชนิดดีสำหรับผลิตเครื่องมือ เครื่องประดับหอย เช่น หอยมือเสือ เป็นต้น หลักฐานที่ชาร์ล ไฮแอมใช้ในการสนับสนุนข้อเสนอนี้คือ การขุดค้นพบหลุมฝังศพเพศหญิงในสมัยการฝังศพที่ 5 ซึ่งพบว่ามีสิ่งของที่ฝังร่วมจำนวนมากกว่า 120,000 ชิ้น ได้แก่ ลูกปัดชนิดต่างๆ เครื่องประดับศีรษะ รวมทั้งการพบหินดุดินเผา และก้อนดินเหนียวที่เชื่อว่าเป็นวัตถุดิบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก การพบสิ่งของฝังร่วมซึ่งเชื่อว่าเป็นข้าวของของคนตายเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่จำนวนมากทำให้เชื่อว่าผู้หญิงมีสถานะภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ชาย โครงกระดูกเพศหญิงนี้ต่อมาได้รับการขนานนามว่า “Princess of Khok Phanom Di หรือเจ้าแม่แห่งโคกพนมดี” โดยมีการฝังศพเด็กทารกไว้ใกล้ๆ ซึ่งก็ถูกตกแต่งด้วยเครื่องประดับจำนวนมากเช่นกัน โครงกระดูกทั้งสองถูกฝังร่วมกับของต่างถิ่นที่คล้ายกัน ในช่วงแรกชาร์ล ไฮแอมสันนิษฐานว่าทั้งสองโครงน่าจะมีความสัมพันธ์กันในลักษณะแม่-ลูก โดยใช้หลักฐานจากการฝังศพเด็กไว้ใกล้กับศพเจ้าแม่โคกพนมดี อีกทั้งยังมีสิ่งของฝังร่วมที่คล้ายคลึงกัน (Higham and Thosarat 1998) ทั้งนี้ชาร์ล ไฮแอมยังได้เสนอว่าชุมชนโคกพนมดีนั้นน่าจะมีการสืบทอดผ่านทางสายมารดา (matrilineal) มีการสืบสายตระกูลและมรดกจากสาย

มารดา เด็กเป็นสมาชิกของตระกูลฝ่ายหญิง เพศหญิงมีความมั่งคั่งและได้รับการยอมรับนับถือมาก ซึ่งหลักฐานเครื่องประดับ เช่น ลูกปัด และหลักฐานการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลักฐานแสดงว่าเพศหญิงมีสถานภาพเหนือกว่าคนอื่นๆ ในชุมชนโคกพนมดี (Higham 2002, Higham and Thosarat 1998)

“ฉัน” กับการเข้าถึง และสร้างความรู้

เมื่อครั้งที่ฉันยังเป็นนักศึกษามานุษยวิทยาที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ราวๆ ปี พ.ศ. 2542 ฉันตื่นตลึงเมื่อได้เรียนและอ่านงานของชาร์ล ไฮแอม เพราะ ณ ขณะนั้นฉันเชื่ออย่างสนิทใจว่า สังคมไทยในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ณ หมู่บ้านโคกพนมดีเป็นหมู่บ้านที่มีความพิเศษอย่างมาก พิเศษเพราะผู้หญิงช่างมีสถานภาพดีกว่าผู้ชายโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมอื่นๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน ฉันเชื่อเช่นนั้นเสียสนิทใจ เพราะ ฉันคิดว่าสิ่งที่ชาร์ล ไฮแอมสรุปเป็นผลมาจากการศึกษาแบบเป็นวิทยาศาสตร์ ผ่านการพิสูจน์มาอย่างดีแล้วด้วยเครื่องมือและวิธีการที่ทันสมัย มีความน่าเชื่อถือมาก

อันที่จริง เมื่อมองย้อนกลับไป มันก็ไม่น่าแปลกใจที่ฉันจะคิดเช่นนั้น เพราะความรู้โบราณคดีในช่วงที่ฉันกำลังเริ่มทำความรู้จักและทำความเข้าใจมีการประกอบสร้างความรู้บนฐานคติอยู่บนโลกทัศน์สมัยใหม่ (Modernism) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากยุคแสงสว่างแห่งปัญญา (Enlightenment) ซึ่งเป็นยุคที่มีความเชื่อว่าความรู้เป็นสิ่งที่เป็นภววิสัย (objective) ที่มีพื้นฐานอยู่บนข้อเท็จจริงเท่านั้น มองมนุษย์เป็นผู้รู้ (knower) และเข้าถึงความรู้ได้เพราะมนุษย์เป็นผู้มีเหตุมีผล (rationale being) ดังนั้น ความรู้ที่สร้างขึ้นจึงมีลักษณะที่สำคัญคือมีความเป็นปฏิฐานนิยม (positivism) มีความเป็นกลาง (neutral) และรอการค้นพบ ทดสอบ ทดลอง พิสูจน์

กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ในยุคสมัยใหม่ ความรู้ (Knowledge) คือความจริงเพียงหนึ่งเดียว (One single Truth) สัมพัทธ์และไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งสำคัญที่จะได้มาซึ่งความรู้คือระเบียบวิธีวิจัย (Methodology) ที่เป็นกลางผ่านวิธีการวิจัยที่พึงพึงประสาทสัมผัสและกระบวนการทดสอบแบบวิทยาศาสตร์ ในแง่ของญาณวิทยา (Epistemology) หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้และความรู้นั้น เชื่อว่าผู้รู้ซึ่งเป็นกลางไม่มีอิทธิพลต่อการสร้างความรู้ เพราะถ้าหากว่าเรามีระเบียบวิธีวิจัยที่เป็นกลางเพียงตรงแล้ว ผู้รู้ก็จะสามารถเข้าถึงความรู้ชุดเดียวกัน ความรู้ชุดที่เป็นความจริงแท้เพียงหนึ่งเดียว เป็นสากล เพราะเหตุนี้ข้อเสนอของนักโบราณคดีซึ่งอิงอยู่กับวิธีการแบบวิทยาศาสตร์จึงเป็นข้อเสนอแบบสร้างภาพตัวแทนของสังคมยุคต่างๆ ที่ทำการศึกษาในลักษณะของทฤษฎีหลัก (Grand theory) ที่เป็นทฤษฎีขนาดใหญ่ครอบคลุมชีวิตสังคมทุกด้านแบบสากล (universal)

เวลาผ่านไปฉันเติบโตขึ้นด้วยประสบการณ์ของคนที่ถูกเรียกว่า “กะเทย” “เพศที่สาม” ที่ต้องเป็นทั้งลูกคนเดียวที่แบกความคาดหวังของพ่อแม่ การทำงานโบราณคดีในพื้นที่ในฐานะผู้ช่วยวิจัยภาคสนามที่ต้องอยู่กับ “หลุม” และการเขียนรายงานเพื่อตีความสิ่งที่ขุดค้น ตลอดจนการทำงานประจำในระยะต่อมาที่ต้องคลุกคลีอยู่กับขบวนการเคลื่อนไหวผู้หญิงในประเทศไทยที่มีความหลากหลายของผู้หญิงกลุ่มต่างๆ ตลอดจนนักวิชาการด้านสตรีศึกษา และด้วยประสบการณ์ชีวิตที่ฉันมีอัตลักษณ์ที่ซ้อนทับกันในแต่ละบทบาท มันกระตุ้นให้ฉันฉุกคิดว่า จารีตของนักโบราณคดีที่พยายามสร้างทฤษฎีหลักและอธิบายแบบเหมารวมมันไม่น่าจะเป็นเป็น

ทฤษฎีที่สมบูรณ์แบบไปได้ เพราะประสบการณ์และตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงในกรณีของชาร์ล ไฮแอม และ แหล่งโบราณคดีโคกพนมดีน่าจะมีความแตกต่างไม่ว่าจะมองจากมิติใด ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือ พิธีกรรม อีกทั้งในสังคมหนึ่งๆ ผู้หญิงน่าจะมียุทธศาสตร์ที่หลากหลายจึงทำให้ผู้หญิงในสังคมนั้นมีสถานะที่ไม่น่าจะ สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันหากพิจารณาตามปริบทที่แตกต่างๆ สิ่งเหล่านี้ยิ่งทำให้ฉันสงสัยต่อการตีความ สถานภาพของผู้หญิงโดยนักโบราณคดีจำนวนหนึ่ง รวมถึงชาร์ล ไฮแอมด้วยที่ล้วนสร้างภาพตัวแทนของสังคม และสถานภาพของผู้หญิงอย่างเป็นแบบแผนที่ปราณีต เรียบร้อย เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

ในขณะที่ฉันสร้างตัวเองจากปฏิสัมพันธ์ทั้งที่บ้าน ชีวิตการทำงาน และชีวิตทางวิชาการ ในเชิง ทฤษฎี ฉันพบว่าในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 มีการเบ่งบานของกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ที่ปฏิเสธกรอบความรู้ ยุครู้แจ้ง ปฏิเสธระบบคิดคู่ตรงข้าม ไม่เชื่อในเรื่องการมีคำอธิบายที่เป็นหลักแบบเดียวในการอธิบาย ปรากฏการณ์ต่างๆ ในโลก ปฏิเสธการมุ่งหาหลักสากล รวมทั้งปฏิเสธการแบ่งแยกวิทยาศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันนอกจากกัน (วาร์ณี ภูริสินสิทธิ์, 2545) นอกจากนี้ยัง เชื่อว่าความจริงทั้งหลายย่อมแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ ความจริงแท้ที่เป็นความจริงสัมบูรณ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีจริง หลังสมัยใหม่นิยมไม่ได้มุ่งปฏิเสธความจริงหรือมองว่าความจริงไม่มีอยู่ แต่จะพยายามย้อนไปถึงระเบียบวิธีต่างๆ ที่เรายึดมั่นว่าเป็นระเบียบวิธีที่ทำให้ได้มาซึ่งความรู้ที่เป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียบวิธีทาง วิทยาศาสตร์ ความรู้จึงเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่กับบริบททางสังคมซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นความจริงเพียงหนึ่งเดียว อีกทั้งยังไม่มีความรู้ใดที่เหนือกว่าความรู้อื่น (อันธิมา แสงชัย 2547) สำหรับฉันแล้วการตั้งคำถามกับการสร้าง ภาพตัวแทนความจริงในอดีตที่โคกพนมดีของชาร์ล ไฮแอม จึงเป็นผลพวงจากประสบการณ์ของตนเองที่มี บทบาทอันหลากหลาย เปลี่ยนแปลงเป็นพลวัตร กอปรกับอิทธิพลทางความคิดของยุคหลังสมัยใหม่ที่รองรับ การเป็นฉันในฐานะผู้รู้ที่มีบริบทเฉพาะมีความชอบธรรมที่จะกลับมาตรวจสอบ ได้เถียงข้อเสนองานนัก โบราณคดีตะวันตก เช่นชาร์ล ไฮแอม ทั้งนี้ ฉันจะไม่พยายามที่จะอ้างว่าข้อเสนอและการตีความของฉันเป็น ข้อเสนอที่ดีกว่า หรือเป็นความจริงแท้ชุดใหม่ เพราะฉันก็เชื่อดด้วยว่าข้อเสนอและการตีความของฉันตั้งอยู่บน บริบทที่เฉพาะ และอาจจะเป็นความจริงเพียงบางส่วน (partial truth) เท่านั้น

แนวคิดสำคัญที่ฉันใช้เป็นกรอบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ โบราณคดีเพศภาวะ (gender archaeology) โดยแนวคิดนี้มีบทบาทในวงวิชาการขึ้นอย่างชัดเจนในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา นับจากช่วงปี 1998-1999 โดย ก่อร่างสร้างตัวขึ้นครั้งแรกภายใต้บริบทของโบราณคดีกระบวนการ แต่ได้รับการยอมรับและเห็นความสำคัญ ในช่วงของโบราณคดีหลังกระบวนการ และแม้ว่าจะมีความใกล้ชิดกับแนวคิดสตรีนิยม แต่ก็ไม่ได้รับเอาฐานคิด ทั้งหมดจากสตรีนิยมมาเป็นฐานคิดหลัก (Rubio, 2011) โดยในระยะแรกยังให้ความสนใจต่ออคติของเพศชาย ในงานโบราณคดีและการ “ค้นหาผู้หญิง” ในงานโบราณคดี แต่ก็ยังประสบกับปัญหาอันเนื่องมาจากหลักฐานที่ จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ตีความนั้นไม่เพียงพอ หรืออาจเพียงพอต่อการเขียนบทความสั้นๆ เท่านั้น รวมทั้ง หลักฐานอาจไม่มีความน่าเชื่อถือตามขนบแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่ (Dommasnes, 1992 อ้างใน Rubio 2011) ทั้งนี้ในระยะแรกโบราณคดีเพศภาวะยังเน้นให้ความสำคัญกับการศึกษาด้วยหลักวิทยาศาสตร์และ กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม (positivism) เพื่อค้นหาความจริงแท้เป็นเหตุเป็นผล ความเป็นวัตถุวิสัย

(objectivity) เป็นสากลที่สามารถตรวจสอบพิสูจน์ได้ ระยะต่อมาโบราณคดีเพศภาวะได้ตอบโต้กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม โดยมองว่ากระบวนทัศน์ดังกล่าวยังคงสร้างอคติ และความไม่เป็นกลางในการสร้างองค์ความรู้ จึงหันมาสนใจในประเด็นของการค้นหาการผลิตสร้างองค์ความรู้ที่มากกว่าการค้นหาความจริงที่แน่นอนจากหลักฐานทางโบราณคดี ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของการผลิตสร้างองค์ความรู้ โดยเฉพาะการผลิตสร้างองค์ความรู้จากผู้ที่อยู่ชายขอบของสังคม จะเห็นได้ชัดว่าโบราณคดีเพศภาวะในระยะนี้รับอิทธิพลของทฤษฎีจุดยืนสตรีนิยม (feminist standpoint theory) ค่อนข้างมาก โดยมองว่าการสร้างความรู้ที่มาจากมุมมองหรือจุดยืนของเพศหญิงนำไปสู่การผลิตสร้างองค์ความรู้ที่บิดเบี้ยวน้อยกว่าการผลิตสร้างองค์ความรู้ที่เต็มไปด้วยความเป็นวัตถุวิสัยดังเช่นโบราณคดีเพศภาวะในช่วงก่อนหน้านี้ ดังนั้นโบราณคดีเพศภาวะในระยะนี้จึงมุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ที่มาจาก “ชายขอบของความรู้” หรือ “ความรู้ในแบบของผู้หญิง” (Women’s Way of Knowing) และให้ความสำคัญของผู้หญิงในฐานะองค์ประธาน (subject) ความรู้

เครื่องมือที่นักโบราณคดีที่สนใจเรื่องเพศภาวะมักนำมาใช้เป็นกรอบวิธีวิทยาในการศึกษา นั่นคือ “การตีความ” โดยนักโบราณคดีจำนวนหนึ่งที่น่าสนใจการตีความมาใช้มีความเชื่อว่าการตีความจะช่วยสร้างความเข้าใจและคำอธิบายให้เห็นถึงวิถีคิดและคุณค่าที่อยู่เบื้องหลังหลักฐานทางโบราณคดี อันหมายถึงการสร้างความเข้าใจอดีตจากบริบทของอดีต อันแตกต่างจากคำอธิบายทางโบราณคดีส่วนใหญ่ที่เน้นการใช้กรอบวิธีคิดร่วมสมัยในการทำความเข้าใจหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งนี้กรอบคิดของการตีความนั้น ตัวบท (text) เป็นสิ่งที่ผู้ตีความจะต้องเข้าไปทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง (Hodder, 1992) ดังนั้นการตีความทางโบราณคดีนัยยะหนึ่งจึงเปรียบเสมือนการตอบโต้การสร้างวาทกรรมต่าง ๆ ทางโบราณคดีแบบจารีตนิยมที่มักถูกสร้างขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาซึ่งส่วนใหญ่ล้วนมองข้ามหรือปฏิเสธบริบททางสังคมและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มีผลต่อการก่อร่างสร้างตัวทางแนวคิดและทฤษฎีของพวกเขา ขณะที่การศึกษาในระดับปัจเจกนั้นกลับถูกให้ความสำคัญน้อยมากหรือถูกละเลยไป นอกจากนี้การศึกษาและตีความหลักฐานทางโบราณคดีของนักโบราณคดีนั้นเป็นการ “อธิบาย” หลักฐานทางโบราณคดี ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นการ “อธิบาย” และ “ตีความ” ผ่านประสบการณ์ของพวกเขาเอง ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ความเป็นอัตวิสัยล้วนปรากฏอยู่ในการศึกษาของพวกเขา (Shanks and Tilley 1987) แม้นักโบราณคดีเหล่านั้นจะออกตัวหรือปฏิเสธความเป็นอัตวิสัยในงานศึกษาของพวกเขาเอง การตีความผ่านชุดประสบการณ์นั้น Sariyant (2002: 16-20) ใช้วิธีวิทยาที่เรียกว่า “auto/ethnography” เนื่องจากการศึกษาวัฒนธรรม และการประกอบสร้างความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้นที่ผ่านมาถูกครอบงำด้วยนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาชาวตะวันตก ด้วยกรอบการสร้างความรู้แบบวิทยาศาสตร์แทบทั้งสิ้น ส่วน “auto/ethnography” เป็นการตีความบนฐานของจุดยืนของตัวเอง รวมทั้งเป็นการบอกที่มาของ “ความรู้” อย่างชัดเจนว่ามาจากไหน มีอคติหรือประสบการณ์อย่างไร ในแง่ของอคตินั้น “auto/ethnography” ระบุว่า การเลือกวิธีวิทยาในการศึกษาของนักวิจัย ผู้ศึกษาก็ไม่สามารถบอกว่าปราศจากอคติ เพราะการ “เลือก” วิธีวิทยาก็ล้วนมาจากประสบการณ์ของผู้ศึกษา และอาจารย์ที่ปรึกษาในงานวิจัยเช่นกัน นั่นหมายความว่า แม้แต่วิธีวิทยาก็ไม่ได้ปราศจากอคตินั้นเอง สำหรับ “auto/ethnography” เป็นวิธีวิทยาที่ตั้งคำถามและท้าทายการสร้างความรู้แบบวิทยาศาสตร์ รวมถึงกระบวนการศึกษาวิจัยแบบ

วิทยาศาสตร์ด้วย เป็นวิธีวิทยาที่สะท้อนให้เห็นมุมมองที่วิธีวิทยาแบบวิทยาศาสตร์ทำไม่ได้ ดังนั้นการศึกษาค้นคว้านี้จึงมีความเป็น “ฉันทวิสัย” มีอัตวิสัย (subjectivity) และการตัดสินคุณค่าในกระบวนการศึกษาวิจัยของฉันทวิสัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ วิธีวิทยาในการศึกษาอธิบายธรรมชาติของความรู้และความจริงเช่นนี้ กระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่นิยมให้การยอมรับ เพราะเชื่อว่า ความรู้และความจริงเป็นสิ่งประกอบสร้าง (knowledge is a construct) ความรู้ความจริงไม่ได้มีเพียงชุดเดียว และความรู้ความจริงย่อมสัมพันธ์ ผูกโยงกับผู้ผลิตความรู้ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สุชาติ ทวีสิทธิ์, 2549)

งานของเขาที่โคกพนมดี: ว่าด้วยข้อมูลพื้นฐานจากการศึกษาทางโบราณคดีของชาร์ล ไฮแอม

ในส่วนนี้ฉันจะสรุปข้อมูลพื้นฐานการศึกษาทางโบราณคดีของชาร์ล ไฮแอม ที่ทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดีโคกพนมดีเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวแหล่งโบราณคดีโคกพนมดีก่อน

แหล่งโบราณคดีโคกพนมดี ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอพนมสนธิคม จังหวัดชลบุรี มีลักษณะเป็นเนินดินสูงรูปร่างค่อนข้างกลม มีพื้นที่โดยรวมประมาณ 30 ไร่ มีจุดที่สูงที่สุดของเนินดินสูงกว่าผืนนาที่อยู่ล้อมรอบประมาณ 12 เมตร เนินดินแห่งนี้เป็นที่ตั้งของวัดและบ้านเรือนที่อยู่ของชาวบ้าน พบหลักฐานทางโบราณคดีสำคัญ ได้แก่ ชิ้นส่วนกระดูกมนุษย์ ลูกปัดเปลือกหอย กำไลเปลือกหอย เศษภาชนะดินเผา หินขัด หินดุนดินเผา กระดุกปลา และเปลือกหอย เป็นต้น (Higham and Bannanurag, 1990) ทั้งนี้เมื่อจำแนกโครงกระดูกที่ขุดค้นพบตามสมัยการฝังศพที่สามารถระบุเพศได้ เปรียบเทียบกับการศึกษาของ Bentley, Tayles, Higham, Macpherson and Atkinson (2007) ที่มีการกำหนดอายุสมัยของแหล่งโบราณคดีโคกพนมดีไว้ ดังนี้ สมัยการฝังศพที่ 1 (3,900-3,850 ปีมาแล้ว) พบโครงกระดูกเพศชาย 2 โครง กับโครงกระดูกเพศหญิง 1 โครง ในสมัยการฝังศพนี้มีเพียงโครงกระดูกเพศชาย 1 โครงเท่านั้นที่พบหลักฐานทางโบราณคดีฝังร่วม ขณะที่โครงกระดูกอีกสองโครงไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีฝังร่วมอยู่เลย ทั้งนี้ในสมัยการฝังศพที่ 1 นี้ฉันคงอาจกล่าวได้ในเบื้องต้นว่า ไม่มีหลักฐานทางโบราณคดีประเภทใดเลยที่พบเฉพาะเพศใดเพศหนึ่งเท่านั้น

สมัยการฝังศพที่ 2 (3,850-3,800 ปีมาแล้ว) พบโครงกระดูกเพศชาย 8 โครง กับโครงกระดูกเพศหญิง 10 โครง พบหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะเพศชาย ประกอบด้วย นิเวศวัตถุ (ecofact) ได้แก่ ฟันแรด โบราณวัตถุ (artifact) ได้แก่ ลูกปัดเปลือกหอยทรงกรวย ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะในหลุมฝังศพเพศหญิง ประกอบด้วย นิเวศวัตถุ ได้แก่ ชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ ชิ้นส่วนกระดูกสะบักหมู โบราณวัตถุ ได้แก่ ลูกปัดเปลือกหอยทรงถังเปียร์สัน เครื่องมือเปลือกหอย เครื่องมือหินขัด/งานของสัตว์ เครื่องมือกระดูกปลา เบ็ดตกปลาที่ทำจากกระดูก ดั้มถ่วงแห ดินเหนียวทรงกลม ดินเหนียวทรงกระบอก

สมัยการฝังศพที่ 3 (3,800-3,750 ปีมาแล้ว) พบโครงกระดูกเพศชาย 11 โครง กับโครงกระดูกเพศหญิง 10 โครง พบหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะเพศชาย ประกอบด้วย นิเวศวัตถุ ได้แก่ เปลือกหอย กระดุกปลา หอยวงช้าง เป็นต้น โบราณวัตถุ ได้แก่ ลูกปัดเปลือกหอยทรงถังเปียร์ขนาดใหญ่ เครื่องประดับจากกระดูกเต่า เครื่องประดับจากกระดูกงูเต่า จี้ที่ทำจากกระดูกสันหลังหลังฉลาม เขี้ยวสัตว์ขึ้นรูปที่ทำปลาย

แหลม และลิวหินขัด เป็นต้น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะในหลุมฝังศพเพศหญิง ประกอบด้วย โบราณวัตถุ ได้แก่ กระดุกปลาเจาะรู เครื่องมือเปลือกหอย และขวานหินขัด เป็นต้น

สมัยการฝังศพที่ 4 (3,750-3,700 ปีมาแล้ว) พบโครงกระดูกเพศชาย 7 โครง กับโครงกระดูกเพศหญิง 11 โครง พบหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะเพศชาย ประกอบด้วย ลูกปัดเปลือกหอยทรงตัวโอ เครื่องประดับจากกระดูกเต่า เครื่องประดับจากกระดูกงูเต่า วัตถุจากกระดูกงูเต่า เครื่องมือที่ทำจากหอย และ เบ็ดตกปลา เป็นต้น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะในหลุมฝังศพเพศหญิง ประกอบด้วย หินดุนดินเผา และก้อนดินเหนียว เป็นต้น

สมัยการฝังศพที่ 5 (3,700-3,600 ปีมาแล้ว) พบโครงกระดูกเพศชาย 2 โครง กับโครงกระดูกเพศหญิง 1 โครง พบหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะเพศชาย ประกอบด้วย ลูกปัดเปลือกหอยทรงถังเปียร์สัน ลูกปัดเปลือกหอยทรงกระบอก ลูกปัดเปลือกหอยทรงกระบอก แผ่นเปลือกหอยขนาดใหญ่ เครื่องประดับจากกระดูกงูเต่า เป็นต้น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะในหลุมฝังศพเพศหญิง ประกอบด้วย แผ่นเปลือกหอยขนาดเล็ก เครื่องประดับศีรษะจากเปลือกหอย ภาชนะจากหอยกาบ หินขัด หินดุนดินเผา ดินเหนียวทรงกลม และดินเหนียวทรงกระบอก เป็นต้น

สมัยการฝังศพที่ 6 (3,600-3,500 ปีมาแล้ว) พบโครงกระดูกเพศชาย 2 โครง กับโครงกระดูกเพศหญิง 4 โครง พบหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะเพศชาย ประกอบด้วย นิเวศวัตถุประเภทชิ้นส่วนกระดูกสัตว์ โบราณวัตถุ ได้แก่ เครื่องประดับจากกระดูกงูเต่าส่วนท้อง เป็นต้น ส่วนหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเฉพาะในหลุมฝังศพเพศหญิง ประกอบด้วย นิเวศวัตถุประเภทเส้นใยพืช โบราณวัตถุ ได้แก่ ลูกปัดเปลือกหอยทรงแผ่นแบน ลูกปัดเปลือกหอยทรงตัวเอช กำไลลูกปัดเปลือกหอย หินขัด และหินดุน เป็นต้น

สมัยการฝังศพที่ 7 (ราว 3,500 ปีมาแล้ว) พบโครงกระดูกเพศหญิง 1 โครง โดยพบหลักฐานทางโบราณคดี ประกอบไปด้วย ลูกปัดเปลือกหอยทรงแผ่นแบน ลูกปัดเปลือกหอยทรงตัวเอช ภาชนะดินเผา และ ขวานหินขัด เป็นต้น และไม่พบโครงกระดูกเพศชายในสมัยการฝังศพนี้ เหล่านี้เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ฉันสรุปและจะนำมาอภิปรายต่อไป

การตีความทางเลือกด้วยมุมมองจากโลกที่สาม

ในส่วนนี้ฉันจะพยายามตีความข้อความ (text) ของชาร์ล ไฮแอมที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือหลายเล่ม ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อความคิดของฉันมาก และฉันเชื่อว่ามียุทธศาสตร์ต่อแวตวงโบราณคดีไทยด้วยเช่นกัน โดยข้อความที่ฉันยกมานี้เป็นข้อความ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้ชาย ผู้หญิง เพศภาวะ และสถานภาพของคนในชุมชนโคกพนมดี ได้แก่

ชาร์ล ไฮแอมกล่าวว่า: ผู้หญิงผลิตเครื่องปั้นดินเผา นำไปแลกเปลี่ยนกับของต่างถิ่นหายาก อันนำมาซึ่งการยอมรับนับถือ

“ผู้หญิงมีความเชี่ยวชาญในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และการนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของหายากจากชุมชนต่างไกล เช่น หินเนื้อดีสำหรับทำขวานหินขัด เปลือกหอยมือเสือ งาช้าง เพื่อทำเครื่องประดับ ผู้หญิงจึงมีสถานะเหนือกว่าคนอื่นๆ ในชุมชน ได้รับการยอมรับนับถือ” (Higham and Thosarat 1998: 67-69)

ตามทีชาร์ล ไฮแอมระบุไว้ว่า “สิ่งของหายาก ของต่างถิ่น” นั้น ประกอบด้วย ขวานหินขัด (Polished stone adze) ขวานหิน (Stone adze) หอยเบี้ย (Cowrie shell) จี้ที่ทำจากกระดูกสันหลังหลังฉลาม (Shark dorsal spine pendant) เครื่องมือที่ทำจากหอย (Worked Polinices tumidus) ภาชนะจากหอยกาบ (Polymesoda container) หอยวงช้าง (Nautilus shell) เป็นต้น (Higham and Thosarat 1998) และเนื่องจากข้อจำกัดของความรู้และประสบการณ์ของฉันทัน รวมทั้งข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลหลักฐานเหล่านี้ ฉันทันจึงใช้ข้อมูลที่ชาร์ล ไฮแอมบ่งชี้ชัดเจนว่าเป็นสิ่งของหายากและของต่างถิ่น ดังที่กล่าวมาข้างต้นเท่านั้น ข้อมูลจากรายงาน The Excavation of Khok Phanom Di. Vol.1 (Higham and Bannanurag 1990) พบว่าของต่างถิ่น หรือเป็นของมีค่านั้นมีปริมาณที่ไม่มากนัก เช่น พบหลักฐานของหอยวงช้าง กับจี้ที่ทำจากกระดูกสันหลังหลังฉลามฝังร่วมกับโครงกระดูกเพศชายในสมัยการฝังศพที่ 3 แต่ไม่พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแต่อย่างใด ขณะที่โครงกระดูกเพศหญิงโครงหนึ่งที่พบหลักฐานของขวานหินขัด แต่ก็ไม่พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเช่นกัน ในสมัยการฝังศพที่ 4 พบโครงกระดูกเพศชายฝังร่วมกับเครื่องมือที่ทำจากหอยชนิด Polinices tumidus จำนวน 1 ชิ้น กับภาชนะดินเผา 1 ใบเท่านั้น ซึ่งถือว่าปริมาณของฝังร่วมน้อยมาก และแน่นอนไม่พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาฝังร่วมกับโครงนี้แต่อย่างใด ขณะที่ในสมัยการฝังศพที่ 5 พบหลักฐานของภาชนะจากหอยกาบ (Polymesoda container) จำนวน 1 ชิ้นฝังร่วมกับโครงกระดูกเพศหญิง แต่โครงนี้พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาฝังร่วมน้อยด้วย ได้แก่ หินขัด หินดินเผา ดินเหนียวทรงกลม และดินเหนียวทรงกระบอก เป็นต้น ส่วนสมัยการฝังศพที่ 7 พบโครงกระดูกเพศหญิงที่ฝังร่วมกับขวานหิน และไม่พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาฝังร่วมน้อยเช่นกัน

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ฉันทัน “เห็นต่าง” จากชาร์ล ไฮแอมที่กล่าวว่า ผู้หญิงมีความเชี่ยวชาญในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และการนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งของหายากจากชุมชนต่างไกล...ผู้หญิงจึงมีสถานะเหนือกว่าคนอื่นๆ ในชุมชน ได้รับการยอมรับนับถือ ทั้งนี้เนื่องจากไม่ใช่ผู้หญิงเพียงเพศเดียวที่ครอบครองวัตถุต่างถิ่น หรือสิ่งของหายาก แต่พบว่าผู้ชายก็มีครอบครองเช่นกัน รวมทั้งสิ่งของหายากเหล่านั้นมีทั้งเครื่องประดับและเครื่องมือเครื่องใช้ ซึ่งก็ไม่ได้สัมพันธ์กับเพศอีกเช่นกัน นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ที่ครอบครองวัตถุต่างถิ่น หรือสิ่งของหายากมีทั้งปัจเจกที่มีหลักฐานเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และปัจเจกที่ไม่พบหลักฐานเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาฝังร่วมน้อยเลย ดังนั้นการเป็นช่างปั้นที่มีความเชี่ยวชาญหรืออาจรวมถึงการมีส่วนในการแลกเปลี่ยนสินค้านั้นอาจไม่เกี่ยวข้องกับการได้มาซึ่งวัตถุต่างถิ่น หรือสิ่งของหายาก นอกจากนี้ฉันทันยังมีข้อสงสัยอีกว่า วัตถุต่างถิ่น หรือสิ่งของหายาก เหล่านี้เป็นที่ต้องการของชุมชนโคกพนมดีจริงหรือไม่ และมันนำมาซึ่งสถานภาพที่แตกต่างจากปัจเจกอื่น ๆ จริงหรือไม่ (Higham and Thosarat 1998)

เนื่องจากปริมาณที่พบน้อยมาก รวมทั้งจำนวนปัจเจกที่ครอบครองก็น้อยเช่นกัน หรือแม้แต่ทำไมต้องเลือกครอบครองวัตถุต่างถิ่น หรือสิ่งของหายากเพียง 1 ชิ้นเท่านั้น เหตุใดจึงไม่สะสมความมั่งคั่งในรูปแบบอื่น หรือสะสมวัตถุต่างถิ่น หรือสิ่งของหายากในจำนวนมากขึ้น หรือแม้แต่สิ่งที่ถูกชาร์ล ไฮแอมระบุว่า “วัตถุต่างถิ่นหรือสิ่งของหายาก” อาจไม่ใช่สิ่งที่ชุมชนหรือสังคมต้องการและให้คุณค่า แต่เป็นเพียงความชอบ หรือรสนิยมของปัจเจกก็อาจเป็นไปได้ อย่างไรก็ตามความคิดนี้ของฉันยังไม่อาจหาหลักฐานใดๆ มาสนับสนุนได้เพียงพอจึงเป็นเพียงแนวคิดเบื้องต้นเท่านั้น

ชาร์ล ไฮแอมกล่าวว่า: ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ชายเพราะผู้หญิงทำหน้าที่ปั้นหม้อและแลกเปลี่ยน

“เจ้าแม่โคกพนมดี (princess of Khok Phanom Di) สวมใส่เครื่องประดับศีรษะที่ทำมาจากวัตถุหายากในท้องถิ่น และมีลูกปัดเปลือกหอยมากกว่า 120,000 ชิ้น เธอมีสถานภาพทางสังคมที่สูงกว่าคนอื่นๆ สถานภาพนั้นไม่ได้รับมาจากการสืบทอด แต่ได้มาจากการความสามารถของเธอซึ่งมาจากการที่เธอเป็นช่างปั้นหม้อ” (Higham 2000: 4)

จากข้อความข้างต้นฉันจะใช้ข้อมูลจากการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณาที่ทำการศึกษารื่องราวของชุมชนบ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่นที่ประกอบอาชีพผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยพรบูลย์ เจริญเชื้อ (2535) ธรรมบุญ โทธิจันทร์ (2548) กิตติสันต์ ศรีรักษา (2555) ข้อมูลจากการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีของสุริรัตน์ บุปผา (2544) และข้อมูลจากการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณาที่ได้จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในหมู่บ้านทวันเต (Twante) เขตย่างกุ้ง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (อนรรฆ พิทักษ์ธานิน และอนุสรณ์ อำพันธ์ศรี, 2562) เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุน หรือโต้แย้งกับสิ่งที่ชาร์ล ไฮแอมได้กล่าวไว้ โดย ฉัน “เห็นแตกต่าง” กับชาร์ล ไฮแอมในประเด็นที่ว่า ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ชายเพราะผู้หญิงเป็นช่างปั้นหม้อ และทำหน้าที่ในการนำเครื่องปั้นดินเผาเหล่านั้นไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนห่างไกล โดยฉันเชื่อว่า

1) ไม่ใช่ผู้หญิงทุกคนที่เป็นช่างปั้นหม้อ ทั้งนี้หากการปรากฏของเครื่องมือ และวัตถุดิบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เช่น หินดู หินขัด ก้อนดินเหนียว บ่งชี้ว่าผู้หญิงคนนั้นมีบทบาท หน้าที่ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา “ปั้นหม้อ” ดังนั้นจะพบว่ามีผู้หญิงอีกหลายคนที่ไม่ได้ถูกฝังร่วมกับหลักฐานดังกล่าว

2) ไม่เพียงแต่ผู้หญิงเท่านั้นที่มีบทบาทหลักในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา แต่ผู้ชายก็มีบทบาทสำคัญในกระบวนการผลิตเช่นกัน ทั้งการแสวงหาวัตถุดิบ การเตรียมวัตถุดิบ การตากแห้งและเผาเครื่องปั้นดินเผา กระบวนการเหล่านี้ผู้ชายมีบทบาทมากกว่าผู้หญิง ดังนั้นการนำเสนอของชาร์ล ไฮแอมที่ระบุว่าการเป็นช่างปั้นหม้อทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ชายจึงอาจเป็นการ “ดวนสรุป” จนเกินไป ขาดการพิจารณาการผลิตเชิงกระบวนการที่ไม่ได้มีเพียงแค่ “การปั้น” เท่านั้น นั่นคือ การให้คุณค่าของการกระบวนการ “ปั้นขึ้นรูป และตกแต่ง” โดยผู้หญิง ว่ามีความสำคัญมากกว่ากระบวนการอื่นๆ ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสร้าง

อดีตต่อคุณค่าของการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ทำให้การตีความของสถานภาพทางสังคมอาจคลาดเคลื่อนไป เพราะแท้จริงแล้วไม่เพียงแค่กระบวนการ “ปั้น ขึ้นรูป และตกแต่ง” เท่านั้นที่มีความสำคัญต่อการได้มาซึ่งเครื่องปั้นดินเผาสำหรับใช้งาน และ/หรือแลกเปลี่ยน แต่กระบวนการอื่นๆ ก็มีความสำคัญเช่นกัน ดังข้อมูลการศึกษาของสุริรัตน์ บุปผา (2544) ที่ระบุว่า การแสวงหาวัตถุดิบนั้นมีความสำคัญมาก เพราะหากวัตถุดิบที่ได้มาไม่มีคุณภาพ หรือปริมาณที่เพียงพอก็จะส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพของเครื่องปั้นดินเผาด้วย เช่นเดียวกับข้อมูลที่ปรากฏในการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณา และชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีเองที่กล่าวว่า ผู้หญิงจะมีหน้าที่เป็นช่างปั้น ส่วนผู้ชายจะทำหน้าที่ช่วยในขั้นตอนต่างๆ ก็เป็นอดีตสำคัญที่ลดทอนคุณค่าของงาน หรือบทบาทหน้าที่ของผู้ชายในระบบเศรษฐกิจของชุมชนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังพบว่า การแสวงหาวัตถุดิบ เช่น ดิน แกลบข้าว หรือแม้แต่การจัดการพื้นที่เผาดินเชื้อ ซึ่งอยู่ในพื้นที่สาธารณะ (สุริรัตน์ บุปผา 2544, อนรรฆ พัทธกษานิน และอนุสรณ์ อำพันธ์ศรี 2562) การกระทำเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ทักษะ ความรู้ รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ และ/หรือการต่อรองเชิงอำนาจกับคนในชุมชนด้วย ดังนั้นฉันจึงตั้งข้อสังเกตว่า ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของชุมชนโคกพนมดีนั้น สถานภาพทางสังคมของผู้ชายผู้หญิงไม่ได้ถูกกำหนดด้วยบทบาทของการเป็น “ช่างปั้น” เท่านั้น แต่การมีบทบาทสำคัญในกระบวนการต่างๆ ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การปรากฏในตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกันทำให้สถานภาพ อำนาจต่อรองของเพศแตกต่างกันไป

3) ผู้ชายมีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยนสินค้า หากการแลกเปลี่ยนสินค้าที่ต้องเดินทางไปยังชุมชนอื่นในระยะทางไกล ผู้ชายจะทำหน้าที่ในการขนเครื่องปั้นดินเผาไปแลกเปลี่ยน หรือค้าขาย ซึ่งมักใช้ระยะเวลาหลายอาทิตย์ หรืออาจเป็นเดือน (สุริรัตน์ บุปผา 2544, ธรรมบุญ โพธิจันทร์ 2548, อนรรฆ พัทธกษานิน และอนุสรณ์ อำพันธ์ศรี 2562) อย่างไรก็ตามผู้หญิงเองก็อาจทำหน้าที่แลกเปลี่ยนเครื่องปั้นดินเผาได้เช่นกัน แต่อาจเกิดขึ้นในกรณีที่มีคนจากชุมชนอื่นเข้ามาติดต่อแลกเปลี่ยนในชุมชนโคกพนมดีเอง เช่นในกรณีของกลุ่ม Gamo ในทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศเอธิโอเปีย ซึ่งผู้หญิงจะทำหน้าที่ในการการค้าขายแลกเปลี่ยนเครื่องปั้นดินเผาทั้งกับเงินและอาหาร ในกรณีเช่นนี้ผู้หญิงจะมีสถานภาพสูงกว่าผู้ชายและสมาชิกในครอบครัวที่อาจช่วยในด้านการผลิตและจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาเป็นครั้งคราว (John W. Arthur, 2013)

ข้อสังเกตต่างๆ ข้างต้นอันนำมาซึ่งประเด็นที่ฉันต้องการถกเถียง และตีความการสร้างภาพอดีตในอีกมุมหนึ่งผ่านชุดประสบการณ์ของ “ฉัน” ในฐานะที่การเป็นคนเพศที่สาม และมีพื้นฐานทางความคิดที่หล่อหลอมมาจากสังคมวัฒนธรรมของโลกที่สาม ร่วมกับการใช้กรอบคิดโบราณคดีเพศภาวะ และชาติพันธุ์วรรณาตนเองนั้น จำเป็นต้องมีการศึกษาวิเคราะห์และตีความหลักฐานทางโบราณคดีร่วมด้วยจึงจะสามารถสร้างภาพอดีตขึ้นใหม่ได้ ทำให้การศึกษาครั้งนี้มีความใกล้เคียงกับการเขียนประวัติศาสตร์ของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสามารถสร้างภาพแทนความจริงในอดีตอีกหนึ่งทางเลือกได้ว่า *ความเป็นหญิง ความเป็นชายของคนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ชุมชนโคกพนมดีไม่ได้ถูกแบ่งแยกออกจากกันอย่างเบ็ดเสร็จ แต่ความเป็นเพศที่ถูกประกอบสร้างขึ้นในชุมชนนั้นมีความคลุมเครือ พล่ามัว ซับซ้อนและซ้อนทับกันของทั้งชนชั้น สถานะ*

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้หญิงผู้ชายไม่มีเพศใดที่มีสถานะทางสังคม มีอำนาจเหนืออีกเพศ อย่างเบ็ดเสร็จ แต่ตำแหน่งแห่งที่ที่แตกต่างกันทำให้ผู้หญิงผู้ชายในระดับปัจเจกมีความแตกต่างเหลื่อมล้ำ การมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นหนึ่งในปัจจัยเชิงเศรษฐกิจที่ทำหน้าที่ประกอบสร้างให้ปัจเจกมีสถานะทางสังคมสูงกว่าปัจเจกอื่นๆ และทำให้หลุมฝังศพของ “คนตาย” ยังสะท้อนความคิดความเชื่อของ “คนเป็น” นั่นคือ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของคนตายเป็นสิ่งสำคัญที่ปฏิบัติแตกต่างกันอย่างชัดเจน มุมมองของคนเป็นต่อคนตายทั้งเพศชายและเพศหญิงมีทั้งที่เหมือนกันทั้งสองเพศ และแตกต่างกันในระดับปัจเจก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กิตติสันต์ ศรีรักษา. (2555). การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผา: กรณีศึกษาบ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธรรมบุญ โพธิจันทร์. (2548). เครื่องปั้นดินเผากับวิถีชุมชน กรณีศึกษาบ้านวังถั่ว อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น. เลย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- พรบุลย์ เจริญเชื้อ. (2535). ปัจจัยที่มีผลต่อการยึดอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผา : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านวังถั่ว ตำบลวังชัย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น. กรุงเทพมหานคร: ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย.
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2549). ขาดิพนธ์นิพนธ์แนวสตรีนิยม: การท้าทายกระบวนทัศน์ปฏิกฐานนิยม. วารสารสังคมศาสตร์. ปีที่ 18 ฉบับที่ 2.
- สุริรัตน์ บุบผา. (2544). การศึกษาชาติพันธุ์วรรณาทางโบราณคดีเกี่ยวกับระบบนิเวศของภาชนะดินเผาที่บ้านหัวบึง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อนรรฆ พัทธ์ธานิน และอนุสรณ์ อัมพันธ์ศรี. (2562). การศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณาในกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในหมู่บ้านวันเต (Twante) เขตย่างกุ้ง สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา. เอกสารอัดสำเนา.
- อันธิมา แสงชัย. (2547). ความคิดเชิงสุนทรียะในศิลปะสกุลหลังสมัยใหม่. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาษาอังกฤษ

- Arthur, J.W. (2013). Transforming clay: Gamo, caste, gender, and pottery of southwestern Ethiopia. African Study Monographs, Suppl. 46: 5–25.
- Bentley, R.A., Tayles, N., Higham, C., macpherson, C. and Atkinson, T.C. 2007. Shifting Gender Relations at Khok Phanom Di, Thailand: Isotopic Evidence from the Skeletons. In Current Anthropology. Vol. 48, No. 2 (April). pp. 301-314.
- Higham, C.F.W. (1989). The Archaeology of Mainland Southeast Asia. Cambridge: Cambridge University Press.
- Higham, C.F.W. (2000). Reading the Remains. Cited 2016 Mar 18. Available from: <http://www.pbs.org/wgbh/nova/icemummies/remains.html>.

- Higham, C.F.W. (2002). Women in the Prehistory of Mainland Southeast Asia. In *In Pursuit of Gender: Worldwide Archaeological Approaches*. Edited by Sarah Milledge Nelson and Myriam Rosen-Ayalon. Walnut Creek, CA: AltaMira Press.
- Higham, C.F.W. and Bannanurag, R. (1990). *The Excavation of Khok Phanom Di. Vol.1*. London: Society of Antiquaries.
- Higham, C.F.W. and Thosarat, R. (1998). *Prehistoric Thailand: from early settlement to Sukhothai*. London: Thames & Hudson.
- Hodder, I. (1992). *Theory and Practice in Archeology*. London: Routledge.
- Rubio, S.L. (2011). Gender Thinking in the Making: Feminist Epistemology and Gender Archaeology. *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 44, No. 1.
- Sariyant, T. (2002). *Knowing and understanding through auto/ethnography*. Graduate School of the University of Massachusetts.
- Shanks, M. and Tilley, C. (1987). *Social Theory and Archaeology*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Silverblatt, I. (1988). Women in States. *Annual Review of Anthropology* 17: 427 – 460.

รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย

โสภิต ฉายะสถิตย์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย 2) เพื่อประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย โดยแบ่งขั้นตอนการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาของประเทศไทย ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบจำลองการบริหารงานวิชาการโดยการสังเคราะห์ผลการศึกษา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจัดทำเป็นร่างรูปแบบการบริหารงานวิชาการ ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยใช้เทคนิคเดลฟาย จากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 17 คน และขั้นตอนที่ 4 การประเมินและรับรองความเหมาะสมความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แบบสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้เทคนิคเดลฟาย 3 รอบ และ 2) แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย เพื่อประเมินและรับรองความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย จากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน การวิเคราะห์ข้อมูลขั้นพัฒนารูปแบบ ใช้วิธีคำนวณค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ การวิเคราะห์ข้อมูลความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของรูปแบบ โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า

1. รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ 1) การวางแผนงานด้านวิชาการ 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) การวัดผลการประเมินผลและการเทียบโอนผลการ 4) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา 5) การนิเทศการศึกษา และ 6) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

2. การประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย พบว่า ทุกด้านมีความเหมาะสมในระดับมาก และการประเมินความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย พบว่า โดยรวม มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะพบว่า ควรให้ความสำคัญในด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยการส่งเสริมให้ครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะและการแก้ไขปัญหา

คำสำคัญ : รูปแบบ / การบริหารงานวิชาการ / โรงเรียนสองภาษา / ประเทศไทย

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Academic Affairs Administration Model for Bilingual Schools in Thailand

Sopit Chayasatit¹

Abstract

The objective of this research was to develop the academic affairs administration model for bilingual schools in Thailand by proceeding in 4 steps, step 1) studying the academic affairs administration concepts for bilingual schools in Thailand. step 2) developing the academic affairs administration model for bilingual schools in Thailand through the Delphi technique opinion of 17 experts in education. step 3) examining the academic affairs administration model for bilingual schools in Thailand. step 4) assessing and certifying the suitability, feasibility of implementation of the academic affairs administration model for bilingual schools in Thailand by 5 educational management experts. The statistics used were percentage, median, inter-quartile range, Standard Deviation.

The results of the research were:

1. The academic affairs administration model for bilingual schools in Thailand consists of 6 factors, 1) academic planning factors, 2) learning process development factors, 3) assessment, evaluation and transfer of academic results, 4) research for improving the quality of education in educational institutions factors 5) educational supervision factors 6) the development and the use of technology media for education factors.

2. The results of the assessment and certification of the academic affairs administration model for bilingual schools in Thailand found that all aspects were appropriate at a high level. The results of the feasibility of the practical implementation of the academic affairs administration model for bilingual schools in Thailand were at high levels.

From the suggestion, it should be emphasized on the development of the learning process by encouraging teachers to organize learning activities that are in line with the needs of the learners, and encourages students to develop skills and solving various problems.

Key words: Academic Affairs Administration Model, Bilingual Schools

¹ PhD. students Educational Administration, Faculty of Education, Burapha University

รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย

โสภิต ฉายะสถิตย์¹

บทนำ

ภายหลังการเปิดเสรีทางการค้าในปี พ.ศ. 2558 ที่ผ่านมามาประเทศไทยได้เข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างสมบูรณ์ ซึ่งหมายความว่าประชาชนในประเทศจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร โดยการใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมด้านภาษาอังกฤษเพื่อใช้ในการสื่อสารได้อย่างมีคุณภาพและสามารถสื่อสารได้อย่างชัดเจน ดังนั้นการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในชีวิตประจำวันเนื่องจากเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร การศึกษา การประกอบอาชีพหรือความร่วมมือกับประเทศต่าง ๆ มากขึ้น กล่าวได้ว่าการเรียนการสอนภาษาอังกฤษจึงมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น (จรัญญา พงษ์สุทธิรักษ์, 2552) ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะหน่วยงานรับผิดชอบเกี่ยวกับการเรียนการสอนจึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นของการเตรียมความพร้อมด้านภาษาอังกฤษของนักเรียนไทย เริ่มตั้งแต่การกำหนดให้ภาษาต่างประเทศเป็น 1 ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งนักเรียนทุกคนต้องได้เรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และที่สำคัญได้มีการส่งเสริมให้มีการจัดการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับวาระแห่งชาติว่าด้วยการสร้างความสามารถแข่งขันให้กับคนไทย หรือที่เรียกว่าโครงการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการเป็นภาษาอังกฤษหรือโรงเรียนสองภาษา (English Program) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) โดยโครงการโรงเรียนสองภาษาเป็นการจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 แต่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการเรียนการสอนโดยโครงการนี้เป็นความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา พ่อแม่ ผู้ปกครองตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เกี่ยวกับการระดมทรัพยากรจากท้องถิ่นเพื่อการจัดการศึกษาที่เรียกว่า All for education ที่ส่งผลให้มีทางเลือกในการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพตามปรัชญาของระบบการศึกษาและตามวาระแห่งชาติว่าด้วยการสร้างความสามารถแข่งขันให้กับคนไทย โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ให้สถานศึกษาที่มีศักยภาพทดลองจัดโครงการโรงเรียนสองภาษาเพื่อเป็นการนำร่องตั้งแต่ในปีการศึกษา 2541 โดยในระยะเวลาต่อมาในปี พ.ศ. 2546 จึงได้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อเพื่อพัฒนาศักยภาพของทักษะด้านภาษาอังกฤษของผู้เรียนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

เมื่อโรงเรียนสองภาษาได้เข้ามามีบทบาทในวงการศึกษามากขึ้นและเป็นกระแสที่ผู้ปกครองให้ความสนใจรวมถึงนโยบายในการปฏิรูปการเรียนการสอนภาษาอังกฤษของกระทรวงศึกษาธิการที่เปิดโอกาสให้สถานศึกษาที่มีความพร้อมในการสอนภาษาอังกฤษได้ขยายโครงการพิเศษด้านการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้น โดยสามารถพัฒนาให้เป็นโครงการ International Program, English Program หรือ Mini English Program ส่งผลให้จำนวนของโรงเรียนสองภาษามีเพิ่มมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกโรงเรียนจะไม่มี

1 นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ปัญหาในการบริหารจัดการ ซึ่งปัญหาหลายๆ ด้านของโรงเรียนสองภาษาที่พบนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของการจัดการศึกษาในประเทศไทยที่จะต้องได้รับการสนับสนุนในเรื่องการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งในปัญหาด้านนักเรียนคือการขาดทักษะในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำไปศึกษาในระดับที่สูงขึ้น อาจจะอันเนื่องมาจากครูขาดประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้เพื่อใช้ในการหาความรู้เพิ่มเติม หรือการชี้แนะของผู้ปกครองยังไม่มีที่เหมาะสม ตลอดจนนักเรียนเองก็ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการหาความรู้เพิ่มเติม ส่วนปัญหาด้านครูชาวต่างชาติในบางโรงเรียนไม่สามารถคัดเลือกหรือสรรหาครูที่มีคุณภาพที่เหมาะสมได้ อีกทั้งยังพบว่าทางผู้ปกครองก็มีความคาดหวังกับตัวนักเรียนและหลักสูตรมากเกินไป (สิริรัตน์ ครุวรรณ, 2550) ซึ่งสะท้อนถึงการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนที่ยังไม่ค่อยมีประสิทธิภาพในภาพรวม ทั้งนี้หากมีการให้ความสำคัญกับการพิจารณาคุณภาพของการตั้งแต่การวางแผนงานวิชาการ การจัดการบริหารเกี่ยวกับการเรียนการสอนจะสามารถทำให้โรงเรียนสองภาษามีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากความสำคัญและปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย โดยมีการสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสรุปเป็นองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการและพัฒนาจนได้รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษา สำหรับนำไปเป็นข้อมูลของกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนสองภาษาที่จะนำไปปรับปรุงการบริหารงานวิชาการและเป็นแนวทางในการบริหารโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้มีการดำเนินการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษา แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง รุจิรา แสงกรด (2557) ทำการวิจัย การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสองภาษาของรัฐในประเทศไทย พบว่า โรงเรียนสองภาษา มีระดับการปฏิบัติเกี่ยวกับระบบประกันคุณภาพการศึกษาในภาพรวมอยู่ในระดับ การปฏิบัติ ผลการทดลองใช้ระบบประกันคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสองภาษา พบว่า คะแนนระดับการปฏิบัติงานประกันคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสองภาษา ผลการตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความสอดคล้องและความเป็นประโยชน์ของระบบประกันคุณภาพการศึกษา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ในขณะที่มีฉันทา วิญญูโสภิต (2557) ทำการวิจัย การพัฒนาระบบบริหารคุณภาพโรงเรียนสองภาษาเอกชน พบว่า สภาพการปฏิบัติที่มีอยู่ของกระบวนการทั้งหกหมวด ได้แก่ 1) การนำองค์กร 2) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ 3) การมุ่งเน้นนักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) การวัด การวิเคราะห์และการจัดการความรู้ 5) การมุ่งเน้นบุคลากร และ 6) การมุ่งเน้นปฏิบัติการ อยู่ในระดับดีหรือเมื่อแปลตามแนวทางการให้คะแนนของ

เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติมีความหมายว่า โรงเรียนสองภาษาเอกชนมีแนวทางในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิผลที่ตอบสนองต่อข้อกำหนด มีการนำแนวทางถ่ายทอดไปสู่การปฏิบัติเป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าอาจแตกต่างกันในบางพื้นที่หรือบางหน่วยงานมีกระบวนการประเมินผลและปรับปรุงอย่างเป็นระบบโดยใช้ข้อมูลจริงและเริ่มมีการเรียนรู้ในระดับองค์กรรวมถึงการสร้างนวัตกรรมบ้าง เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการที่สำคัญ มีแนวทางที่สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกันกับความต้องการโดยรวมขององค์กรตามที่ระบุไว้ในเกณฑ์หัวข้ออื่น ๆ ส่วนหมวดผลลัพธ์ก็มีระดับผลลัพธ์อยู่ในระดับดี ทั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการศึกษางานวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยและรูปแบบการบริหาร พบว่า Maria & Josie (2001) ได้ศึกษาโปรแกรมการศึกษาสองภาษาที่ประสบความสำเร็จเกณฑ์สำหรับการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างในการศึกษาสองภาษา พบว่า ตัวบ่งชี้ความสำเร็จสำหรับโครงการสองภาษา มีหลายปัจจัย เช่น ผลลัพธ์ของนักเรียน ความเป็นผู้นำ การสนับสนุน การปฏิบัติตามโปรแกรมและการเรียนการสอนตัวชี้วัดโรงเรียน อัตราเข้า อัตราการออกกลางคัน การลงทะเบียนใน Gifted และมีพรสวรรค์/การวางโปรแกรม การลงทะเบียนเข้า การศึกษาพิเศษหรือการแก้ไขโปรแกรม ยกเว้นการทดสอบ ออกโปรแกรมมาตรฐาน สอบภาษาปากเปล่า ความชำนาญผลลัพธ์ของนักเรียน ความสามารถทางภาษาเขียน การจัดการเนื้อหาในภาษาอังกฤษการจัดการเนื้อหาในภาษาพื้นเมือง ความเป็นผู้นำ วิสัยทัศน์และเป้าหมายในระดับโรงเรียน ความเป็นผู้นำ สภาพแวดล้อมของโรงเรียน รุนของโปรแกรมสภาพแวดล้อมในชั้นเรียนในระดับห้องเรียน การปฏิบัติตามโปรแกรมและการเรียนการสอนตลอดจนหลักสูตรและการสอนความคาดหวังของครู เป็นต้น

โดยจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย พบว่า แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ การวางแผนงานด้านวิชาการ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลการประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาและการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา โดยผู้วิจัยจะนำข้อค้นพบที่ได้นี้ นำไปใช้เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้รูปแบบการศึกษาเชิงผสมผสานทั้งหมด 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาของประเทศไทย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย หลักการ ทฤษฎี แนวคิด เกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการ และแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษา

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างรูปแบบจำลอง รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย โดยการสังเคราะห์ผลการศึกษาเอกสารงานวิจัย ดังต่อไปนี้ 1) สภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย 2) การบริหารงานวิชาการ 6 ด้าน ได้แก่ การวางแผนงานด้านวิชาการ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา การนิเทศการศึกษา และการ

พัฒนาและการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และ 3) แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ส่งผลต่อรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักสูตร บุคลากร สภาพแวดล้อม การบริหารทรัพยากรโรงเรียนสองภาษา และการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย โดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านบริหารการศึกษาจำนวน 17 คน เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเหมาะสม โดยการคัดเลือกผู้มีความรู้ตามที่กำหนดอย่างเฉพาะเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการโรงเรียนสองภาษาของผู้ทรงคุณวุฒิการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยใช้เทคนิคเดลฟาย แบ่งออกเป็น 3 ฉบับ ได้แก่ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย (รอบที่ 1) ที่สร้างขึ้นจากรูปแบบจำลองของการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษา ซึ่งเป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย (รอบที่ 2) ที่สร้างขึ้นจากข้อความที่ผู้ตอบแบบสอบถาม (รอบที่ 1) ที่เห็นด้วยร้อยละ 80 ขึ้นไป แบบสอบถามเพื่อการวิจัย (รอบที่ 3) ที่สร้างขึ้นจากการนำข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม (รอบที่ 2) มาวิเคราะห์เพื่อพิจารณาข้อที่เข้าเกณฑ์

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สำหรับการวิจัย และเลือกใช้สถิติที่สอดคล้องกับการศึกษาวิจัย ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม (รอบที่ 1) ใช้วิธีคำนวณค่าร้อยละของคำตอบที่ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยในแต่ละข้อความและคัดเลือกข้อความที่ผู้ตอบเห็นด้วยร้อยละ 80 ขึ้นไป 2) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม (รอบที่ 2, 3) ใช้สถิติค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ โดยพิจารณาคัดเลือกข้อความที่มีค่ามัธยฐานตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป และมีค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ 1.50 ลงมา

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สองภาษาในประเทศไทย โดยผู้เชี่ยวชาญด้านบริหารการศึกษา จำนวน 5 คน เป็นการคัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารงานวิชา การของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ในการประเมินรูปแบบ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสามารถสรุปผลได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย

จากการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลคำตอบของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย โดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi technique) 3 รอบ ได้รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทยที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ 1) การวางแผนงานด้านวิชาการ 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) การวัดผลการประเมินผลและการเทียบโอนผลการ 4) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา 5) การนิเทศการศึกษา และ 6) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา โดยแต่ละด้านประกอบด้วย 5 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ 1) หลักสูตร 2) บุคลากร 3) สภาพแวดล้อม 4) การบริหารทรัพยากรของโรงเรียนสองภาษา และ 5) การพัฒนาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา จึง

สามารถกำหนดรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย โดยมีสาระสำคัญเพื่อนำไปใช้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย
(สังเคราะห์โดยผู้วิจัย)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1.1 การวางแผนงานด้านวิชาการ มีสาระสำคัญ ได้แก่ หลักสูตรเกิดจากการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่าย หลักสูตรส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการส่งเสริมให้ครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ และจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ มีจำนวนห้องเรียนและห้องประกอบอื่น ๆ ที่เพียงพอต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นำสื่อและเทคโนโลยีมาใช้ในงานวิชาการ เพื่ออำนวยความสะดวกในการวางแผนงานด้านวิชาการ มีการพัฒนาหรือปรับปรุงห้องเรียนและห้องประกอบอื่น ๆ ให้มีความเหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอน มีการจัดการวางแผนด้านวิชาการ ให้รองรับต่อการจัดระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา มีการวางแผนและพัฒนาคุณภาพหลักสูตรเป็นไปตามระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

1.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ มีสาระสำคัญ ได้แก่ หลักสูตรมีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์และการปฏิบัติจริง ครูและบุคลากรทางการศึกษาที่มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน มีการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมและแหล่งการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน มีการจัดทำแผนการ

เรียนรู้ตามสาระและหน่วยการเรียนรู้ เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการประชุมร่วมกันกับครูผู้สอน เพื่อดำเนินการพัฒนาการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

1.3 การวัดผล การประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน มีสาระสำคัญ ได้แก่ จัดทำปฏิทินการศึกษา เพื่อเอื้อต่อการปฏิบัติงานทางด้านการวัดผลและประเมินผลทางการศึกษา ผู้บริหารหรือบุคลากรกำหนดมาตรฐานการวัดผลและการประเมินผลไว้อย่างชัดเจน ส่งเสริมให้ครูผู้สอนดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนโดยเน้นการประเมินตามความเป็นจริงของผู้เรียนแต่ละคน นำผลการวัดและประเมินผลการศึกษาไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อการบริหารจัดการสถานศึกษา มีการวิเคราะห์ผลจากการวัดผล การประเมินผลเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาด้านการบริหารงานทรัพยากรของโรงเรียน มีการกำกับติดตามตรวจสอบการวัดผล การประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

1.4 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา มีสาระสำคัญ ได้แก่ ส่งเสริมให้ครูผู้สอนมุ่งเน้นการวิจัยในด้านกระบวนการเรียนรู้ หรือคุณภาพของการศึกษา ส่งเสริมครูผู้สอนให้ทำการวิจัยในชั้นเรียนอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูผู้สอนได้ศึกษาวิเคราะห์วิจัย เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถในการเรียนการสอน เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณภาพของสถานศึกษา มีการจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอและเหมาะสมต่อการส่งเสริม การวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารได้นำผลการศึกษาดูงานวิจัยในชั้นเรียนมาปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอน มีการกำกับติดตาม การทำวิจัย เพื่อพัฒนาด้านการพัฒนาประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

1.5 การนิเทศการศึกษา มีสาระสำคัญ ได้แก่ มีการจัดการระบบนิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษาอย่างเหมาะสม มีการฝึกอบรมพัฒนาครูผู้สอนทุกฝ่ายอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารจัดกิจกรรมเยี่ยมชมชั้นเรียน เพื่อรับทราบผลของการจัดการศึกษา สนับสนุนให้บุคลากรทางการศึกษามีส่วนร่วมในการนำจุดอ่อนของกระบวนการนิเทศศึกษามาทำการวิเคราะห์และประเมินผล เพื่อนำไปสู่การพัฒนาทุก ๆ ฝ่ายในโรงเรียนร่วมกันจัดทำแผนการนิเทศการศึกษา เพื่อเป็นการพัฒนาเทคนิค วิธีการ กระบวนการและกิจกรรมการนิเทศการศึกษา จัดให้มีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และประสบการณ์การจัดการนิเทศการศึกษา เพื่อนำไปเป็นข้อมูลแนวทางการพัฒนาการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

1.6 การพัฒนาและ การใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มีสาระสำคัญ ได้แก่ พัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้การเรียนการสอนมีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้บริหารนำเอาการให้บริการทางการศึกษาผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือ โปรแกรมเพื่อการศึกษาต่าง ๆ ในการจัดการเรียนการสอน จัดมุมหนังสือ แหล่งข้อมูลการเรียนรู้ ให้ทุกระดับชั้นเรียน และมีความพร้อมต่อความต้องการของผู้เรียน เน้นสื่อที่ผู้เรียน และผู้สอนใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง พัฒนาห้องสมุดให้เป็นศูนย์การเรียนรู้และสื่อเทคโนโลยี สนับสนุนให้มีการกำกับติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานในการพัฒนาสื่อ เทคโนโลยี เพื่อการศึกษา

2. ผลการศึกษารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย

ในการประเมินและรับรองความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย จากคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ 5 คน และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติค่าร้อยละ ค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ในการประเมินรูปแบบ สามารถจำแนกประเด็นดังนี้

2.1 ผลการประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย พบว่า ทุกด้าน ได้แก่ การวางแผนงานด้านวิชาการ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลการประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา การนิเทศการศึกษา และการพัฒนาและการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มีความเหมาะสมในระดับมาก

2.2 ผลการประเมินความเหมาะสมความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย พบว่า โดยรวม มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ อยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านความเหมาะสม ด้านความเห็นว่าใช้ประโยชน์ได้ ด้านความถูกต้อง และด้านความเป็นไปได้ ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยสามารถอธิบายผลรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทยได้ตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย ได้แก่ การวางแผนงานด้านวิชาการ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลการประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา การนิเทศการศึกษา การพัฒนาและการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา นั้นเป็นองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทยมีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการที่เป็นภาษาอังกฤษและสอนโดยครูชาวต่างชาติ ดังนั้นโรงเรียนสองภาษาจึงให้ความสำคัญกับการดูแลและมีการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนงนภัส บุญเหลือ (2553) ได้กล่าวไว้ว่าหลักสูตรมีความสำคัญเปรียบเสมือนหัวใจของการศึกษาและเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทยควรเริ่มให้ความสำคัญที่การออกแบบหลักสูตรที่มีคุณภาพ และมีมาตรฐาน เพื่อผลิตนักเรียนที่มีศักยภาพด้านภาษาอังกฤษที่ดีและสูงกว่าหรือเทียบเท่าโรงเรียนที่ไม่ได้เน้นการเรียนแบบสองภาษา ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างและความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดตั้งโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย

2. การประเมินและรับรองความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ผลการประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทยในภาพรวม พบว่า ด้านการวางแผนงานด้านวิชาการ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผล การประเมินผลและการเทียบโอนผลการเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา การนิเทศการศึกษาและการพัฒนาและการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มีความเหมาะสมในระดับมากทุกด้าน ซึ่ง

สอดคล้องกับงานวิจัยของมณฑล วิทยุโสภิต (2557) พบว่า สภาพการปฏิบัติระบบบริหารคุณภาพโรงเรียนสองภาษาเอกชน ที่มีอยู่ในระดับดีหรือเมื่อแปลตามแนวทางการให้คะแนนของเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ มีแนวทางในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิผลที่ตอบสนองต่อข้อกำหนด มีการนำแนวทางถ่ายทอดไปสู่การปฏิบัติเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับบริบทโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทยที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบเต็มรูปแบบส่วนใหญ่ที่มักจะเป็นโรงเรียนเอกชนที่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการในทุก ๆ ด้าน ตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ส่งผลให้นักเรียนโดยส่วนใหญ่สามารถใช้ทักษะภาษาอังกฤษได้ดี สื่อสารได้อย่างมั่นใจ ตลอดจนมีทักษะการเรียนรู้ที่ดีด้วย

2.2 ผลการประเมินความเหมาะสมความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติของรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทยโดยรวมมีความเหมาะสมความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้นมีขั้นตอนในการพัฒนารูปแบบที่เป็นระบบและได้รับการประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาจากผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญงานวิชาการในโรงเรียนสองภาษาจนได้องค์ประกอบที่ครอบคลุมการบริหารงานวิชาการทั้งในรูปแบบและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาได้รับความเชื่อมั่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกมลรัตน์ แก่นจันทร์ (2560) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3 พบว่า ผลการประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการในด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากรูปแบบที่ได้มีความสอดคล้องกับแนวทางของเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ ซึ่งมีความครบครันและเหมาะสมในการดำเนินรูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

1. รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย การวัดผล การประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน ควรให้ความสำคัญและดำเนินงานด้านหลักสูตร โดยจัดทำปฏิทินการศึกษาล่วงหน้าที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานทางด้านการวัดผลและประเมินผลทางการศึกษาอย่างเหมาะสม มีการจัดทำแผนงานของหลักสูตรที่รองรับการวัดผลและประเมินผลทางการศึกษา
2. รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย การวางแผนงานด้านวิชาการ ควรให้ความสำคัญและดำเนินงานด้านหลักสูตร โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการวางแผนงานด้านวิชาการ และส่งเสริมให้ครูผู้สอนการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสองภาษาในประเทศไทย การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรให้ความสำคัญในด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยการส่งเสริมให้ครูผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะและการแก้ไขปัญหา

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กมลรัตน์ แก่นจันทร์. (2560). *การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จรัญญา พงษ์สุทธิรักษ์. (2552). *สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ เป็นภาษาอังกฤษของโรงเรียนเอกชนในจังหวัดนนทบุรีและจังหวัดปทุมธานี*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- นางนภัส บุญเหลือ. (2553). *การประเมินหลักสูตรสถานศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์โรงเรียนประทุมอนุสรณ์ โดยใช้ CIPP Model*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มณฑา วิญญูโสภิต. (2557). *การพัฒนาระบบบริหารคุณภาพโรงเรียนสองภาษาเอกชน. ดุษฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาและผู้นำการเปลี่ยนแปลง, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย*.
- รุจิรา แสงกรด. (2553). *การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสองภาษาของรัฐในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย.
- สิริรัตน์ ครุวรรณ. (2550). *การวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของโรงเรียนสองภาษาในเขตกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวิจัยการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำคดียาเสพติด

ตฤณห์ โพธิ์รักษา¹

อุนิษา เลิศโตมรสกุล²

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุของการก่ออาชญากรรมของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด โดยก่อคดีตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็กและเยาวชน และเพื่อศึกษาเส้นทางชีวิตการกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด โดยก่อคดีตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็กและเยาวชน จากนั้นจะเป็นการศึกษามูลเหตุปัจจัยในการกระทำผิดเพื่อสร้างแนวทางในการป้องกันการกระทำผิดของเด็ก เยาวชนและผู้หญิง ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิงในคดีเกี่ยวกับยาเสพติด โดยก่อคดีแรกครั้งยังเป็นเด็กและ เยาวชน มีสาเหตุมาจากปัจจัยด้านครอบครัว กลุ่มเพื่อน สภาพเศรษฐกิจ สภาพสังคม การศึกษา การติดยาเสพติดและการบำบัด อายุ ในขณะที่เริ่มเสพยาเสพติด และสภาพจิตใจ ข้อเสนอแนะของการวิจัยพบว่าแนวทางในการป้องกันการกระทำผิดของเด็ก เยาวชนและผู้หญิงได้แก่ การร่วมมือกันของทุกภาคส่วน ทั้งรัฐบาล เอกชน และชุมชนเอง ช่วยกันสอดส่องดูแล เฝ้าระวังพฤติกรรมของเด็กในชุมชน พร้อมทั้งให้ความรู้ ถึงโทษของยาเสพติด มีการฝึกงานอาชีพที่เป็นที่ต้องการของตลาด มีการพบปะเยี่ยมเยียนสมาชิกในชุมชนจากผู้นำของชุมชนเป็นประจำ และให้โอกาสกลับคืนสู่สังคมสำหรับสมาชิกที่ผิดพลาด เพื่อป้องกันปัญหาการกระทำผิดซ้ำอย่างถาวร

คำสำคัญ: ผู้ต้องขังหญิง, เด็กและเยาวชน, กระทำผิดซ้ำ, ยาเสพติด

1 นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาอาชญาวิทยา และงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2 รองศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาอาชญาวิทยา และงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Life Pathway of Recidivist Female Drug Offenders

Trynh Phoraksa¹

Unisa Lerdtomornsakul²

Abstract

This qualitative research aimed to explore the cause of female recidivism on substance abuse among the female offender in Bangkok prison, including the study of life pathway. The outcomes of the study were planned as proposal for preventive patterns and approaches. The research findings suggest that the recidivism among female drug offender often caused by Family factor, Friends, Economics, Environment, Education, Substance and rehabilitation, age when first tried and mental health. Suggestions of the research found that the model for the prevention of substance abuse in child youth and women include collaboration of all sectors, including family, the government, the private sector and the community, helps monitoring the children's behaviour in the community. As well as providing knowledge about the danger of any substance engaging. Also provide the work training that is needed by the market. Set meetings with community members from community leaders. The society must give opportunities to return to society for members that once offender to prevent permanent recidivism problems.

Keyword: Female offender, Juvenile, Recidivism, Drug abuse, Substance abuse

1 นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาอาชญาวิทยา และงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2 รองศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาอาชญาวิทยา และงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำคดียาเสพติด

ตฤณห์ โพธิ์รักษา¹อุนิษา เลิศโตมรสกุล²

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การกระทำผิดของเด็กและเยาวชนในประเทศไทย เป็นปัญหาอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาและมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะปัญหาการกระทำผิดในระดับคดีอาญา โดยจากการสำรวจของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พบว่าคดีที่มีสถิติการกระทำผิดสูงสุดในเด็กและเยาวชนคือคดีเกี่ยวกับยาเสพติด โดยคดีเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นเป็นคดีที่มีสถิติเด็กชายและเด็กหญิงกระทำผิดมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่ง คดีกระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินมาเป็นอันดับสอง และคดีเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นยังคงเป็นคดีที่เด็กและเยาวชนมีการกระทำผิดซ้ำมากที่สุดเช่นกัน ทั้งนี้จากการจำแนกการกระทำผิดของกรมพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชนพบว่าการกระทำผิดในคดีอื่น ๆ มีพื้นฐานมาจากคดียาเสพติดเป็นหลัก เมื่อมีการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดแล้วมักจะก่อให้เกิดการขยายการทำความผิดและต่อเนื่องไปยังอาชญากรรมอื่น ๆ ดังนั้นการบำบัดแก้ไขเยียวยาฟื้นฟูจึงจำเป็นต้องทำควบคู่ไปกับการลงโทษเด็กด้วย (จุฬารัตน์ บุตรโคตร และชนากานต์ อาทระประชาชิต, 2556 : ออนไลน์)

ในปัจจุบันสถิติการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนที่ถูกส่งตัวกลับเข้ามาในสถานพินิจของประเทศต่าง ๆ มีตัวเลขสูงถึงร้อยละ 50 ถึง 60 ซึ่งสัมพันธ์กับสถิติการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนในประเทศไทย ซึ่งสูงถึงร้อยละ 40 จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาหาสาเหตุหรือปฏิรูปการให้ความรู้และฝึกอาชีพในขณะที่ถูกต้องโทษว่าความรู้หรือการฝึกอาชีพในสถานประกอบการสำหรับเด็กนั้นมีความสอดคล้องกับตลาดแรงงานหรือทำให้เด็กที่พ้นโทษออกไป สามารถหางานทำเลี้ยงตนเองและไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำหรือเกี่ยวข้องกับยาเสพติดได้หรือไม่ (กรุงเทพมหานคร, 2561 : ออนไลน์)

ในขณะนี้ปัญหาเด็กและเยาวชนนอกจากจะมีตัวเลขสถิติที่สูงแล้วยังมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้นในแต่ละปี จากการสำรวจข้อมูลของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนปี 2559 มีเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปีกระทำผิด 30,356 คนเฉลี่ยวันละ 83 คนและเกือบร้อยละ 90 มีอายุ 15 ถึง 18 ปีโดยที่เหลือนี้อายุ 10 ถึง 15 ปีโดยอันดับที่หนึ่งหรือคิดเป็นร้อยละ 41 เป็นคดีเกี่ยวกับยาเสพติดทั้งสิ้น

ปัญหาอาชญากรรมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมอยู่ตลอดเวลาทั้งในประเทศไทย และอีกหลายประเทศทั่วโลก ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทั้งภาครัฐและภาคประชาชนจำเป็นต้องเร่งแก้ไข และวางแผนรับมืออาชญากรรมรูปแบบใหม่ๆ อยู่เสมอ เพื่อตั้งรับและป้องกันอาชญากรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น รวมถึงต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหามาจาก

1 นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาอาชญาวิทยา และงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2 รองศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา สาขาอาชญาวิทยา และงานยุติธรรม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาชญากรรมที่เกิดขึ้นแล้วและยังไม่หมดไปจากสังคม เพื่อไม่ให้อาชญากรรมที่ได้รับการลงโทษแล้วกลับมากระทำผิดซ้ำอีก กลายเป็นวงจรอาชญากรรมซ้ำซากที่ไม่มีจุดสิ้นสุด

คดียาเสพติดในประเทศไทยเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงและเป็นปัญหาเรื้อรังที่จะต้องดำเนินการแก้ไข ซึ่งเป็นปัญหาที่อยู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังไม่สามารถหาทางออกที่ชัดเจนและเด็ดขาดให้กับปัญหานี้ได้ งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการมุ่งประเด็นหลักศึกษาเรื่องยาเสพติดและการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิง เพราะประชากรในเรือนจำอันดับ 1 มาจากการก่ออาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดและเป็นเช่นนี้ต่อเนื่องมาอย่างยาวนาน และจากสถิติของกรมราชทัณฑ์ แสดงให้เห็นว่าอัตราการกระทำผิดซ้ำอันดับสูงสุดยังคงเป็นคดียาเสพติด จึงสามารถกล่าวได้ว่า แม้ว่าจะมีมาตรการแผนงานรองรับปัญหานี้จากทางภาครัฐ เช่น การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์พลังแผ่นดินเอาชนะยาเสพติด, แผนประชารัฐร่วมใจปลอดภัยยาเสพติด และ โครงการเยาวชนรุ่นใหม่ห่างไกลยาเสพติด เป็นต้น แต่อัตราการก่อคดียาเสพติดก็ยังเกิดขึ้นเป็นอันดับหนึ่งเสมอในประเทศไทย

ปัญหาอาชญากรรมในปัจจุบันนอกจากจะทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกที แต่ที่น่าตกใจมากกว่านั้นก็คือสถิติการก่ออาชญากรรมซ้ำโดยเด็กและเยาวชนก็ยังไม่มียี่ห่วยว่าจะลดลง หรือมาตรการการป้องกันและแก้ไขฟื้นฟูที่ได้ถูกนำมาใช้ยังไม่สามารถป้องกันหรือแก้ไขได้อย่างเป็นที่น่าพึงพอใจมากนัก ยิ่งไปกว่านั้นสถิติการกระทำผิดของผู้หญิงก็มีมากขึ้นเป็นทวีคูณ โดยเฉพาะช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2533-2561) สะท้อนให้เห็นว่าไม่เพียงแต่ผู้ชายหรือเด็กชายเท่านั้นที่ก่ออาชญากรรม แต่ผู้หญิงและเด็กผู้หญิงก็มีส่วนเกี่ยวข้องในอาชญากรรมมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นในฐานะของเหยื่อ หรือฐานะของผู้กระทำความผิด เห็นได้ชัดว่าช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ผู้หญิงมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมอย่างมาก จากที่เคยถูกเพิกเฉยไม่ได้รับความสนใจ จึงส่งผลให้มีการศึกษาความเกี่ยวข้องของอาชญากรรมและผู้หญิงมากยิ่งขึ้น

คงจะไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน เป็นปัญหาที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ โดยปัญหาที่ต้องให้ความสำคัญมีอยู่หลายปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาทุพโภชนาการ ขาดการศึกษา แรงงานเด็ก โสเภณีเด็ก เด็กเร่ร่อนจรจัด เด็กกำพร้า เด็กพิการ ปัจจัยข้างต้นที่กล่าวมานี้ล้วนแล้วแต่เป็นสาเหตุของการเกิดอาชญากรรมที่กระทำโดยเด็กทั้งสิ้น

สำหรับประเทศไทยนั้นสถิติการกระทำผิดของเยาวชนและผู้หญิงก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยมีปัจจัยที่แตกต่างกันเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของโลก และอิทธิพลของเทคโนโลยีที่มีทั้งผลดีและผลเสีย ก่อปรกัการที่เศรษฐกิจมีความผิดเคืองสถาบันครอบครัวจึงลดบทบาทลง สมาชิกในครอบครัวต่างก้มหน้าก้มตาหาเงินเพื่อมาจุนเจือชีวิต โดยลืมไปว่าความสำคัญของสถาบันครอบครัวเริ่มต้นจากครอบครัวที่อบอุ่นมีเวลาให้สมาชิกในครอบครัว มีเวลาอบรมสั่งสอนบุตรหลาน ซึ่งเดิมประเทศไทยนั้นลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเกษตรกรรมซึ่งจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีความผูกพันใกล้ชิดของ ปู่ ย่า ตา ยาย แต่ในยุคปัจจุบันที่มีการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจสูง ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากยิ่งขึ้น โดยโครงสร้างและขนาดของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมโลก ไม่ว่าจะเป็นการ

เปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ด้านประชากร เทคโนโลยี และด้านเศรษฐกิจที่เป็นตัวหลักให้ ประชาชนต้องเข้ามาทำงานในเมืองเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว (ศุภชัย ปิตกุลดง, 2556: ออนไลน์) มีการย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำงานในเมืองมากขึ้น พ่อแม่ผู้ปกครองอาจจะมีเวลาอบรมสั่งสอนบุตรหลานน้อยลง โดยใช้เงินเป็นเครื่องแก้ปัญหา ใช้เงินมาทดแทนความรักความอบอุ่นที่ควรจะมีขึ้น ซึ่งเมื่อสถาบันครอบครัวมีความสั่นคลอนแล้วย่อมเป็นบ่อเกิดแห่งปัญหาของเด็กที่ขาดความอบอุ่น ไม่มีที่ปรึกษา มีเทคโนโลยีเป็นเพื่อน สามารถถูกชักจูงไปในทางที่ผิดได้ โดยง่ายสามารถอ้างอิงจากจากข้อมูลสถิติผู้ต้องขังหญิงในประเทศไทย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งเน้นการศึกษาเส้นทางชีวิตและมูลเหตุจูงใจในการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิงในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระทำผิดโดยผู้หญิงที่ก่อคดีครั้งแรกครั้งยังเป็นเด็กและเยาวชน โดยขณะที่ก่อคดีแรกมีอายุไม่เกิน 17 ปี ในกรณีคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด (พ.ร.บ.ยาเสพติดฯ พ.ร.บ.สารระเหย พ.ร.บ.วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท) โดยปัจจุบันก็ยังคงกระทำผิดซ้ำและต้องโทษอยู่ในเรือนจำ อธิบายโดยอาศัยทฤษฎีทางอาชญาวิทยามาอธิบายสาเหตุแห่งการกระทำผิดในคดีความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งสิ่งที่งานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสนใจคือในกรณีที่ผู้กระทำผิดซ้ำนั้นเป็นผู้หญิงที่ในขณะที่ทำผิดเป็นเด็กหรือเยาวชนจะมีรูปแบบการก่ออาชญากรรม สาเหตุของการก่ออาชญากรรม ที่แตกต่างไปจากการกระทำผิดซ้ำโดยผู้ต้องหาที่เป็นเพศชายหรือไม่ ลักษณะการดำเนินชีวิตตั้งแต่ก่อนกระทำความผิด จนพัวพันกับยาเสพติด และสุดท้ายจบลงที่การถูกลงโทษโดยการจำคุก มีความเป็นมาอย่างไร มีปัจจัยด้านใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการเกิดการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิง เพราะปัญหาเสพติดที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนไทยและเป็นปัญหาที่กระทบต่อสังคมโดยตรง เนื่องจากบุคคลเหล่านี้เป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญต่ออนาคตของประเทศ ดังนั้นจึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ปัญหาอาชญากรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนควรจะได้รับการแก้ไข หาสาเหตุและแนวทางป้องกัน และเตรียมมาตรการรับมือเพื่อให้สังคมและประเทศได้อยู่อย่างปกติสุข ตลอดจนพัฒนาเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเส้นทางชีวิตการกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด โดยก่อคดีตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็กและเยาวชน
2. เพื่อศึกษามูลเหตุจูงใจในการก่ออาชญากรรมตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็กและเยาวชนของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด
3. เพื่อสร้างแนวทางในการป้องกันการกระทำผิดของเด็ก เยาวชนและผู้หญิง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเส้นทางชีวิตการกระทำผิดของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด และมูลเหตุจูงใจในการก่อคดีตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็กและเยาวชน รวมถึงสร้างแนวทางในการป้องกันการกระทำผิดของเด็ก เยาวชนและผู้หญิง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ศึกษาสังเกตกลุ่มบุคคลที่ต้องการศึกษาโดยละเอียดทุกมิติในลักษณะเจาะลึก และหาความจริงในสภาพที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ (Naturalistic Inquiry) ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เน้นไปที่การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความโดยสร้างข้อสรุปด้วยตัวผู้วิจัยเอง

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 กรณีศึกษา 7 กรณี โดยเลือกอย่างเฉพาะเจาะจง คัดกรองจากการ สํารวจข้อมูลเบื้องต้นโดยการส่งแบบสอบถามว่ากรณีศึกษาใดผ่านการถูกลงโทษจากสถานพินิจมาก่อนหน้าที่จะได้รับโทษต้องขังในทัณฑสถานหญิงกลาง

2.2 ผู้เกี่ยวข้อง โดยเลือกบุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดซ้ำในคดียาเสพติด

3. การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การสอบถาม จดบันทึก บันทึกเสียงการสนทนา (กรณีที่ได้รับอนุญาต) โดยใช้วิธีการสังเกต (Observation) ร่วมด้วย และตรวจสอบข้อมูลด้วยการตรวจสอบข้อมูลสามเส้า (Triangulation) อันเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจาก 3 แหล่งประกอบกัน ซึ่งได้แก่ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติดกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลจากเอกสารที่ได้จากบุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้กระทำความผิดซ้ำในคดียาเสพติด และ การตรวจสอบข้อมูลจากเอกสารที่ได้จากคำพิพากษาของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติดกลุ่มตัวอย่าง

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาเชิงคุณภาพโดยการศึกษาเชิงคุณภาพสามารถอธิบายสาเหตุของการกระทำผิดซ้ำได้ ดังนี้

รูปแบบเส้นทางชีวิตของกรณีศึกษา

รูปแบบเส้นทางชีวิตของกรณีศึกษามีรูปแบบที่คล้ายกันเริ่มต้นจากสภาพครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ พ่อแม่มีการหย่าร้างหรือพ่อแม่มีพฤติกรรมเสพติดและขายยาเสพติด ที่อยู่อาศัยในชุมชนเต็มไปด้วยยาเสพติด กลุ่มเพื่อนบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันมีการใช้ยาเสพติด การโดนจับครั้งแรกและถูกลงโทษโดยสถานพินิจเด็กและเยาวชน ไม่สามารถทำให้กรณีศึกษาเข็ดหลาบจากการลงโทษได้ มีการกลับมากระทำผิดซ้ำอีกในช่วงระยะเวลาไม่ห่างจากการกระทำผิดครั้งแรกมากนัก กรณีศึกษาส่วนใหญ่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ไม่คล่องตัว มีปัญหาเรื่องเงินและการหางานประจำทำ มีการเปรียบเทียบตนเองและเพื่อนกลุ่มเดียวกันที่เสพยา

ด้วยกัน และมองเห็นว่าการขายยาเสพติดได้เงินมาง่ายกว่าการทำงานสุจริต กรณีศึกษาส่วนใหญ่ขาดโอกาสทางการศึกษา หรือเมื่อเกรงที่ไม่มีพ่อแม่คอยอบรมหรือคอยผลักดันให้กลับเข้าไปในระบบศึกษา บางคนอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ทำให้ขาดโอกาสที่จะได้งานประจำที่ดี กรณีศึกษาทุกรายเริ่มเสพยาเสพติดตอนอายุน้อยมากจึงมีอาการเสพติด แม้ว่าอาจจะมีการใช้ตัวยาสเสพติดที่ต่างกันแต่ส่งผลต่อสมอง และพฤติกรรมที่คล้ายกัน เช่น ยอมทำทุกวิถีทางแม้กระทั่งประกอบอาชญากรรมอย่างอื่นเพื่อที่จะหาเงินไปซื้อยามาเสพ ได้เพื่อนใหม่จากสถานบำบัด เมื่อพ้นโทษก็นัดกันมาเสพยาเสพติด สภาพจิตใจและลักษณะนิสัยของกรณีศึกษาส่วนใหญ่มีนิสัยก้าวร้าว ตื้อรั้นไม่ฟังเหตุผล ติดเพื่อนและถูกชักจูงง่าย มีอคติกับสมาชิกในครอบครัว ไม่สู้งาน รักสบาย และได้รับการซึมซับความรุนแรงมาตั้งแต่สมัยยังเป็นเด็ก ทำให้หันมาพึ่งยาเสพติดมากกว่าหันมาปรึกษาสมาชิกในครอบครัว

มูลเหตุจูงใจในการกระทำผิดซ้ำ

การกระทำผิดซ้ำของกรณีศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ล้วนเกิดขึ้นในช่วงวัยเด็ก และมีระยะห่างการกระทำผิดซ้ำหลังจากครั้งแรกน้อยกว่า 1 ปี เนื่องจากขาดพ่อแม่ดูแลให้ความอบอุ่นอย่างใกล้ชิด กรณีศึกษามีสภาพทางครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ และให้เหตุผลตรงกันว่า ไม่ได้รับการดูแล เอาใจใส่ ให้ความรักเท่าที่ควร บางกรณีศึกษาก็ได้รับการเลี้ยงดูโดยญาติต่างๆ อีกทั้งสิ่งแวดล้อมของตนเองเต็มไปด้วยหนทางเข้าถึงยาเสพติดอย่างง่ายดาย กลุ่มเพื่อนในละแวกที่อยู่อาศัยเดียวกันก็มีพฤติกรรมที่คล้ายกัน เริ่มจากการลองเสพกับเพื่อน เสพติด จนผันตัวมาค้ายาเสพติดเนื่องจากต้องการหาเงินเพื่อไปซื้อยามาเสพต่อ เป็นวงจรไม่สิ้นสุด

2. แนวทางในการป้องกันการกระทำผิดของเด็ก เยาวชนและผู้หญิง

แนวทางในการป้องกันการกระทำผิดของเด็ก เยาวชนและผู้หญิงได้แก่ การร่วมมือกันของทุกภาคส่วนทั้งรัฐบาล เอกชน และชุมชนเอง ช่วยกันสอดส่องดูแล เฝ้าระวังพฤติกรรมของเด็กในชุมชน พร้อมทั้งให้ความรู้ ถึงโทษของยาเสพติด มีการฝึกงานอาชีพที่เป็นที่ต้องการของตลาด มีการพบปะเยี่ยมเยียนสมาชิกในชุมชนจากผู้นำของชุมชนเป็นประจำ หากสมาชิกคนใดมีปัญหาชุมชนและรัฐบาลจะสามารถร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในแต่ละกรณีได้ สำหรับการลงโทษในคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้ก่อ ควรมีความเข้มงวดและแก้ปัญหาให้ตรงจุด ควรมีการติดตามผลเป็นระยะ เสนอและประเมินการแก้ไขให้แก่เด็กที่มีปัญหาเป็นกรณีไป พร้อมทั้งคัดแยกบำบัดเด็กที่ติดยาเสพติดอย่างละเอียด ไม่นำเด็กที่กระทำผิดซ้ำมาบำบัดร่วมกับเด็กที่กระทำผิดครั้งแรก ชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐควรตรวจตราชุมชนเป็นประจำ โดยเฉพาะบริเวณที่มีการช้อปปิ้ง พร้อมทั้งสอบถามปัญหาแต่ละครัวเรือนเพื่อนำมาซึ่งการแก้ไขในระยะยาวร่วมกัน

อภิปรายผล

การเกี่ยวข้องกับยาเสพติดไม่ว่าจะเป็นเพื่อการเสพ การครอบครอง หรือมีไว้เพื่อจำหน่ายถือเป็นอาชญากรรม โดยหากยึดหลักกฎหมายการจำแนกประเภทอาชญากรรมโดยการยึดหลักกฎหมายนี้ถือเป็นสิ่งที่เก่าแก่ที่สุดและคดีเกี่ยวข้องกับยาเสพติดถือเป็นอาชญากรรมประเภทร้ายแรง (Felonies) เพราะมีโทษจำคุก

หรือถึงขั้นประหารชีวิต และหากแบ่งประเภทโดยยึดบุคคลและทรัพย์สินเป็นหลักจะ ถือเป็นอาชญากรรมที่เข้าข่ายทั้งสามลักษณะคือ อาชญากรรมที่กระทำต่อบุคคล (Crimes against the person) ในกรณีที่เสพยาเข้าไปแล้วมีการทำร้ายร่างกายตนเองหรือผู้อื่น อาชญากรรมที่กระทำต่อทรัพย์สิน (crimes against property) ในกรณีที่มียาเสพติดเป็นต้นเหตุก่อให้เกิดอาชญากรรมอย่างอื่น เช่นการขโมยทรัพย์สิน การขโมยยานพาหนะและลักษณะสุดท้ายคืออาชญากรรมที่ทำลายความสงบสุขของสังคม (Crimes against public order) ได้แก่การมียาเสพติดไว้ครอบครอง และหากแบ่งโดยยึดหลักศีลธรรม คดีเกี่ยวข้องกับยาเสพติดนั้นถือว่าเป็นความผิดเพราะกฎหมายห้ามไว้หรือกฎหมายบัญญัติไว้ (Mala prohibita)

ในการวิจัยนี้จะใช้ทฤษฎีเส้นทางชีวิต (Life Course Theory) เป็นทฤษฎีหลักในการอธิบายกรณีศึกษาแต่ละกรณี เนื่องจากทฤษฎีเส้นทางชีวิต ถือว่าชีวิตของมนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่ละชีวิตมีรูปแบบที่สร้างจากประสบการณ์ในแต่ละช่วง โดยแต่ละคนก็ต้องมีเส้นทางของชีวิตที่ต้องอยู่ในสังคมที่แตกต่างกัน ทิศทางในการดำเนินชีวิตจึงมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่กรณีศึกษาได้ประสบ

เส้นทางชีวิตของกรณีศึกษาแต่ละกรณีล้วนแต่มีการเรียนรู้ (Social Learning Theory) เพื่อสร้างและพัฒนากลายเป็นบุคลิกและนิสัยที่แตกต่างกัน ทั้งที่เกิดจากการเรียนรู้จากบุคคลใกล้ชิดไม่ว่าจะเป็นจากสมาชิกในครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรือสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาจะมีการซึมซับพฤติกรรมของบุคคลรอบตัวที่มีปฏิสัมพันธ์ด้วย และยึดสร้างเป็นอุปนิสัยของตนเองในที่สุด เมื่อเรียนรู้จากสิ่งรอบข้างแล้วส่งผลให้มีการเลียนแบบพฤติกรรม (Imitation theory) ซึ่งอาจจะมีความถี่ความเข้มข้นที่ต่างกับตัวแบบก็ได้ การเลียนแบบพฤติกรรมของคนใกล้ชิดอาจเกิดขึ้นได้ทั้งจากสมาชิกในครอบครัว หรือจากบุคคลที่รู้จักใกล้ชิดแกบ้าน หรือเพื่อนที่โรงเรียนก็ได้ ซึ่งการเลียนแบบพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน หรือพฤติกรรมอาชญากรรมขึ้นอยู่กับความถี่ในการพบปะ ระยะเวลา และความเข้มข้นที่ปัจเจกมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

สถาบันที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมมากที่สุดคือสถาบันครอบครัว หากกรณีศึกษาครั้งยังเป็นเด็กมีความผูกพันกับครอบครัวหรือความผูกพันทางสังคมที่ต่ำ ก็จะส่งผลให้เด็กกลุ่มนั้นไม่มีความจำเป็นที่จะต้องสนใจความรู้สึกของสมาชิกในครอบครัวหรือ สมาชิกในชุมชน หากตนได้ทำให้สมาชิกในครอบครัวผิดหวังหรือเสียใจ และเมื่อความผูกพันทางสังคมได้ลดลง ความผูกมัดตนเองเข้ากับแบบแผนที่ถูกต้องของสังคมก็จะหละหลวมตามไปด้วย การเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชนก็จะหายไป กลายเป็นกลุ่มเด็กชายขอบที่แยกตัวออกมาจากกลุ่มเด็กปกติ หันมาคบค้ากับกลุ่มคนที่มีพฤติกรรมคล้ายกัน (Differential Association) ก่อให้เกิดการสร้างกฎเกณฑ์ของตนเองขึ้นมาใหม่ และปฏิเสธความเชื่อ หรือปฏิเสธการยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่บุคคลทั่วไปยอมรับนับถือกัน ได้แก่ กฎหมาย และกฎหมายศีลธรรม

เมื่อได้ตัดสินใจเดินทางเข้าสู่เส้นทางอาชญากรรมแล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะกลับมาแก้ไขและให้เป็นการปกติอย่างที่ตั้งใจกระแสนี้คาดหวังไว้ได้ ในการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ พบว่า กรณีศึกษาส่วนใหญ่เมื่อพ้นโทษออกมาครั้งแรก ได้มีการตัดสินใจกระทำผิดซ้ำเกือบจะในทันทีที่พ้นโทษ เนื่องจากให้เหตุผลว่าการถูกลงโทษโดยสถานพินิจเด็กและเยาวชนนั้น ไม่ต่างอะไรกับการไปเข้าค่าย สถานที่บำบัดสำหรับเด็กและเยาวชนเป็น

เหมือนสถานที่ที่ได้เจอเพื่อนที่มีลักษณะนิสัยคล้ายกัน มีอาหารให้รับประทาน มีที่อยู่ให้อาศัย จึงไม่รู้สึกรู้ว่าเป็น การลงโทษ กรณีศึกษาบางส่วน ให้ความเห็นว่าตนได้ถูกตราบาปประทับจากสังคม (Labeling Theory) เมื่อถูก จำคุกครั้งหนึ่งแล้วจะไม่ใช่ที่ยอมรับในสังคม ไม่สามารถหางานทำหรือประกอบอาชีพสุจริตเหมือนผู้อื่นได้ กลุ่มบุคคลที่ยอมรับตนเองก็เหลือเพียงเพื่อนกลุ่มเดิมที่เคยเสพยาด้วยกัน จึงจำเป็นจะต้องหวนกลับไปคบค้า เพื่อนกลุ่มเดิม อีกทั้งเมื่อพ้นโทษจำคุกออกมา ก็ยังต้องกลับมาอยู่ในถิ่นที่อยู่เดิมที่แวดล้อมไปด้วยสังคมที่มี ยาเสพติด สิ่งแวดล้อมเดิม ๆ ส่งผลให้จำจะต้องหันกลับไปหายาเสพติดอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

โดยสามารถใช้ทฤษฎีแนวคิดของสำนักคลาสสิกมาอธิบายโดยยึดหลักเจตจำนงคืออิสระในการตัดสินใจ เลือกกระทำโดยมีการชั่งน้ำหนักระหว่างผลดีและผลเสียของผู้ที่ประกอบอาชญากรรมเกี่ยวกับยาเสพติด เนื่องจากเห็นว่าการก่ออาชญากรรมนั้นเกิดประโยชน์มากกว่าโทษที่จะได้รับ และไม่เกรงกลัวบทลงโทษ โดย แนวคิดนี้จะมุ่งสนใจการกระทำที่แสดงออกมา ซึ่งผู้ที่แสดงพฤติกรรมออกมา ได้แก่ ผู้เกี่ยวข้องกับยาเสพติดไม่ว่าจะเป็นผู้เสพ ผู้ครอบครอง หรือผู้ขาย ผู้ที่กระทำผิดเหล่านี้ได้มีการชั่งน้ำหนักระหว่างผลดีและผลเสียแล้วว่า หากขายยาเสพติดจำเป็นสู่ทางหาเงินได้ง่ายและสบายคุ้มค่าแก่การเสี่ยง ส่วนในกรณีการเสพยาเสพติดมีการ ตัดสินใจเสพ เพราะคิดว่าจะสามารถใช้ยาเสพติดสร้างความสุขในขณะที่เสพมากกว่าทุกข์ที่จะได้รับในชีวิตจริง

ในส่วนของการลงโทษโดยการจำคุกนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีป้องกัน (Deterrence Theory) สามารถ อธิบายโดยใช้หลักการสำคัญสองรูปแบบคือการป้องกันหรือข่มขู่ทั่วไปคือการลงโทษเพื่อให้บุคคลอื่นได้เห็นและ รับทราบจะได้เกรงกลัวกฎหมายและไม่กล้าประกอบอาชญากรรม ในที่นี้จะได้ผลชัดเจนสำหรับกรณีศึกษาที่ เพิ่งกระทำผิดครั้งแรก ความเกรงกลัวกฎหมายยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจกระทำผิดครั้งต่อไป แต่ใน ขณะเดียวกันหากผู้กระทำความผิดได้รับการลงโทษมากกว่าสองครั้งขึ้นไป การป้องกันหรือข่มขู่เฉพาะ (Specific Deterrence) ก็มิได้ทำให้ผู้กระทำความผิดเกรงกลัวกฎหมายหรือโทษที่จะได้รับ

มูลเหตุจูงใจในการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังหญิงโดยคดีแรกกระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดนั้น สามารถใช้ ทฤษฎีแนวคิดของสำนักปฏิฐานนิยม (Positive school) มาอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า อาชญากรคือผู้ที่ถูก สภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ บีบบังคับ โดยในงานวิจัยนี้พบว่า การมีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดนั้นมาจากการ ที่ถูกสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งจากการศึกษาเส้นทางชีวิตของกรณีศึกษาทั้ง 7 ราย พบว่า มูลเหตุ จูงใจในการก่ออาชญากรรมได้แก่ มูลเหตุจูงใจด้านครอบครัว สภาพเศรษฐกิจ การศึกษา สภาพสังคม ระดับ การติดยาเสพติด ลักษณะของกลุ่มเพื่อน และสภาพจิตใจ บีบบังคับให้ต้องหันหน้าพึ่งยาเสพติด ซึ่งตรงกับ ทฤษฎีเส้นทางชีวิตที่อธิบายว่า เส้นทางชีวิตที่ปัจเจกแต่ละกรณีมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็น ความแตกต่าง ทางด้านของครอบครัว มีทั้งครอบครัวที่สมาชิกอยู่พร้อมหน้า หรือครอบครัวที่บิดามารดาแยกทางกัน บาง กรณีศึกษาก็ถูกลี้ภัยโดยญาติผู้ใหญ่ ซึ่งจากการวิจัยนี้ มีตัวอย่างกรณีศึกษาที่เริ่มต้นเข้าสู่วงการยาเสพติด โดย การชักชวนของนายชาย อีกกรณีศึกษาหนึ่ง โดนญาติของตนคุกคามทางเพศ จนทำให้ไม่กล้ากลับบ้าน เลยหันไป คบกับกลุ่มเด็กเกเรแถวบ้าน และเริ่มลองยาเสพติดกับกลุ่มเพื่อนนั้น

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากผลการศึกษาเส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังหญิงที่กระทำผิดซ้ำคดียาเสพติด คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

แนวทางในการป้องกันการกระทำผิดของเด็ก เยาวชนและผู้หญิงได้แก่ การร่วมมือกันของทุกภาคส่วนทั้งรัฐบาล เอกชน และชุมชนเอง ช่วยกันสอดส่องดูแล เฝ้าระวังพฤติกรรมของเด็กในชุมชน พร้อมทั้งให้ความรู้ ถึงโทษของยาเสพติด มีการฝึกงานอาชีพที่เป็นที่ต้องการของตลาด มีการพบปะเยี่ยมเยียนสมาชิกในชุมชนจากผู้นำของชุมชนเป็นประจำ หากสมาชิกคนใดมีปัญหา ชุมชนและรัฐบาลจะสามารถร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในแต่กรณีได้ สำหรับการลงโทษในคดีที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้ก่อ ควรมีความเข้มงวดและแก้ปัญหาให้ตรงจุด ควรมีการติดตามผลเป็นระยะ เสนอและประเมินการแก้ไขให้แก่เด็กที่มีปัญหาเป็นกรณีไป พร้อมทั้งคัดแยกบำบัดเด็กที่ติดยาเสพติดอย่างละเอียด ไม่นำเด็กที่กระทำผิดซ้ำมาบำบัดร่วมกับเด็กที่กระทำผิดครั้งแรก ชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐควรตรวจตราชุมชนเป็นประจำ โดยเฉพาะบริเวณที่มีการชงสุมพร้อมทั้งสอบถามปัญหาแต่ละครัวเรือนเพื่อนำมาซึ่งการแก้ไขในระยะยาวร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงทะเบียนประวัติการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนให้เจ้าหน้าที่ของรัฐในส่วนงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน เช่นสถานพินิจเด็กและเยาวชน บ้านปราชญ์ และสถานบำบัดฟื้นฟูต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชน สามารถเข้าถึงและแบ่งปันข้อมูลกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในระบบงานยุติธรรม เช่นกรมราชทัณฑ์ โดยสามารถจำกัดการเข้าถึงข้อมูลได้ โดยจะเรียกดูประวัติการกระทำผิดได้ ในกรณีที่มีการกระทำผิดซ้ำอีก แต่ข้อมูลประวัติการกระทำผิดจะไม่เปิดเผยให้สาธารณะทราบ สามารถเข้าถึงและเรียกดูได้เฉพาะกรณี เนื่องจากปัญหาด้านการแบ่งปันข้อมูล เพื่อติดตามผลระยะยาว จะขาดช่วง ระหว่าง สถานพินิจเด็กและเยาวชน และกรมราชทัณฑ์ หากสามารถย้อนดูประวัติการกระทำผิดได้ จะช่วยให้การฟื้นฟูแก้ไข เป็นไปอย่างเหมาะสมในแต่ละกรณี

อีกทั้งในชุมชนควรมีการจัดทำสถิติ จำนวนครั้ง จำนวนยาเสพติด และเส้นทาง พื้นที่ ๆ เป็นแหล่งมั่วสุ่ม โดยประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับทราบ นอกจากจะสามารถใช้ข้อมูลในการติดตามสอดส่องชุมชนให้ปลอดภัยแล้วยังพัฒนาเป็นแผนดำเนินการร่วมกับภาครัฐเพื่อป้องกันอาชญากรรมได้

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ชุมชนและเจ้าหน้าที่ตำรวจ สามารถร่วมมือกันป้องกันและแก้ไข เพื่อลดสถิติการกระทำผิดซ้ำของเด็กและเยาวชนได้ หากแต่ละหน่วยงานประสานงานช่วยเหลือกันอย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสม

สถาบันครอบครัวไม่เพียงแต่บิดามารดา แต่หมายถึงผู้ปกครองรวมทั้งญาติ หรือเพื่อนบ้าน ควรดูแลเอาใจใส่ บุตรหลาน ให้เวลา ให้ความรัก ในการสั่งสอน และใช้เวลาร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

รับฟังปัญหา และให้กำลังใจ เมื่อบุตรหลานทำผิดพลาด ถ้าสถาบันครอบครัวมีความผูกพัน เข้าใจกันที่แข็งแกร่ง จะสามารถลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และถูกชักจูงจากสิ่งอบายมุขได้

สถาบันการศึกษา รวมถึงชุมชนในบริเวณที่อยู่อาศัย ควรช่วยกันสอดส่องดูแลสมาชิกของตนให้ประพฤติอยู่ในความเหมาะสม และหากสังเกตถึงความผิดปกติควรแจ้งผู้ปกครองทันที หากผู้ปกครองเมินเฉยต่อปัญหา ก็ควรนำเรื่องเข้าสู่การประชุมของชุมชน สำหรับโรงเรียนควรติดตามความประพฤติของเด็กนักเรียนอย่างใกล้ชิด ให้ความรู้ถึงโทษของยาเสพติดและปลูกจิตสำนึกที่ดีให้แก่เด็ก หลีกเลี่ยงการกระทำและการลงโทษที่รุนแรง และไม่ควรดูว่ากล่าวด้วยถ้อยคำที่ทำร้ายจิตใจ ควรมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชน โรงเรียน และสถาบันครอบครัว นอกจากจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งแล้วยังสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถาบันได้อีกด้วย

เจ้าหน้าที่ตำรวจและอาสาสมัครความปลอดภัยของชุมชนควรจัดทำแผนป้องกันการกระทำผิดซ้ำโดยเริ่มจากการตรวจตราแหล่งมั่วสุมอย่างสม่ำเสมอ ทำการบูรณะที่รกร้างให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน มีการปรับรูปแบบและแผนงานให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา พร้อมทั้งประสานงานกับชุมชนรายงานผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมยิ่งขึ้นในครั้งต่อไป และหากคนในชุมชนเคยกระทำผิด ก็ควรให้โอกาสในการกลับคืนสู่สังคมอย่างเท่าเทียมและสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ให้กำลังใจและช่วยเหลือตามกำลังความสามารถ ให้โอกาสกลับตัวและให้โอกาสการทำงานเพื่อป้องกันการหวนกลับไปกระทำผิดซ้ำของสมาชิก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2555). รายงานการดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณะรายปี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561. สืบค้น 3 ตุลาคม 2562, จาก <http://www.djop.go.th/images/djopimage/DJOP61.pdf>
- กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม. (2479). พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479. สืบค้น 23 สิงหาคม 2562, จาก <http://www.correct.go.th/copsura/about/Control%20Panel.htm>
- กรมราชทัณฑ์. (2562). สรุปข้อมูลผู้ต้องขัง ณ วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ.2562. สืบค้น 30 สิงหาคม 2562, <http://www.correct.go.th/stathomepage/>
- กรมราชทัณฑ์. (2562). อัตราการกระทำผิดซ้ำแยกตามการค้นหาค้นหาเฉพาะ (ข้อมูล ณ วันที่ 2 ตุลาคม 2562). สืบค้น 3 ตุลาคม 2562, จาก <http://www.correct.go.th/recstats/index.php/th/searchAdvance>
- กรุงเทพมหานคร. (2561). กรมพินิจฯ เร่งปฏิรูปการศึกษาเด็กเยาวชนในสถานพินิจและศูนย์ฝึก. สืบค้น 8 พฤศจิกายน 2562, จาก <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/804215>
- กองนิติการ กลุ่มงานกฎหมายและระเบียบ. (2560). กฎกระทรวงออกตามความในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. ๒๕๖๐. สืบค้น 23 สิงหาคม 2562, จาก http://www.correct.go.th/osss/a13994_60.pdf
- กาญจนา โชคเหรียญสุขชัย. (2560). กระบวนทัศน์การวิจัยสื่อสารมวลชน: เชิงคุณภาพ เชิงปริมาณ และผสมวิธี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูลีพร บุตรโคตร, ชนาภานต์ อักษรประชาชาติ และศูนย์ข่าว TCJ. (2556). สถิติเด็กผิดคดียาเสพติดมากที่สุด กรมพินิจฯเร่งปรับแผน-แยกกลุ่ม พื้นที่สังคม-หวังลดกระทำผิดซ้ำ. สืบค้น 23 สิงหาคม 2562, จาก <http://www.tcjthai.com/news/2013/01/scoop/1962>
- แนวหน้า. (2561). อึ้ง!เยาวชนไทยก่อคดีพุ่ง ชี้อายุ 96%ป่วยทางจิตจากยาเสพติดติดสูงสุด. สืบค้น 8 พฤศจิกายน 2562, จาก <https://www.naewna.com/local/361712>
- บัณฑิต พิทักษ์สิทธิ์. (2556). การวิเคราะห์สาเหตุการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังคดียาเสพติด : ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ต้องขังในทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง. สืบค้น 26 กันยายน 2562, จาก http://elib.coj.go.th/managecourt/data/MC2557_17_66.pdf
- ศุภชัย ปิตติกุลตั้ง. (2556). สถานการณ์และแนวโน้ม ของครอบครัวไทย. สืบค้น 30 สิงหาคม 2562. จาก http://ns2.ph.mahidol.ac.th/phklb/knowledgefiles/_21.pdf
- สุดสงวน สุธีสร. (2558). อาชญาวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรพร เกิดสว่าง. (2561). และมันจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป : เรื่องของ จุดเปลี่ยนชีวิต หรือ Turning Point.

สืบค้น 26 กันยายน 2562, จาก <http://johjaionline.com/opinion/van-gogh-และจุดเปลี่ยนชีวิต-turning-point>

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2553). พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๓. สืบค้น 23 สิงหาคม 2562, จาก

<http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%C803/%C803-20-2553-a0001.pdf>

อมรา สุนทรธาดา. (2560). *คุกโลกแน่น ผู้คนแห่เข้า*. สืบค้น 23 สิงหาคม 2562,

จาก <https://www.thairath.co.th/news/society/1007190>

อมรา สุนทรธาดา และกมลชนก ขำสุวรรณ. (2557). *การสร้างครอบครัวไทยในมิติการเปลี่ยนผ่านทาง*

ประชากรรอบสอง. สืบค้น 30 สิงหาคม 2562, จาก http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/ConferenceX/Download/PPT/03-AMARA-FamilyFormation_1July2014.pdf

อรรถพร ชูบำรุง และ อุณิษา เลิศโตมรสกุล. (2555). *อาชญากรรมและอาชญาวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

The Thaiger & The Nation. (2018). *Asia's prison populations – Thailand #10 in the world*, 23 August 2019. <https://thethaiger.com/news/asias-prison-populations-thailand-10-world>

World Prison Brief [WPB]. (2019). *World Prison Brief data*, 28 August 2019. <https://www.prisonstudies.org/country/thailand>

ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น

ชัยวัช ศิริบรรพพิทักษ์¹

จินณพัช ปทุมพร²

ราณี อธิชัยกุล³

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น 2) เพื่อศึกษาความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างคือนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่นในย่านเมือง 400 คน ใช้วิธีการสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและองค์ประกอบเชิงยืนยัน (CFA) จากการศึกษาสรุปได้ว่า ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น ประเด็นที่สำคัญในการค้นพบ คือ 1) เกิดความภาคภูมิใจของนักท่องเที่ยวที่ได้เดินทางมาขอนแก่น 2) นักท่องเที่ยวจะมีการแนะนำและการบอกต่อคนอื่นๆที่ได้มาเยือนจังหวัดขอนแก่น และ 3) นักท่องเที่ยวมีความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำในจังหวัดขอนแก่นในอนาคต จากผลการวิจัยดังกล่าวสามารถนำไปสู่การสร้างกลยุทธ์เพื่อให้จังหวัดขอนแก่นเป็นจุดหมายปลายทางที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ รวมถึงการพัฒนาสู่การท่องเที่ยววิถีเมืองที่มีอัตลักษณ์ภายใต้การขยายตัวของเมืองในปัจจุบัน

คำสำคัญ : ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม การท่องเที่ยววิถีเมือง จังหวัดขอนแก่น

1 อาจารย์ประจำสาขาวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

2 อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการนวัตกรรมการท่องเที่ยวและบริการ คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น

3 รองศาสตราจารย์ประจำวิชาเอกการจัดการการท่องเที่ยวและการโรงแรม สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช

Behavioral Intention of Tourists Towards Urban Tourism in Khon Kaen Province

Chaithawat Siribowonphitak¹

Jinnapas Pathumporn²

Ranee Esichaikul³

Abstract

This study aimed to study the behavior of tourists towards tourism, the way of life of people in Khon Kaen and study the behavioral intention of tourists towards tourism in urban areas. This study is based on 400 Thai tourists the selection method was sampling from the summary of urban tourist towards tourism and analyzed with descriptive statistics and confirmed components (CFA). The results of this study found that the way of life of people in Khon Kaen the important issues that will be developed are 1) Tourist loyalty to travel to Khon Kaen 2) The proactive intention of Tourists towards tourism recommend tourist cities in Khon Kaen and nearby provinces 3) Behavioral intention of tourists towards tourism The way of Khon Kaen city way of life, the intention of returning to tourism which must accelerate the strategy so that Khon Kaen is the destination of Isan city tourism that has the identity under the expansion of the city at the same time.

Keywords: Effects of Tourism, Urban Tourism, Urbanization

1 Instructor in Tourism and Hotel Department, Faculty of Management Science, Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand

2 Instructor in Tourism and Hospitality Innovation Management, Faculty of Business Administration and Accountancy, Khon Kaen University, Thailand

3 Associate Professor in Hotel and Tourism Management, Faculty of Management, Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand

ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น

ชัยวัช ศิริบรรพพิทักษ์¹

จินณพัช ปทุมพร²

ราณี อธิชัยกุล³

บทนำ

การขยายตัวของการท่องเที่ยวมีสิ่งกระตุ้นทั้งทางตรงและสิ่งกระตุ้นทางอ้อมหากเปรียบเทียบสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวทั้ง 5 จังหวัด คือ กรุงเทพฯ ภูเก็ต เชียงใหม่ ชลบุรีและขอนแก่นที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวหลักแล้ว จังหวัดขอนแก่น ยังคงมีนักท่องเที่ยวน้อยกว่ามาก แต่จากเศรษฐกิจของจังหวัดเติบโตก้าวเข้าสู่สังคมเมือง (Urbanization) (Ashworth, G.J. 1989) ขยายตัวส่งผลให้การท่องเที่ยวโตตาม (Growth-led Tourism) มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นจากการขยายตัวของเขตเมืองและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับประชากรที่หนาแน่นและนักท่องเที่ยว สังเกตได้จากจำนวนของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากรายงานสถิติจังหวัดขอนแก่น ประจำปี 2560 รายงานว่าจำนวนผู้มาเยือน ปี 2558 มีจำนวน 3,881,646 คน ในปี 2559 เพิ่มขึ้นกว่า 17.4% เป็น 4,556,656 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560) กลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนมาก มีการเดินทางท่องเที่ยวที่กระจุกตัวเฉพาะในเขตเมือง โดยส่วนใหญ่ผลพวงจากกลุ่มไมซ์ กลุ่มธุรกิจ กลุ่มหน่วยงานของรัฐและบริษัทเอกชน รวมถึงเป็นจุดหมายรองรับกลุ่มที่เดินทางท่องเที่ยวเองด้วยรถส่วนตัว กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิงและกลุ่มเดินทางเชื่อมต่อไปยังจังหวัดอื่น ๆ ใกล้เคียงโดยใช้ขอนแก่นเป็นจุดเปลี่ยนเพื่อเดินทางเชื่อมโยงต่อไปยังที่อื่น (สำนักเทศบาลนครขอนแก่น, 2559) สอดคล้องกับยุคปัจจุบันนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางท่องเที่ยวระยะใกล้ โดยอาจเลือกเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศหรือภายในภูมิภาคเดียวกันมากขึ้น การเติบโตที่อาจจะกระจุกตัวในบางกลุ่มเท่านั้นสู่การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมนักท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดกระแสความนิยมท่องเที่ยวทางเลือก (ราณี อธิชัยกุล, 2557)

จากลักษณะดังกล่าวจังหวัดขอนแก่นยังสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยววิถีเมือง (Urban Tourism) ด้วยเหตุผลหลายประการ คือ 1) ส่วนมากมีฐานทรัพยากรและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวประเภทมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว มีการสร้างกิจกรรมใหม่หรือปรับปรุงดัดแปลงให้สถานที่ที่มีความหลากหลายในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรงหรือเกี่ยวเนื่อง (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552) 2) ในเขตเมืองมี

1 อาจารย์ประจำสาขาวิชาการโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

2 อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการนวัตกรรมการท่องเที่ยวและบริการ คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น

3 รองศาสตราจารย์ประจำวิชาเอกการจัดการการท่องเที่ยวและการโรงแรม สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช

การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์การท่องเที่ยว (Urban Travels-Cape) จากการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา มีการพัฒนาอุตสาหกรรมไมซ์และบริการ การลงทุนธุรกิจ การขยายเขตอุตสาหกรรม แผนการพัฒนาเมืองเพื่อก้าวไปสู่ Smart City รวมถึงการพัฒนาโครงข่ายคมนาคมเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านและระบบขนส่งรถไฟฟ้ามวลชนในตัวเมืองและยกระดับขอนแก่นให้เป็นศูนย์กลางทางการท่องเที่ยวของภูมิภาค (สำนักงานจังหวัดขอนแก่น, 2559) 3) เป็นเมืองใหญ่ที่มีประชากรหนาแน่นมีสิ่งอำนวยความสะดวกสูง มีบทบาทสำคัญทางการค้า มีลักษณะตรงกับรูปแบบการท่องเที่ยววิถีเมือง คือ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวชมเมือง การสังสรรค์ยามค่ำคืน ส่วนมากกลุ่มนักท่องเที่ยวจะใช้ชีวิต ในบริเวณเมือง การพบปะสังสรรค์ ร่วมเทศกาลต่าง ๆ การช้อปปิ้งและการเล่นหรือชมกีฬา เป็นต้น (สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น, 2560) รวมถึงปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยววิถีเมือง (Urban Tourism Support factors) ไม่ว่าจะเป็น ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงพื้นที่ ที่พักแรม สิ่งอำนวยความสะดวกและการให้บริการ (Ashworth, G. & Page, S.J. 2011) ที่มีทิศทางการขยายตัวเกิดขึ้น แม้ว่าจังหวัดขอนแก่นจะมีความพร้อมในหลายด้านที่สามารถรองรับการท่องเที่ยววิถีเมือง มีการวางกลยุทธ์การพัฒนาที่หลากหลาย แต่ที่ผ่านมารวมการวางกลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวยังไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายเท่าที่ควร (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดขอนแก่น, 2560) ทำให้การท่องเที่ยวยังไม่โดดเด่นพอที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการจดจำได้อย่างแม่นยำ รวมทั้งยังขาดมิติการพัฒนาให้เกิดความดุลยภาพทั้งทางด้านอุปสงค์และอุปทาน (สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น, 2560) ซึ่งถ้าหากผู้บริหารเมืองมีการใช้กลยุทธ์ที่เข้าใจพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่รวมเข้ากับการท่องเที่ยวที่เหมาะสม จะสามารถก่อให้เกิดโอกาสที่ดีทางการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง (นันทขว้าง สิริสุนทร, 2559) โดยใช้ความเป็นเมืองเป็นแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยวแล้วกระจายไปยังแหล่งต่าง ๆ ตามความต้องการส่วนบุคคล นอกจากนั้นการตั้งแนวคิดด้านการท่องเที่ยวให้แก่จังหวัดควรเลือกที่เป็นจุดเด่นภายใต้อัตลักษณ์ที่จะเป็นจุดดึงดูดได้อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะของจังหวัดให้โดดเด่น โดยใช้พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในพื้นที่เป็นตัวตั้งบูรณาการกับอัตลักษณ์ของฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่ (วิชัย ศรีขวัญ, 2558) ซึ่งการท่องเที่ยวในปัจจุบันนั้นปริมาณของนักท่องเที่ยวที่มากไม่ได้สำคัญเสมอไปที่จะทำให้จุดหมายปลายทางได้รับการพัฒนาด้วย จำเป็นต้องเน้นจุดเด่นและบรรยากาศที่สื่อถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่นหรือแม้กระทั่งหลายเมืองมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่จำกัดแต่เมื่อได้รับการพัฒนา บริหารจัดการและส่งเสริมอย่างดียิ่งก็สามารถประสบความสำเร็จทางการท่องเที่ยวสูงได้ (มิ่งสรรค์ ขาวสอาด, 2558) การพัฒนาการท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จจะต้องประกอบด้วยภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชน ภาคประชาชน ให้ดำเนินภารกิจด้านการท่องเที่ยวโดยตรงและทางอ้อมเข้ามามีส่วนร่วมในการบูรณาการร่วมกัน มุ่งเน้นการพัฒนาให้ครบกระบวนการ (นริศ คำแก่น, 2557)

ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับวางกลยุทธ์การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่นให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่มีความเป็นพลวัตและรองรับแนวโน้มของจังหวัดที่กำลังจะเจริญเติบโต การเกิดสังคมเมืองและสังคมดิจิทัลไปพร้อมกับการพัฒนาเมืองสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนโยบายนวัตกรรมประเทศไทย 4.0 โดยใช้คุณค่าของจุดหมายปลายทางที่มีอัตลักษณ์ของจังหวัดเป็นตัวกำหนดแรงดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เล็งเห็นความสำคัญจึงได้วิจัยเรื่อง “ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น” โดยมีเป้าหมายที่จะศึกษาทั้งอุปสงค์และอุปทานบนฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่นที่มีอยู่ ผ่านการค้นหาลักษณะในมิติของการท่องเที่ยว ผนวกกับการใช้แนวคิดการท่องเที่ยววิถีเมือง สู่การกำหนดกลยุทธ์การส่งเสริมและพัฒนาที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยววิถีเมืองของจังหวัดร่วมกับภาคส่วนต่างๆ โดยผลงานวิจัยสามารถนำไปบูรณาการสอดคล้องกับการขับเคลื่อนนโยบายหรือแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและประเทศ รวมถึงตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น
- 2) เพื่อศึกษาความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น

ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology Research)

1) ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยนี้ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยโดยเลือกจากฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่นทั้งในเขตอำเภอเมืองและนอกเขตอำเภอเมืองที่มีการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวและเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยววิถีเมือง โดยแบ่งตามแนวคิดรูปแบบการท่องเที่ยววิถีเมือง คือ 1) การเที่ยวชมเมือง (Sightseeing/ Excursion tour) 2) การพักผ่อนหย่อนใจ (Leisure) 3) การกีฬา (Sport) 4) การจับจ่ายใช้สอยสินค้าและบริการ (Shopping) 5) ศาสนสถาน/การปฏิบัติธรรม/ร่วมพิธีทางศาสนา (Religion) 6) ความบันเทิง/เพลิดเพลิน (Entertainment) 7) การฝึกอบรม/การประชุม/สัมมนา/ การติดต่อธุรกิจ/เดินทางเพื่อธุรกิจ (Participation in Training, Meeting, Conferences, and Business avenues) และ 8) ร่วมงานเทศกาลหรืออีเว้นท์ (Participation in Festival or Event)

2) ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบรวมหรือแบบผสมผสาน (Combination or Mixed Purposeful Sampling) เป็นการเลือกตัวอย่างที่ใช้วิธีการตั้งแต่ 2 วิธีการคือ การเลือกกลุ่มตัวอย่างตามสะดวกและการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเพื่อให้เหมาะสมกับการตอบปัญหาการวิจัย ได้แบ่งประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มนักท่องเที่ยว นักศึกษาและผู้มาเยือนชาว

ไทยที่เดินทางมายังจังหวัดขอนแก่นโดยใช้แบบสอบถามผ่านการตรวจสอบ IOC จากผู้เชี่ยวชาญแล้วจำนวน 400 คน โดยเก็บข้อมูลในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2560 - มกราคม 2561

3) ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยวิจัยนี้มุ่งเน้นประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์จนนำไปสู่ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีเมืองบนฐานอัตลักษณ์ของจังหวัดขอนแก่นที่เหมาะสม

4) ขอบเขตด้านตัวแปร การวิจัยนี้มีประเด็นประกอบไปด้วย (1) ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal factors) ประกอบด้วย ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส การศึกษา อาชีพ รายได้และภูมิสำเนา (2) พฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Tourist Behavior) (3) ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว (Behavioral Intention) คือ (1) ความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ (2) การแนะนำและการบอกต่อของนักท่องเที่ยว และ (3) ความภักดีของนักท่องเที่ยว ที่มีต่อการเดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัย

1.รูปแบบการท่องเที่ยววิถีเมืองในปัจจุบันของจังหวัดขอนแก่น

จากการวิจัยสรุปได้ว่ารูปแบบการท่องเที่ยววิถีเมืองของจังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันจังหวัดขอนแก่น มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นกว่า 17% จากปีที่ผ่านมา จังหวัดตั้งเป้าให้เป็นศูนย์กลางทั้งด้านเศรษฐกิจและท่องเที่ยวเป็นอันดับต้นๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นจุดเชื่อมต่อการเดินทางสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ภาคเหนือตอนล่าง หน่วยงานต่าง ๆ ยังมีความกระตือรือร้นในการมองเห็นศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น มีการเจริญเติบโตหลากหลายแขนงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อผลกระทบตามมาจากการกระจุกและขยายตัวของเมือง เช่น การจราจรติดขัด ความแออัดของเมืองและการจัดสรรพื้นที่สาธารณะรองรับวิถีชีวิตแบบเมืองมากขึ้น เป็นต้น ถึงแม้ว่าจะมีการออกแบบผังเมืองมีแบ่งโซน อุตสาหกรรม เกษตรกรรมและชุมชนสร้างใหม่อย่างชัดเจนด้วยความที่เป็นเมืองเก่าจึงทำให้การปรับผังเมืองค่อนข้างยากต้องใช้ระยะเวลาและกลยุทธ์ต่างๆมาช่วยเสริม สำหรับด้านการท่องเที่ยวหน่วยงานต่าง ๆ พยายามส่งเสริมให้เกิดการเดินทางมากขึ้น การดึงการจัดประชุม สัมมนา จัดนิทรรศการ ทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติให้เกิดกิจกรรมเพื่อเชื่อมโยงและกระตุ้นการท่องเที่ยว

2. ข้อมูลข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลและพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดขอนแก่น สรุปได้ว่าเพศหญิง (64.8%) อายุ 41-50 ปี (32.8%) สถานภาพสมรส (55.2%) ระดับการศึกษาปริญญาตรี (67.5%) รายได้ 15,001-20,000 บาท (25.0%) อาชีพรับราชการ/รัฐวิสาหกิจ/หน่วยงานของรัฐ (37.2%) ภูมิลำเนาภาคอีสาน (67.5%)

สำหรับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดขอนแก่น สรุปได้ว่าวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาจังหวัดขอนแก่นเพื่อท่องเที่ยว/เยี่ยมชมสถานที่ (41.9%) ความถี่ในการเดินทางมาขอนแก่นต่อเดือนนาน ๆ ครั้ง (40.2%) ลักษณะการเดินทางมาจังหวัดขอนแก่นเดินทางมากับกลุ่มเพื่อน/เพื่อนร่วมงาน (50.8%) จำนวนผู้ร่วมเดินทางมาจังหวัดขอนแก่น 3 คน (36.8%) ชนิดของพาหนะที่ใช้มาจังหวัดขอนแก่นเครื่องบินโดยสาร (44.8%) ระยะเวลาที่มาพำนักในจังหวัดขอนแก่น 2 วัน (48.5%) ค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาจังหวัดขอนแก่น/ครั้ง 1,001-5,000 บาท (59.0%) การทราบข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดขอนแก่นอินเทอร์เน็ต/เว็บไซต์/โซเชียลเน็ตเวิร์ค เช่น Facebook, Line, Twitter เป็นต้น (61.3%)

3. ปัจจัยหลักด้านแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น

สรุปได้ว่าปัจจัยหลักด้านแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีปัจจัยหลักด้านแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.82$) สำหรับปัจจัยย่อยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับและลำดับที่น้อยที่สุด คือ มีค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม คุ่มค่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.28$) รองลงมาคือ ความมีชื่อเสียงของจังหวัดขอนแก่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.26$) ถัดมาคือ ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพิ่มพูนความรู้หรือศึกษาวัฒนธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.86$) และปัจจัยหลักด้านแรงจูงใจของนักท่องเที่ยววิถีเมืองที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่นที่มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ ต้องการพักผ่อนและหลีกหนีความจำเจ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.33$)

4. ปัจจัยดึงดูดของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาปัจจัยดึงดูดของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น สรุปผลการวิจัยได้ว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีปัจจัยดึงดูดของนักท่องเที่ยววิถีเมืองที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่นโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.77$) สำหรับปัจจัยย่อยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับและลำดับที่น้อยที่สุด คือ การเที่ยวชมเมือง (Sightseeing/ Excursion tour) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.40$) รองลงมาคือ การฝึกอบรม/การประชุม/สัมมนา/การติดต่อธุรกิจ/เดินทางเพื่อธุรกิจ (Participation in Training, Meeting, Conferences, and Business avenues) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.18$) ถัดมาศาสนา/การปฏิบัติธรรม/ร่วมพิธีทางศาสนา (Religion) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.99$) และปัจจัยดึงดูดของนักท่องเที่ยววิถีเมืองที่เดินทางท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่นที่มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ การกีฬา (Sport) อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.02$)

5. ปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยววิถีเมืองของจังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยววิถีเมืองของจังหวัดขอนแก่นสรุปผลการวิจัยได้ว่าสรุปผลการศึกษาปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยววิถีเมืองของจังหวัดขอนแก่นเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับและลำดับที่น้อยที่สุด คือ สรุปได้ว่า ปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่นด้านที่พักแรม

(Accommodations) มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.98$) รองลงมาคือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$) และการเข้าถึงพื้นที่ (Accessibilities) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.75$) ส่วนปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่นที่มีระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด คือ การให้บริการ (Ancillary Service) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.44$)

6. ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น

จากการศึกษาความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น เรียงลำดับจากมากที่สุดไปหาน้อยสุด สรุปได้ว่า 1) ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น ประเด็นความภาคภูมิใจที่ได้เดินทางมาขอนแก่น ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.01$) 2) ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น ประเด็นการแนะนำและการบอกต่อ ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.97$) และ 3) ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น ประเด็นความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.73$)

7. องค์ประกอบเชิงยืนยันของความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการนำเสนอและแปลความหมายของผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว (Behavioral Intention) ตัวย่อ คือ INTE แทน ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว วัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ 9 ตัวแปร คือ

INTE 1 แทน ความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำที่ได้เดินทางมาขอนแก่น การกลับมาท่องเที่ยวสถานที่เดิม

INTE 2 แทน ความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำที่ได้เดินทางมาขอนแก่น การกลับมาท่องเที่ยวแต่ไปสถานที่ใหม่

INTE 3 แทน ความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำที่ได้เดินทางมาขอนแก่น ความตั้งใจกลับมาอีกในอนาคต

INTE 4 แทน การแนะนำและการบอกต่อที่ได้เดินทางมาขอนแก่น การแนะนำกับครอบครัว

INTE 5 แทน การแนะนำและการบอกต่อที่ได้เดินทางมาขอนแก่น การแนะนำกับเพื่อน/คนรู้จัก

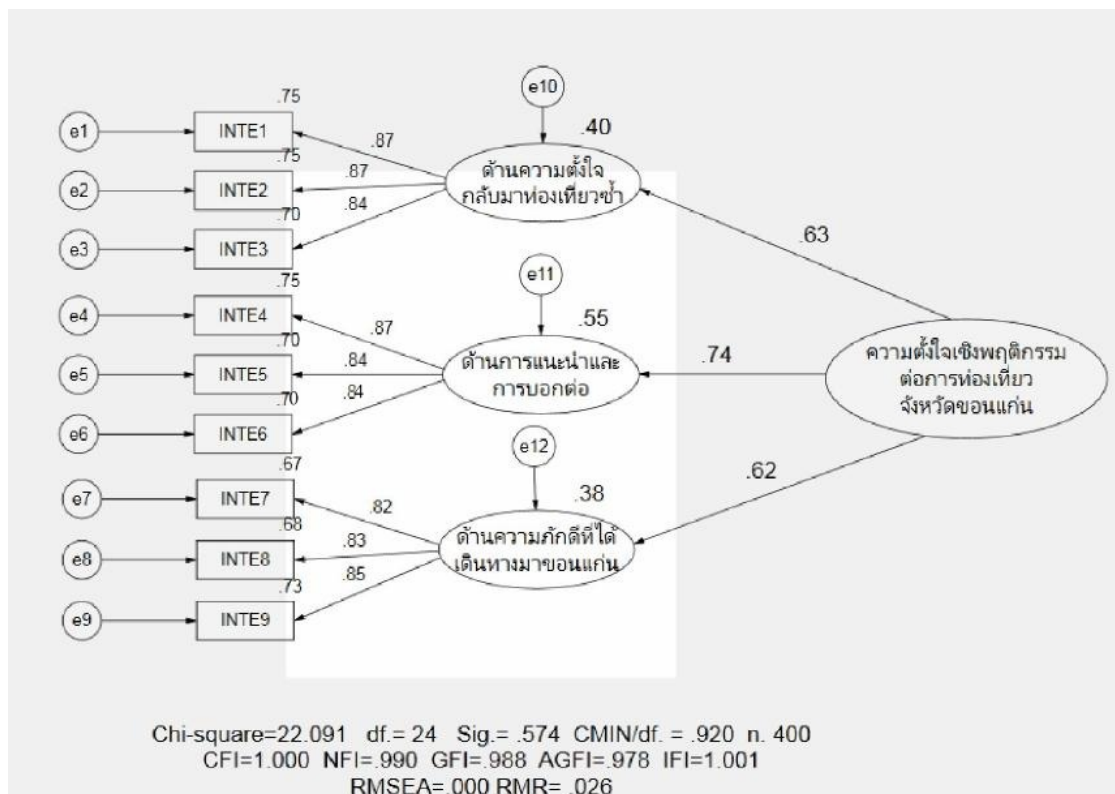
INTE 6 แทน การแนะนำและการบอกต่อที่ได้เดินทางมาขอนแก่น การแนะนำกับเพื่อน/คนรู้จัก (ตามเกณฑ์ของโปรแกรมเวอร์ชันที่ใช้ต้องประกอบด้วย 3 ตัวแปรแฝงย่อยขึ้นไปจึงจะสามารถแปรผลได้ ดังนั้นสามารถใช้ตัวแปรแฝงเดียวกันวิเคราะห์ได้)

INTE 7 แทน ความรักที่ดีที่ได้เดินทางมาขอนแก่น มีความประทับใจในการเดินทางมาจังหวัดขอนแก่น

INTE 8 แทน ความรักที่ดีที่ได้เดินทางมาขอนแก่น มีความภูมิใจในการบอกเล่าประสบการณ์ที่ดี

INTE 9 แทน ความรักที่ดีที่ได้เดินทางมาขอนแก่น มีความรักดีต่อการเดินทางมาจังหวัดขอนแก่น

ภาพที่ 1 องค์ประกอบเชิงยืนยันความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 2 เกณฑ์ในการวิเคราะห์ CFA ดัชนีความสอดคล้องการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว $n = 400$

ดัชนี ความสอดคล้อง	เกณฑ์	ดัชนีความสอดคล้องของโมเดลผลที่ได้		ผลพิจารณา
		ก่อนปรับ	หลังปรับ	
Chi-Square (X^2)	> 0.05	4.165	22.091	ผ่านเกณฑ์
CMIN/df (X^2)	< 3	7.760	0.920	ผ่านเกณฑ์
RMSEA	< 0.07	0.114	0.000	ผ่านเกณฑ์
RMR	< 0.08	0.118	0.026	ผ่านเกณฑ์
NFI	> 0.95	0.865	0.990	ผ่านเกณฑ์
CFI	> 0.90	0.835	1.000	ผ่านเกณฑ์
GFI	> 0.90	0.864	0.988	ผ่านเกณฑ์
AGFI	> 0.90	0.829	0.978	ผ่านเกณฑ์

จากตารางผลวิเคราะห์ตัวแปรองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second order confirmatory) ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมต่อการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย ความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำที่ได้เดินทางมาขอนแก่น การแนะนำและการบอกต่อที่ได้เดินทางมาขอนแก่น และความภาคภูมิใจที่ได้เดินทางมาขอนแก่น มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์อยู่ในเกณฑ์ดี โดยมีค่า Chi-Square = 22.091 df = 24 Sig. = 0.574 > 0.05 และ CMIN/df. = 0.920 < 5.0 และมีความสอดคล้องและ ค่าสถิติโดยมีค่าดัชนีวัดความสอดคล้องกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์ (CFI) เท่ากับ 1.000 > 0.90 , ดัชนีวัด ความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 0.988 > 0.90 , ดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแก้ไขแล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.978 > 0.80 , ดัชนีรากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) เท่ากับ 0.000 < 0.05 , ดัชนีวัดความสอดคล้องกลมกลืนในรูปความคลาดเคลื่อน หรือ รากที่สองของ ค่าเฉลี่ยกำลังสองของส่วนเหลือมาตรฐาน (RMR) เท่ากับ 0.026 < 0.08 , ดัชนีความกลมกลืนประเภทเปรียบเทียบกับรูปแบบอิสระ (NFI) เท่ากับ 0.990 > 0.90 และดัชนีความกลมกลืนเชิงเปรียบเทียบกับรูปแบบฐาน (IFI) เท่ากับ 1.001 > 0.90 ซึ่งดัชนีเหล่านี้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทั้ง 7 ดัชนี กล่าวได้ว่าโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยววิถีเมืองของจังหวัดขอนแก่นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีน้ำหนักค่าสัมประสิทธิ์ระหว่าง 0.82-0.87 มากกว่า 0.40 และมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เชิงพหุคูณกำลังสอง (R^2) ระหว่าง 67.0% - 87.0% มี ค่าเฉลี่ยความแปรปรวนที่ถูกสกัดได้ (AVE) ระหว่าง 0.695-0.735 มากกว่า 0.50 กล่าวได้ว่า โมเดลการวัดมีความตรง

เชิงรู้เข้าที่ดีถือว่าตัวแปรมีความเป็นเอกภาพที่ดี และมีค่าความเที่ยงรวม (CR) ระหว่าง 0.872-0.893 มากกว่า 0.60 แสดงให้เห็นว่าตัวแปรความตั้งใจเชิงพฤติกรรมต่อการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น ทุกตัวความเที่ยงตรงเชิงจำแนกสูง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า โมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองแบบจำลองความตั้งใจเชิงพฤติกรรมต่อการท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ตามเงื่อนไขในระดับการยอมรับทางสถิติ และค่าการวัดมีความเที่ยงตรงเชิงจำแนกสูงที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกภาพตัวแปรแฝงซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ โดยตัวแปรการแนะนำและการบอกต่อที่ได้เดินทางมาขอนแก่น มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางสูงสุด 0.74 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เชิงพหุยกกำลังสอง ร้อยละ 55.0% รองลงมา ความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำที่ได้เดินทางมาขอนแก่น มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง 0.63 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เชิงพหุยกกำลังสอง ร้อยละ 40.0% และความภักดีที่ได้เดินทางมาขอนแก่น มีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง 0.62 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เชิงพหุยกกำลังสอง ร้อยละ 38.0% ตามลำดับ

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น สรุปได้จากฐานข้อมูลข้างต้นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของจังหวัดขอนแก่นในมิติการท่องเที่ยววิถีเมืองโดยใช้แนวคิดการท่องเที่ยววิถีเมืองที่ได้ทบทวนวรรณกรรมมาเป็นเกณฑ์สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้ คือการเที่ยวชมเมืองของจังหวัดขอนแก่น (Sightseeing/Excursion tour) มีอัตลักษณ์คือมีเทศกาลท้องถิ่นจัดภายในเมืองและนอกเมืองที่เชื่อมโยงกันเช่น บ้านสาวะถี ที่มีงานสงกรานต์โบราณจัดควบคู่กับเทศกาลสงกรานต์ในเมืองของจังหวัด และมีการส่งเสริมให้เที่ยวเชื่อมโยงทั้งในเมืองและนอกเมืองอย่างยิ่งใหญ่ในทุก ๆ ปี สำหรับประเด็นอัตลักษณ์ของการเที่ยวชมเมืองจังหวัดขอนแก่นถือว่าเป็นเมือง 2 สมัยทั้งเมืองโบราณและเมืองสมัยใหม่ผสมผสานกันอยู่ซึ่งยังมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกันกับกับงานวิจัยของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2559) ที่ศึกษาถึงการท่องเที่ยวในเมืองที่น่าสนใจกำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นจากเมืองต่าง ๆ ทั่วโลก อาจจะเป็นย่าน มุมหนึ่งหรือจุดเล็ก ๆ ของเมือง มีทั้งสิ่งกระตุ้นรอบด้านจากหลายปัจจัย มีเมืองและรูปแบบ Old Town คือย่านชุมชนเก่า เช่น เสาชิงช้า เยาวราช แพร่งนรา ฯลฯ รอบ ๆ เสาชิงช้า มีบริบทที่น่าสนใจมากมาย ในซอยเกษมสันต์ 2 เมื่อมองข้ามฝั่งคลองไปจะเห็นตลาดมุสลิม ช่วงกลางวันจะเต็มไปด้วยอาหารมุสลิม ช่วงเวลาบ่ายซึ่งเป็นเวลาละหมาดจะมีเสียงสวดคล้ายเพลง เพราะฉะนั้นตลาดมุสลิมกำลังโต ถ้าหากไม่ถูกรื้อถอน ตลาดเก่าของมุสลิมเป็นสถานที่ที่สวยงาม แบบวินเทจและคลาสสิก ชุมชนบ้านเก่าเป็นที่สนใจของ Agency ต่าง ๆ ซึ่งพยายามลงไปสำรวจด้านการตลาด และพบว่าชนชั้นกลางในเมืองเริ่มอึดตัวกับการพักโรงแรม โรงแรมถูกเบียดด้วยโฮสเทล ก่อนหน้านี้นักพักคือสืลม ถนนข้าวสาร วัดอรุณฯ เมื่อโรงแรมเริ่มอึดตัว นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มมองหา ย่าน

เก่า โบราณ มีนักลงทุนใช้เงินมหาศาลเพื่อซื้อห้องแถวห้องหนึ่งทีเก่ามากขณะนี้ตลาดย่านเก่าเริ่มมีคุณค่ามากขึ้นย่านชุมชนเก่าจึงเป็นกระแสที่เกิดขึ้นทั่วโลก

อย่างไรก็ตามสำหรับความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น สรุปประเด็นที่สำคัญที่จะนำไปพัฒนาเมืองได้ดังนี้ คือ

1) นักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เดินทางมาขอนแก่น คล้ายกับการศึกษาของ Ashworth & Page (2011) จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยววิถีเมืองสามารถส่งผลต่อการสร้างความภาคภูมิใจของนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมเมืองได้ โดยการแบ่งพื้นที่การท่องเที่ยวแบบเมืองจะเห็นได้ว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวแบบวิถีเมืองจะแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มคนในท้องถิ่น กลุ่มเดินทางวันหยุดสุดสัปดาห์ กลุ่มติดต่อธุรกิจและกลุ่มคนทำงานในเมือง มีการเดินทางเชื่อมโยงไปยังแหล่งต่าง ๆ ในทรัพยากรการท่องเที่ยวในเมือง รวมถึง Estelaji (2015) จากการศึกษาพบว่าพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวสนใจด้านวัฒนธรรมของเมืองและเกิดความภาคภูมิใจสู่การนำไปบอกต่อคนใกล้ชิดจากประสบการณ์ที่ได้เที่ยวชมในด้านความบันเทิงและด้านการติดต่อธุรกิจมาของเมืองเป็นอันดับต้น

2) ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น ประเด็นนี้ค้นพบว่านักท่องเที่ยวจะมีการแนะนำและการบอกต่อกับคนอื่น ๆ งานวิจัยคล้ายกับ Estelaji (2015) จากการศึกษาพบว่าพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวสนใจด้านวัฒนธรรมของเมืองและเกิดความภาคภูมิใจสู่การนำไปบอกต่อคนใกล้ชิดจากประสบการณ์ที่ได้เที่ยวชมในด้านความบันเทิงและด้านการติดต่อธุรกิจมาของเมืองเป็นอันดับต้น รวมถึง Mostafa & Christian (2017) จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองและจะแนะนำบอกต่อกับคนใกล้ชิด รวมถึงการรับรู้และการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นมีนัยสำคัญในเชิงบวก

3) ความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยววิถีเมืองจังหวัดขอนแก่น ประเด็นที่ศึกษาค้นพบคือนักท่องเที่ยวมีความตั้งใจกลับมาท่องเที่ยวซ้ำในอนาคต ผลการวิจัยงานวิจัยของ อาทิตยา บัวศรีและสุภาดา ศิริเกตตา (2558) ที่พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจและความภาคภูมิใจนักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวมีความภาคภูมิใจต่อการเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดกาญจนบุรี ระดับมาก คือ การแนะนำบอกต่อคนอื่น ๆ ด้านการท่องเที่ยวที่ได้รับ รวมถึง พบพร โอทกานนท์และเยาวภา ปฐมศิริกุล (2556) พบว่า องค์ประกอบสำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวของชาวยุโรป คือ ภาพลักษณ์ด้านสิ่งดึงดูดใจแหล่งท่องเที่ยว และคุณภาพการบริการด้านการเอาใจใส่ ส่วน

องค์ประกอบสำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวของชาวอเมริกัน คือ ภาพลักษณ์ด้านกิจกรรมแหล่งท่องเที่ยว และคุณภาพบริการด้านความเชื่อถือได้ ดังนั้นจะต้องสร้างกลยุทธ์เพื่อให้จังหวัดขอนแก่นเป็น Destination ของการท่องเที่ยววิถีเมืองของอีสานที่มีอัตลักษณ์ภายใต้การขยายตัวของเมืองไปพร้อม ๆ กัน คล้ายกับงานวิจัยของ Alexandru Ioan (2014) ที่พบว่าการท่องเที่ยววิถีเมืองได้รับความนิยมมาตั้งแต่อดีต กลุ่มนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่คือกลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจ รองลงมาคือกลุ่มที่เดินทางเพื่อความเพลิดเพลินและจับจ่ายใช้สอย สำหรับเมืองที่เกิดการท่องเที่ยวประเภทนี้โดยส่วนมากจะเป็นเมืองที่มีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก รองลงมาคือเมืองที่มีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่โดดเด่น รวมถึงเมืองที่เป็นศูนย์กลางการขนส่ง จะส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวภายในเมืองเป็นอย่างมาก รวมถึงงานวิจัยยังคล้ายกับ Chen, C.F. & Tsai, D. (2007) การวิจัยพบว่า การท่องเที่ยววิถีเมืองที่จะทำให้เกิดการกลับมาเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยวคือกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชมภาพยนตร์ซีรีส์จะให้ความสำคัญที่มีนัยของคุณค่าค่อนข้างสูงต่อความรู้ความเข้าใจของภาพลักษณ์การท่องเที่ยวและอัตลักษณ์ของสถานที่ การเดินทางตามแบบอย่างของนักท่องเที่ยวรายอื่น ๆ กระแสของสังคม ความพึงพอใจและความภักดีของนักท่องเที่ยว ได้แก่ กระแสของสังคมและความพึงพอใจมีนัยสำคัญในการคาดการณ์ถึงความภักดีของนักท่องเที่ยวที่ชมภาพยนตร์ซีรีส์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว ความพึงพอใจมีนัยสำคัญที่นำไปสู่ความภักดีของนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ชมภาพยนตร์ซีรีส์ รวมถึงงานวิจัยของ โกมล ดุลลักษณ์และคณะ (2558) พบว่า ความจงรักภักดีต่อจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ตคุณภาพการให้บริการการรับรู้คุณค่า ความพึงพอใจ และภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวปลายทางอยู่ในระดับมากนอกจากนี้การทดสอบสมมติฐาน พบว่า แบบจำลองเส้นทางอิทธิพลเชิงสาเหตุของความจงรักภักดีต่อจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ตของนักท่องเที่ยวที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น มีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาจากค่าดัชนีความกลมกลืน ได้แก่ $\chi^2 = 3.09$, $df = 1$, $p\text{-value} = 0.07874$; $GFI = 1.00$; $AGFI = .97$; $RMR = .010$; $RMSEA = .055$ โดย 1) ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวส่งผลต่อการรับรู้คุณค่าความพึงพอใจ และความจงรักภักดีต่อจุดหมายปลายทาง 2) การรับรู้คุณค่าส่งผลต่อความพึงพอใจ และความจงรักภักดีต่อจุดหมายปลายทาง 3) คุณภาพการให้บริการส่งผลต่อความพึงพอใจ และความจงรักภักดีต่อจุดหมายปลายทาง และ 4) ความพึงพอใจส่งผลต่อความจงรักภักดีต่อจุดหมายปลายทาง และภักดีฟรี เพื่อผ่องและแสงแข บุญศิริ (2019) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกลับมาท่องเที่ยวช้างตลาตน้ำ วัดลำพญา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จำนวน 5 ปัจจัย ได้แก่ปัจจัยด้านที่พัก ปัจจัยด้านสิ่งดึงดูดใจ ปัจจัยด้านการเข้าถึง ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และปัจจัยด้านกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

- 1) ควรต่อยอดการวิจัยเชิงนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยววิถีเมืองระดับมหภาคต้องวางอยู่บนพื้นฐานของโครงสร้างอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดขอนแก่น ควรต้องศึกษาทั้งความต้องการของนักท่องเที่ยวและศักยภาพของผู้ประกอบการการท่องเที่ยว การลงทุนและรายได้จากการท่องเที่ยว รวมถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่เกิดจากปัจจัยภายในและภายนอกของจังหวัด โดยเฉพาะด้านผลกระทบและการเตรียมความพร้อมจังหวัดต่อความเป็นศูนย์กลางในหลายด้าน
- 2) ควรวิจัยให้ได้มาซึ่งการกำหนดจุดยืนทางการท่องเที่ยววิถีเมืองของจังหวัดขอนแก่นในอนาคต (Khon Kaen Urban Tourism Positioning) อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นโดยอาศัยจากฐานข้อมูลเดิมนี้เป็นพื้นฐาน
- 3) ควรต่อยอดการวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพของอุปทานการท่องเที่ยววิถีเมืองของจังหวัดที่ยังมีอุปสรรคและปัญหาหลายด้าน เช่น แหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงมโหรีม การเชื่อมโยงคมนาคมไปยังแหล่งท่องเที่ยวยังไม่สะดวกและกฎเกณฑ์ของการอนุรักษ์พื้นที่ยังไม่ชัดเจน
- 4) ควรส่งเสริมการวิจัยเพื่อปรับโครงสร้างการทำงานเชิงเครือข่ายระหว่างกระทรวง หน่วยงาน และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดและวิจัยสร้างเครือข่ายการจัดการการท่องเที่ยวในระดับต่าง ๆ แบบพหุภาคีทางการท่องเที่ยวทั้งวิถีเมืองและรูปแบบอื่น ๆ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2559). *Tourism Trend Talk*. ใน *Tourism Trend Talk*. (หน้า 33-55).

กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

โกมล ดุลลักษณ์ และคณะ. (2558). บุพปัจจัยที่ส่งผลต่อความจงรักภักดีต่อจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ต *Antecedents affecting on tourists' destination loyalty of Phuket province*. วารสารสมาคมนักวิจัย สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 20(2), 81-93.

เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา สถาบันพระปกเกล้า.

พพบร โอทกานนท์และเยาวภา ปฐุมศิริกุล. (2556). รูปแบบคุณภาพการบริการ ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวและความพึงพอใจที่ส่งผลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาวของชาวยุโรปและอเมริกัน. วารสารธรรมศาสตร์, 32(1), 35-50.

นริศา คำแก่น. (2557). *การสังเคราะห์งานวิจัยการท่องเที่ยวและทิศทางการวิจัยในอนาคต*. กรุงเทพฯ: สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

นันทขว้าง สิริสุนทร. (2559). New Urban Travelscape: ภูมิทัศน์ใหม่ของการท่องเที่ยวในเมือง. *Tourism Trend Talk ครั้งที่ 2* (p. 22). กรุงเทพฯ : ศูนย์พัฒนาวิชาการด้านตลาดการท่องเที่ยว (TAT Academy) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.).

มิ่งสรรค์ ขาวสอาด. (2558). *การพัฒนาเมืองในยุคการท่องเที่ยวแบบ lifestyle*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ราณี อีสัยกุล. (2557). การท่องเที่ยวเฉพาะทาง . In ร. อีสัยกุล, *การท่องเที่ยวเฉพาะทาง* (p. 7). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช .

วิชัย ศรีขวัญ. (2558). *สร้างแบรนด์ท่องเที่ยวหมดยุคตั้งสโลแกนยาวเหยียด*. กรุงเทพฯ: GM Online.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2560). *รายงานสถิติจังหวัดขอนแก่น ประจำปี 2560*. กรุงเทพฯ:

สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น. (2560). *ขอนแก่นศูนย์กลางการพัฒนาอุตสาหกรรมใน*

ภูมิภาค ตามแนวนโยบายของรัฐบาล เชื่อมโยงระหว่าง 5 ประเทศเป็นเมืองแห่ง MICE City.

ขอนแก่น: สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 ขอนแก่น.

ภาษาอังกฤษ

- Alexandru Ioan. (2014). *Urban tourism between content and aspiration for urban development*. Romania: Cuza University.
- Ashworth, G.J. (1989). Urban tourism: an imbalance in attention. In C. Cooper (Ed.). *Progress in tourism, recreation and hospitality management*. (pp. 33-54). London: Belhaven.
- Ashworth, G. & Page, S.J. (2011). Urban tourism research: Recent progress and *current paradoxes*. *Tourism Management*, 1-15.
- Chen, C.F. & Tsai, D. (2007). *How Destination Image and Evaluative Factors Affect Behavioral Intentions*. *Tourism Management*, 28(2007), 1115-1122.
- Estelaji, A. (2015). The Role of Urban tourism to achieve urban sustainable development. *International Journal of Geology*, 17-75.
- Mostafa, S. & Christian M. (2017). Urban vs. rural destinations: Residents' perceptions, community participation and support for tourism development. *Tourism Management*, 60(issue C), 147-158.

อัตวิสัย ผัสสะ และประสบการณ์ของผู้ป่วยในการใส่สายให้อาหารทางจมูก

เมธิตา วิจิตรกุล¹

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข เซอร์เรอร์²

พิมพ์วัลย์ บุญมงคล³

และผกามาส ต้นวิจิตร⁴

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตวิสัย ผัสสะ และประสบการณ์ด้านการใส่สายให้อาหารทางจมูก เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มประชากรที่มีสายให้อาหารทางจมูกมากกว่า 3 สัปดาห์ขึ้นไป ที่ได้กลับไปพักฟื้นที่บ้าน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลทั้งหมด 7 ราย และ กลุ่มผู้ให้บริการทำการสัมภาษณ์กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูผู้ที่ใส่สายให้อาหารทางจมูกได้แก่ แพทย์ พยาบาล และนักกิจกรรมบำบัด จำนวน 10 ราย วิธีการศึกษา ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้คำถามปลายเปิดที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถเล่าถึงประสบการณ์การใส่สายให้อาหารทางจมูก การสังเกตปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้ให้ข้อมูล และบริบทในครอบครัว การใช้การวาดรูปเพื่อให้ทราบความหมายของสายให้อาหารทางจมูกกับร่างกาย ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาถอดเทปแบบคำต่อคำ และนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยการอ่านตัวบทอย่างละเอียดและนำมาแยกเป็นประเด็นเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการวิจัยพบว่าวาทกรรมที่ว่าด้วยสายให้อาหารทางจมูกได้แก่ การได้รับสารอาหารที่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย การป้องกันการติดเชื้อ และแพทย์เป็นผู้รู้มากกว่า ในส่วนปฏิบัติการของผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ประกอบไปด้วย เทคโนโลยีการใส่สายให้อาหารทางจมูกเป็นชุดความรู้ทางการแพทย์ที่มาจากการมีข้อมูลเชิงประจักษ์มาสนับสนุน แพทย์เป็นผู้ให้และยืนยันความรู้นั้น และนักกิจกรรมบำบัดกำกับผู้ป่วยให้ปฏิบัติตามคำแนะนำ ในขณะที่อัตวิสัยต่อการใส่สายให้อาหารทางจมูกแตกต่างกันไปตามความคิด ความรู้สึก ประสบการณ์ และบริบทแวดล้อมก่อให้เกิดการใช้อำนาจในตนเองแสดงพฤติกรรมทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ที่สำคัญการใส่สายให้อาหารทางจมูกกระทบต่อผัสสะด้านการรับรสชาติ และการรับสัมผัส ก่อให้เกิดความทุกข์ทรมาน ทั้งนี้พวกเขาได้บอกถึงประสบการณ์การใส่สายให้อาหารทางจมูกว่าเป็นสิ่งแปลกปลอมต่อร่างกายส่งผลต่อการใช้และการปรับตัว และยังส่งผลให้คนรอบข้างร่วมทุกข์กับผู้ใส่สายให้อาหาร จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะว่าบุคลากรทางการแพทย์ควรบอกวิธีการบรรเทาทุกข์ที่เกิดจากการไม่ได้กลืนกินทางปากให้กับผู้ป่วย เช่น ในกรณีที่มีอาการปากแห้ง คอแห้ง สามารถทำสิ่งใดเพื่อบรรเทาทุกข์ได้บ้าง การจิบน้ำในปริมาณเพียงเล็กน้อย

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

² รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

³ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประจำภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แพทย์หญิง คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

การอมน้ำแล้วบ้วนทิ้ง หรือใช้สาลีชุบน้ำมาแตะบริเวณปากสามารถทำได้หรือไม่ และควรคำนึงถึงอัตวิสัย ประสพการณ์ บริบทแวดล้อมที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคลเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมให้บุคคลเกิดความร่วมมือที่ดีในการรักษา

คำสำคัญ: อัตวิสัย, ผัสสะ, ประสพการณ์, สายให้อาหารทางจมูก

Subjectivity, Sensory and Experiences of Patients with Nasogastric Tube

Metita Wiwitkul¹

Penchan Pradubmook Sherer²

Pimpawun Boonmongkon³

Phakamas Tanvijit⁴

Abstract

This qualitative study aims to understand the subjectivity, sensory and patient experiences with a nasogastric tube. The data collection includes in-depth interview with 7 patients that have the experience of feeding via nasogastric tube more than 3 weeks, and living in Bangkok or vicinity after discharge from the hospital, in-depth interview with 10 health care providers including medical doctors, nurses, and occupational therapists, observation on patient and provider interactions, their contexts, and drawing technique to understand their idea about a nasogastric tube and the body. Using the open-ended questions about the experience of feeding via nasogastric tube, the effect of the nasogastric tube on activities of daily living, and management of nasogastric tube. The data were collected via tape-recorded interviews and analyzed by content analysis. The result shows the discourses of feeding via nasogastric tube are getting adequate nutrition, preventing infection, and provided by the doctor who has more knowledge than the patient. The medical practice consists of the nasogastric tube insertion technology which has evidence-based support and provided by the doctor, and the occupational therapist supervises the patient to follow the suggestions. The subjectivity of feeding with a nasogastric tube depends on thinking, feeling, experience, and context, all of the components cause the agency to show positive or negative behavior. The important thing is the nasogastric intubation affects the gustatory perception and sensory that make the patients suffer. Furthermore, the patient experiencing the nasogastric tube as a foreign object that affects their life and needs adjustment, it also makes the patient and family suffer. This study suggests that medical

¹ Master of Arts Program in Medical and Public Health Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

² Associate Professor, Department of Social Health Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

³ Professor Emeritus, Department of Social Health Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

⁴ Assistant Professor, Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University

professionals should advise the patient about how to relieve suffering from feeding via nasogastric tubes, such as the tips for help relieve their dry mouth and throat, are they allowed to sip water or use the cotton stick to wet their mouth, and also concern the subjectivity, experience, and context of each patient to find the appropriate intervention that makes them want to cooperate with.

Keywords: Subjectivity, Sensory, Experience, Nasogastric Tube

อัตวิสัย ผัสสะ และประสบการณ์ของผู้ป่วยในการใส่สายให้อาหารทางจมูก

เมธิตา วิจิตรกุล¹

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข เซอร์เรอร์²

พิมพ์วัลย์ บุญมงคล³

ผกามาส ต้นวิจิตร⁴

บทนำ

สายให้อาหารทางจมูก (Nasogastric tube) เป็นสายยางขนาดเล็กที่ใส่ทางรูจมูกผ่านคอหอย หลอดอาหาร จนกระทั่งไปถึงสุดที่กระเพาะอาหาร โดยถือเป็นเทคโนโลยีทางการแพทย์รูปแบบหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้ที่มีภาวะกลืนลำบาก (Dysphagia) ได้รับสารอาหารเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย และป้องกันภาวะแทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้นจากการกลืนลำบาก (Party, 2012) ทั้งนี้ภาวะกลืนลำบากเป็นเหตุให้เกิดภาวะทุพโภชนาการ ปอดอักเสบ ติดเชื้อ ส่งผลต่อระยะเวลาในการฟื้นฟู และนำไปสู่ความรู้สึกอับอาย ภาวะพึงพา และประสบการณ์เชิงลบอื่นๆ (Kjaersgaard and Kristensen, 2017)

การให้อาหารทางสายมีประโยชน์ในด้านการรักษาภาวะทางโภชนาการ แต่ก็กระทบต่อตัวผู้ป่วยในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน เนื่องด้วยการใส่สายให้อาหารเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์สำหรับผู้ป่วย กล่าวคือผู้ป่วยรู้สึกไม่สบายตัวกับการมีสายให้อาหาร และความไม่แน่ใจในความจำเป็นของการให้อาหารทางสายอาจนำไปสู่การต่อต้านการรักษา (Green and Vandall-Walker, 2017) อีกทั้งยังมีผลกระทบในด้านสังคม นั่นคือ การที่ผู้ป่วยไม่ได้รับประทานอาหารร่วมกับเพื่อนหรือครอบครัวส่งผลให้มีอาหารที่เคยสนุกหมดไป (Kjaersgaard and Kristensen, 2017) ที่สำคัญคือการใส่สายให้อาหารทำให้บุคคลขาดการรับรสชาติ และเนื้อสัมผัสของอาหารจากการที่อาหารผ่านทางสายเข้าสู่กระเพาะอาหารโดยตรง จึงส่งผลต่อการไม่ได้เคี้ยว ไม่ได้ดื่มน้ำ ไม่ได้กลืน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นผัสสะทางมานุษยวิทยาที่บุคคลใช้เป็นแนวทางในการรับรู้ ทำความเข้าใจ และแสดงการกระทำในการจัดการกับสิ่งรอบตัว ทั้งนี้รูปแบบและความสามารถในการใช้ผัสสะจะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบริบทและประสบการณ์ชีวิต (สร้อยญา เตรรัตน์, 2560) ขณะที่ผู้ป่วยจำนวนหนึ่งรับรู้ว่าการให้อาหารทางสายเป็นปัญหาและเป็นประสบการณ์ทางความทุกข์ที่ต้องเผชิญ แต่พวกเขาก็รู้สึกว่าการให้อาหารทางสายเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและส่งผลต่อการมีชีวิตรอด (Bjuresater, Larsson and Athlin, 2015)

1 นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์การแพทย์และสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

2 รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

3 ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ประจำภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

4 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ แพทย์หญิง คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

การให้อาหารทางสายที่บ้านได้เพิ่มขึ้นในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาในประเทศทางตะวันตก ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและอุปกรณ์การแพทย์ (Bjuresater, Larsson and Athlin, 2015) โดยเป็นการใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญทางการแพทย์มาอธิบายความจริงที่จับต้องได้ ซึ่งชุดความรู้นี้มีผลต่อวิถีคิดและร่างกายของผู้ป่วยมากกว่าจะสนใจความรู้สึกนึกคิดและบริบทแวดล้อมของอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่เข้าสู่ร่างกายจนนำไปสู่ความจำเป็นในชีวิต แต่ในขณะเดียวกันก็ไปขัดขวางปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ผู้ป่วยมีกับผู้อื่น สิ่งนี้เป็นนาฏกรรมทางการแพทย์รูปแบบหนึ่งที่ชุดความรู้ทางการแพทย์มีอำนาจในการครอบงำความคิดของคนในสังคมได้อย่างไม่รู้ตัว ดังที่ Foucault ได้เสนอการเผชิญหน้าทางคลินิกระหว่างบุคลากรทางการแพทย์กับผู้ป่วยว่าผ่านกลไกของการควบคุมดูแล รวมถึงการประเมินและฝึกทางกายภาพ ในการสร้างร่างกายที่เชื่อฟัง โดยถูกทำให้เป็นปกติในชุดความรู้ทางการแพทย์และการปฏิบัติ และ Foucault ยังเสนอด้วยว่า ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นมีการต่อต้านและควบคุม (Sadler et al., 2018)

ขณะที่อีกด้านหนึ่งผู้ป่วยก็มีชุดรูปแบบการรับรู้และความรู้สึกภายในของตน ก่อให้เกิดการกระทำเชิงบวกคือการปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์อย่างเคร่งครัด และอดทนต่อความทุกข์ทรมานที่มาพร้อมกับสาย หรือการกระทำเชิงลบคืออารมณ์เสียใส่บุคคลใกล้ชิด หรือดึงสายให้อาหารออกเอง สิ่งนี้เป็นอัตวิสัยของบุคคล การศึกษาอัตวิสัยของผู้ป่วยที่ใส่สายให้อาหารทางจมูกนี้จะทำให้เราเข้าใจการรับรู้ ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่แสดงออกมาผ่านการกระทำ (Ortner, S. B., 2006) โดยบุคคลจะใช้อัตวิสัยประกอบกับประสบการณ์ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปในการจัดการและการบรรเทาทุกข์ที่มาพร้อมกับสายให้อาหารทางจมูก ก่อให้เกิดการกระทำที่อาจขัดกับคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์ งานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับประสบการณ์การใส่สายให้อาหารทางจมูกมีน้อย และมักเน้นเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน หรือการศึกษาคุณภาพชีวิต แต่ไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอัตวิสัย ผัสสะ และประสบการณ์ของผู้ป่วยในการใส่สายให้อาหารทางจมูกที่มีผลต่อการปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์ เนื่องด้วยแพทย์จะแนะนำและใส่สายให้อาหารกับผู้ป่วย และส่งต่อนักกิจกรรมบำบัดทำการฝึกเพื่อฟื้นฟูภาวะกลืนลำบาก โดยนักกิจกรรมบำบัดจะแนะนำในด้านของเทคนิคการออกกำลังกายกล้ามเนื้อที่เกี่ยวข้องกับการกลืน การกระตุ้นการรับรู้ความรู้สึก และลักษณะเนื้ออาหารที่เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละราย

จะเห็นได้ว่าการบริโภคอาหารเป็นเรื่องของประสบการณ์เชิงผัสสะในเรื่องของกลิ่น รสชาติ และเนื้อสัมผัส แม้สายให้อาหารจะเป็นความจริงทางการแพทย์ที่ช่วยชีวิต แต่ผู้ป่วยก็มีการให้ความหมายในเรื่องของอัตวิสัย และประสบการณ์ในเรื่องของการกิน สายให้อาหาร และความเจ็บป่วยที่ส่งผลต่อการกลืนลำบาก ดังนั้น การศึกษานี้จะทำให้เข้าใจถึงมุมมอง ความเชื่อ การให้คุณค่า การให้ความหมาย และผัสสะต่อการบริโภคอาหารและการใส่สายให้อาหารทางจมูกในมุมมองของผู้ป่วยที่มีผลต่อการปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์ ซึ่งสามารถนำมาปรับปรุงการให้บริการทางการแพทย์ให้เกิดความร่วมมือที่ดีระหว่างผู้ให้บริการกับผู้ป่วย นำไปสู่การพัฒนาให้บริการต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตวิสัย ประสบการณ์ด้านผัสสะของ การใส่สายให้อาหารทางจมูก
2. เพื่อศึกษาผลกระทบของการใส่สายให้อาหารต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน และการต่อต้านต่อรองของผู้ป่วยในการใส่สายให้อาหารทางจมูก

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) มีลักษณะเป็น “Information-rich case” คือมีข้อมูลให้ศึกษาในระดับลึกได้มาก และสามารถ สะท้อนความเป็นจริงได้ดีที่สุด ซึ่งจะมีความหมายตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มผู้ป่วยที่มีประสบการณ์ต่อการใส่สายให้ทางจมูกมากกว่า 3 สัปดาห์ขึ้นไปที่ได้กลับไปพักฟื้นที่บ้านในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล และมารับบริการหรือมาพบแพทย์ที่โรงพยาบาลอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ นักวิจัยสามารถติดตามเยี่ยมได้และเห็นถึงบริบทแวดล้อม จำนวน 7 ราย และกลุ่มผู้ให้บริการทำการสัมภาษณ์กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูผู้ที่ใส่สายให้อาหารทางจมูกได้แก่ แพทย์ พยาบาล และนักกิจกรรมบำบัด จำนวน 10 ราย

ในกลุ่มผู้ป่วยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยเป็นคำถามเกี่ยวกับประสบการณ์และอัตวิสัยของการใส่สายให้อาหารทางจมูก อัตวิสัยต่อการบริโภคอาหาร และการจัดการหรือการต่อต้านต่อรองของผู้ป่วยต่อการใส่สายให้อาหารทางจมูก โดยใช้คำถามปลายเปิด และให้ผู้ป่วยวาดรูปตัวเองตามความรู้สึกว่ามีความรู้สึกหรือเห็นภาพตนเองเป็นอย่างไร จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมอธิบายถึงรูปที่ตนเองวาดและนำมาใช้วิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากผู้ป่วย โดยเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงตัวตน ความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อสายให้อาหารทางจมูก ในส่วนของเจ้าหน้าที่เป็นบุคลากรทางการแพทย์ที่ให้บริการในการบำบัดฟื้นฟูผู้ป่วยที่มีภาวะกลืนลำบาก ดำเนินการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามปลายเปิดให้เจ้าหน้าที่ที่ให้บริการเล่าถึงรายละเอียดการให้บริการทั้งในด้านการให้คำแนะนำ การบำบัดฟื้นฟู ข้อมูลและเอกสารที่ให้แกผู้ป่วยและผู้ดูแล รวมถึงบริบทแวดล้อมเกี่ยวกับผู้ป่วย เพื่อนำรายละเอียดที่ได้ไปวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มผู้ป่วย

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้นำมาแยกเป็นประเด็น เพื่อช่วยในการวิเคราะห์เนื้อหาให้เห็นถึงอัตวิสัย ผัสสะ และประสบการณ์ของการใส่สายให้อาหารทางจมูก การจัดการหรือการต่อต้านต่อรองต่อการใส่สายให้อาหารทางจมูก รวมถึงวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของการใส่สายให้อาหารทางจมูกต่อคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์ และนำภาพวาดรูปคนที่ใส่สายให้อาหารทางจมูกที่ผู้เข้าร่วมวาดมาวิเคราะห์ถึงการรับรู้ที่มีต่อสายให้อาหารทางจมูกอีกด้วย

โครงการวิจัยนี้ผ่านการรับรองจริยธรรมจากมหาวิทยาลัยมหิดลเลขที่ COA. No. Si 216/2019 และดำเนินการตามระเบียบข้อปฏิบัติของจริยธรรมการวิจัยในคน โดยชี้แจงถึงวัตถุประสงค์ สาระสำคัญ ประโยชน์ของการวิจัย และการรักษาความลับให้กับผู้เข้าร่วมการศึกษาได้รับทราบ รวมถึงผู้เข้าร่วมการศึกษามีสิทธิ์ที่จะไม่ตอบคำถามเมื่อรู้สึกไม่สะดวกใจ และการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมการวิจัยไม่มีผลใดๆ ต่อการรับบริการ การขอความยินยอมเป็นการขอโดยเป็นความสมัครใจของผู้เข้าร่วมการศึกษาซึ่งมีการระบุในเอกสารขออนุญาตยินยอม อีกทั้งเคารพ

ในสิทธิความเป็นส่วนตัวสำหรับการให้ข้อมูล และพึงระลึกและระมัดระวังตนไม่ให้ชี้นำผู้เข้าร่วมการศึกษา แต่รับฟังด้วยการเปิดใจไม่มีอคติ ไม่บิดเบือนข้อมูลจากความเป็นจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์มากที่สุด

ผลการวิจัย

ผู้เข้าร่วมการศึกษาทั้ง 7 รายมีภาวะกลืนลำบากจนเป็นเหตุให้ต้องใส่สายให้อาหารทางจมูก โดยมีสาเหตุมาจากระบบประสาท 2 ราย เนื้องอกในสมอง 1 ราย และโรคหลอดเลือดสมอง 4 ราย ระยะเวลาในการใส่สายให้อาหารทางจมูกจนกระทั่งถึงวันสัมภาษณ์ของผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่อยู่ที่ประมาณ 2 เดือน จากผลการวิจัยพบประเด็นต่างๆ ดังนี้

วาทกรรมที่ว่าด้วยสายให้อาหารทางจมูก

วาทกรรมหรือชุดความรู้ที่ได้รับมีผลต่อมุมมอง การรับรู้ และการให้ความหมายต่อสายให้อาหารทางจมูก แสดงให้เห็นถึงผลกระทบของเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่เข้าสู่ร่างกายจนกลายเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของช่วงชีวิตจากการศึกษานี้ พบว่า วาทกรรมที่ว่าด้วยสายให้อาหารทางจมูก ได้แก่ 1) สายให้อาหารทำให้ชีวิตมีความปลอดภัย กล่าวคือสายให้อาหารเป็นการได้รับสารอาหารที่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกายเนื่องด้วยการรับประทานอาหารและน้ำทางปากยังไม่ปลอดภัยและเสี่ยงต่ออันตรายจึงต้องได้รับอาหารผ่านทางสายเท่านั้น การใส่สายให้อาหารทางจมูกจึงทำให้พวกเขาได้รับสารอาหารครบถ้วนและมีแรงต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ 2) สายให้อาหารเป็นการป้องกันการติดเชื้อ ดังที่ผู้ป่วยรายหนึ่งกล่าวว่า “หมอบอกว่ากันการติดเชื้อที่ปอด” หรือบางรายกลัวผลที่จะตามมา “เค้าก็บอกว่าติดคอแล้วเดียวโอ สาลัก สาลักแล้วลงปอด ก็ต้องไปรักษาใหม่ ใส่สายใหม่ กลัว ไม่เอา” 3) สายให้อาหารเป็นความรู้ทางการแพทย์ และแพทย์เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ ผู้ป่วยจึงมอบร่างกายให้แพทย์เป็นผู้ดูแลจัดการ และปฏิบัติตามที่แพทย์บอกโดยไม่โต้แย้ง ดังที่ผู้เข้าร่วมรายหนึ่งกล่าวว่า “เพราะว่าผมไม่เคยเป็นไง เพิ่งเป็นครั้งแรก ครั้งแรก ในใจคิดว่าก็ต้องเชื่อหมอเชื่อพยาบาล เพราะผมรู้ตัวว่าไม่ได้เป็นหมอ ไม่ได้มีความรู้ทางการแพทย์อะไรนี้ ผมก็ต้องทำตามคำสั่งหมอ พยาบาล คุณหมอ” สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงชุดความรู้ทางการแพทย์ที่มีอำนาจเหนือบุคคลที่ใส่สายให้อาหารทางจมูกซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่เข้าสู่ร่างกายที่พวกเขาต้องยอมรับเพื่อประโยชน์ต่อความปลอดภัยในชีวิต

ปฏิบัติการทางวาทกรรมในเรื่องการใส่สายให้อาหารทางจมูก

ปฏิบัติการทางวาทกรรมในเรื่องการใส่สายให้อาหารทางจมูกเป็นชุดความรู้ทางการแพทย์มากำกับควบคุมร่างกายของบุคคลให้เชื่อฟังและยอมตามเพื่อประโยชน์ทางการแพทย์และประโยชน์ต่อตัวผู้ป่วยเองในมุมมองของบุคลากรทางการแพทย์ โดยพบว่าบุคลากรทางการแพทย์จะบอกถึงสิ่งที่อาจเกิดขึ้นซึ่งเป็นอันตรายต่อชีวิตหากผู้ป่วยไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำที่ได้รับไป จากการศึกษานี้พบปฏิบัติการทางวาทกรรมในเรื่องการใส่สายให้อาหารทางจมูก ดังนี้ 1) เทคโนโลยีที่การใส่สายให้อาหารทางจมูกเป็นชุดความรู้ทางการแพทย์ที่มาจากการมีข้อมูลเชิงประจักษ์มาสนับสนุน โดยการนำเทคโนโลยีการส่องกล้องมาช่วยในการประเมินภาวะกลืนลำบากกระเพาะอาหารเพื่อเป็นการดูแลแนวทางในการบำบัดฟื้นฟู และเป็นการยืนยันความสามารถในการกลืนให้เห็นเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์

2) แพทย์เป็นผู้ให้ความรู้และเป็นผู้ยืนยันความรู้นั้น กล่าวคือเมื่อผู้ป่วยไม่ปฏิบัติตามในสิ่งที่แพทย์แนะนำไป แพทย์จะนำเหตุการณ์จริงที่ผู้ป่วยเผชิญมาอธิบายให้เห็นภาพถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้นเพื่อให้ผู้ป่วยเห็นพ้องกับสิ่งที่แพทย์ต้องการ ดังผู้ป่วยรายหนึ่งให้ข้อมูลว่า “ผมกินดูแล้วผมสาลักออกมาหมดเลย แล้วหมอเป็นคนบอกเลยว่าถ้าคุณยังฝืนกินอีกนะ ปอดจะติดเชื้อ แล้วตอนนั้นคุณต้องเจาะคอ ก็เลยกลัว หลังจากนั้นก็เลยไม่กล้าซื้อแล้ว” 3) นักกิจกรรมบำบัดกำกับผู้ป่วยให้ปฏิบัติตามคำแนะนำ โดยพบว่านักกิจกรรมบำบัดมีการแนะนำวิธีการบำบัดฟื้นฟูภาวะกลืนลำบากแตกต่างกันไปตามความสามารถและปัญหาของผู้ป่วยแต่ละรายบนพื้นฐานของความปลอดภัยเป็นหลัก ซึ่งผู้ป่วยยอมปฏิบัติตามเมื่อเห็นว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์และช่วยให้ตนสามารถกลับมารับประทานทางปากได้ดังเดิม แม้ว่าจะมีความคิดขัดแย้งกับชุดความรู้ที่ได้รับมา เขาเหล่านั้นก็จะไม่แสดงออกเพื่อลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น แต่จะมีวิธีการจัดการที่แตกต่างกันไป และเมื่อเวลาผ่านไปหรือเมื่อบุคคลเริ่มรับประทานทางปากได้ บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้ไม่ได้ปฏิบัติตามในสิ่งที่เคยเห็นว่าเป็นประโยชน์ ดังเช่น “เค้าไปฝึกกลืน ให้กลืนแล้วยังไม่ได้ เค้าว่ายังสำคัญอยู่ อย่าเพิ่งถอดออก อันตราย กินไม่ได้... ถ้าไม่มีสายก็กินข้าวต้มกินอะไร ไม่กล้าดื่ง ก็ต้องกินทางนี้ก่อน กว่าหมอจะถอดให้... บอกให้กินช้า ๆ ทีละนิด ก็กินได้ ก็ให้แลบลิ้นอะไรอีกจำไม่ได้ ไม่ได้ทำแล้ว”

นอกจากนี้ยังพบว่าแม้ผู้ป่วยจะมีความคิดขัดแย้งกับชุดความรู้ที่ได้รับ เขาเหล่านั้นจะไม่แสดงออกถึงสิ่งที่ขัดแย้งเพื่อรักษาสัมพันธภาพระหว่างตนกับผู้บำบัดไว้ อีกทั้งผู้ป่วยจะปฏิบัติตามชุดความรู้ที่ตรงกับความคิดส่วนบุคคลมากกว่า ดังผู้ป่วยรายหนึ่งได้ให้ข้อมูลว่า “หมอนิโอรอบอกให้เรลองกินเลย ถ้าเกิดลองกินได้ก็ลองกิน แต่ว่าหมอกายภาพจะบอกว่ามันอันตราย แต่เรามั่นใจจะว่า มันน่าจะกลืนได้บ้าง ก็จะเชื่อทางนิโอร เพราะเค้าเห็นพัฒนาการเรามาตลอด”

อวัสัยต่อการใส่สายให้อาหารทางจมูก

อวัสัยของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันขึ้นกับชุดความรู้ที่ได้รับมาประกอบกับบริบทแวดล้อมก่อให้เกิดการกระทำต่าง ๆ จากผลการศึกษาพบว่าผู้ป่วยให้คำนิยามว่าสายให้อาหารทางจมูกเป็นสิ่งแปลกปลอม เนื่องจากสายให้อาหารทางจมูกมีทั้งส่วนที่เข้าสู่ร่างกายของบุคคลและส่วนที่ยึดติดกับจมูกยาวออกมาภายนอก ร่างกาย แสดงถึงภาพลักษณ์ที่ไม่น่ามองนัก อีกทั้งการมีสายให้อาหารออกมาจากจมูกยังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงภาวะการเจ็บป่วย ผู้ป่วยจึงรู้สึกอับอาย ส่งผลให้พวกเขาหาวิธีการจัดการกับความรู้สึกเหล่านี้แตกต่างกัน ดังเช่นผู้ป่วยรายหนึ่งกล่าวว่า “สายอยู่ก็เอาแมสมาปิดซะ ม้วนสายแล้วก็เอาแมสมาปิด มันก็คงไม่มีใครเห็น” ขณะที่บางรายเลือกเก็บตัวอยู่แต่ภายในบ้าน นอกจากนี้ความทรมาน ความรำคาญ และความเจ็บที่มาจากการใส่สายส่งผลให้ผู้ป่วยบางรายดึงสายให้อาหารทางจมูกออก หรือบางรายรับประทานทางปากในขณะที่ยังไม่ได้รับอนุญาตให้รับประทานทางปาก เพราะเชื่อในความสามารถและอำนาจแห่งตน ดังผู้ป่วยรายหนึ่งได้ให้ข้อมูลว่า “พอไปส่องกล้องครั้งนั้นหมอก็บอกว่าให้กินผงหนืด ให้กินแบบเยลลี่ได้ แล้วก็กลับบ้าน พอกลับบ้านก็กินทุกอย่างเลย... เราว่าเรารู้ตัวเราดีอะ เราจะรู้ว่า อันนี้ตอนนี้เรากินได้” หรือการทดลองกินตามคำแนะนำของคนในครอบครัวเพราะเชื่อในผู้ดูแลที่มีอิทธิพล

เหนือกว่าตน เช่น บุคคลที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวคอยดูแลค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันและคำรักษาพยาบาลให้ ขณะที่บางรายเชื่อในชุดความรู้ที่ได้รับมาอย่างเคร่งครัดแม้จะอึดอัดอยากเอาสายออก แต่ก็กลัวว่าจะเกิดการติดเชื้อ จึงอดทนรอจนกว่าแพทย์จะถอดสายให้ และปฏิบัติตามคำแนะนำโดยไม่ได้แย้ง ซึ่งเหตุผลหลักที่ผู้ป่วยปฏิบัติตามคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์คือ เชื่อในชุดความรู้และตัวของบุคลากรทางการแพทย์ว่าสามารถทำให้พวกเขาหายและกลับมากลืนกินทางปากได้อีกครั้ง โดยผู้ป่วยจะยอมทำตามในช่วงเวลาที่พวกเขาคิดว่าเป็นช่วงวิกฤตของชีวิต

นอกจากความทุกข์ทรมานที่มาพร้อมกับสายให้อาหารแล้ว หากผู้ป่วยที่ใส่สายให้อาหารทางจมูกไม่ได้รับอนุญาตให้รับประทานอาหารทางปากจากเหตุผลด้านความปลอดภัย ส่งผลให้เขารู้สึกถึงความทุกข์ทรมานจากความอยากกินแต่ไม่ได้กินดังใจอยาก ดังเช่นผู้ป่วยรายหนึ่งที่แสดงการกระทำเชิงลบคืออารมณ์เสียใส่บุคคลใกล้ชิด “รู้สึกโมโหว่าแบบไปกินไกลๆ ได้มัย โมโห หงุดหงิดที่ไม่ได้กิน มีอยู่ช่วงหนึ่ง เหยียงใส่แม่ ว่าไม่เอาละอย่างเนี่ย จะกลับแล้วอย่างเนี่ย” บางรายได้รับสิ่งกระตุ้นความต้องการในการทานนั่นคือ กลิ่นอาหาร หรือภาพอาหารทั้งจากในโทรทัศน์และจากบุคคลรอบข้างที่ได้รับประทานอาหารทางปาก พวกเขาอยากกินจนเก็บเอาไปนอนฝันว่าได้กินอาหาร โดยขณะฝันพวกเขามีความสุขแต่เมื่อตื่นและทราบว่าเป็นเพียงฝันนั้นคือฝันร้ายสำหรับพวกเขา

ผลกระทบในการใส่สายให้อาหารทางจมูกที่มีต่อผัสสะ

จากการศึกษาพบว่าการใส่สายให้อาหารทางจมูกส่งผลต่อผัสสะหรือการรับรู้สัมผัสขั้นพื้นฐานในเรื่องของการได้กลิ่น การรับรสชาติ และการรับสัมผัสของผู้เข้าร่วม เนื่องจากอาหารที่ได้รับทางสายให้อาหารทางจมูกจะไม่ผ่านการรับรสทางปาก ทำให้พวกเขาเกิดความทุกข์ ดังเช่น “มันไม่มีรสชาติ... ก็อยากรับรู้รสชาติ อยากกิน ก็ทานไม่ได้ กลืนไม่ได้” และจากอาหารที่ได้รับทางสายเป็นอาหารปั่นละเอียดหรือนม ไม่ต้องอาศัยการย่อยมาก ผู้ป่วยจึงรู้สึกเบาท้องเป็นความรู้สึกแตกต่างจากเดิมที่เคยทานข้าวแล้วอึดท้อง ส่งผลให้ขาดความรู้สึกเต็มอิ่มในส่วนนี้ บางรายเหม็นอาหารที่เคยชอบ ซึ่งส่วนนี้อาจมาจากประสบการณ์ขณะเปลี่ยนสายให้อาหารทางจมูกที่ผู้ป่วยบางรายจะรู้สึกพะอืดพะอม จนอาเจียนและต้องกลืนมันลงไปพร้อมกับสายให้อาหารทางจมูกที่ใส่ลงไปใหม่ นอกจากนี้เมื่อมีการเปลี่ยนสายหรือใส่สายให้อาหารทางจมูกใหม่ก่อให้เกิดความรู้สึกเจ็บ สิ่งนี้ถือเป็นผัสสะรูปแบบหนึ่งของการสัมผัสที่มากกว่าปกติ นั่นคือความเจ็บ

การที่ไม่ได้รับอนุญาตให้รับประทานอาหารทางปากในขณะที่ใส่สายให้อาหารทางจมูกก่อให้เกิดอาการปากแห้ง คอแห้ง กระหายน้ำ ปากเหนียว ขมปาก ส่งผลให้ผู้ป่วยพยายามหาวิธีการบรรเทาทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยนำประสบการณ์มาต่อรองต่อชุดความรู้ทางการแพทย์ที่ได้รับมาให้น้อยที่สุด เช่น “ไค้กไม่ได้เอามากินหรอก เอามาบ้วนปาก คือ มันยังโงะ เอาไค้กมาแปรงฟัน ปากมันเหนียวไปหมด มันขมไปหมด คิดเอาเองว่ากินไค้กมันซ่า ๆ ปากมันจะโล่งกาแพก็เหมือนกัน ไม่ได้เอามากิน จะเอามาบ้วนปาก มันขม ๆ มันจะได้กวาดคอโล่ง ไม่ให้น้ำลายมันเหนียว เราก็คิดเอาเองว่า เอ้ จะเอาไค้กมามันซ่า ๆ คอ”

ประสบการณ์ด้านร่างกายหลังการใส่สายให้อาหารทางจมูก

จากการศึกษาพบว่าแม้ผู้เข้าร่วมทราบว่าสายให้อาหารทางจมูกมีประโยชน์ต่อการฟื้นตัวของร่างกายและทำให้พวกเขามีชีวิตรอด แต่การใส่สายให้อาหารทางจมูกก็เป็นสิ่งแปลกปลอมส่งผลต่อการใช้และการปรับตัว กล่าวคือ ในด้านการใช้ชีวิตประจำวัน การใส่สายให้อาหารทางจมูกส่งผลให้ไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้สะดวก เพราะกลัวสายหลุด ดังเช่น “มันรั้ง เวลาพลิกตัวอะไรแบบนี้ต้องคอยระวัง เพราะมันเคยหลุด” ด้านการปรับตัวต่ออาหารเหลวที่ส่งถึงกระเพาะโดยตรง ไม่ต้องผ่านกระบวนการเคี้ยวและกลืนทางปาก แต่เมื่อเกิดการเรอและได้กลิ่นอาหารจากกระเพาะอาหารทำให้รู้สึกอียากอากาเจียน อีกทั้งสายให้อาหารก่อให้เกิดความทุกข์ทรมาน เป็นต้นว่า “ถ้าเป็นหวัดข้างที่โลงที่ไม่ได้ใส่สายยาง เวลามันแน่นจมูกขึ้นมาทีนี้ยุ่งเลย ก็หายใจทางปากเพื่อเอาชีวิตรอดก่อนจะเรียกพยาบาล” หรือ “เมื่อสายงอขึ้นมากองอยู่บริเวณคอหอยก่อให้เกิดความเจ็บและทรมาน” นอกจากนี้บุคคลใกล้ชิดยังร่วมทุกข์กับผู้ป่วย เนื่องจากความสงสารที่ผู้ป่วยต้องคาสายให้อาหาร ไม่สามารถรับประทานอาหารทางปากและไม่สามารถรับประทานอาหารร่วมกันได้ และต้องช่วยจัดการปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสายให้อาหารทางจมูกทั้งในกรณีสายหลุด สายอุดตัน

ประสบการณ์ของผู้ป่วยที่ใส่สายให้อาหารทางจมูกกับการเข้าถึงระบบบริการ

นอกจากประสบการณ์ด้านร่างกายหลังการใส่สายให้อาหารทางจมูกแล้ว อีกหนึ่งประสบการณ์ที่ต้องเจอคือการเข้ารับบริการที่สถานพยาบาลเมื่อต้องเปลี่ยนสายใหม่ตามระยะเวลาที่กำหนดหรือเมื่อสายหลุด ผู้ป่วยบางรายต้องเผชิญกับความยากลำบากในการเข้าถึงสถานพยาบาลจากข้อจำกัดในการเคลื่อนที่คือไม่สามารถเดินได้และสถานที่อยู่อาศัยเข้าออกได้ไม่สะดวก ดังกรณีของผู้เข้าร่วมรายหนึ่งที่ยังไม่สามารถเดินได้ต้องใช้รถเข็นนั่ง (wheelchair) จากภาวะอ่อนแรงครึ่งซีก ที่พักอาศัยอยู่สุดซอย พื้นผิวทางเดินไม่เรียบ รถยนต์เข้าไม่ถึงและรถมอเตอร์ไซด์ไม่สามารถขับสวนทางกันได้ “ตอนนั้นสามทุ่มมันหลุด ต้องไปโรงพยาบาล ลูกชายเค้าก็พาซ้อนมอเตอร์ไซด์ไปโรงพยาบาล มันลำบาก ซ้อนสามไป เราอยู่กลาง เค้าประกบหน้าหลัง เค้ากลัวหล่น” บางรายเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางสองเท่าจากสายให้อาหารหลุดระหว่างทางกลับบ้านจึงต้องเดินทางกลับมาใส่ที่สถานพยาบาล อีกทั้งการมาสถานพยาบาลหลายขั้นตอนและมีระยะเวลารอคอยที่นานเพียงเพื่อใส่สายให้อาหารไม่กี่นาทิดังที่ผู้เข้าร่วมรายหนึ่งให้ข้อมูลว่า “ผมคิดว่าไอการใส่สายนี้มันก็ไม่ได้นาน ทีนี้แพทย์เวรก็รอนาน รอนานกับการมาใส่สายแปดเดียว รอเป็นชั่วโมงกว่าจะได้เบิกลูกกว่าจะได้อะไรอีก” ส่งผลให้ผู้ป่วยและผู้ใกล้ชิดนำเอาประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นบทเรียนเพื่อหาแนวทางไม่ให้สายให้อาหารทางจมูกหลุดก่อนครบกำหนดการเปลี่ยนสาย เป็นต้นว่า การเช็ดจมูกให้แห้งก่อนการแปะพลาสเตอร์ยึดระหว่างจมูกกับสาย การช่วยเตือนหากพบกิริยาที่เสี่ยงต่อการทำให้สายให้อาหารหลุด

การอภิปราย

อรรถวิสัยกับเทคโนโลยีทางการแพทย์: การสั่นไหวของการอยู่กับเทคโนโลยีสายให้อาหารทางจมูกใน ชีวิตประจำวัน

ผลการศึกษาพบว่าผู้เข้าร่วมยอมรับสายให้อาหารทางจมูกที่ถือเป็นเทคโนโลยีทางการแพทย์อย่างหนึ่งเข้าสู่ร่างกาย เนื่องด้วยทราบในความสามารถของตนว่ายังไม่สามารถรับประทานอาหารหรือน้ำทางปากได้ บางรายเชื่อในชุดความรู้ที่ได้รับ หรือบางรายเชื่อในตัวแพทย์แม้คิดว่าหากไม่มีสายตนก็สามารถทานทางปากได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kelly and Maden (2014) ที่พบว่าแม้ผู้เข้าร่วมการศึกษาไม่เข้าใจในประโยชน์และจุดประสงค์ที่แท้จริงของการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์คือการบำบัดด้วยออกซิเจน แต่พวกเขาก็ยอมรับมันเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตเพราะเชื่อมั่นในวิชาชีพด้านการแพทย์ แม้เทคโนโลยีทางการแพทย์จะมีประโยชน์แต่ก็ขาดการทำความเข้าใจมุมมองทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นคืออรรถวิสัยของผู้ป่วย จากแนวคิดของ Ortner (2006) อรรถวิสัยเป็นหน่วยพื้นฐานในการทำความเข้าใจการกระทำของบุคคล ซึ่งเกิดจากการรับรู้ ความคิด ความรู้สึก รวมถึงวัฒนธรรมและสังคม การศึกษาอรรถวิสัยจะทำให้เราเข้าใจถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทั้งนี้การศึกษาเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่นำมาใช้ในการบำบัดรักษาผู้ป่วยจะทำให้เห็นภาพสะท้อนระหว่างอรรถวิสัยและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2019) กล่าวคือ ในกรณีของการใส่สายให้อาหารทางจมูก ผู้ป่วยได้รับชุดความรู้ว่าสายให้อาหารทางจมูกช่วยให้พวกเขาได้รับสารอาหารที่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย ส่งผลให้ผู้ป่วยยอมรับเทคโนโลยีทางการแพทย์เข้ามาในร่างกายเพื่อความปลอดภัยในชีวิต แต่การรับเทคโนโลยีนี้เข้ามาก็กระทบต่อชีวิตในเรื่องของความทุกข์ เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ชีวิตเพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีที่เข้าสู่ร่างกาย โดยต้องอาศัยการจัดการ ปรับตัว และลองผิดลองถูก เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายนั่นคือการกลับมารับประทานอาหารได้อย่างปกติอีกครั้งโดยไม่มีสายให้อาหารทางจมูก หากบุคลากรทางการแพทย์ไม่เข้าใจในพฤติกรรมหรือสิ่งที่ผู้ป่วยกระทำออกมาอาจเกิดความเข้าใจผิดคิดว่าผู้ป่วยไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำที่ได้ให้ไปก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงลบในการบำบัดฟื้นฟูได้

เทคโนโลยีทางการแพทย์กับโลกของผัสสะ

การใส่สายให้อาหารทางจมูกเปรียบเสมือนการนำเอาเทคโนโลยีทางการแพทย์มาใช้ในการกำกับควบคุมดูแลร่างกายของบุคคลให้เป็นไปตามที่แพทย์ต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องชีวอำนาจของ Foucault ที่มองร่างกายเป็นเหมือนเครื่องจักร สามารถฝึกฝนให้มีวินัยและสร้างประโยชน์เพื่อใช้งาน ทั้งยังถูกควบคุมด้วยความรู้ทางชีววิทยาที่สามารถสร้างร่างกายในแบบที่ต้องการขึ้นมาได้ (สามชาย ศรีสันต์, 2561) แต่เทคโนโลยีทางการแพทย์ได้เปลี่ยนแปลงคุณค่า ความหมาย และรูปแบบการดำเนินชีวิตผ่านปฏิบัติการเชิงอำนาจในรูปแบบทางการแพทย์ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2560) ดังเช่นสายให้อาหารทางจมูกซึ่งเป็นเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ทำให้ผู้ป่วยที่ได้รับสารอาหารอย่างเพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย แต่กระทบต่อผัสสะนั่นคือ อาการเจ็บภายในคอ หอย การขาดการรับสัมผัสสภาวะในปาก ทั้งยังรู้สึกเบ้าท้อง บางรายรู้สึกเหม็นอาหารที่เคยชอบ โดยส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากการอาเจียนและพะอืดพะอมทุกครั้งที่มีการใส่สายใหม่ สอดคล้องกับงานของ Vannini, Waskul and

Gottschalk (2013) ที่พบว่าคนที่รับรู้กลิ่นไม่ตรงกับความคิดหรือความรู้สึกอาจเนื่องมาจากการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ที่ผ่านมา อีกทั้งงานของสร้อยญา เตรรัตน์ (2560) พบว่าผัสสะเป็นประสบการณ์ที่ส่งผลต่อการแสดงออกของบุคคลซึ่งต้องอาศัยการตีความจึงจะเข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่ แม้ว่าบุคคลจะรับประทานอาหารเช้าเพื่อให้อาหารนำสารอาหารไปใช้ประโยชน์ แต่บุคคลก็ต้องการเติมเต็มในผัสสะด้านการลิ้มรสและการรับสัมผัสเมื่อผู้ป่วยไม่ได้รับอนุญาตให้รับประทานทางปากขณะใส่สายให้อาหารทางจมูกมีอาการปากแห้ง คอแห้ง เหนียวหรือขมภายในปาก เกิดความต้องการจัดการกับความทุกข์ที่มาจากประสบการณ์ด้านผัสสะ ส่งผลให้พวกเขาเหล่านั้นพยายามหาวิธีการบรรเทาทุกข์ตามความรู้สึกนึกคิดและประสบการณ์ของตน โดยพยายามเลือกวิธีที่ขัดแย้งต่อคำแนะนำของบุคลากรทางการแพทย์น้อยที่สุดเพื่อเป็นการลดความขัดแย้งในความสัมพันธ์ของบุคลากรทางการแพทย์ อีกทั้งยังเป็นไปเพื่อความปลอดภัยของตัวเองจากชุดความรู้ที่ได้รับมาในเรื่องของการติดเชื้อ เห็นได้ว่าเทคโนโลยีทางการแพทย์ส่งผลกระทบต่อผัสสะ และผัสสะมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับประสบการณ์ ซึ่งส่งผลต่อการจัดการกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการไม่ได้รับประทานทางปาก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. บุคลากรทางการแพทย์ควรบอกทางเลือกให้กับผู้ป่วยร่วมด้วยเพื่อเป็นการบรรเทาทุกข์ที่เกิดจากการไม่ได้กลิ่นทางปาก มากกว่าการห้ามรับประทานทางปากเพียงอย่างเดียว และเพื่อเป็นการลดทอนการต่อต้านต่อรองที่อาจเกิดขึ้นตามมา เช่น ในกรณีที่มีอาการปากแห้ง คอแห้ง หรือหิวน้ำ สามารถทำสิ่งใดเพื่อเป็นการบรรเทาทุกข์ได้บ้าง
2. บุคลากรทางการแพทย์ควรคำนึงถึงองค์ประกอบของบุคคลให้รอบด้านทั้งภายในและภายนอก เนื่องด้วยอัตวิสัย ผัสสะและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลมีความแตกต่างกัน ทั้งจากบริบทแวดล้อม รวมถึงวาทกรรมของแต่ละบุคคล หากเข้าใจในความแตกต่างนี้จะสามารถหาแนวทางที่เหมาะสมให้บุคคลเกิดความร่วมมือที่ดีในการรักษาได้
3. ก่อนการจำหน่ายผู้ป่วยออกจากโรงพยาบาลควรมีเอกสารแสดงขั้นตอนการเข้ารับบริการเมื่อเกิดปัญหาสายให้อาหารหลุดและต้องได้รับการเปลี่ยนสายให้อาหารใหม่หรือการเปลี่ยนสายให้อาหารใหม่เมื่อครบกำหนดอธิบายแก่ผู้ป่วยและญาติ เพื่อลดความกังวล ความสับสน และระยะเวลาการเดินทางเข้ารับบริการทางการแพทย์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษานี้แสดงให้เห็นว่า เรื่องสายให้อาหารทางจมูกเป็นสิ่งแปลกปลอม เกิดความรู้สึกอับอาย และมีความทุกข์ จึงควรศึกษาเพื่อให้เข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการต่อต้านต่อรองของผู้ป่วยที่ใช้สายให้อาหารทางจมูกในการจัดการร่างกายในชีวิตประจำวันและในระบบบริการสุขภาพ

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องความเหลื่อมล้ำของการเข้าถึงบริการสุขภาพในการใช้เทคโนโลยี และการรักษาความเจ็บป่วยที่ต้องใช้เวลานาน
3. ควรมีการศึกษาวิจัยมุมมองของผู้ให้บริการทางการแพทย์ในด้านรูปแบบการให้บริการเหมาะสมที่คำนึงถึงปัญหาความต้องการผู้ป่วยกับปัญหาการใช้เทคโนโลยีช่วยชีวิต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2560). *มานุษยวิทยาการแพทย์ในศตวรรษที่ 21*. ปาฐกถาในการประชุมวิชาการทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ ๑๒ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) วันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๐.
- นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. (2019). *ทุนนิยมโลกของการแพทย์สมัยใหม่กับการปลุกเสกชีวิตและสุขภาพของมนุษย์*. Journal of Anthropology, Sirindhorn Anthropology Centre (JASAC), 1(1), 43-82.
- สามชาย ศรีสันต์. (2561). *ว่าด้วยการวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ (On Critical Discourse Analysis)*. กรุงเทพฯ: สมมติ.
- สร้อยญา เตรีตน์. (2560). *ผัสสะและประสบการณ์ทางผัสสะในโลกของคนตาบอด*. Journal of Mekong Societies, 14(2): 141-164.

ภาษาอังกฤษ

- Bjuresater, K., Larsson, M., & Athlin, E. (2015). *Patients' experiences of home enteral tube feeding (HETF)-a qualitative study*. Journal of Research in Nursing, 20(7), 552-565.
- Green, C., & Vandall-Walker, V. (2017). *A necessary evil? Patients' experiences receiving tube feeding in acute care*. Nutrition in Clinical Practice, 32(4), 516-525.
- Kelly, C. A., & Maden, M. (2014). *How do respiratory patients perceive oxygen therapy? A critical interpretative synthesis of the literature*. Chronic respiratory disease, 11(4), 209-228.
- Kjaersgaard, A., & Kristensen, H. K. (2017). *Brain Injury and Severe Eating Difficulties at Admission—Patient Perspective Nine to Fifteen Months after Discharge: A Pilot Study*. Brain sciences, 7(8), 96.
- Ortner, S. B. (2006). *Subjectivity and cultural critique*. VIBRANT- Vibrant Virtual Brazilian Anthropology, 3(1), 37-66.
- Party, I. S. W. (2012). *National clinical guideline for stroke* (Vol. 20083). London: Royal College of Physicians.
- Sadler, E., Hawkins, R., Clarke, D. J., Godfrey, M., Dickerson, J., & McKevitt, C. (2018). *Disciplinary power and the process of training informal carers on stroke units*. Sociology of health & illness, 40(1), 100-114.
- Vannini, P., Waskul, D., & Gottschalk, S. (2013). *The senses in self, society, and culture: A sociology of the senses*. Routledge.

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิดในนักศึกษาระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยรัฐ

ณัฐดนัย โมรากุล¹

รณภูมิ สามัคคีคารมย์²

ปฐมพงศ์ สมคง³

กฤติน อินคำปัน⁴

ธัญชนก สวนสอน⁵

ชุตินณทน กิณนร⁶

สิริมา มงคลสัมฤทธิ์⁷

บทคัดย่อ

การวิจัยโดยใช้วิธีวิทยาผสมผสานนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้วิธีคุมกำเนิดและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิดในนักศึกษาระดับปริญญาตรี ของรัฐแห่งหนึ่งในภาคกลาง กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 417 คน แบ่งเป็นเพศกำเนิดชาย 154 คน (ร้อยละ 36.93) และเพศกำเนิดหญิง 263 คน (ร้อยละ 63.07) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามออนไลน์และการสัมภาษณ์เชิงลึกทางโทรศัพท์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติพรรณนา ทดสอบไคสแควร์ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า วิธีการคุมกำเนิดที่นักศึกษาส่วนใหญ่เลือกมากที่สุดคือ การใช้ถุงยางอนามัยชาย (ร้อยละ 90.4) การงดการมีเพศสัมพันธ์ (ร้อยละ 58.7) กินยาเม็ดคุมกำเนิด (ร้อยละ 57.2) กินยาคุมฉุกเฉิน (ร้อยละ 36.6) และการหลั่งน้ำอสุจินอกช่องคลอด (ร้อยละ 32) ตามลำดับ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิด พบว่า สถานะสัมพันธ์มีความสัมพันธ์ต่อวิธีการเลือกวิธีคุมกำเนิดแบบธรรมชาติ $P\text{-value} = 0.014$ และประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์มีความสัมพันธ์ต่อวิธีการเลือกวิธีคุมกำเนิดทั้งแบบธรรมชาติ แบบฮอร์โมน และแบบถาวร $P\text{-value} = 0.001, 0.020$ และ 0.021 ตามลำดับ

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข สำนักอนามัยเจริญพันธุ์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและสร้างกิจกรรมเกี่ยวกับการให้ความรู้ในการคุมกำเนิดที่ถูกต้อง ปลอดภัยและเหมาะสม

คำสำคัญ : การคุมกำเนิด ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิด นักศึกษาระดับปริญญาตรี

1,3,4,5,6 นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

7 รองศาสตราจารย์ ประจำคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Actors Associated with Methods of Birth Control Among Undergraduate Students in a Public University

Natdanai Morakul ¹

Ronnapoom Samakkeekarom ²

Pathompong Somkong ³

Krittin Inkumpan ⁴

Tanchanok Suansorn ⁵

Chutimon Kinnon ⁶

Sirima Mongkolsomrit ⁷

Abstract

The purposes of this research are to explore the use of birth control methods and to study factors related to the choices of birth control methods among undergraduate students in a public university. Undergraduate students consists of 417 participants, consisting of 154 (36.93%) men and 263 (63.07%) women. Data were collected using online questionnaires and in-depth interview through telephone. Data was analyzed by using descriptive statistics data and Chi square test. The content analysis was performed for qualitative data.

The results show a majority of methods is male condom (90.4%), followed by sexual abstinence (58.7%), oral contraceptive pills (57.2%), emergency contraceptive (36.6%) and withdrawal (32.9%). For the factors that are related to the choice of contraceptive methods, the results showed that, Relationship status correlated with natural (P-value = 0.014) and sexual experience correlated with natural (P-value = 0.001), hormonal (P-value = 0.020) and permanent (P-value = 0.021) contraceptive methods.

The results of this study can be used as information in relevant departments such as the Office of Health Promotion Fund, Ministry of Public Health, Bureau of Reproductive Health To be used as a guideline for planning and creating activities related to education for correct contraception Safe and suitable.

Keyword: Birth Control, The Factors that are Related to the Methods of Birth Control, Undergraduate Students

1,10,11,12,13 BSc. (Public Health), Faculty of Public Health, Thammasat university

2 Assistant professor at Faculty of Public Health, Thammasat university

14 Associate professor at Faculty of Public Health, Thammasat university

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิถีคุมกำเนิดในนักศึกษา ระดับปริญญาตรี ของมหาวิทยาลัยรัฐ

ณัฐดนัย โมรากุล¹

รณภูมิ สามัคคีคารมย์²

ปฐมพงศ์ สมคง³

กฤติน อินคำปัน⁴

ธัญชนก สวนสอน⁵

ชุตินณทน กิณนร⁶

สิริมา มงคลสัมฤทธิ์⁷

บทนำ

ความชุกของการใช้ยาคุมกำเนิดของโลกระหว่างปี 1970 ถึงปี 2015 เพิ่มขึ้นเกือบ 2 เท่า จากร้อยละ 36 ในปี 1970 เป็น 64% ในปี 2015 โดยเพิ่มอย่างก้าวกระโดดก่อนช่วงกลางปี 1990 (United Nation New York, 2015) ซึ่งในปัจจุบันหลายประเทศมีอัตราการเกิดของประชากรที่ลดลง เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ข้อมูลจากกระทรวงสุขภาพและบริการมนุษย์ (HHS) พบว่าอัตราการเกิดของประชากรเป็น 18.8 ซึ่งลดลงร้อยละ 7 จากปี พ.ศ.2559 เมื่ออัตราเกิดเป็น 20.3 และลดลงเป็นร้อยละ 70 จากปี ค.ศ. 1991 (Office of Adolescent Health, 2019) รวมถึงอัตราการเกิดที่ลดลงของประเทศไทย จากตัวเลขสถิติล่าสุดของสำนักการทะเบียนกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ระบุว่าในปี 2561 ไทยมีประชากรเพิ่มแค่ 225,476 คน เท่ากับร้อยละ 0.34 เท่านั้นเมื่อมองย้อนหลังไป 10 ปี ในปี 2552 ไทยมีประชากร 63,525,062 คน เปรียบเทียบแล้วไทยมีประชากรเพิ่มในระยะ 1 ทศวรรษแค่จำนวน 2,888,917 คน หรือร้อยละ 4.55 เท่านั้น หากลองย้อนหลังไปเปรียบเทียบกับปี 2542 เมื่อ 20 ปีที่แล้ว ไทยมีประชากร 61,661,701 คน เทียบในห้วง 2 ทศวรรษไทย มีประชากรเพิ่มแค่ 4,752,278 คน หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.71 (กรมการปกครอง, 2561)

จากการศึกษาในนักศึกษาหญิงระดับมหาวิทยาลัยที่ผ่านมา พบว่า นักศึกษาหญิงบางส่วนมีพฤติกรรมเสี่ยงที่จะมีเพศสัมพันธ์และนำไปสู่การตั้งครรภ์ เช่น การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การเที่ยวกลางคืน รวมไปถึงค่านิยม ทศนคติเกี่ยวกับเรื่องเพศสัมพันธ์และการคุมกำเนิดในนักศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไป (อภิเชษฐ์ จำเนียรสุข

1,17,18,19,20 นักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

21รองศาสตราจารย์ ประจำคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

และคณะ, 2560) ซึ่งสตรีวัยรุ่นที่อยู่ในระบบการศึกษาจะได้รับผลกระทบของการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ต้องพักการเรียนหรือออกจากระบบการศึกษา เมื่อคลอดบุตรอาจพบปัญหาการทอดทิ้งบุตร มอบภาระเลี้ยงดูบุตรแก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นปัญหาทางด้านสาธารณสุขและสังคมที่เป็นลูกโซ่อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาแบบจำลองเชิงสาเหตุพฤติกรรมคุมกำเนิดของสตรีวัยรุ่น พบว่า พฤติกรรมการคุมกำเนิดของสตรีวัยรุ่นที่ระดับอาชีวศึกษา (อายุระหว่าง 18 - 21 ปี) ส่วนใหญ่ มีพฤติกรรมคุมกำเนิดไม่สม่ำเสมอร้อยละ 68.8 และมีการคุมกำเนิดที่ไม่ถูกวิธีร้อยละ 67.7 เนื่องจากสถานการณ์เพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นเกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ รูปแบบความสัมพันธ์แบบชั่วคราว ประกอบกับสตรีวัยรุ่นขาดอำนาจในการตัดสินใจที่จะมีหรือไม่มีเพศสัมพันธ์ หรือขาดอำนาจการในการต่อรองให้มีการคุมกำเนิดที่มีประสิทธิภาพและปลอดภัย (อุตม์ชญาณ์ อินทเรืองและคณะ, 2558)

ข้อมูลบ่งชี้ว่าวัยรุ่นจำนวนมากใช้การคุมกำเนิดเมื่อมีเพศสัมพันธ์ ถึงกระนั้นหลายคนล้มเหลวในการใช้วิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดหรือใช้อย่างไม่ถูกต้องหรือไม่สอดคล้องกันทำให้เกิดการตั้งครรภ์ที่ไม่เหมาะสมหรือไม่ต้องการ แม้วัยรุ่นที่ได้รับข้อมูลอาจมีปัญหาในการเข้าถึงยาคุมกำเนิด แม้ว่าครึ่งหนึ่งของรัฐในประเทศอเมริกาได้ยืนยันสิทธิ์ของผู้เยาว์ในการคุมกำเนิด แต่มีผู้เยาว์บางประเภทเท่านั้นที่ถูกยินยอมให้ใช้บริการคุมกำเนิด อ้างอิงจากรายงานใหม่ของสถาบัน Guttmacher แสดงให้เห็นว่า หญิงอายุน้อยมีขายตามร้านขายยาและบางครั้งแจกฟรีในโรงเรียนเป็นวิธีคุมกำเนิดที่วัยรุ่นใช้บ่อยที่สุด (Jane E. Brody, 2018)

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

เพื่อสำรวจการใช้วิธีคุมกำเนิด และศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิดในนักศึกษาปริญญาตรี มหาวิทยาลัยของรัฐ

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ซึ่งออกแบบการวิจัยโดยทำการศึกษาใน 2 ระดับ คือ การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และการศึกษาภาคสนาม (Field Research)

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ค้นหาข้อมูลโดยใช้คำว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการคุมกำเนิดยาคุมกำเนิดได้เก็บรวบรวมและทบทวนวรรณกรรม พบว่ามี 14 ฉบับ แบ่งเป็น เว็บไซต์ที่เป็นวารสารจำนวน 7 เว็บไซต์ และเอกสารจำนวน 7 ฉบับ ที่ตรงกับการวิจัยในครั้งนี้ ทางผู้วิจัยใช้คำว่า การคุมกำเนิด และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิด ในการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งต่างๆ เช่น ห้องสมุดธรรมศาสตร์ ผ่านการทบทวนวรรณกรรม เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิด ซึ่งปัจจัยที่พบจากการศึกษาผ่านการทบทวนวรรณกรรม มีทั้งหมด 6 ปัจจัย ดังนี้ มีประสิทธิภาพสูงในการป้องกันการตั้งครรภ์ ปลอดภัยไม่มีอาการแทรกซ้อน ไม่มีอันตรายแม้จะใช้ติดต่อกันเป็นเวลานาน ในกรณีที่เป็นการคุมกำเนิดแบบชั่วคราว เมื่อเลิกใช้แล้วจะต้องมีการเจริญพันธุ์ได้ดีเหมือนเดิม ใช้ง่ายและสะดวก เป็นวิธีที่คนส่วนใหญ่นิยมใช้ และราคาถูก ซึ่งปัจจัยที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมเหล่านี้ ใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการกำหนดกรอบแนวคิด

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ได้ศึกษาผ่านทางวิจัยเชิงปริมาณ มีการศึกษาผ่านการจัดทำแบบสอบถามออนไลน์เพื่อสำรวจการใช้วิธีคุมกำเนิดและศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิดในนักศึกษาปริญญาตรี มหาวิทยาลัยของรัฐ ซึ่งการวิจัยเชิงปริมาณนี้ใช้รูปแบบการศึกษาแบบภาคตัดขวาง (Analytical Cross-sectional Study Research)

ผู้ให้ข้อมูล

1. การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาเชิงปริมาณใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบทราบบประชากรที่แน่นอน (Quota sampling) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างได้ดังนี้

$$n = \frac{NZ^2 \alpha p(1-p)}{d^2(N-1) + Z^2 \alpha p(1-p)}$$

N คือ จำนวนประชากรทั้งหมด 27,528 คน

Z คือ ความมั่นใจ 95% ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 เท่ากับ 1.96

p คือ ค่าที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม เท่ากับ 0.42

d คือ สัดส่วนของความคาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้ เท่ากับ 0.05

สามารถคำนวณกลุ่มตัวอย่างได้จำนวน 417 คน แบ่งเป็นเพศชาย 154 คน (ร้อยละ 36.93) และเพศหญิง 263 คน (ร้อยละ 63.07)

2. เกณฑ์การคัดเข้า เป็นนักศึกษาเพศชายและเพศหญิงศึกษาในระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยรัฐ และเกณฑ์การคัดออก เป็นนักศึกษาเพศทางเลือก ศึกษาในระดับปริญญาตรี มหาลัยรัฐ

3. การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง ตั้งแต่เริ่มเก็บข้อมูลจนกระทั่งการนำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ชี้แจงให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย พร้อมแนบไว้กับแบบสอบถามและชี้แจงก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลที่ต้องนำไปใช้ในงานวิจัย โดยรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัย ข้อมูลที่ได้รับจากผู้เข้าร่วมโครงการจะถูกเก็บเป็นความลับ ทั้งนี้การรวบรวมข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลจะกระทำอย่างเคารพ ศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ของผู้เข้าร่วมโครงการ จะนำข้อมูลมาใช้ในการศึกษาเท่านั้น การเข้าร่วมโครงการเป็นไปโดยความสมัครใจของผู้เข้าร่วมโครงการ และให้ตอบแบบสอบถามโดยไม่ต้องมีการระบุชื่อเพื่อแสดงถึงการยินยอมในการทำแบบสอบถาม เพื่อจะได้ไม่ต้องมีการเปิดเผยชื่อของผู้เข้าร่วมโครงการ รวมทั้งสามารถขอยุติการให้ความร่วมมือทั้งในการตอบแบบสอบถามของการวิจัย นอกจากนี้สามารถขอข้อมูลกลับคืนได้ตลอดเวลาโดยไม่ต้องบอกเหตุผล และไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลไม่ว่าในกรณีใด

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้ใช้เครื่องมือแบบสอบถามออนไลน์การใช้วิธีคุมกำเนิดในนักศึกษาปริญญาตรีมหาวิทยาลัยรัฐ ซึ่งได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล (Validity) จากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยค่า IOC เท่ากับ 0.712 และนำไปทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) จากกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริงจำนวน

30 คน โดยค่า Cronbach's alpha เท่ากับ 0.832 ซึ่งแบบสอบถามออนไลน์ ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วย 3 ส่วนดังนี้

1. แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ คณะ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน สถานะสัมพันธ์ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์
2. แบบสำรวจการเลือกใช้วิธีคุมกำเนิด เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับวิธีการคุมกำเนิดที่ผู้ตอบแบบสอบถามเคยใช้ หรือคาดว่าจะใช้การคุมกำเนิดนั้นในกรณีของผู้ที่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์
3. แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในการเลือกวิธีการคุมกำเนิด เป็นแบบสอบถามที่ถามความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลว่ามีปัจจัยใดที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีการคุมกำเนิดในส่วนที่ 2

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน 2563 โดยใช้แบบสอบถามออนไลน์มีขั้นตอน ดังนี้

1. การนำเอกสารจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อมาดูปัจจัยสำคัญ และนำมาสร้างเป็นแบบสอบถาม
2. ผู้ศึกษาได้จัดทำแบบสอบถามออนไลน์ และตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นนำไปทดสอบความเชื่อมั่นจากกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง
3. ผู้ศึกษาได้ชี้แจงให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย และการพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล พร้อมแนบไว้กับแบบสอบถาม เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลที่ต้องนำไปใช้ในงานวิจัย โดยรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการวิจัย ข้อมูลที่ได้รับจากผู้เข้าร่วมโครงการจะถูกเก็บเป็นความลับ
4. ผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามออนไลน์ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์ ที่มีกลุ่มนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยรัฐ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลจากแบบสอบถามออนไลน์มาจัดระบบเป็น Data set และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS ทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน สถานะความสัมพันธ์ ประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์ และข้อมูลการเลือกใช้วิธีการคุมกำเนิด โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และนำเสนอข้อมูลด้วยการแจกแจงค่าเฉลี่ย ค่ากลางและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆและวิธีการคุมกำเนิดทั้ง 3 ประเภท ได้แก่ การคุมกำเนิดแบบถาวร การคุมกำเนิดโดยวิธีฮอร์โมนและการคุมกำเนิดโดยวิธีธรรมชาติ ด้วยค่าสถิติไคแอสควร์ (Chi-square test)

ผลการศึกษา (Results)

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างพบว่า มีเพศชายร้อยละ 35.7 และเพศหญิงร้อยละ 64.3 ส่วนใหญ่มีอายุ 21 ปี (ร้อยละ 40.4) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 5,001 – 10,000 บาท มากที่สุด (ร้อยละ 52.3) สถานะสัมพันธ์ ส่วนใหญ่โสด (ร้อยละ 63.1) และส่วนใหญ่ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์(ร้อยละ 61.6) ดังข้อมูลตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ข้อมูล	เพศชาย		เพศหญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. ข้อมูลทั้งหมด						
รวม	146	35.7	263	64.3	409	100.0
2. อายุ						
- 18 ปี	2	1.4	12	4.6	14	3.4
- 19 ปี	21	14.4	29	11.0	50	12.2
- 20 ปี	37	25.3	63	23.9	100	24.4
- 21 ปี	62	42.5	103	39.2	165	40.4
- 22 ปี	16	10.9	39	14.8	55	13.5
- 23 ปี	7	4.8	16	6.1	23	5.6
- 24 ปี	1	0.7	1	0.4	2	0.5
3. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน						
- น้อยกว่า 5,000 บาท	25	17.1	65	24.7	90	22.0
- 5,001-10,000 บาท	76	52.0	138	52.5	214	52.3
- 10,001-15,000 บาท	27	18.5	43	16.3	70	17.1
- 15,001 บาทขึ้นไป	18	12.3	17	6.5	35	8.6
4. สถานะสัมพันธ์						
- โสด	95	65.1	163	62.0	258	63.1
- มีแฟนแล้ว (คบหาเพศตรงข้าม)	51	34.9	100	38.0	151	36.9
5. ท่านเคยมีประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์หรือไม่						
- เคย	68	46.6	87	33.1	155	37.9
- ไม่เคย	76	52.0	176	66.9	252	61.6
- ไม่ระบุ	2	1.4	-	-	2	0.5

ผลสำรวจการเลือกวิธีคุมกำเนิดของกลุ่มตัวอย่าง เป็นส่วนสำคัญของงานวิจัย ซึ่งมี 7 วิธีที่แตกต่างกันพบว่า ถุงยางอนามัยชายเป็นวิธีที่เลือกมากที่สุด (ร้อยละ 90.4) รองลงมาคือ การงดการมีเพศสัมพันธ์ (ร้อยละ

58.7) ยาเม็ดคุมกำเนิด (ร้อยละ 57.2) ยาคุมฉุกเฉิน (ร้อยละ 36.6) การหลั่งนอก (ร้อยละ 32.9) การนับระยะปลอดภัย (ร้อยละ 30.7) และการนับวันตกไข่ หน้า 7 หลัง 7 (ร้อยละ 30.2) ตามลำดับ ดังข้อมูลในตารางที่ 2 และจากผลการศึกษาก็เห็นได้ว่าวิธีคุมกำเนิดที่ได้รับการเลือกมากที่สุด คือ ถุงยางอนามัยชาย คิดเป็นร้อยละ 90.4 ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นฤมล ทาเทพ เรื่อง ปัจจัยทำนายพฤติกรรมการคุมกำเนิดของนักเรียนอาชีวหญิงในเขตกรุงเทพมหานคร ปี 2555 คือ ถุงยางอนามัยชาย เป็นวิธีคุมกำเนิดที่ได้รับการเลือกใช้มากที่สุดในนักเรียนอาชีวหญิงในเขตกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นวิธีที่สะดวกไม่ยุ่งยาก ไม่ต้องเตรียมตัวล่วงหน้า และราคาไม่แพงจนเกินไป

ตารางที่ 2 ข้อมูลการเลือกวิธีคุมกำเนิดของกลุ่มตัวอย่าง

วิธีคุมกำเนิด	เลือกวิธีคุมกำเนิดนี้ (ร้อยละ)
1) ถุงยางอนามัยชาย	90.4
2) การงดการมีเพศสัมพันธ์	58.7
3) ยาเม็ดคุมกำเนิด	57.2
4) ยาคุมฉุกเฉิน	36.6
5) การหลั่งนอก	32.9
6) การนับระยะปลอดภัย	30.7
7) การนับวันตกไข่ หน้า 7 หลัง 7	30.2

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถานะสัมพันธ์กับวิธีคุมกำเนิดที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า มีเพียงสถานะสัมพันธ์ที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิดแบบธรรมชาติ ($P\text{-value} = 0.014$) ดังข้อมูลในตารางที่ 3 และพบว่าบุคคลที่มีสถานะสัมพันธ์แบบมีแฟนแล้ว (คบหาเพศตรงข้าม) ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับวิธีการคุมกำเนิดแบบธรรมชาติเป็นจำนวน 114 คน จาก 151 คน คิดเป็นสัดส่วน 3 ใน 4 ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นฤมล ทาเทพ เรื่อง ปัจจัยทำนายพฤติกรรมการคุมกำเนิดของนักเรียนอาชีวหญิงในเขตกรุงเทพมหานคร ปี 2555 พบว่า การสนับสนุนจากคู่นอนหรือคนรักของนักเรียนอาชีวหญิงในเขตกรุงเทพมหานคร มีผลต่อเลือกใช้วิธีคุมกำเนิดแบบฮอร์โมนสูง เช่น ถุงยางอนามัยชาย ยาเม็ดคุมกำเนิด และยาเม็ดคุมกำเนิดฉุกเฉิน เป็นต้น

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างสถานะสัมพันธ์กับวิธีการคุมกำเนิด

วิธีการคุมกำเนิด	สถานะสัมพันธ์						P - value
	โสด			มีแฟนแล้ว (คบหาเพศตรงข้าม)			
	เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	รวม (ร้อยละ)	เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	รวม (ร้อยละ)	
วิธีการคุมกำเนิด แบบธรรมชาติ	220 (85.3)	38 (14.7)	258 (100)	114 (75.5)	37 (24.5)	151 (100)	0.014
วิธีการคุมกำเนิด แบบฮอร์โมน	249 (96.5)	9 (3.5)	258 (100)	145 (96.0)	6 (4.0)	151 (100)	0.801
วิธีการคุมกำเนิด แบบถาวร	3 (1.2)	255 (98.8)	258 (100)	4 (2.6)	147 (97.4)	151 (100)	0.263

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์เคยมีเพศสัมพันธ์กับวิธีการคุมกำเนิดที่ระดับนัยสำคัญ 0.05 พบว่า สถานะสัมพันธ์มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีการคุมกำเนิดแบบธรรมชาติแบบฮอร์โมนและแบบถาวร (P-value = 0.014, 0.020 และ 0.021) ดังข้อมูลในตารางที่ 4 และพบว่าผู้ที่มีประสบการณ์เคยมีเพศสัมพันธ์ส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 93.5 เห็นด้วยกับการใช้วิธีการคุมกำเนิดแบบฮอร์โมนซึ่งอนุมานได้ว่าบุคคลเลือกวิธีการคุมกำเนิดแบบฮอร์โมนจากการเคยมีประสบการณ์ใช้วิธีนั้นแล้วเกิดความพึงพอใจหรือเกิดประสิทธิภาพการคุมกำเนิดสูงสุด

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์เคยมีเพศสัมพันธ์กับวิธีการคุมกำเนิด

วิธีการคุมกำเนิด	ประสบการณ์เคยมีเพศสัมพันธ์						P - value
	เคยมีเพศสัมพันธ์			ไม่เคยมีเพศสัมพันธ์			
	เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	รวม (ร้อยละ)	เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	ไม่เห็นด้วย จำนวน (ร้อยละ)	รวม (ร้อยละ)	
วิธีการคุมกำเนิด แบบธรรมชาติ	114 (73.5)	41 (26.5)	155 (100)	219 (86.9)	33 (13.9)	252 (100)	0.001
วิธีการคุมกำเนิด แบบฮอร์โมน	145 (93.5)	10 (6.5)	155 (100)	247 (98.0)	5 (2.0)	252 (100)	0.020
วิธีการคุมกำเนิด แบบถาวร	5 (3.2)	150 (96.8)	155 (100)	1 (0.4)	251 (99.6)	252 (100)	0.021

สรุปและอภิปรายผล

การวิจัยนี้พบว่าการเลือกวิธีการคุมกำเนิดจากผลการสำรวจนักศึกษาทั้งหมด 409 คน ทั้งเพศชายและเพศหญิง โดยแบ่งตามประเภทการคุมกำเนิดพบว่าประเภทของการคุมกำเนิดที่นักศึกษาเลือกมากที่สุด คือ การคุมกำเนิดแบบฮอร์โมน หากแบ่งตามวิธีการคุมกำเนิดและเพศพบว่า วิธีการคุมกำเนิดที่นักศึกษาเลือกมากที่สุด คือ ถุงยางอนามัยชาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นฤมล ทาเทพ เรื่อง ปัจจัยทำนายพฤติกรรมการคุมกำเนิดของนักเรียนอาชีวหญิงในเขตกรุงเทพมหานคร ปี 2555 พบว่ามีการเลือกใช้ถุงยางอนามัยชายมากที่สุด เนื่องจากเป็นวิธีที่สะดวกไม่ยุ่งยาก ไม่ต้องเตรียมตัวล่วงหน้า และสามารถป้องกันการตั้งครรภ์ไม่พึงประสงค์ได้ รวมทั้งมีราคาที่ไม่แพงจนเกินไปเมื่อเทียบกับวิธีการคุมกำเนิดแบบอื่น

เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเลือกวิธีการคุมกำเนิดพบว่า ผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างชายและหญิงโดยใช้แบบสอบถาม ในมหาวิทยาลัยรัฐ โดยใช้สถิติทดสอบไคสแควร์ (Chi-square test) ในการหาความสัมพันธ์ โดยผลการศึกษาพบว่า มี 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกวิธีการคุมกำเนิด ได้แก่ สถานะสัมพันธ์ และประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์ เป็นปัจจัยเพิ่มเติมที่นอกเหนือจากการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งไม่สอดคล้องกับปัจจัยทั้ง 6 ปัจจัยจากผลการวิจัยของ ชวนชม สกนธวัฒน์ (2540) ได้แก่ ประสิทธิภาพในการป้องกันการตั้งครรภ์ ความปลอดภัยไม่มีอาการข้างเคียง ใช้ง่ายซื้อหาได้ง่ายตามร้านขายยาทั่วไปหรือช่องทางอื่น ใช้ตามคนอื่นเพื่อนแนะนำหรือมีคนแนะนำ ราคาไม่แพง ไม่มีผลต่อการเจริญพันธุ์ในอนาคต (มีลูกได้ตามปกติ)

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในการเลือกวิธีการคุมกำเนิดที่คณะผู้วิจัยจัดทำ ได้แก่ สถานะสัมพันธ์ ประสบการณ์การมีเพศสัมพันธ์ สามารถนำไปเป็นข้อมูลให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข สำนักอนามัยเจริญพันธุ์ ในการวางแผนวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย เพื่อสร้างกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างความรู้ในการคุมกำเนิดที่ถูกต้อง ปลอดภัยและเหมาะสม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลจากนักศึกษาระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยรัฐเท่านั้น ซึ่งเป็นการศึกษาการเลือกและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิด ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำการศึกษาต่อไปในเรื่องของปัญหาหรือผลกระทบจากการเลือกวิธีคุมกำเนิดที่ไม่เหมาะสม ทิศนคติต่อการเลือกวิธีคุมกำเนิด และสามารถนำข้อมูลไปประกอบการจัดกิจกรรมของมหาวิทยาลัยในการให้ความรู้หรือแนะนำแนวทางการเลือกวิธีคุมกำเนิดที่เหมาะสมและปลอดภัย

ข้อจำกัดในการวิจัยในครั้งนี้

การทำวิจัยในครั้งนี้มีข้อจำกัดคือการเก็บตัวอย่างข้อมูลที่เป็นแบบสอบถามออนไลน์ซึ่งอาจจะได้ข้อมูลที่ไม่เป็นข้อเท็จจริงทั้งหมด เนื่องจากอาจจะมีบุคคลภายนอกซึ่งไม่ตรงกับกลุ่มเป้าหมายดั่งนั้นแบบสอบถามนี้จึงอาจจะนำมาสู่ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนได้

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอนวิจัยทุกท่าน ที่กรุณาให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นและคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ในระหว่างการศึกษา อันเป็นพื้นฐานในการทำวิจัย ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาตรวจสอบพร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับปรุงเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งนักศึกษาทุกคนในมหาวิทยาลัยรัฐที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างมากในการศึกษาวิจัย

คุณประโยชน์อันเกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ ขอมอบแด่บุพการี คณาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่มีส่วนทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมการปกครอง. (2561). รายงานสถิติข้อมูลการเกิดประจำปี พ.ศ.2561. Retrieved from <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statTDD/views/showProvinceData.php>
- ชวนชม สกนธวัฒน์. (2540). *การคุมกำเนิด* (พิมพ์ครั้งที่ 4). ขอนแก่น: ภาควิชาสูติศาสตร์และนรีเวชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นฤมล ทาเทพ. (2555). ปัจจัยทำนายพฤติกรรมการคุมกำเนิดของนักเรียนอาชีวหญิงในเขตกรุงเทพมหานคร.
- อภิเชษฐ์ จำเนียรสุขและคณะ. (2560). ทศนคติต่อการคุมกำเนิดของนักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ใน จังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 12(3), 79-90.
- อุตม์ชฎานัน อินทเรืองและคณะ. (2558). แบบจำลองเชิงสาเหตุพฤติกรรมการคุมกำเนิดของสตรีวัยรุ่น. *วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ*, 33(4), 43-53.

ภาษาอังกฤษ

- Jane E. Brody. (2018). Contraception for Teenagers. Retrieved 22 August 2020 from <https://www.nytimes.com/2018/02/19/well/live/contraception-for-teenagers.html>
- Office of Adolescent Health. (2019). Trends in Teen Pregnancy and Childbearing. Retrieved 1 September 2020 from <https://www.hhs.gov/ash/oah/adolescent-development/reproductive-health-and-teen-pregnancy/teen-pregnancy-and-childbearing/trends/index.html>
- United Nation New York. (2015). Birth Control Around The World. Retrieved 4 September 2020 from <https://onlinedoctor.superdrug.com/birth-control-around-the-world/>

สถานะองค์ความรู้ นโยบาย กลไกการดำเนินงาน และระบบวิจัย เพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรถในวัยรุน : ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์¹

วิพุธ พูลเจริญ²

เพ็ญศรี สงวนสิงห์³

พงษ์ศักดิ์ สกฤตภักษิน⁴

บทคัดย่อ

บทความ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษาสถานะองค์ความรู้ ระบบข้อมูล มาตรการ กลวิธีด้านการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการตั้งครรถในวัยรุน 2) ศึกษาปัญหาและข้อเสนอของระบบวิจัยเพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรถในวัยรุน ระเบียบวิธีการศึกษา เป็นทบทวนองค์ความรู้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรถในวัยรุน ในประเทศไทย ระหว่างปี พศ. 2556-2562 และ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงวุฒิทางวิชาการ ผู้จัดการงานวิจัย ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรพัฒนาเอกชน และรัฐ จำนวน 8 คน การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากเอกสารงานวิจัยและบทสัมภาษณ์

องค์ความรู้ที่ผ่านมาพบว่า การตั้งครรถในวัยรุนเกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยที่มีความซับซ้อน (complexity) และเกี่ยวโยงกับตัวกำหนดทางสังคมด้านสุขภาพหลายมิติ และความเปราะบางทางสังคมของวัยรุน การศึกษาวิจัยส่วนใหญ่พบว่าอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดเชิงพฤติกรรม และการพัฒนาโปรแกรมที่มุ่งการแก้ปัญหาเชิงพฤติกรรม สอดคล้องกับงานของต่างประเทศที่มีข้อวิพากษ์ในประเด็นที่ว่าองค์ความรู้เรื่องการตั้งครรถในวัยรุนที่เกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมทางสังคมยังมีน้อย องค์ความรู้ส่วนใหญ่มักเน้นไปในเรื่องการขาดข้อมูล หรือการเข้าถึงบริการการคุมกำเนิดเป็นปัจจัยกำหนดการตั้งครรถในวัยรุนยังน้อย ขณะที่องค์ความรู้ในต่างประเทศ ชี้นำกรอบการมองปัญหาการตั้งครรถในวัยรุน ไปในการมองปัญหาเชิงโครงสร้างที่เป็นเรื่องความเปราะบางทางสังคม และ ความด้อยโอกาสหลายมิติ (intersectionality) ในปัญหาการตั้งครรถในวัยรุน ที่ซึ่งต้องใช้กรอบการมองจากหลายสาขาวิชา หลายมุมมอง การมีระเบียบวิธีการวิจัย และกลยุทธ์เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม ระบบการวิจัยมักเป็นไปเพื่อเป็นการสร้างความรู้ จึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบการวิจัยเพื่อเชื่อมโยงกับผู้ใช้ประโยชน์ และให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงระบบกลไกและโครงสร้างเพื่อแก้ไขปัญหาการตั้งครรถในวัยรุน บทความนี้เสนอประเด็นสำคัญของสถานะการณด้านองค์ความรู้ เจื่อนไขกำหนดการตั้งครรถในวัยรุน ตลอดจน การเสนอความท้าทายและยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาองค์ความรู้และระบบวิจัย เพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรถในวัยรุนอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การตั้งครรถในวัยรุน ทบทวนสถานะองค์ความรู้ ตัวกำหนดทางสังคมและสุขภาพ ยุทธศาสตร์การวิจัย

1 รองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

2,3,4 มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนานโยบาย, ประเทศไทย

State of the Knowledge, Policy and Intervention to Solve the Problem of Teenage Pregnancy: The Strategic Recommendations

Penchan Pradubmook- Sherer¹

Wiput Phoolcharoen²

Pensri Sanguansing³

Phongsak Sakultaksin⁴

Abstract

The paper aims to 1) analyze the state of knowledge, information systems, the measures of resolution in regard to teenage pregnancy problems 2) research systems gap and recommendation for research systems regarding teenage pregnancy solutions. Data collection includes 1) a review literature between 2013-2019 related to teenage pregnancy in Thailand together with theoretical lens analysis 2) In-depth interviews with 8 informants including academic experts, research manager and government and non government officers. The content analysis was done from research papers and interviews.

Teen pregnancy is determined by the complex, multi level social dimensions which are related to social determinants of health and social vulnerabilities of young people. However, epidemiological information systems still do not reflect all the information that identifies the problem. Most studies have found that it is within the framework of behavioral model that aimed at solving individual level. Most of them tend to focus on the lack knowledge and the limit of access to contraceptive services that determine teenage pregnancy. In line with the international knowledge that has been stated teenage pregnancy, research framework should be related to social inequality focusing structural explanation of social vulnerability and multiple disadvantage (intersectionality). This is required a framework from trans-disciplines, multi-level perspectives, research methods and social change strategies. Research systems tend to be for the knowledge based that is needed to cooperate with the users with focusing to intervene the structural to the change of the mechanism and structure to solve the problem of teen pregnancy. This article serves to promote the understanding of the crucial determinants related to teenage pregnancy in Thailand and to demonstrate the challenges and agenda of research knowledge and research system strategies to tackle teenage pregnancy problem effectively.

Keywords : teenage pregnancy, state of knowledge, social determinants of health, research strategies

¹ Associate Professor, Department of Society and Health, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University
2,7,8 Policy Research and Development Institute Foundation, Thailand

สถานะองค์ความรู้ นโยบาย กลไกการดำเนินงาน และระบบวิจัย เพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น : ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์

เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์¹

วิพุธ พูลเจริญ²

เพ็ญศรี สงวนสิงห์³

พงษ์ศักดิ์ สกุลทักษิณ⁴

บทนำ

ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เป็นปัญหาสำคัญในระดับโลกและภูมิภาค ที่ได้รับความสนใจจากทุกฝ่าย คาดประมาณว่า มีวัยรุ่นอายุระหว่าง 15 ถึง 19 ปีตั้งครรภ์ประมาณ 21 ล้านคนอีก 2 ล้านคนที่ตั้งครรภ์อายุต่ำกว่า 15 ปีในภูมิภาคกำลังพัฒนา และ จำนวนการคลอดบุตรของวัยรุ่น พบว่า เด็กอายุ 15 ถึง 19 ปีมีประมาณ 16 ล้านคน (Darroch et al, 2016) องค์การอนามัยยังชี้ว่ามีแนวโน้มการลดลงของอัตราการคลอดในวันรุ่นระดับสากล แต่พบความแตกต่างในอัตราการคลอดในวันรุ่นในระดับภูมิภาค ในแอฟริกาตะวันตก อัตราการให้กำเนิดของวัยรุ่นมี 115 คนต่อ 1,000 คน ในละตินอเมริกาและแคริบเบียน มี 64 คนต่อ 1,000 คน และ 45 คนต่อ 1,000 คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แนวโน้มของอัตราการคลอดบุตรของวัยรุ่นทั่วโลกลดลงจาก 65 คนต่อ 1,000 คนในปี 2533 เป็น 47 คนเกิดต่อ 1,000 คนในปี 2558 (UNFPA, 2015)

ในประเทศไทยพบการคลอดในวันรุ่นอายุต่ำกว่า 20 ปีเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ข้อมูลสถิติจากกระทรวงสาธารณสุข พบว่า การคลอดในวันรุ่นเพิ่มขึ้นจากประมาณ 95,000 คนในปีพ.ศ. 2546 เป็นประมาณ 104,300 คน ในปี 2558 นอกจากนั้นวัยรุ่นอายุ 10-19 ปีถึง ร้อยละ 12.2 ของการคลอดในวันรุ่น มีการคลอดบุตรเป็นครั้งที่สอง ผลกระทบทางสุขภาพจากการตั้งครรภ์ในวันรุ่น เช่น การเสียชีวิตของมารดา การเสียชีวิตของทารก เด็กแรกเกิดน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ มีความเสี่ยงต่อการทำแท้งที่ไม่ปลอดภัยซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อชีวิต องค์การสหประชาชาติ ได้กำหนดให้การลดอัตราการคลอดในวันรุ่นอายุ 15-19 ปี เป็นหนึ่งในตัวชี้วัดของเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (MDGs) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) สำหรับประเทศไทย การแก้ปัญหาการตั้งครรภ์ในวันรุ่น เป็นเป้าหมายการพัฒนาของประเทศในด้านการพัฒนาศักยภาพคน ปรากฏในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) เฉพาะในกระทรวงสาธารณสุข กำหนดให้เป็นนโยบายกระทรวงสาธารณสุข ภายใต้ยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวันรุ่นระดับชาติ พ.ศ.2560-2569 ตามพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวันรุ่น พ.ศ. 2559

1 รองศาสตราจารย์ ภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

2,11,12 มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนานโยบาย, ประเทศไทย

ประเทศไทยได้มีมาตรการต่างๆในการแก้ปัญหาดังกล่าวภายใต้แผนยุทธศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งมีการศึกษาวิจัย เพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาและกลไกการดำเนินงานเพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นอย่างต่อเนื่อง แต่พบว่าผลลัพธ์ในการลดปัญหายังไม่เป็นที่น่าพอใจเมื่อเทียบกับหลายๆประเทศที่แสดงผลอย่างมีนัยยะสำคัญว่ามีการลดลงของการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ข้อมูลระดับโลก ชี้ให้เห็นอัตราการคลอดบุตรของวัยรุ่นของประเทศไทยยังอยู่ในระดับต้นๆของกลุ่มประเทศอาเซียน จึงมีความจำเป็นที่ต้องทบทวนสถานะองค์ความรู้ระบบวิจัยและช่องว่างของกลไกการดำเนินงาน เพื่อนำไปสู่การมีระบบการสร้างความรู้และกลไกการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานเพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น

บทความนี้วัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานะของ ระบบข้อมูล องค์ความรู้ ช่องว่างของนโยบาย มาตรการเพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์วัยรุ่น 2) การศึกษาช่องว่างของระบบการวิจัยด้านการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอการพัฒนายุทธศาสตร์การสร้างองค์ความรู้ การดำเนินงาน และระบบการจัดการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ระเบียบวิธีการศึกษา

เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยแบ่งเป็น 2 วิธีการ ได้แก่

1) การทบทวนจากเอกสารด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2556-2562 ซึ่งได้ทำการทบทวนองค์ความรู้ต่อจากงานของศรีเพ็ญ ตันติเวสส และคณะ(2556) ที่ได้ทบทวนเอกสารทางวิชาการ รายงานและบทความการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในประเทศไทยมาก่อนหน้า ในงานนี้จึง ใช้ข้อสรุปจากงานการทบทวนนี้เป็นฐานและขยายผลการสืบค้นจนถึงช่วงปัจจุบัน โดยสืบค้นจากฐานข้อมูลระดับชาติ จาก ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสาร (TCI) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และฐานข้อมูลนานาชาติที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นไทย ซึ่งเป็นข้อมูลเพื่อนำเสนอและวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานการณ์และช่องว่างขององค์ความรู้ โดยได้ทำการสืบค้นงานวิจัยที่มีการตีพิมพ์ในฐานข้อมูล ใช้คำว่า “ตั้งครรภ์ในวัยรุ่น” พบ 20 เรื่อง และ “ตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น” พบ 7 เรื่อง สามารถแจกแจงได้ว่า 9 เรื่องเป็นงานที่ว่าด้วยสถานการณ์ปัญหาและปัจจัยกำหนด 6 เรื่อง เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องการทดลองโปรแกรมเพื่อการแก้ไข้ปัญหา และ อีก 12 เรื่องเป็น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องนโยบาย กลไก และระบบการแก้ไข้ปัญหา การป้องกันการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โดยเป็นการอ่านงานทั้งฉบับ

2) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิที่เลือกมาอย่างเจาะจง มุ่งเพื่อให้ทราบสถานการณ์การจัดการความรู้ และระบบการวิจัยเพื่อการแก้ไข้ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในประเทศไทย ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการ 3 คน ผู้จัดการงานวิจัย 2 คน ผู้ปฏิบัติงานภาครัฐ และองค์กรเอกชน 3 คน เกณฑ์การเลือกผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ คือ เป็นผู้จัดการงานวิจัยในองค์กรด้านการสนับสนุนการวิจัยระดับประเทศ ผู้ทรงคุณวุฒิในมหาวิทยาลัยและนอกมหาวิทยาลัยที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านปัญหาสุขภาพทางเพศวัยรุ่นและปัญหาทางสังคม และ ผู้ที่ปฏิบัติงานด้านการป้องกันปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นทั้งในระดับกระทรวง ในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานสุขภาพวัยรุ่นและอนามัยเจริญพันธุ์วัยรุ่น

การศึกษานี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการวิจัยในคน คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่ 2019/069.0204 การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยนำเอาข้อมูล

ที่ได้จากงานวิจัย และการสัมภาษณ์ มารวบรวมสรุปเนื้อหา เพื่อชี้ให้เห็นข้อค้นพบสำคัญและช่องว่างที่ต้องได้รับการพัฒนาต่อไป โดยข้อมูลจากเอกสาร จะนำมาวิเคราะห์เนื้อหา ในประเด็นดังนี้ 1) สถานะและช่องว่างขององค์ความรู้ด้านสาเหตุของปัญหาการตั้งครรภ์วัยรุ่น 2) สถานะและช่องว่างของระบบเฝ้าระวังด้านระบาดวิทยา 3) ช่องว่างนโยบาย และยุทธศาสตร์ระดับชาติในการป้องกันปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น สำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มุ่งเพื่อตอบคำถามสถานะและช่องว่างของระบบวิจัยเพื่อการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โดยจะวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาจากบทสัมภาษณ์ แล้วนำมาเสนอเป็นประเด็น (theme) และสนับสนุนด้วยบทสัมภาษณ์

ผลการศึกษา

1. สถานะขององค์ความรู้ด้านสาเหตุของปัญหาการตั้งครรภ์วัยรุ่น

1.1 ตัวกำหนดทางสังคม (Social determinants of health) ส่งผลต่อปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น

งานการทบทวนการศึกษาการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นของไทยพบว่า งานส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นโดยใช้กรอบแนวคิดเชิงนิเวศน์สังคม (Social Ecological Framework) ซึ่งมองพฤติกรรมระดับบุคคลเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายระดับตั้งแต่ระดับ บุคคล จนถึงสังคมวงกว้างและเชื่อมโยงกับหน่วยงานตั้งแต่ระดับพื้นที่จนถึงระดับประเทศ

แนวคิดตัวกำหนดทางสังคม (Social determinants) เป็นมุมมองที่อธิบายการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โดยมองวัยรุ่นตลอดช่วงชีวิตของเขา และการพิจารณาโครงสร้างทางสังคมในที่นี้คือ โอกาสทางการศึกษา สภาพที่อยู่อาศัย ความยากจน ทำให้วัยรุ่นมีความเปราะบางอันจะนำไปสู่การตั้งครรภ์ได้ นอกจากนั้นยังมองว่าเป็นความไม่เท่าเทียมทางสังคม (social equity) อันมาจากความแตกต่างด้านประชากรสังคมได้แก่ ความแตกต่างด้านเพศภาวะ ชนชั้น ความแตกต่างของรสนิยมทางเพศ คนข้ามชาติ คนพิการ เหล่านี้ส่งผลต่อการได้รับความไม่เป็นธรรมในสังคมและมีความเสี่ยงด้านสุขภาพ และประการสุดท้ายความเสี่ยง และความเปราะบางของวัยรุ่นมาจากเส้นทางชีวิต (life course) ในวัยเด็กที่ทำให้คนมีประสบการณ์วิกฤติ และมีประสบการณ์เลวร้าย ซึ่งจะทำให้มีความเสี่ยง มีความเปราะบางในชีวิตและสังคมในเวลาต่อมา เช่น การมีประสบการณ์วัยเด็กในทางลบ ผลกระทบของความเปราะบางจากรุ่นสู่รุ่น (intergenerational transfer of disadvantage) เป็นต้น (Bharmal, 2015)

งานวิจัยที่แสดงให้เห็นความเปราะบางทางสังคมที่เป็นตัวกำหนดความเสี่ยงของการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น คือ โอกาสในการได้รับการศึกษามีผลต่อความเสี่ยงในการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นไทย ในรายงานสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในประเทศไทย โดย ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และคณะ (2556) ได้ชี้ว่า วัยรุ่นที่แต่งงานก่อนวัยอันควร มักเป็นเป็นกลุ่มวัยรุ่นที่มีการศึกษาน้อยกว่า ระดับประถมศึกษา หรือไม่ได้รับการศึกษาเลย หรือออกจากโรงเรียนโดยไม่ทำงาน เหตุผลส่วนหนึ่ง คือการเข้าสู่ระบบการศึกษา ทำให้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน และชะลอการแต่งงานก่อนวัยอันควร นอกจากนั้น การศึกษาเป็นส่วนสำคัญของเข้าถึงข้อมูลและมีพฤติกรรมสุขภาพที่ปกป้องตนเองได้ โดยพบว่า วัยรุ่นที่มีการศึกษาสูงมีอัตราการใช้ถุงยางอนามัยคิดเป็นอัตราที่สูงกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาต่ำ(Haque and Soonthornhdhada 2009) นอกจากนั้นงานวิจัยพบว่า การตั้งครรภ์ใน

วัยรุ่นเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีสถานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า ทำให้สัดส่วนของครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว และครอบครัวข้ามรุ่น (ปู่ย่าตายายเลี้ยงดูหลาน) เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นวิกฤติทางสังคม ที่สะท้อนความเปราะบาง อันมาจากเหลื่อมล้ำทางสังคม (วิพุธ พูลเจริญ และคณะ, 2562)

สภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีความเสี่ยงต่อวัยรุ่นเป็นความเปราะบางทางสังคมที่ส่งผลต่อการตั้งครรรค์ ในวัยรุ่น เช่นการมีการแพร่กระจายสารเสพติดและแอลกอฮอล์โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่น งานวิจัยพบว่า วัยรุ่น ที่เสพสารเสพติด หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีโอกาสที่จะตั้งครรรค์หรือทำให้ผู้อื่นตั้งครรรค์มากกว่ากลุ่มอื่น เนื่องจากการมีเมามา หรือขาดสติ จึงไม่ใช้การคุมกำเนิด หรือไม่สามารถป้องกันตัวเองได้ ทั้งนี้การดื่ม เครื่องดื่ม แอลกอฮอล์ และการใช้สารเสพติด ทำให้ ความสามารถในการตัดสินใจลดลง และเพิ่มความเสี่ยงใน การมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย นำไปสู่การตั้งครรรค์ไม่พร้อม การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มีความเสี่ยงในการมีเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่นชาย ในประเทศไทยมีงานวิจัยชี้ การใช้ยาเสพติด (โดยเฉพาะเหล้าปั่น) และการดูสื่อลามก (โดยเฉพาะคลิปมือถือ) เป็นเหตุให้วัยรุ่นมีเพศสัมพันธ์มากกว่าวัยรุ่นที่ไม่ได้เสพสารเสพติดและดูคลิปลามกเป็น 4.6 เท่า และ 3.8 เท่าตามลำดับ (รัชชัย สิริธิปิยะสกุล, 2556)

1.2 ความเปราะบางในครอบครัว ส่งผลต่อความเปราะบางในเด็ก

การตั้งครรรค์ในวัยรุ่น เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยด้านครอบครัว และชุมชนที่เปราะบาง ความล้มเหลวของครอบครัวเป็นที่มาของการตั้งครรรค์ในวัยรุ่น (วิพุธ พูลเจริญ และคณะ, 2562) ครอบครัวอยู่ในภาวะที่เปราะบาง เหตุด้วยสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์และความเปลี่ยนแปลง ในสถาบันครอบครัวเป็นอย่างมาก สะท้อนถึงความอ่อนแอของครอบครัวในการเป็นสถาบันปกป้องและอบรมเลี้ยงดู (ศศิกัญจน์ ชินรัตน์ และเพ็ญจันทร์ เซอร์เรอร์ 2562) งานวิจัย ชี้ให้เห็นว่า เวลาและคุณภาพการใช้เวลาร่วมกันภายในครอบครัว ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างวัยรุ่นกับคนในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการตั้งครรรค์วัยรุ่น โดยพบว่า ครอบครัวที่มีความอบอุ่น วัยรุ่นมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ปกครองและสมาชิกอื่น ๆ มีปฏิสัมพันธ์ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีความเข้มงวดในครอบครัว และการอบรมสั่งสอน วัยรุ่นมีแนวโน้มที่จะตั้งครรรค์น้อยกว่าวัยรุ่นที่เติบโตมาจากครอบครัวที่มี ลักษณะตรงกันข้าม ปัจจัยครอบครัวจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการตั้งครรรค์ในวัยรุ่น งานวิจัยพบว่าความรุนแรงในครอบครัว (วิพุธ พูลเจริญและคณะ, 2562) ได้แก่ การถูกบังคับขืนใจ (sexual coercion) เป็นปัจจัยสำคัญ ทำให้เกิดการมีเพศสัมพันธ์และการตั้งครรรค์ในวัยรุ่น การถูกข่มขืนหรือการทารุณกรรมโดยบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลอื่น

ปัญหาการตั้งครรรค์ในวัยรุ่น ไม่อาจมองไปเฉพาะที่กลุ่มวัยรุ่นหญิงเพียงเท่านั้น ปัญหาการตั้งครรรค์ในวัยรุ่น มีเหตุปัจจัยร่วมกับ ปัญหาเพศภาวะ ปัญหาความรุนแรง การล่วงละเมิดทางเพศ การใช้สารเสพติด และปัญหาพฤติกรรมเกเร กระทำผิด ความสัมพันธ์ของความรุนแรงกับพฤติกรรมทางเพศ อันเป็นเหตุมาจากปัจจัยเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม ได้แก่ ความสัมพันธ์ที่ห่างเหินในครอบครัว รวมถึงครอบครัวที่มีสภาพความรุนแรงจนชินตา การถูกปลุกฝังจากคนใกล้ชิดในครอบครัวว่าให้แก้ปัญหากับการใช้น้ำแข็ง พ่อแม่เลี้ยงดูลูกเป็นไปในลักษณะละเลย (ศศิกัญจน์ ชินรัตน์ และเพ็ญจันทร์ เซอร์เรอร์ 2562) รวมถึงบรรยากาศของครอบครัวที่เต็มไปด้วยการทะเลาะเบาะแว้ง ความสัมพันธ์ที่เยาวชนชายถูกปลุกฝังว่าพ่อแม่มีอำนาจเหนือตนเอง มีสิทธิที่จะลงโทษเมื่อลูกกระทำความผิด ซึ่งในสังคมไทยยังมีช่องว่างในการดำเนินงานคือ ประเด็นเกี่ยวกับความรุนแรงในครอบครัวไม่ถูกบูรณาการเข้าไปในระบบการเรียนการสอนหลักสูตรเพศศึกษา ซึ่งการบูรณาการ

ประเด็นดังกล่าวจะช่วยให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของความรุนแรงในครอบครัว ทั้งทางร่างกาย ทางเพศ และทางจิตใจ และตระหนักว่าความรุนแรงส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือครอบครัว ซึ่งอาจนำไปสู่การเกิดความรุนแรงในชุมชนหรือพื้นที่สาธารณะได้

1.3 ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมทางเพศ ส่งผลต่อความเสี่ยงทางเพศในวัยรุ่น

ปัญหาการตั้งครรภ์วัยรุ่นเป็นเรื่องซับซ้อน กระบวนการที่ซับซ้อนเรื่องเพศ ความเป็น หญิง-เป็นชาย ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิง-ชาย ความรู้เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเพศ เพศศึกษา การเสริมสร้างทักษะชีวิต ระบบบริการด้านสุขอนามัยการเจริญพันธุ์ จนถึงระบบการสนับสนุนระดับประจักษ์ แม่วัยรุ่นและลูก เหล่านี้ เชื่อมโยงทับซ้อนกัน ทั้งนโยบายด้านประชากร สังคม ศึกษา สุขภาพ แรงงาน และท้องถิ่น ทั้งนี้ในประเทศที่ประสบความสำเร็จ เช่น ประเทศอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ ญี่ปุ่น เกาหลี ซึ่งมีบริบททางสังคม วัฒนธรรม ต่างกันสามารถลดการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นได้ ล้วนระบุ ว่ากระบวนการที่ซับซ้อนเรื่องเพศในสังคมส่งผลต่อพฤติกรรม ทางเพศของวัยรุ่น การสอนเพศศึกษาในโรงเรียน การสื่อสารเรื่องเพศในครอบครัวและในสังคม ตลอดจน พฤติกรรมการบริการทางสังคมและสุขภาพของบุคลากร ต่อวัยรุ่น จึงถือว่ากระบวนการที่ซับซ้อนเรื่องเพศ เป็นต้นธารของการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขการตั้งครรภ์ใน วัยรุ่นให้ประสบความสำเร็จ (ศิริพร จิรวรรณกุล และคณะ 2558)

มุมมองทางสังคมและวัฒนธรรมที่อคติต่อการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้เกี่ยวกับการเข้าการคุมกำเนิดและบริการอนามัยการเจริญพันธุ์ต่าง ๆ บรรทัดฐานทางเพศและการตีตราทางสังคมยังคงทำให้วัยรุ่นไม่ทราบเกี่ยวกับอนามัยการเจริญพันธุ์ ซึ่งเกิดขึ้นในมิติทางสังคมและในมิติของผู้ให้บริการ ทำให้วัยรุ่นหญิงไม่ได้รับการสนับสนุนในการค้นหาข้อมูล และการบริการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอนามัยการเจริญพันธุ์ใน ขณะที่ถูกคาดหวังให้รับผิดชอบเรื่องการป้องกันการตั้งครรภ์และผลสืบเนื่องที่ตามมาหลังตั้งครรภ์วัยรุ่นชาย ได้รับการสนับสนุนจาก สื่อต่างๆและแรงกดดันจากเพื่อนในเรื่องการเพิ่มความเป็นชายแต่ไม่ต้องร่วมรับผิดชอบในเรื่องของ การป้องกันการตั้งครรภ์และการดูแลบุตร ทักษะคิดและพฤติกรรมเชิงลบของครูพ่อแม่และผู้ให้บริการ เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงการบริการ ด้านสุขภาพและการบริการด้านสังคมสงเคราะห์พร้อมกับเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารกับวัยรุ่นและ การขอความช่วยเหลือใด ๆ (ศรีเพ็ญ ตันติเวส และคณะ, 2556; องค์การยูนิเซฟ, 2558)

2. ระบบเฝ้าระวังด้านระบาดวิทยา : การไม่มีเจ้าภาพตัวจริงเรื่องฐานข้อมูลการตั้งครรภ์วัยรุ่น และ ปัญหาเรื่องการใช้ประโยชน์ และ ความสม่ำเสมอในการเก็บข้อมูล

ระบบเฝ้าระวังในวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์และพ่อแม่วัยรุ่นที่มีอยู่ในประเทศไทย ดำเนินการโดย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข และสำนักบริหารการทะเบียน กระทรวงมหาดไทย โดยที่กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นหน่วยงานที่เฝ้าระวังตัวชี้วัดหลัก ได้แก่ การคลอดของหญิงวัยรุ่น อัตราการทำแท้ง การคุมกำเนิด อย่างไรก็ตาม ระบบข้อมูลที่บ่งชี้สถานการณ์อนามัยเจริญพันธุ์ของวัยรุ่นดังกล่าวยังมีข้อจำกัด เรื่องตัวชี้วัดที่แสดงถึงสถานการณ์ที่แท้จริงของวัยรุ่น (ศรีเพ็ญ ตันติเวส และคณะ 2556) ข้อมูลที่มีอยู่ ในปัจจุบันยังมีช่องว่างอยู่ ได้แก่ 1) ข้อมูลอนามัยการเจริญพันธุ์ไม่ได้กล่าวถึงวัยรุ่นที่มีอายุ 10-14 ปี 2) ข้อมูลทางเลือกอื่นที่เกี่ยวข้องกับอนามัยการเจริญพันธุ์ไม่ได้ครอบคลุมสตรีที่ยังไม่แต่งงาน และ 3) ความถี่ ในการไปใช้บริการอนามัยการเจริญ

พันธุ์ เป็นต้น นอกจากนั้น ข้อมูลต่างๆ ที่มีอยู่ อย่างกระจัดกระจายและมีที่มาของข้อมูลจากหลายแหล่ง ซึ่งจำเป็นต้องมีการรวบรวม จัดเก็บและบันทึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือและมีการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้ใช้งานในระดับต่าง ๆ สามารถเข้าถึงได้

ปัญหาของระบบข้อมูลเกี่ยวข้องกับการนำไปใช้ประโยชน์ จากรายงานขององค์การยูนิเซฟ (2558) กล่าวว่า รายงานข้อมูลจากการสำรวจและข้อมูลการบริหารงานต่างๆ ของประเทศไทย มีเพียงเล็กน้อยที่สามารถนำมาวิเคราะห์ข้อมูลได้ ที่มีการใช้ได้แก่ข้อมูลการเฝ้าระวังและการติดตาม เพื่อนำมาประเมินและปรับปรุงการปฏิบัติงาน แต่การวิเคราะห์ข้อมูลระดับชาติแบบต่อเนื่องและเป็นระบบ เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ หรือเพื่อกำหนดนโยบายไม่มีความชัดเจน รวมทั้งความสม่ำเสมอของระบบจัดเก็บ การใช้ระบบข้อมูลเพื่อการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมาย และการใช้ข้อมูลที่จัดเก็บไว้ เพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์หรือแก้ไขปัญหาอย่างมีกลยุทธ์ ยังเป็นเรื่องที่ต้องพัฒนาต่อไป

3. นโยบาย และยุทธศาสตร์ระดับชาติในการป้องกันปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น : ปัญหาการนำ แนวนโยบายไปสู่การปฏิบัติ และการมีกลไก และข้อบังคับที่ปกป้องคุ้มครองวัยรุ่น

ประเทศไทยมีการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์สำหรับการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น อย่างรอบด้าน แต่ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นยังมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องแสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติตามนโยบายเหล่านี้ ไม่มีประสิทธิผลเท่าที่ควร ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และคณะ (2556) กล่าวว่า ปัญหาสำคัญเนื่องจาก นโยบายสำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการ ตั้งครรภ์ในวัยรุ่น มีหลายชุดของนโยบาย ซึ่งนโยบายแต่ละชุดรับผิดชอบโดยหน่วยงานต่างกัน องค์กรประกอบเชิงนโยบายมีความซ้ำซ้อนกัน และมีหลายแผนงาน โครงการที่ต้องการการประสานงานระหว่างหน่วยงาน แต่ยังไม่ปรากฏว่า มีการติดตามประเมินผลโครงการและ กิจกรรมที่ดำเนินการอยู่แล้วอย่างเป็นระบบ เพื่อนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไขส่วนที่ยังมีข้อบกพร่องหรือเป็นจุดอ่อน ในการขับเคลื่อนให้เกิดการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ ยังขาดกลไกการบูรณาการระหว่างกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ขาดความร่วมมือประสานงาน ระหว่างหน่วยงานต่างกระทรวง และระหว่างหน่วยงานส่วนกลาง ระดับจังหวัด กับระดับท้องถิ่น ตลอดจนการที่ไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายได้อย่างจริงจัง(ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และคณะ, 2556)

การวิเคราะห์สถานการณ์ การตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ในประเทศไทย (องค์การยูนิเซฟ, 2558) ได้สนับสนุนข้อค้นพบเช่นนี้ โดยชี้ว่า การแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นของรัฐบาลที่มีอยู่ในขณะนี้ไม่มีเป้าหมายร่วมที่ชัดเจน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการที่จะทำงานร่วมกัน รวมทั้งงบประมาณที่จะสนับสนุนให้องค์กรต่าง ๆ มีความสามารถที่จะดำเนินแนวทางป้องกัน เพื่อขจัดปัจจัยเสี่ยงและเพิ่มปัจจัยปกป้องคุ้มครองวัยรุ่น และส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนของภาครัฐ และเอกชนระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่ให้บริการกับกลุ่มวัยรุ่น นโยบายระดับพื้นที่ ทั้งอำเภอ ชุมชน และโรงเรียนในปัจจุบันที่เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นและความเป็นพ่อแม่ ไม่ชัดเจนและไม่ทันสมัย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าหน่วยงานและพื้นที่บางแห่ง กำลังดำเนินการภายใต้นโยบายที่ล้าหลังระดับ การเข้าถึงข้อมูลอนามัยการเจริญพันธุ์ ของวัยรุ่นที่พึงได้รับจากผู้ให้บริการทางสุขภาพและโรงเรียนนั้นไม่ได้เป็นแบบเดียวกันทั้งประเทศ

นอกจากนั้นการดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์การป้องกันการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พบว่า เป็นการทำงานแบบแยกส่วน จึงไม่สามารถลดอัตราการคลอดในวัยรุ่น หรืออีกนัยหนึ่งคือการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นลงได้ แม้ในปี

2556 มีการตั้งทีมประสานงานส่วนกลาง เพื่อให้ผู้ทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนมาประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และผลักดันการทำงานแบบบูรณาการ ซึ่งคณะทำงานจำเป็นต้องใช้เวลา และการมีกลไกการทำงานที่เหมาะสมเพื่อสร้างระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสร้างความเข้าใจของคนทำงานและภาคีเครือข่ายให้ตรงกัน รวมทั้งการกำหนดกลไกการทำงานร่วมกัน(ศิริพร จิรวัดนกุล, 2558)

4. ช่องว่างของกลยุทธ์ กลวิธี ตลอดจนเทคโนโลยีที่ใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา

จากการทบทวนงานวิจัยและเอกสาร พบว่า มาตรการหลักที่ได้มีการดำเนินการเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวแต่ยังไม่พร้อม คือมาตรการที่มุ่งเพิ่มความรู้และทักษะของวัยรุ่นเกี่ยวกับความเสี่ยงต่อการตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจ การชะลอการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรก ส่งเสริมให้ใช้วิธีการคุมกำเนิดอย่างสม่ำเสมอ และลดการตั้งครรภ์โดยไม่ตั้งใจ ทั้งการให้สุขศึกษา การให้การศึกษาเกี่ยวกับ การคุมกำเนิด การส่งเสริมการคุมกำเนิด นอกจากนี้มีมาตรการด้านทักษะชีวิต ที่เป็นมาตรการที่เรียกว่าเป็นการให้ศึกษาแบบบูรณาการ เน้นการเพิ่มทักษะชีวิตให้กับวัยรุ่น ในการจัดการความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ และสุดท้ายคือมาตรการที่หลากหลายเพื่อเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐาน ของครอบครัวและชุมชนในการชะลอการแต่งงานของวัยรุ่นหญิงออกไปจนกว่าจะมีอายุ 18 ปี และการเพิ่มความพยายามที่จะให้วัยรุ่นหญิงคงอยู่ในโรงเรียนทั้งระดับประถมและมัธยมศึกษา ผ่านปฏิบัติการที่อยู่บนพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน และสร้างความเข้มแข็งให้กับเด็กผู้หญิง และช่วยให้คนกลุ่มนี้ตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง ได้

แม้เวลาต่อมา กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายให้มีการเรียนการสอนเพศวิถีศึกษาในสถานศึกษา โดยบรรจุไว้ ทั้งในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิชาสุขศึกษาและพลศึกษา ตั้งแต่ประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา และบรรจุเป็นวิชาเพศวิถีศึกษา ในสถานศึกษาอาชีวศึกษา ทั้งนี้ กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีส่วนร่วมสนับสนุนและให้ความสำคัญ ต่อเรื่องเพศวิถีศึกษา โดยระบุถึงบทบาทของสถานศึกษาในการสอนเพศวิถีศึกษา เพื่อเป็นยุทธวิธีป้องกันการระบาดของเอดส์และการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากงานวิจัย (พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคณะ, 2559) พบว่า แม้นักเรียนส่วนใหญ่ได้เรียนเพศวิถีศึกษา แต่เนื้อหาที่ได้เรียนไม่ได้ครอบคลุมทุกหัวข้อที่เกี่ยวข้อง ประเด็นที่เป็นหัวใจของเพศวิถีศึกษา คือ เพศภาวะ อำนาจ สิทธิทางเพศ ความเท่าเทียมและความหลากหลายทางเพศยังถูกละเลย และยังขาดมุมมองเรื่องเพศวิถีในเชิงบวก

รากฐานปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพทางเพศของวัยรุ่นหญิงเป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องความเสี่ยง และพฤติกรรมความเสี่ยงเรื่องเพศ เพศสัมพันธ์ และการมีความสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความละเอียดอ่อน ซับซ้อน ทั้งในระดับบุคคลและสังคมในระดับโครงสร้างสังคม ความเสี่ยง และพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นหญิงมีความเกี่ยวข้องกับเพศภาวะและเพศวิถีซึ่งถูกสร้างขึ้นทางสังคม รวมทั้งยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม เช่น ความยากจน อำนาจทางเพศภาวะ อคติทางชาติพันธุ์ การกดขี่ทางเพศ ที่นำมาซึ่งรูปแบบของ “ความรุนแรงทางโครงสร้าง” ที่นำมาซึ่งบริบทความเสี่ยงที่อยู่รายรอบตัวพวกเขา(Kaufman et al, 2007)

ประเทศไทยมีนโยบาย และยุทธศาสตร์สำหรับการแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นที่ครอบคลุมมาตรการ ที่จำเพาะเจาะจงไปที่สาเหตุอันเป็นปัจจัยส่วนบุคคลและครอบครัวของวัยรุ่น รวมทั้งมาตรการ จัดการปัจจัยแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม การลดการใช้ความรุนแรงและการบังคับให้มี

เพศสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังมีมาตรการดูแลสุขภาพและมาตรการเชิงสังคม เพื่อลดผลกระทบ จากการตั้งครรภ์ที่จะเกิดกับวัยรุ่นที่เป็นแม่และทารก การให้คำปรึกษาและบริการคุมกำเนิด เพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ซ้ำ ตลอดจนมีมาตรการด้านการศึกษาแก่แม่วัยรุ่นและสนับสนุนการ เลี้ยงดูทารก ซึ่งแสดงให้เห็นความก้าวหน้า ของนโยบายและมาตรการในประเทศที่มุ่งแก้ไขปัญหาการท้องในวัยรุ่นที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามพบว่ายังมีช่องว่าง ระหว่างการแผนยุทธศาสตร์กับการปฏิบัติ (ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และคณะ, 2556) การดำเนินงานเป็นการ ทำงานแบบแยกส่วน(ศิริพร จิรวรรณกุล 2558) การไม่ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง (องค์การยูนิ เซฟ, 2558) ข้อมูลระดับจังหวัดพบว่ามีปัญหาด้านการรวมกลุ่มกันระหว่างส่วนกลางและท้องถิ่น อีกทั้งยังพบ ปัญหาว่าการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นการฝากงาน กล่าวคือองค์กรที่ได้รับมอบหมายภารกิจจากหน่วยงานมา ได้มอบหมายภารกิจนั้นๆ กับองค์กรอื่นดำเนินการต่อ การดำเนินงานจึงเป็นไปเพื่อให้บรรลุตามแผนที่ตั้งไว้ เท่านั้น ไม่มีผู้รับผิดชอบอย่างแท้จริง (วฤชพร ญัฐจิโรจน์, 2560)

5. ช่องว่างของระบบการจัดการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น

5.1 ข้อจำกัดด้านวิธีการวิจัย

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น มีจำนวนมาก แต่ก็พบว่าข้อจำกัดในด้านจำนวนและคุณภาพ จากงานการทบทวนองค์ความรู้เรื่องสถานการณ์การตั้งครรภ์ใน วัยรุ่นในประเทศไทยโดย ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และคณะ (2556) ได้ระบุว่า ระเบียบวิธีวิจัยหรือการวิเคราะห์ ข้อมูลที่มีอยู่เป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่ในเขตตำบล/อำเภอ ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวนน้อย ส่วนการศึกษาใน ระดับประเทศอย่างเป็นระบบส่วนใหญ่เป็นความคิดเห็นของคนกลุ่มต่างๆ เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งครรภ์ ในวัยรุ่น แต่ยังไม่มียข้อมูลอัตราการตั้งครรภ์ ที่สามารถบอกสถานการณ์การตั้งครรภ์ การเกิดจากแม่วัยรุ่น และ การทำแท้งในคนกลุ่มนี้ได้ เนื่องรายงานสถานการณ์เป็นการแสดงสัดส่วนการตั้งครรภ์หรือคลอดบุตรของแม่ วัยรุ่น เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการตั้งครรภ์หรือคลอดบุตรทั้งหมด ซึ่งไม่สามารถสะท้อนขนาดของปัญหา หรือใช้ เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มประชากรที่แตกต่างกันได้อย่างเหมาะสม ส่วนการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบให้เกิด ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พบว่าความแตกต่างกันไปตามบริบท ดังนั้นการศึกษาวิจัย และการมีข้อมูลในเชิง ลึกของพื้นที่เพื่อการเข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม มีความจำเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้น งานวิจัย จำนวนมากในประเทศไทยมุ่งเน้นการรู้สถานการณ์ (What) มีงานวิจัยน้อยมาก โดยเฉพาะในประเทศไทยที่มุ่ง ตอบคำถามทำอย่างไร (How) ที่เป็นการสร้างรูปแบบการพัฒนา และประเมินผลการพัฒนานั้น

ดังที่กล่าวมาข้างต้น ปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น มีเหตุปัจจัยหลายมิติ หลายระดับ และซับซ้อน โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับตัวกำหนดทางสังคมและความเปราะบางทางสังคม งานวิจัยที่ให้ความสำคัญกับ ตัวกำหนดเชิงโครงสร้างที่สามารถสะท้อนตัวกำหนดทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตเป็นระยะยาวนานและมี ผลกระทบด้านสุขภาพในเวลาต่อมาเป็นเรื่องที่ยังขาดแคลน การวิจัยระยะยาว (longitudinal studies) ที่ สามารถทำความเข้าใจผลกระทบได้ถูกมองว่าใช้งบประมาณมากไม่คุ้มค่า การวิจัยที่เป็นเรื่องการสุ่มทดลอง (randomized experiments) การแยกแยะตัวแปรที่มีลักษณะคงที่ (static) ไม่สามารถสะท้อนเส้นทางเชิง เหตุผลของตัวกำหนดที่มีความซับซ้อนและหลายเหตุปัจจัย (complex multifactorial causal pathway)

รวมทั้งการวิจัยที่มุ่งไปที่ปัญหาความเจ็บป่วยเชิงเดี่ยว ไม่สามารถสะท้อนเหตุปัจจัยที่ซับซ้อนที่กระทบกับความเจ็บป่วยร่วมหลายโรค (Bharmal et al., 2015)

5.2 ข้อจำกัดด้านกรอบแนวคิดในการทำวิจัย

งานวิจัยจำนวนมากมักใช้กระบวนทัศน์เดิมที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดทางชีวการแพทย์ ระบาดวิทยา และจิตวิทยา แม้ว่าในระยะต่อ ๆ จะให้ความสนใจกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเสียหายมากขึ้น โดยใช้แนวคิดเชิงนิเวศวิทยาสังคม ซึ่ง อาจมองไม่เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อประสบการณ์และความคิดของคน มุมมองดังกล่าวจึงยังมีความห่างไกลอย่างมากจากชุดความซับซ้อนของปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างที่มีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้าง ความเสี่ยงในประชากรกลุ่มต่างๆ (Schoepf, 2001) ยังไม่มีข้อมูลความรู้ที่ชัดเจน ในการไปสู่การป้องกันได้อย่างรอบด้านที่มุ่งไปสู่การมองที่ตัวกำหนดทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นอย่างลึกซึ้งและที่เหมาะสมกับบริบทไทย แนวคิดตัวกำหนดทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น มีกรอบการมองที่ไปทำความเข้าใจและแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างหรือเงื่อนไขทางสังคมที่มีการทำงานอย่างเป็นระบบที่ส่งผลให้วัยรุ่นอยู่ในภาวะที่เปราะบาง เสียเปรียบ ถูกกีดกัน ไม่ได้รับข้อมูล สิ่งจำเป็นในการไปเสริมศักยภาพในการตัดสินใจ หรือเป็นปัจจัยแวดล้อมที่ปกป้องวัยรุ่น ให้อยู่ในภาวะที่ไม่พร้อมในการตั้งครรภ์

5.3 ข้อจำกัดด้านระบบข้อมูล

จากที่กล่าวมาข้างต้น ระบบข้อมูลมีลักษณะที่ขึ้นอยู่กับหน่วยงานที่รับผิดชอบ ตามวัตถุประสงค์ และความต้องการของหน่วยงาน ระบบข้อมูลไม่ได้สะท้อนสถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นที่แท้จริง เพราะประเมินจากผลลัพธ์ การตั้งครรภ์ การแท้ง ซึ่งมีปัจจัยเชิงระบบ บริบททางสังคมวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อการรายงาน ทำให้ข้อมูล ไม่มีการติดตามเฝ้าระวังอย่างสม่ำเสมอ และไม่สามารถใช้ข้อมูลที่จัดเก็บไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (องค์การยูนิเซฟ, 2558) การมีข้อมูลที่ถูกต้องและทันสมัยจะช่วยสะท้อนสถานการณ์ และเป็นประโยชน์ในการวางแผนและกำกับติดตามการแก้ไขปัญหา ดังนั้นการบูรณาการร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานในภาคส่วนต่างๆ เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลเพื่อใช้ในการติดตามและเฝ้าระวัง สถานการณ์การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นไทยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง และจะเป็นตัวช่วยสำคัญในการ ดำเนินมาตรการป้องกันและแก้ปัญหาดังกล่าวให้ประสบความสำเร็จ

ปัญหาด้านระบบข้อมูล ส่วนหนึ่งมาจากที่ประเทศไทยไม่มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นโดยเฉพาะ สถานการณ์ของการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นที่มีการรายงานนั้นจึงเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่งที่แตกต่างกัน ซึ่งขึ้นกับบทบาทหน้าที่และการนำเอาข้อมูลไปใช้ของแต่ละหน่วยงาน เช่น ฐานข้อมูลของ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ มีข้อมูลเฉพาะผู้ป่วยที่อยู่ในโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าเท่านั้น อีกทั้งฐานข้อมูลผู้ป่วยฯ ยังมีการเก็บข้อมูลไม่ต่อเนื่อง ซึ่งไม่เหมาะกับการนำมาใช้ วิเคราะห์แนวโน้มระยะยาว (องค์การยูนิเซฟ, 2558) ส่วนฐานข้อมูลของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ก็มีข้อมูลในเรื่อง เด็กหรือเยาวชน ที่เข้ามาใช้บริการที่บ้านพักฉุกเฉิน หรือศูนย์พึ่งได้ ซึ่งไม่มีข้อมูล เด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหาในพื้นที่และจำเป็นต้องได้รับการดูแลป้องกัน

6. ช่องว่างของกลไกระบบการจัดการงานวิจัย

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิ ประกอบด้วย นักวิชาการ ผู้จัดการงานวิจัย ผู้ปฏิบัติงานในองค์การพัฒนาเอกชน ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ เพื่อทราบมุมมองต่อปัญหาของระบบวิจัย กระบวนการด้านการสนับสนุนการวิจัย ช่องว่างขององค์ความรู้ และข้อเสนอของระบบวิจัยเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา มีข้อค้นพบสำคัญดังนี้

6.1 งานวิจัยขึ้นหิ้งขาดการทำงานร่วมกับผู้ใช้ประโยชน์

ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาของระบบวิจัยในประเทศไทย มักจะเป็นการวิจัยที่ตอบคำถามเพื่อรู้ และมีรายงานผลการศึกษาแต่ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ หรือสื่อสาร ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะกับคนในพื้นที่ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ส่วนใหญ่งานวิจัยมันขึ้นหิ้ง รายงานการวิจัย คนที่ได้รับประโยชน์คนที่ได้รับผลกระทบเขา” ยี่” เขาไม่ยอมรับ ดังนั้นการวิจัยต้องได้ข้อเสนอแนะให้ผู้ได้รับผลกระทบยอมรับ และเอาไปทำได้ ระบบการวิจัยควรมี layers ของการใช้ประโยชน์ เช่น วิจัยนโยบาย ยอมรับเลยว่ามันจะไม่สู่การปฏิบัติ มันจะเป็นเรื่องกฎหมาย ข้อกำหนดต่าง ๆ ดังนั้นเราอย่าไปทดลองทำวิจัยในหมู่บ้านหนึ่งแล้วมากำหนดเป็นนโยบาย การวิจัยต้องเพื่อการหาทางออกให้คนในพื้นที่ เพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่ โดยคนในพื้นที่ต้องยอมรับกับโจทย์ที่ต้องการแก้ไขปัญหาด้วย” (ผู้จัดการงานวิจัย คนที่ 1)

สอดคล้องกับ คำกล่าวของผู้ปฏิบัติงานระดับจังหวัด ที่กล่าวว่า “โจทย์การวิจัยมันไม่เกิดขึ้นจากการทำงานมันก็เลยกลายเป็นว่าเมื่อผลการศึกษาออกมา ผู้ใช้งานก็จะหาข้อมูลที่จะนำไปใช้ประโยชน์ไม่เจอ ข้อมูลการวิจัยและการเสนอแนะมันไม่สอดคล้องกับสถานการณ์กับปัญหาคนในพื้นที่ฉะนั้นทางเราจะดำเนินเรื่องนี้มันต้องเอาปัญหาจริง ๆ ของสังคม (ผู้ปฏิบัติงานระดับจังหวัด คนที่ 1)

“ผู้ปฏิบัติงานต้องการได้ข้อมูลที่รอบด้านและเข้าถึงได้ง่ายเพื่อที่เราจะได้นำมามีส่วนในการตัดสินใจทำงานของเราตลอดเวลา และต้องเป็นการวิจัยที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีความจำเป็นกับผู้ปฏิบัติงาน” (ผู้ปฏิบัติงานระดับกระทรวง)

6.2 งานวิจัยมีหลายเจ้าภาพและต่างฝ่ายต่างทำ ขาดการประสานข้อมูล

ปัญหาระบบวิจัยและการจัดการการวิจัย ยังไม่นำสามารถนำความรู้มาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการมีหลายเจ้าภาพ และการทำงานไม่เชื่อมโยงกัน ทั้งนี้ เรื่องตั้งครม.ในวัยรุ่นอาจเป็นปัญหาที่ต้องบูรณาการและเชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาการวิจัยอื่นด้วย ดังคำกล่าวตอนหนึ่งที่ว่า

“ปัญหาระบบการวิจัยในประเทศไทย ผมคิดว่ามันมีหลายเจ้าภาพ และมันเชื่อมโยงกันหรือไม่ เช่น ปัญหาสูงอายุ สังคมสูงวัย ที่ทำเรื่องวิจัยผู้สูงอายุ มันมีหลายหน่วยงานมากที่ทำ ที่สนับสนุน และมีหลายประชุมมาก ตรงนี้ มันเกิดภาพรวมอะไร คือมันงงๆ คือมันเกิดภาพอย่างไรหากมองในภาพรวม” (ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการ คนที่ 1)

7. ข้อเสนอกลไกระบบวิจัยเพื่อการแก้ไขปัญหาในอนาคต

7.1 ระบบวิจัยต้องจับมือกับผู้ใช้ประโยชน์ตั้งแต่การพัฒนาโจทย์วิจัย

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการ ผู้จัดการงานวิจัยจากแหล่งทุนสนับสนุน ผู้ปฏิบัติงาน ได้เสนอกลไกระบบวิจัยในอนาคต ให้มุ่งเป้าเพื่อการเปลี่ยนแปลงกลไกการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องทำงานร่วมกับผู้ใช้ประโยชน์ของความรู้ ตั้งแต่เริ่มการพัฒนาโจทย์การวิจัย การต้องมีกลไกการประสานความคิดของผู้

ที่เกี่ยวข้องได้โดยต้องทำงานร่วมกับผู้ใช้ มีกระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย และใช้งานวิจัยที่ต้องเอาผู้ที่เกี่ยวข้องมาร่วมทำงานด้วย

“ระบบวิจัยเพื่อการแก้ไขปัญหาต้องเริ่มที่นักวิจัยจะต้องไม่ทำเฉพาะความสนใจของตนเอง มันเหมือนเบี้ยหัวแตกมันจะเปลี่ยนแปลงอะไรไม่ได้ คนทำเยอะแต่ไม่ช่วยอะไร แต่ต้องเกาะติดประเด็น จะต้องจับมือกับผู้ใช้ประโยชน์ให้เข้ามา และผลที่ได้จะต้องจัดเป็นเวทีวิชาชีพเคลื่อนผลักดัน การทำงานจะต้องไม่เพียงแค่สร้างองค์ความรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีการกำหนดระยะปฏิบัติการ (implement phase) และเริ่มไปพร้อมกับผู้ใช้ และมีคนที่จะเป็นกลุ่มที่จะช่วยพัฒนารูปแบบการพัฒนาต่าง ๆ ตั้งแต่ตั้งคำถามวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล” (ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการ คนที่ 2)

7.2 ระบบวิจัยต้องมีศิลปะในการประสานความคิดผู้ที่เกี่ยวข้องได้

นอกจากนั้นระบบการจัดการวิจัย ไม่ใช่เพียงการมุ่งเน้นเนื้อหา ความรู้ที่ได้เท่านั้น โดยให้ความสำคัญเพียงศาสตร์ แต่ต้องพัฒนาระบบวิจัยที่สานความคิดกับผู้ที่เกี่ยวข้องได้ นั่นคือ ระบบการจัดการงานวิจัยต้องมีศิลปะในการจัดการด้วย

“การจัดการวิจัยไม่ใช่งานเชิงเทคนิค (technical) แต่จุดสุดยอดคือต้องการคนที่สานความคิด สามารถที่สร้างผลผลิตที่ได้มาจากสร้างจากการสานความคิด รูปแบบนี้ค่อนข้างยาก งานวิจัยมีโจทย์การวิจัย หน้าที่ของหน่วยงานมีหน้าที่จะต้องหาคำตอบ มีความสามารถที่จะสานที่ต่าง ๆ เหล่านี้เข้าหากัน” (ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการ คนที่ 1)

“หน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย จะต้องจัดการแบบชุดโครงการวิจัย (Research Program) ขนาดใหญ่ที่จะมองส่วนต่าง ๆ ว่ามันสัมพันธ์กันอย่างไร ถ้าไม่ใช่เช่นนี้ ภาพที่ออกมาก็จะไม่เห็น ก็จะเป็นส่วนๆ ดังนั้นเป้าโปรแกรมจะต้องเป็นเจ้าภาพเดียว แต่มีหลายภาคส่วนมาร่วมกันทำงาน และต้องเป็นโปรแกรมการวิจัยใหญ่ที่มันถักทอไปตั้งนั้น ชุดโครงการวิจัยจะเป็นการรองรับปัญหาที่จะเจอในวันข้างหน้าได้อย่างเท่าทัน งานวิจัยจะต้องมีความต่อเนื่องและมีรูปแบบความหลากหลาย” (ผู้จัดการงานวิจัย คนที่ 2)

ข้อเสนอหนึ่งของระบบวิจัยและโครงสร้างการวิจัยคือ การมีชุดโครงการวิจัยขนาดใหญ่ (Research program) ขนาดใหญ่ ที่จะต้องเชื่อมโยงส่วนย่อยต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กัน ทั้งเชื่อมโยงเชิงประเด็น เชิงวิธีวิทยา และเชื่อมโยงกับภาคีความร่วมมือ (partner) ผ่านกลไกการมีหน่วยเฉพาะในการจัดการงานวิจัย

“คือมันมีหลายแง่หลายมุม ที่เกี่ยวกันกันหมดแบบนี้ เจ้าภาพ หรือหน่วยงานที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย มันจะต้องชุดโครงการวิจัยขนาดใหญ่ที่จะมองจิ๊กซอว่ามันสัมพันธ์กันอย่างไร คือถ้าไม่ใช่เช่นนี้ ภาพที่ออกมา ก็จะไม่เห็น ก็จะเป็นส่วนๆ มีผู้ที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย เรื่องโจทย์วิจัยบางโจทย์ บางเรื่องต้องการการวิจัยแนวลึก บางเรื่องต้องการการสำรวจเชิงปริมาณ เพราะฉะนั้นในแง่ของมันจึงต้องเป็นการวิจัยที่จะมีแผนที่การวิจัยขนาดใหญ่ มันจะไม่มีประโยชน์เลย ถ้าคนที่มาจัดการ หรือเจ้าภาพมองแยกส่วนซึ่งจะไม่เกิดประโยชน์ ” (ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการคนที่ 1)

7.3 ระบบการวิจัยต้องเปลี่ยนกรอบแนวคิดในการทำงาน

ผู้ทรงคุณวุฒิ เสนอว่า ระบบวิจัย ต้องมีข้อมูลรอบด้านทุกมิติ ทั้งสถานการณ์ปัญหา กลุ่มที่เป็นปัญหา ปัจจัยแวดล้อมที่ทำให้เกิดปัญหา จากนั้น มีระบบวิธีคิดการจัดการ ตั้งแต่ การวางเป้าว่า เยาวชนจะมีชีวิต

อย่างไร คือเห็นผลลัพธ์สุดท้ายที่เราต้องการ หรืออยากเห็น จากนั้นคือการพัฒนาเครื่องมือ ในการแก้ไขปัญหา และรับรู้ปัญหา

“ระบบวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการตั้งครกในวัยรุ่น ต้องเปลี่ยน กรอบแนวคิด (mindset) ไม่ใช่แค่เรื่อง ท้องอย่างเดียวไม่ใช่แค่เรื่องเพศสัมพันธ์อย่างเดียวเรื่องของยาอย่างเดียวแต่ต้องมองเรื่อง ตัวกำหนดทางสังคม กับสุขภาพ มองว่ามิติของการทำงานเรื่องสุขภาวะเยาวชน ว่าสุขภาวะมันก็ต้องคือความสุขทุกด้านทั้งจิตทั้ง สังคมกายใจสังคมเพราะอย่างเช่นเรื่องสมรรถภาพก็น่าสนใจนะครับเรื่องครอบครัวเรื่องอะไรอย่างนี้ซึ่งที่ เกี่ยวข้องกับเด็กทั้งหมดละครับ การจัดการความสัมพันธ์กับคนรอบข้างก็ต้องเข้ามา” (ผู้ปฏิบัติงานองค์การ พัฒนเอกชน)

“ระบบวิจัยเรา ต้องมี 3 รู้ คือ ต้องรู้ตัวปัญหาหรืออาการของปัญหามันปรากฏอย่างไร และเมื่อเห็น แล้วจะต้องย้อนไปที่การรู้ปัญหาของกลุ่มที่เป็นปัญหา และต้องรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิด เช่น GIS หรือ Big data สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนั้น ยังมี 4 ต้อง คือ หนึ่งต้องวางเป้าว่า เยาวชนของไทยควรจะมี ชีวิตอย่างไร และจะสนับสนุนอย่างไรให้ควรจะเป็น เพื่อให้เห็นภาพอนาคต (Outcome Based) ที่เชื่อมโยงกับ ตัวเด็กและคนที่ช่วยเค้า ซึ่งไม่ใช่ประเด็นเรื่องสิทธิเท่านั้น แต่จะต้องเป็นเรื่องการเห็นคุณค่าในตนเอง สอง ต้องมีสมรรถนะของส่วนในการแก้ไขปัญหาทั้งในโครงสร้าง ครอบครัว สาม ต้องมี Mindset และมีเครื่องมือใน การแก้ไขปัญหา รับรู้ปัญหาการมี Intervention และการออกแบบจะต้อง build in ในโครงการที่ เฉพาะเจาะจง และ สี่ จะต้องมีส่วนชีวิตหลักในเชิง outcome ซึ่งจะเป็นการพัฒนาในส่วนของความยั่งยืน “ (ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการ คนที่ 3)

มีข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญมองว่า ระบบวิจัย ต้องมุ่งเป้าไปที่การสร้างความเข้มแข็งในตนให้เด็ก เพราะ บริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ต้องเสริมคุณสมบัติทางใจ การเตรียมความพร้อมตั้งแต่อยู่ในครรภ์ การเลี้ยงดู การสร้างทักษะความคิดและชีวิต ควบคู่กับการดูแลเชิงโครงสร้างด้วย ซึ่งปัจจุบันมีความรู้ เทคโนโลยีใหม่จากต่างประเทศที่ทำได้ด้วยเรื่องนี้ นำมาใช้ได้

“เรากำลังเจอเด็กที่เด็กที่ดูแลตัวเองไม่ได้ ไม่รู้อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ มันไม่มีอะไรมากกว่าจุดนี้ คำถามคือ ใครที่ทำให้เด็กต้องดูแลตัวเองได้วันนี้นะ แต่ก่อนมันอาจจะมีว่า บ ว ร บ้านวัดโรงเรียน แต่วันนี้วัด ตัดออกนะ เหลือบ้านกับโรงเรียนนะ มาดูกันทีละเรื่องนะ บ้านเนี่ย เราเห็นอยู่ว่ามันทำหน้าที่ได้อ่อนแอ เหลือเกิน ครอบครัวเนี่ยเขาเรียกว่าครอบครัวป่วยไข้ เราต้องหันมาที่คุณสมบัติทางใจ คนสำเร็จหรือไม่สำเร็จ มันอยู่ที่ใจใหญ่แค่ไหน คนจะทำดีไม่ทำดีมันอยู่ที่ใจใหญ่แค่ไหนแค่นั้น ซึ่งก็คือการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจให้กับ เด็ก ระบบการวิจัยต้องไปเสริมความรู้และศักยภาพส่วนนี้” (ผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการ คนที่ 3)

“ปัญหาที่เราพบในวัยรุ่น เรื่องเพศ การใช้ยา การใช้ความรุนแรง เรื่องท้อง สิ่งเหล่านี้มันไม่ได้เกิดขึ้น ลอย ๆ เพียงเพราะเขาเข้าวัยรุ่น เพราะไม่ว่าวัยรุ่นทุกคนก็ต้องเจอปัญหาแบบนี้ แต่มีวัยรุ่นที่ไม่เจอปัญหา เหล่านี้ ถ้าเด็กมีต้นทุนดีตั้งแต่ในท้อง และเมื่อเกิดขึ้นแล้วได้รับการพัฒนาที่ดีสมวัย มีวินัยในการเลี้ยงดูตั้งแต่ เล็ก มีพัฒนาการในสมองส่วนหน้า ในด้านการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจการเลือกเส้นทางเดินของตนเอง มีความ เข้มแข็งในตนเองสูง ในเรื่องการตั้งครกในวัยรุ่นจะเป็นมิติของการพัฒนาเด็ก มิติเรื่องสุขภาวะ ถ้าฐานของเด็ก ดีตั้งแต่ท้อง ภูมิด้านทานต่อการใช้ชีวิต สิ่งเร้า ปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามาในช่วงชีวิตก็จะมีวิธีการรับมือต่อให้เผชิญ ปัญหาที่มีการพลิกผันได้” (ผู้จัดการการวิจัยคนที่ 3)

ระบบวิจัยต้องมุ่งแก้ไขปัญหา โดยมุ่งเอาเด็กและเยาวชนเป็นตัวตั้ง และต้องทำงานที่ไม่ใช่ที่ตัวเด็ก แต่ต้องทำงานกับสิ่งแวดล้อมกับเด็กที่เป็นพื้นที่ชีวิตของพวกเขาหาความรู้เพื่อทำงานและจัดการกับตัวกำหนดทางสังคมที่เกี่ยวกับเด็ก

“ถ้าเราเอาเด็กและเยาวชนเป็นตัวตั้งและให้เค้าเป็นคนที่ดีได้คือ ทำสิ่งที่ดี ไม่ทำสิ่งที่ไม่ดีโรค จึงไม่ใช่แค่เค้าเท่านั้นที่เราจะต้องทำงานด้วย แต่จะต้องทำงานกับสิ่งแวดล้อมทำงานกับพื้นที่ชีวิตของเค้า ทำงานกับครอบครัวของเค้า ถ้าอยู่กับพ่อแม่ พ่อเลี้ยงเดี่ยว แม่เลี้ยงเดี่ยว อยู่กับปู่ย่าตายาย เราจะสร้างระบบสนับสนุนอย่างไรให้ครอบครัวมีศักยภาพในการดูแลเด็กในแต่ละช่วงวัยได้อย่างไร เราจึงต้องทำงานกับตัวกำหนดทางสังคมกับสุขภาพเด็ก เราจะต้องทำงานกับสิ่งแวดล้อมของเค้า บ้านเค้า โรงเรียนของเค้า”(ผู้จัดการการวิจัยคนที่ 3)

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยที่มีความซับซ้อน (complexity) และเกี่ยวโยงกับหลายมิติโดยเฉพาะในประเด็นเรื่องตัวกำหนดทางสังคม ทั้งความเปราะบางทางสังคมและของครอบครัว ครอบครัวส่วนหนึ่งไม่สามารถดูแลบุตรหลานให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ ทักษะชีวิตของเด็ก เด็กจำนวนมากไม่สามารถรับมือ กับความเปลี่ยนแปลงของตนเองเมื่อก้าวเข้าสู่วัยรุ่น และไม่อาจปรับตัวให้เท่าทันสภาพแวดล้อมรอบตัวได้ และที่สำคัญระบบสังคม โครงสร้างสังคมที่เกี่ยวข้องกับวัยรุ่น ยังเป็นระบบอำนาจ ที่สร้างอคติ ในเรื่องเพศ ทำให้วัยรุ่นไม่ได้เข้าถึงมาตรการ นโยบายที่มีอยู่ได้อย่างครอบคลุม ความเหลื่อมล้ำเรื่องการศึกษา โอกาสในชีวิตที่จะได้รับการป้องกันคุ้มครองยังคงห่างไกลกับกลุ่มประชากรวัยรุ่นที่มีภาวะเปราะบาง

ผลจากการทบทวนงานวิจัยในประเทศไทย ในช่วง 2556-2562 ยังพบว่างานวิจัยกว่าครึ่ง เป็นการศึกษาวิจัยภายใต้กรอบแนวคิดเชิงพฤติกรรม และการพัฒนาโปรแกรมที่มุ่งการแก้ปัญหาเชิงพฤติกรรม สอดคล้องกับงานของต่างประเทศที่มีข้อวิพากษ์ในประเด็นที่ว่าองค์ความรู้เรื่องการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ที่เกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมทางสังคมความยากจนยังพัฒนาไปได้ช้า ๆ (Singh, et al., 2001) โดยส่วนใหญ่มักเน้นไปในเรื่องการขาดข้อมูล หรือการเข้าถึงบริการการคุมกำเนิดเป็นปัจจัยกำหนดการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ขณะที่องค์ความรู้ในต่างประเทศ ชี้นำกรอบการมองปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ไปในการมองปัญหาเชิงโครงสร้างที่เป็นเรื่องความเปราะบางทางสังคม และอำนาจที่ทับซ้อน (intersectionality) ในปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น (Jani et al., 2011; Hankivsky, 2011) ที่ซึ่งต้องใช้กรอบการมองจากหลายสาขาวิชา หลายมุมมอง การมีระเบียบวิธีการวิจัย และกลยุทธ์เพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม (McCall, 2005). แต่แนวคิดนี้ยังขาดเครื่องมือในทางปฏิบัติ ระเบียบวิธีการวิจัยที่เป็นขั้นเป็นตอนที่จะสะท้อนอำนาจที่ทับซ้อน ซึ่งทำให้การนำเอาแนวคิดนี้ไปใช้ประโยชน์ยังจำกัด(Murphy et al., 2009, p.49)

นอกจากนั้นยังพบอีกว่า นโยบาย มาตรการกลไกที่มีอยู่มีข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง และระบบการจัดการภารกิจแต่ละด้านร่วมกัน ดังนั้นการใช้เครื่องมือและวิธีการที่เท่าทันกับภาวะการณ์ทางประชากร เทคโนโลยีและวิถีชีวิตของวัยรุ่นในแต่ละบริบทสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญ งานของศรีเพ็ญ ตันติเวสส และคณะ (2556) มีข้อเสนอเรื่อง การให้ความสำคัญกับการใช้ หลักฐาน ข้อเท็จจริงในการกำหนดนโยบาย ดำเนินงาน และติดตามประเมินผล ทั้ง1) การพัฒนาฐานข้อมูลเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นในระดับประเทศและระดับจังหวัดให้ครอบคลุมขนาดและแนวโน้มของปัญหา ปัจจัยที่เป็นสาเหตุหรือที่เกี่ยวข้อง ผลกระทบด้านต่าง ๆ และผลการ

ดำเนินงานตามนโยบายและมาตรการที่มีอยู่ โดยอาจเป็นฐานข้อมูลเดี่ยว หรือเป็น ระบบที่เชื่อมโยงฐานข้อมูล ในหน่วยงานที่รับผิดชอบแต่ละประเด็น และมีการออกแบบ ฐานข้อมูลและวางแผนการบริหารจัดการข้อมูล เป็นอย่างดี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและทันสมัยอยู่เสมอ 2) พัฒนาระบบการประเมินนโยบายและมาตรการ สำหรับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น เพื่อสนับสนุนข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับประสิทธิผล ประสิทธิภาพ ความเป็นไปได้ และผลด้านอื่น ๆ ให้กับผู้บริหารได้ใช้ประกอบการตัดสินใจคัดเลือกมาตรการ และออกแบบโครงการที่เหมาะสม มีการศึกษาบทเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับพื้นที่ 3) พัฒนาระบบ ติดตามประเมินผล รวมทั้งกำหนดตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ที่ชัดเจนทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เป็นต้น

จากการทบทวนมาตรการ ในการแก้ปัญหาการท้องในวัยรุ่นในต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ พบว่า การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง เป็นทิศทางที่สำคัญที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เป็นรากเหง้าของปัญหา โดยมีมุ่งที่ การกำหนดนโยบายสาธารณะ ที่เป็นการปกป้องคุ้มครองวัยรุ่น ทุกระดับ เพื่อเพิ่มโอกาส และปกป้องเงื่อนไขที่ เปราะบางของวัยรุ่นหญิง ได้แก่ 1) การลงทุนเชิงยุทธศาสตร์ในการศึกษาของวัยรุ่นหญิงเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจาก มีหลักฐานว่าการศึกษา จะช่วยชะลอการแต่งงานและการตั้งครรภ์ สำหรับนักเรียนที่ตั้งครรภ์ สนับสนุนให้ กลับมาเรียนต่อจนจบการศึกษา หรือให้การศึกษาทางเลือกหรือให้การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะด้านต่าง ๆ ให้บริการดูแลทารก สนับสนุนด้านการเงิน และการให้คำปรึกษา 2) ใช้กลวิธีต่าง ๆ ที่อยู่บนพื้นฐานของสิทธิ มนุษยชน และเป็นไปตามข้อตกลงระหว่าง ประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เช่น ความไม่เท่าเทียมกัน ระหว่าง เพศ ความไม่เป็นธรรมในการเข้าถึงบริการที่จำเป็น และการแต่งงานในเด็ก 3) ขยายการเข้าถึงเพศศึกษา อย่างรอบด้าน (comprehensive sexuality education) ซึ่งรวมทั้งการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการป้องกันการ ตั้งครรภ์และการติดเชื้อทางเพศสัมพันธ์ ที่เหมาะสมกับกลุ่มอายุ พัฒนาระบบบริการที่เป็นมิตรที่สอดคล้อง กับบริบทของพื้นที่ ฝึกอบรมให้ผู้ให้บริการสามารถทำงานกับวัยรุ่นและรักษาความลับได้ และ เพิ่มการเข้าถึง บริการดูแลสุขภาพให้กับวัยรุ่นตั้งครรภ์ การคำนึงถึงมิติเพศภาวะโดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเพศ ชาย 4) ป้องกันการแต่งงานในเด็ก การเกิดความรุนแรงทางเพศ และการบังคับให้มีเพศ สัมพันธ์ ด้วยการ ดำเนินมาตรการต่าง ๆ ทั้งด้านการบังคับใช้กฎหมาย การให้บริการสุขภาพ และบริการสังคม การพัฒนา หลักสูตรเพศศึกษาและทักษะชีวิต 5) สนับสนุนโครงการที่มีหลากหลายมิติ ซึ่งมุ่งจัดการกับทุกสาเหตุของ ปัญหาอย่างรอบด้าน ทั้งด้านการศึกษา ความเป็นอยู่ ทั้งที่เป็นการดำเนินโครงการเพื่อเสริมสร้างสภาพของ คนกลุ่มนี้ที่บ้าน ในครอบครัว ในชุมชน และในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยคำนึงถึงความ แตกต่างระหว่าง ช่วงอายุ รายได้ ถิ่นที่อยู่อาศัย และปัจจัยอื่น ๆ ทั้งนี้ต้องบูรณาการการทำงานระหว่างภาค ส่วน ต่าง ๆ เพื่อให้สนับสนุนซึ่งกันและกันจนเกิดประสิทธิผลสูงสุด

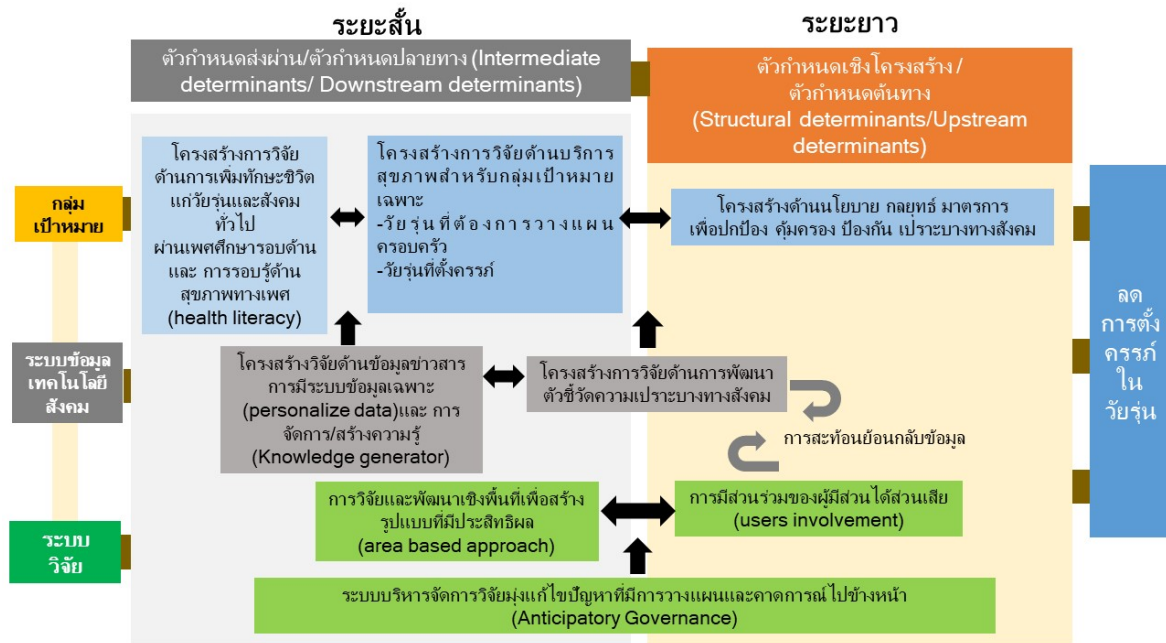
การจัดการความรู้ เพื่อให้เข้าถึงความซับซ้อนของตัวกำหนดทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ เช่นกรณี การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ต้องมองควบคู่ กับเรื่องความรุนแรงในครอบครัว กระทำความความผิดในวัยรุ่น ปัญหา การดื่มเหล้า สารเสพติด ซึ่งเป็นผลจากตัวกำหนดเชิงโครงสร้างที่เปราะบาง จึงเป็นความท้าทายทั้งกรอบ แนวคิด ระเบียบวิธีการและ ระบบการจัดการ ซึ่ง ไม่สามารถแก้ได้ด้วยหน่วยงาน องค์กร รัฐบาลหนึ่งๆเท่านั้น แต่ต้องเป็นการทำงานร่วมของภาคี การมีกลยุทธ์ในหลายระดับ ที่จะแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อน หลายมิติ หลายชั้น การร่วมสร้างความรู้ที่ไม่ใช่เฉพาะความรู้จากผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น แต่ต้องมาจากภาคประชาสังคม ผู้ป่วย ผู้รับบริการด้วย การมีสังคมอุดมความรู้ที่ขับเคลื่อนผ่านการเรียนรู้ การจัดการสังเคราะห์ความรู้ การมีเทคโนโลยี

ยี่และนวัตกรรมทางสังคม การมีระบบการจัดการที่การวางแผน คาดการณ์ เฝ้าระวังป้องกันปัญหาล่วงหน้า มากกว่าที่จะตามแก้ปัญหา (Anticipatory Governance) โดยการระดมสรรพกำลัง มุมมองของผู้คนที่หลากหลายทั้งผู้เชี่ยวชาญและประชาชน เพื่อค้นหา ระบบคุณค่า อำนาจ ที่จะก่อนนโยบายสาธารณะและสถาบันที่จะปกป้องคุ้มครองสุขภาพของคนในสังคม (WHO Regional Office for Europe, 2014)

ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์องค์ความรู้และระบบวิจัย

ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ระบบวิจัยเสนอเป็นแผนภาพ อธิบายได้ว่า เป้าหมายของการดำเนินงานด้านยุทธศาสตร์การวิจัย มุ่งเพื่อลดการตั้งครครในวัยรุ่น โดยตระหนักว่า ปัจจัยกำหนดการตั้งครครวัยรุ่นมีความสลับซับซ้อนทั้งปัจจัยเชิงโครงสร้างซึ่งเป็นตัวกำหนดต้นทาง และปัจจัยส่งผ่านด้านสุขภาพ ซึ่งเป็นตัวกำหนดปลายทาง การดำเนินการ ต้องมีกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การมีระบบข้อมูล เทคโนโลยี และแนวคิดและรูปแบบด้านการออกแบบการวิจัย ระบบการวิจัยต้องมีระบบบริหารจัดการที่มุ่งแก้ไขปัญหาที่การวางแผนและการคาดการณ์ไปข้างหน้า เพื่อการป้องกันปัญหามากกว่าการตามแก้ไขปัญหา (anticipatory governance) นอกจากนั้น ควรให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ เพื่อสร้างรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ และการคำนึงถึงการแก้ไขปัญหที่สอดคล้องในทางสังคมวัฒนธรรมและบริบทของพื้นที่ การดำเนินการต้องให้ความสำคัญกับการทำงานเชิงบูรณาการและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ระบบวิจัย ให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนงานด้วยความรู้ ที่ผู้ใช้ มีทั้งส่วนของผู้ปฏิบัติงาน กลุ่มเป้าหมาย และ ผู้กำหนดนโยบาย ดังนั้นจะต้องมี โครงสร้างการวิจัยด้านข้อมูลข่าวสาร ที่มีการพัฒนาระบบข้อมูลเฉพาะ และการจัดการความรู้และสร้างความรู้ นอกจากนั้น คือการมีโครงสร้างการวิจัยด้านการพัฒนาตัวชี้วัดความเปราะบางทางสังคม ที่จะมีส่วนในการขับเคลื่อนความรู้และการดำเนินการเพื่อลดปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดทางสังคมด้วย

ในด้านกลุ่มเป้าหมาย ควรมีการดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายทั่วไป กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และ กลุ่มผู้กำหนดนโยบาย โดย เสนอให้มีระบบโครงสร้างการวิจัยด้านการเพิ่มทักษะชีวิตแก่วัยรุ่นและครอบครัวผ่านเพศศึกษารอบด้านและการรอบรู้ด้านสุขภาพ ในกลุ่มที่เป็นวัยรุ่นกลุ่มเฉพาะคือ วัยรุ่นที่ต้องการการวางแผนครอบครัวซึ่งคือกลุ่มที่มีพฤติกรรมทางเพศ และกลุ่มที่ตั้งครคร ก็จำเป็นต้องมีระบบโครงสร้างการวิจัยด้านบริการสุขภาพ สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ สุดท้าย คือมีโครงสร้างการวิจัยด้านนโยบาย กลยุทธ์ มาตรการเพื่อปกป้อง คุ้มครอง ป้องกัน ความเปราะบางทางสังคม

กิติกรรมประกาศ: บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ เรื่อง โครงการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ระบบวิจัยคลินิกของประเทศไทย : กรณีการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น โดยการสนับสนุนจาก มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา นโยบาย, ประเทศไทย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคณะ. (2559). รายงานผลการวิจัยเพื่อทบทวน การสอนเพศวิถีศึกษาในสถานศึกษา
ไทย. กระทรวงศึกษาและองค์การยูนิเซฟ. กรุงเทพฯ.
- รักมณี บุตรชน ทิพวรรณ เลียบสื่อตระกูล ยศ ตีระพัฒน์นันท์. (2561). การตั้งครุฑวัยรุ่นในประเทศไทย:
ความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานและนโยบาย. วารสารวิชาการสาธารณสุข. 27(7).
หน้า 1011-1022.
- วิพุธ พูลเจริญและคณะ. (2562). สังคมอายุรวัฒน์. มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนา
บริษัทหนังสือดีวัน จำกัด
- วีระชัย สิทธิปิยะสกุล พิชานัน หนูวงศ์ รัชนี ลักษิตานนท์ เบญญา ยมสาร. (2556). สำนวนความคิดเห็นและ
พฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่นในประเทศไทย. วารสารวิชาการสาธารณสุข. 22(6), หน้า 979-987
- ศรีเพ็ญ ตันติเวสส และคณะ. (2556). สถานการณ์การตั้งครุฑวัยรุ่นในประเทศไทย 2556 โครงการ
ประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ. นนทบุรี.
- ศศิภาญจน์ ชินรัตน์ และเพ็ญจันทร์ เซอร์เรอร์. (2562). ประสบการณ์ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรม
ที่ส่งผลให้เยาวชนกระทำความรุนแรง. ในงานสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาศาสาสังคม
วิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ.
- ศิริพร จิรวัฒน์กุล, และคณะ. (2555). สถานการณ์การตั้งครุฑวัยรุ่น : การรับรู้ของวัยรุ่นใน 7 จังหวัดของ
ประเทศไทย. วารสารวิชาการสาธารณสุข 21: 865-877.
- ศิริวรรณ พุ่มเชื้อ พรพรรณ พุ่มประยูร. (2561). วัยรุ่นตั้งครุฑ : แนวคิดแก้ปัญหาด้วยกระบวนการระบบ
สุขภาพอำเภอ. วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ. 12(2): กรกฎาคม – ธันวาคม 2561, 29.
- องค์การยูนิเซฟ. (2558). การวิเคราะห์สถานการณ์ การตั้งครุฑวัยรุ่น ในประเทศไทย. องค์การยูนิเซฟ
ประจำประเทศไทย.

ภาษาอังกฤษ

- Bharmal N, Derosé KP, Felician M, Weden M.M. (2015). *Understanding the upstream social determinants of health*. RAND Health:1–20.
- Chaikoolvatana, A. et al. (2013). *Effects of a Cigarette Smoking Prevention Program among Junior High School Students in North-East Thailand: A Pilot Survey*. J Med Assoc Thai. 96(6):730-741.
- Chanakira, E. et al. (2015). Goyder EC, Freeman JV, O’Cathain A, Kinghorn G, Jakubovic M. *Social and psychosocial factors associated with high-risk sexual behavior among university students in the United Kingdom: a web survey*. Int J STD AIDS. 26(6):369-78.

- Darroch et al, (2016). *Adding It Up: Costs and Benefits of Meeting the Contraceptive Needs of Adolescents*. New York GUTTMATCHER institute.
- Department of Health, Ministry of Health. (2017). *Annual Report 2017*. Bangkok: Arksorngraphic and design printing.
- Hankivsky, O., Reid, C., Cormier, R. et al. *Exploring the promises of intersectionality for advancing women's health research*. Int J Equity Health 9, 5.
- Haque, M. & Soonthornhdhada A. (2009). *Risk Perception and Condom-use among Thai Youths: Findings from Kanchanaburi Demographic Surveillance System Site in Thailand*. *Journal of Health, Population and Nutrition*. 27, 772-783.
- Jani, J. S. et al. (2013). Access to intersectionality, content to competence: Deconstructing social work education diversity standards. *Journal of Social Work Education*. 47(2), 283-301.
- Kaufman, C. et al. (2007). *Culture, context and sexual risk among Northern Plain American Indian youth*. *Soc Sci Med*. 64(10):2152-2164
- McCal, L. (2005). *The Complexity of Intersectionality*. *Signs*. 30(3),1771-1800.
- Murphy, Y. (2009). *Incorporating Intersectionality in Social Work Practice, Research, Policy, and Education*. NASW Press, National Association of Social Workers.
- Oringanje, C. et al. (2009). *Interventions for preventing unintended pregnancies among adolescents*. Cochrane Database Syst Rev.(4):CD005215. Published 2009 Oct 7. doi:10.1002/14651858.CD005215.pub2
- Saleh, L. D., & Operario, D. (2009). *Moving beyond “the Down Low”: A critical analysis of terminology guiding HIV prevention efforts for African American men who have secretive sex with men*. *Soc Sci Med*. 68:390–395.
- Schoepf B G. (1995). *Culture, Sex Research and AIDS Prevention in Africa*. Culture and Sexual Risk: Anthropological Perspectives on AIDS : Overseas Publishers Association.
- Schoepf, B. G. (2003). *International AIDS Research in Anthropology: Taking a Critical Perspective on the Crisis Source*. *Annual Review of Anthropology*. 30,335-361.
- Singh, S. et al. (2001). *Socioeconomic disadvantage and adolescent women's sexual and reproductive behavior: the case of five developed countries*. *Family Planning Perspectives*. 33(6):251-289.
- Sørensen, K. et al. (2012). *Brand H. Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models*. *BMC Public Health*. 12 : 80, 1-13.
- UNFPA. (2015) *Girlhood, not motherhood: Preventing adolescent pregnancy*. New York: UNFPA.

WHO. (2014). *Regional Office for Europe Smart governance for health and well-being: the evidence* Kickbusch I. and Gleicher, D. (eds.) WHO Regional Office for Europe, Denmark.

การจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ฮามิร อ่อนทอง¹

เอกชัย พุทธิรัณ²

พิมลมาศ พร้อมสุขกุล³

รุ่งเกียรติ สิริวงษ์สุวรรณ⁴

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนกีตาร์เบสสมัยนิยมของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา 2) เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนกีตาร์เบสสมัยนิยมในระดับอุดมศึกษา ใน 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) การกำหนดวัตถุประสงค์ในการสอน 2) การเลือกเนื้อหาสาระ 3) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน 4) การใช้สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน 5) การวัดผลและประเมินผล โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผู้สอนกีตาร์เบสสมัยนิยม ระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลทั้งหมด 4 คน ผู้เรียน 16 คน

ผลการวิจัยพบว่าการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร และสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เนื้อหาเลือกตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้เป็นหลักโดยเน้นทักษะพื้นฐานทางด้านปฏิบัติ และทฤษฎี มีกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนแสดงความสามารถในสถานศึกษา สื่อและอุปกรณ์จะใช้หนังสือ และคลิปวิดีโอจากยูทูบ มีการวัดผลและประเมินผลการเรียนอยู่ตลอดเวลา แนวทางในการจัดการเรียนการสอนพบว่า ควรใช้การสอนตามหลักสูตร แบบมีผู้สอนเป็นศูนย์กลาง และการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะ ผู้เรียนแต่ละคนมีความสามารถแตกต่างกัน เนื้อหาผู้สอนต้องดูจากศักยภาพของผู้เรียนก่อนเพิ่มลำดับความยากง่าย กิจกรรมการเรียนการสอนควรเพิ่มการจัดแสดงคอนเสิร์ต ด้านการใช้สื่อรูปแบบหนังสือของสำนักพิมพ์ Hal Leonard และหนังสือเสริม Jazz Standard 100 licks คลิปวิดีโอจากยูทูบ และการบันทึกเสียง ผู้สอนวัดผลและประเมินผลผู้เรียนเป็นรายบุคคล ยกเว้นตอนสอบจะมีผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี หรือศิลปินที่มีชื่อเสียงจากภายนอกมาร่วมประเมินด้วย

1 นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาคณะตรีตะวันตก (ดนตรีศึกษา) วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

2,3 อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีตะวันตก วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

4 อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีตะวันตก วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

Music Instructional Management Undergraduate Electric Bass in Bangkok And Metropolitan

Harmeen Ontong¹

Ekachai Phuhirun²

Pimonmas Promsukkul³

Rungkiat Siriwongsuwan⁴

Abstract

The objectives of this qualitative research were: 1. to study the practical curriculum of electric bass program at the undergraduate level 2. to propose the guideline for teaching in electric bass program at the undergraduate level in 5 areas consisting of 1) the teaching objectives 2) the contents of the program 3) the management of the teaching and learning activities 4) the use of teaching media and equipment 5) measurement and assessment. The study was conducted using documentary research and semi-structured interviews with 4 bass guitar instructors and 16 students in Bangkok metropolitan.

The result of the research reveals that the objectives of teaching were set according to the curriculum and student-centered learning focusing both on theory and practice. The practical lessons in actual performances were also included. The main teaching media were books, YouTube's video and audio recordings. There are evaluations of learning all the time. The research suggests that instructions must be based on both the curriculum and student-centered learning concept since each student has different needs. The teachers must evaluate the potential of each student before increasing the lesson's difficulty for each student. Actual concert performances should also be included in the lesson. The research also finds that the main teaching media were from Hal Leonard publisher other the supplementary books, video clips from YouTube and audio recordings. In general learning situation, instructors should evaluate students individually to better suit their needs, but in examination, the evaluation of the student performance should also be from outside musical experts and artists.

1 Graduate Student, M.A. in Music Education, College of Music, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

2,7 Lecturer of Western Music, College of Music, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

8 Lecturer of Music Education, Faculty of Music, Suan Sunandha Rajabhat University

การจัดการเรียนการสอนกีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ฮามีร์ อ่อนทอง¹

เอกชัย พุทธิบุญ²

พิมลมาศ พร้อมสุขกุล³

รุ่งเกียรติ สิริวงษ์สุวรรณ⁴

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ดนตรีสมัยนิยมถือได้ว่าเป็นดนตรีสาขาหนึ่งที่ถูกบรรจุอยู่ในหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งในประเทศ และต่างประเทศ โดยดนตรีสมัยนิยมถูกบรรจุอยู่ในระดับอุดมศึกษาครั้งแรกของโลกเมื่อปี 2531 ที่มหาวิทยาลัยลิเวอร์พูล โดยมีการเกี่ยวข้องกับวิชาปฏิบัติโดยตรง (Institute of Popular Music, 1998) ในขณะที่การเกิดขึ้นของดนตรีสมัยนิยมของประเทศไทยในระดับอุดมศึกษานั้น เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยที่วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในปี พ.ศ. 2544 จากการสัมภาษณ์ผู้สอนจาก 4 มหาวิทยาลัยพบว่า ในส่วนของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ในประเทศไทยที่ทำการเปิดการเรียนการสอนดนตรีสมัยนิยมนั้น ได้แก่ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ทางภาคใต้ แต่ถ้าหากนับเพียงแค่มหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ได้แก่ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาลัยดนตรี มหาวิทยาลัยรังสิต คณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และวิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โดยทั้ง 4 มหาวิทยาลัยที่กล่าวมานั้นล้วนแล้วแต่ผลิตนักดนตรี ศิลปิน อาจารย์ ที่มีความสามารถออกสู่สังคมไทยมากมาย ผ่านระบบการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่มีชื่อเสียงทางด้านดนตรี

การเกิดขึ้นของดนตรีสมัยนิยมตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศไทยถือว่ายังขาดบุคลากรที่ตรงสาขา เช่น บางครั้งในสาขาวิชากีตาร์เบสต้องให้อาจารย์กีตาร์มาสอนแทน ทำให้นักศึกษา หรือผู้เรียนอาจได้ความรู้ที่ไม่ครบถ้วนตรงตามที่ได้ทำการลงเรียนในรายวิชากีตาร์เบส ไม่สามารถไปสู่เทคนิคเฉพาะของกีตาร์เบสได้อย่างแท้จริง

ถึงแม้ว่าปัจจุบันบางมหาวิทยาลัยจะได้เริ่มทำการจ้างอาจารย์ประจำ อาจารย์พิเศษ และผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเข้ามาแล้ว แต่รูปแบบการเรียนการสอนปฏิบัติดนตรีที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสเพื่อรับการเปลี่ยนแปลงของดนตรีสมัยนิยมที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป สอดคล้องกับการดำเนินงานของคณะดุริยางคศาสตร์ สาขาการแสดงดนตรี มหาวิทยาลัยศิลปากรซึ่งมีนโยบายที่จะผลิตนักดนตรีที่มีคุณภาพสูง ส่วนหนึ่งเพื่อ

1 นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาดนตรีตะวันตก (ดนตรีศึกษา) วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

2,11 อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีตะวันตก วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

12 อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรี คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ลดนักดนตรีต่างประเทศที่เข้ามาเล่นดนตรีตามสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศ ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้ประเทศชาติไม่ต้องสูญเสียเงินตราให้กับต่างประเทศ นักศึกษาที่ต้องการเป็นนักดนตรีที่มีฝีมือ ไม่ต้องไปศึกษาต่ออย่างต่างประเทศ เช่นเดียวกัน เพื่อให้โรงเรียนตามต่างจังหวัด หรือโรงเรียนที่สอนทางด้านดนตรีโดยเฉพาะ มีครูดนตรีที่มีความรู้ความสามารถเพียงพอไม่ขาดแคลนอาจารย์ผู้สอน ทางมหาวิทยาลัยได้มองเห็นความสำคัญของการเรียนการสอนทางด้านดนตรี จึงได้วางแผนจัดการเรียนการสอนด้านดนตรีและ ผลิตหลักสูตรการดนตรีขึ้น (คณะดุริยางคศาสตร์ สาขาการแสดงดนตรี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546) ในการจัดการศึกษากระบวนการสอนนั้นการจัดการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่ง เพราะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กระบวนการสอน ประสบผลสำเร็จสมบูรณ์เป็นตัวทำให้เกิดการบูรณาการแก่การเรียนการสอน (ปิยพันธ์ แสนทวีสุข, 2551)

ในปัจจุบันการเรียนการสอนในรายวิชากีตาร์เบสสมัยนิยม ในระดับอุดมศึกษาประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งสำหรับสาขาดนตรีสมัยนิยมนั้นยังใหม่สำหรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย และจากการสืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนกีตาร์เบสสมัยนิยมในระดับอุดมศึกษา ผู้วิจัยพบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยนั้นยังไม่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังมากนัก ทำให้ยังไม่มีแนวทางการฝึกกีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษาที่ชัดเจน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจัดการเนื้อหาเรียนการสอนกีตาร์เบสในระดับอุดมศึกษาร่วมกับผู้สอนและตัวมหาวิทยาลัยเอง เหมือนกับที่ สุประวัติ จำเพียร, ณรงค์ชัย ปิฎกัรชต์ (2558) กล่าวว่าในการปฏิบัติกีตาร์เบสนั้นการเล่นโดยผ่านการเรียนและศึกษากับผู้สอนมีการจัดสอนอย่างถูกต้อง ซึ่งกล่าวได้ว่าเสียงของเบสนั้นเปรียบเหมือนพื้นฐานโครงสร้างที่แข็งแรงของวงดนตรี หากวงดนตรีมีพื้นฐานโครงสร้างที่ไม่แข็งแรง อ่อนแอ ไม่สม่ำเสมอหรือไม่มั่นคงแล้วการบรรเลงบทเพลงของวงดนตรีนั้น ๆ ก็จะไม่เกิดความไพเราะขึ้นได้เลย เพื่อทำให่วงดนตรีที่ร่วมในการบรรเลงนั้นมีบทเพลงที่ไพเราะมากที่สุด ผู้ที่เล่นเบสต้องมีความมั่นใจในการเล่นของตนเองเพื่อเป็นพื้นฐานของวงดนตรีที่มั่นคงและทำให่วงดนตรีนั้นประสบความสำเร็จต่อไป เพราะฉะนั้นในการเล่นเบสเพื่อให้ได้เสียงที่มีความแข็งแรง ชัดเจน หนักแน่นนั้น ต้องเกิดจากความมั่นใจในการเล่นของผู้เล่นเบส ซึ่งจะทำให้ได้นั้นต้องมีการฝึกฝนอย่างถูกหลักถูกวิธีจากผู้สอน หรือผู้เชี่ยวชาญที่มีความชำนาญการ

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเรื่องการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษา จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลพบว่ายังไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมในระดับอุดมศึกษาอย่างเป็นจริงเป็นจังมากนัก ผู้วิจัยจึงทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนกีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่กีตาร์เบสสมัยนิยมในระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมในระดับอุดมศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย อาจารย์ผู้สอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมทั้งหมด 4 คน โดยจำแนกเป็น อาจารย์ประจำ 2 คน อาจารย์พิเศษ 2 คน และนักศึกษากีตาร์เบส สาขาดนตรีสมัยนิยม ในปีการศึกษา 2562 ชั้นปีที่ 4 หรือนักศึกษาที่ผ่านการเรียนการสอนมาจนครบหน่วยกิตตามหลักสูตรภาคบังคับ จำนวน 16 คน

2. ทำการศึกษาวิจัยการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล
ทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่

- ด้านหลักสูตร
- ด้านผู้สอนและผู้เรียน
- ด้านการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร
- ด้านสื่อ อุปกรณ์และสถานที่
- ด้านการวัดผลและประเมินผล

3. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2562 ณ 1) วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล 2) วิทยาลัยดนตรี มหาวิทยาลัยรังสิต 3) คณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 4) วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มีระเบียบวิธีการดำเนินการ ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วย ผู้สอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล จำนวนทั้งหมด 4 คน ได้แก่

- 1.1 ผู้สอนกีตาร์เบสสมัยนิยม วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล 1 คน
- 1.2 ผู้สอนกีตาร์เบสสมัยนิยม วิทยาลัยดนตรี มหาวิทยาลัยรังสิต 1 คน
- 1.3 ผู้สอนกีตาร์เบสสมัยนิยม คณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร 1 คน
- 1.4 ผู้สอนกีตาร์เบสสมัยนิยม วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา 1 คน

2. นักศึกษากีตาร์เบส สาขาดนตรีสมัยนิยม ในปีการศึกษา 2562 ชั้นปีที่ 4 หรือนักศึกษาที่ผ่านการเรียนจนครบหน่วยกิตตามหลักสูตรภาคบังคับ จำนวน 16 คน ได้แก่

2.1 นักศึกษากีตาร์เบสชั้นปีที่ 4 สาขาคดนตรีสมัยนิยม วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 4 คน

2.2 นักศึกษากีตาร์เบสชั้นปีที่ 2 สาขาวิชาการผลิตดนตรี วิทยาลัยดนตรี มหาวิทยาลัยรังสิต จำนวน 3 คน

2.3 นักศึกษากีตาร์เบสชั้นปีที่ 4 สาขาคดนตรีเชิงพาณิชย์ คณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จำนวน 6 คน

2.4 นักศึกษากีตาร์เบสชั้นปีที่ 4 สาขาคดนตรีสมัยนิยม วิทยาลัยการดนตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา 3 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยสร้างเป็นคำถามที่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โครงสร้างคำถามจะแบ่งออกเป็น

1. คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

2. คำถามเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษา

ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ทั้งผู้สอนและผู้เรียนในด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ ด้านการเลือกเนื้อหาสาระ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อ และอุปกรณ์การเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล โดยผู้วิจัยสร้างข้อคำถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาและหาความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ด้วยวิธีการ IOC นำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมารวบรวมและปรับแก้ก่อนนำไปใช้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง กำหนดคำถามให้ครอบคลุมในประเด็นต่าง ๆ เมื่อได้ข้อมูลทั้งจากการบันทึกเสียง และการจดบันทึก ข้อมูลจะถูกนำมาถอดเทป และบันทึกเพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ไมครบถ้วนหรือไม่ชัดเจนเพียงพอ เพื่อนำไปสัมภาษณ์หรือหาข้อมูลอีกครั้ง จากนั้นนำมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้ง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ผู้สอนและผู้เรียนการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลที่ได้มา

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และกำหนดประเด็นเนื้อหา

4.3 นำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

4.4 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมารวบรวมเข้าด้วยกันและนำมาเขียนสรุป

ผลการวิจัย

1. ผลวิจัยการศึกษาการจัดการเรียนการสอนการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ทั้ง 5 ด้านใน 4 มหาวิทยาลัย

1.1 ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์

การกำหนดวัตถุประสงค์ในการสอนแต่ละมหาวิทยาลัยมีการจัดการวางแผนการเรียนการสอนโดยหัวหน้าสาขาและผู้สอนวางแผนร่วมกันเพื่อให้การเรียนการสอนไปในทิศทางเดียวกัน การเรียนการสอนจะเข้มข้นตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางเอาไว้ นอกจากนี้การจัดการเรียนการสอนยังนำรูปแบบการจัดการสอนโดยให้ผู้เรียน ส่วนการเรียนการสอนอีกแบบจะเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง วัตถุประสงค์ในการเรียนการสอนมีการดำเนินการและพัฒนาหลักสูตรอยู่ตลอดเวลา ผู้สอนทั้ง 4 ท่าน มองเห็นเหมือนกันว่า บางครั้งการกำหนดวัตถุประสงค์ก็จำเป็นที่จะต้องมีความยืดหยุ่น เพราะ ผู้เรียนแต่ละคนอาจมีมาตรฐานที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้เกิดการเรียนการสอนที่สอดคล้องผ่านวัตถุประสงค์ทั้งผู้สอน และผู้เรียน การกำหนดวัตถุประสงค์ในภาคปฏิบัติควรมีความสอดคล้องกับตัวผู้เรียน ยกเว้นในภาคทฤษฎีดนตรีที่เนื้อหาต้องเข้มข้นอยู่เสมอ

1.2 การเลือกเนื้อหาสาระ

เนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเลือกตามหลักสูตรที่วางไว้เป็นหลักในการเลือกเนื้อหาที่เรียนจะเน้นทักษะพื้นฐานทางด้านปฏิบัติ และทฤษฎีเพื่อให้ผู้เรียนได้มีพื้นฐานที่มั่นคงสามารถนำไปต่อยอดได้ และการเลือกเพลงจากดนตรีสมัยนิยมหลากหลายสไตล์ เพื่อฝึกเล่นตามบทเพลง คติวิเคราะห์ จนเกิดเป็นความคุ้นชินสามารถซึมซับสไตล์ของดนตรีสมัยนิยม โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) เนื้อหาด้านทฤษฎีและปฏิบัติ 2) เนื้อหาด้านบทเพลง ผู้สอนทั้ง 4 ท่าน มีความคิดเห็นตรงกันว่าตัวผู้สอนเองควรค้นหาความรู้อยู่ตลอดเวลา เพราะ ดนตรีสมัยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว

1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ในการจัดกิจกรรมปฏิบัติกีตาร์เบสผู้เรียนจะต้องคิดงานแสดงโชว์ตอนสอบปลายภาคเป็นรูปแบบของการแสดงคอนเสิร์ตความยาวประมาณ 30 – 50 นาที รวมไปถึงการจัดแสดงคอนเสิร์ตร่วมกับสาขาอื่น ๆ ภายในมหาวิทยาลัยเวลามีกิจกรรมทางดนตรีโดยมีผู้สอนให้คำปรึกษาในการจัดแสดง ผู้สอนบางท่านกล่าวว่า นอกจากการจัดกิจกรรมการแสดงดนตรีในชั้นเรียนที่มีอยู่แล้วนั้น ตัวผู้สอนมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะผลักดันให้ผู้เรียนไปหาประสบการณ์ในการแสดงดนตรีนอกมหาวิทยาลัย เพื่อเป็นการให้ผู้เรียนได้สะสมประสบการณ์ก่อนจบการศึกษา

1.4 การใช้สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน

สื่อการเรียนในรูปแบบหนังสือจะใช้หนังสือจากสำนักพิมพ์ Hal Leonard เป็นหลักสำหรับบันไดเสียง เทคนิคปฏิบัติเบื้องต้น การอ่านโน้ตฉบับหลัก ในการเลือกแบบฝึกหัดจากแบบเรียนผู้สอนจะเป็นคนเลือก ทักษะการแกะเพลงคู่มือจากยูทูบโดยมีผู้สอนให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด มีห้องเรียนเดี่ยว และห้องซ้อมที่เพียงพอและมีคุณภาพ

1.5 ด้านการวัดผลและประเมินผล

ผู้สอนแจ้งเกณฑ์การประเมินผลให้ผู้เรียนทราบก่อนเรียนตามจุดประสงค์รายวิชา ในการ

วัดผลและประเมินผลแต่ละครั้งผู้สอนจะประเมินด้วยตนเอง ยกเว้นตอนสอบปลายภาคจะมีผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี หรือศิลปินที่มีชื่อเสียงจากภายนอกมาร่วมประเมินด้วย โดยเน้นการวัดผลจากพัฒนาการของผู้เรียนเนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความพร้อมในการเรียนรู้แตกต่างกัน ดังนั้นในการกำหนดเกณฑ์การวัดผลจะเน้นที่กระบวนการปฏิบัติและการพัฒนาเป็นรายบุคคล เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความขยันและมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเอง โดยดำเนินการวัดผลแบ่งเป็นการประเมินผลระหว่างเรียน ซึ่งเป็นการสอบย่อยหลังจบจุดประสงค์การเรียนรู้จากแบบฝึกหัดหรือบทเพลง โดยพิจารณาจากความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ความตั้งใจ ความขยันฝึกซ้อม และพัฒนาการของผู้เรียน และการประเมินผลหลังเรียนโดยการสอบแสดงเดี่ยวภาคเรียนละ 2 ครั้ง คือ กลางภาคเรียน และปลายภาคเรียน ก่อนจะสรุปผลการประเมินขั้นสุดท้ายควรนำเสนอข้อมูลในลักษณะการระบุเป็นตัวเลขนระดับคะแนนและมีการอภิปรายผลในเชิงคุณภาพให้กับผู้เรียนได้ทราบถึงรายละเอียดในการวัดและประเมินผลผู้เรียนเป็นรายบุคคล

2. การนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยม โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้านดังนี้

2.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ในการสอน

ควรการกำหนดวัตถุประสงค์การสอนแต่ละมหาวิทยาลัยมีการจัดการวางเนื้อหาการเรียนการสอน โดยการกำหนดวัตถุประสงค์รายวิชา เนื้อหารายวิชา โดยหัวหน้าสาขาและผู้สอน จะวางแผนร่วมกัน เพื่อให้การเรียนการสอนไปในทิศทางเดียวกัน แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง แนวทางที่ 1) การเรียนการสอนจะมีเนื้อหาที่เข้มข้น และแนวทางที่ 2) การเรียนการสอนจะยืดหยุ่นต่อโดยมีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

2.2 การเลือกเนื้อหาสาระ

เนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนควรเลือกตามหลักสูตรที่วางไว้ โดยการเลือกเนื้อหาการเรียนการสอนนั้นผู้สอนจะต้องวางเนื้อหาไว้ตรงกลางและดูศักยภาพของผู้เรียนอีกครั้งก่อนการเพิ่มลำดับความยากง่าย เนื้อหาที่เรียนจะเน้นทักษะพื้นฐานทางด้านปฏิบัติ และทฤษฎีเพื่อให้ผู้เรียนได้มีพื้นฐานที่มั่นคงสามารถนำไปต่อยอดได้ และสามารถเลือกเพลงจากดนตรีสมัยนิยมหลากหลายสไตล์ หลากหลายยุคเพื่อฝึกเล่นตามบทเพลง คีตกวีเคราะห์ จนเกิดเป็นความคุ้นชิน จนสามารถซึมซับสไตล์ของดนตรีได้

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะกีตาร์เบสเพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่ผู้เรียน แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบดังนี้ รูปแบบที่ 1) กิจกรรมหลัก การรวมวงถือว่าเป็นการรวมเอาเครื่องเอกปฏิบัติทุกเครื่องมารวมกันบรรเลงบทเพลงโดยมีผู้สอนเป็นคนให้โจทย์ว่าผู้เรียนจะต้องเล่นใช้เพลงอะไรในการเล่น หรือในบางครั้งผู้เรียนก็ต้องเลือกเพลงให้เข้ากับยุคสมัยตามที่มีผู้สอนเป็นคนกำหนดรูปแบบ 2) กิจกรรมเสริม การจัดแสดงคอนเสิร์ต สามารถทำได้ทั้งภายนอกภายในมหาวิทยาลัยโดยมีผู้สอนคอยให้คำปรึกษาในการจัดแสดง กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยควรมีการจัดแสดงอย่างน้อยอาทิตย์ละ 1 ครั้ง หรือ 2 อาทิตย์ครั้ง

2.4 การใช้สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างพบว่าการเรียนในรูปแบบหนังสือใช้หนังสือ

สำนักพิมพ์ Hal Leonard เป็นหลักสำหรับบันไดเสียง และเทคนิคปฏิบัติเบื้องต้น ในส่วนของหนังสือ Jazz Standard 100 lick จะใช้ในส่วนของบทเพลงที่ต้องวิเคราะห์คอร์ด (Chord) และใช้ในการฝึกเปลี่ยนคีย์เพลง (Transpose) พัฒนาด้านเทคนิค (Technic) ในรูปแบบคลิปวิดีโอ จากยูทูบ หรืออินเทอร์เน็ต เพราะดนตรีสมัยนิยมมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอยู่ตลอดเวลา และในรูปแบบของการบันทึกเสียง โดยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะในด้านการอัดเพลง

2.5 การวัดผลและประเมินผล

ในด้านของการวัดผลและประเมินผลนอกเหนือการประเมินจากตัวผู้สอน หรือจากผู้สอน ภายในสาขานดนตรีด้วยกันแล้ว ยังพบว่าควรให้มีการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเข้ามาร่วมด้วย เช่น ศิลปินที่มีชื่อเสียงเป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนได้รับข้อชี้แนะที่มีความหลากหลายนอกเหนือจากตัวผู้สอน เพื่อนำไปพัฒนาปรับปรุงแก้ไขตนเองอยู่ตลอดเวลา การวัดและประเมินผล ได้แก่ การวัดผลและประเมินผลก่อนเรียน เป็นการตรวจสอบทราบสภาพของผู้เรียนจริงก่อนที่ผู้สอนจะทำการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่เตรียม การวัดผลและประเมินผลระหว่างเรียน เป็นการตรวจสอบแบบฝึกหัดที่ผู้สอนได้ให้ผู้เรียนทำการปฏิบัติในคาบ การวัดผลและประเมินผลปลายภาค เป็นการแสดงโชว์ผลงานก่อนจบการศึกษาที่ผู้เรียนทุกคนจำเป็นต้องผ่านการปลายภาค ถือว่าการสอบปลายภาคจะเป็นการทดสอบสิ่งที่เรียนเราเรียนมาทั้งหมด

อภิปรายผล

1. อภิปรายผลการวิจัยการจัดการเรียนการสอนวิชากีตาร์เบสสมัยนิยมระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลทั้ง 5 ด้าน ดังนี้

1.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ในการสอน

พบว่ามีการกำหนดจุดประสงค์ และเนื้อหาของการเรียนการสอนผู้สอนมุ่งเน้นในการสอนพื้นฐานการปฏิบัติที่ถูกต้องเพื่อเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง และจุดประสงค์ที่กำหนดขึ้นจะเป็นการกำหนดจุดประสงค์แบบกว้าง ๆ เพื่อให้ผู้สอนได้จัดการเรียนการสอนให้เหมาะกับสมกับผู้เรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนโดยวัตถุประสงค์การเรียนการสอนควรมี 2 แบบ การสอนแบบเคร่งครัดตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของผู้เรียนสอดคล้องกับ ภาณุวัฒน์ วัฒนจินดา (2552, น.19-21) ที่กล่าวถึงวิธีการสอนไว้ว่า ครูผู้สอนต้องสามารถวิเคราะห์ผู้เรียนแต่ละคน ว่าเหมาะสมกับวิธีการสอนแบบใด และนำวิธีการนั้นเป็นแกนในการสอน

2.2 การเลือกเนื้อหาสาระ

พบว่าแบบเรียนแต่ละมหาวิทยาลัยที่ใช้ในการเรียนการสอนจะมีสิ่งหนึ่งใช้เหมือนกัน คือ แบบเรียนเบื้องต้นเกี่ยวกับดนตรีแจ๊สโดยผู้สอนมีความคิดเห็นตรงกันว่าสิ่งที่ได้นั้นทำให้ผู้เรียนได้มองเห็นรูปแบบของคอร์ด และได้ยินเสียงที่แตกต่างไปจากดนตรีสมัยนิยมในทั่ว ๆ ไป ทำให้ผู้เรียนมีวัตถุดิบในการสื่อสารผลิตผลงานดนตรีสมัยนิยมได้มีความหลากหลายดังที่ ดำริห์ บรรณวิทยกิจ (2545, น.57-58,62-63) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของครูไว้ว่า ต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในเครื่องดนตรีของตน มีความรักดนตรี มีทักษะในการสื่อสาร

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

พบว่าผู้สอนมีการจัดกิจกรรมเพิ่มเติม นอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนให้กับผู้เรียน เพื่อช่วยพัฒนาทักษะของผู้เรียน เช่น การจัดแสดงคอนเสิร์ตภายนอก และภายในมหาวิทยาลัย รวมทั้งยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเสนอการแสดงคอนเสิร์ตเป็นของตนเองด้วยความสามารถของผู้เรียนเอง สอดคล้องกับการตั้งศักยภาพของผู้เรียนออกมา ตรงกับที่ ชัยยงค์ พรหมวงศ์, สมเชาว์ เนตรประเสริฐ และสุดา สินสกุล (2520) ได้กล่าวว่ากิจกรรมการเรียน คือ การกระทำที่ผู้เรียนแสดงออกมาซึ่งอาจสังเกตได้ด้วยตา หรือดูผลของการกระทำได้ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนฝึกฝนกระทำเอง หรือครูวางแผนไว้ให้ทำ

2.4 การใช้สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน

พบว่าทางมหาวิทยาลัยสนับสนุนอุปกรณ์ประกอบการเรียนให้กับผู้เรียนอย่างเหมาะสม สำหรับการเรียนการสอน อุปกรณ์ได้รับการดูแลและบำรุงรักษาอยู่ในสภาพที่ดี ในส่วนของอุปกรณ์ประกอบการเรียน เช่น ตู้ลำโพง ขาตั้งโน้ต เปียโน คอมพิวเตอร์ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น สอดคล้องกับที่ ศรีมงคล เทพเรณู (2545) กล่าวว่า สื่อการเรียน (Instructional Media) หมายถึง ตัวกลาง พาหนะในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจทักษะและประสบการณ์ในการเรียนการสอน หรือ สื่อการสอน หมายถึง ทั้งที่เป็นวัสดุ (Material) อุปกรณ์ (Equipment) และวิธีการ (Method) ที่ใช้เป็นสื่อกลางให้ผู้สอนสามารถถ่ายทอดความรู้ เจตคติ และทักษะไปสู่ผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ สื่อการสอนเป็นตัวทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

2.5 การวัดผลและประเมินผล

พบว่าในการวัดผลและประเมินผลจะดำเนินการโดยผู้สอนประจำวิชาที่รับผิดชอบและในบางครั้งจะมีการเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก หรือศิลปินเข้ามาร่วมวัดผลและประเมินผลด้วย โดยเป็นการวัดผลและประเมินผลก่อนเรียน การวัดผลและประเมินผลระหว่างเรียน และการวัดผลและประเมินผลปลายภาคเรียน ทุกครั้งที่จบจุดประสงค์การเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎี หรือภาคปฏิบัติ โดยผู้สอนจะพิจารณาจากความก้าวหน้าในการปฏิบัติ ความตั้งใจ ความขยันฝึกซ้อม และพัฒนาการของผู้เรียนเฉพาะบุคคลเป็นหลัก สอดคล้องกับที่ ญรุธ สุธจิตต์ (2555, น.248-249) กล่าวว่า การประเมินผลระหว่างเรียน และหลังเรียนเกิดขึ้นเสมอในการเรียนปฏิบัติเครื่องดนตรี

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. มหาวิทยาลัยที่มีความสนใจเปิดสอนกีตาร์เบสสมัยนิยม ในระดับอุดมศึกษา ควรมีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรที่ทันสมัยเหมาะสมกับปัจจุบันที่เป็นการเรียนออนไลน์ ผู้สอนควรมีความเชี่ยวชาญโดยตรง ผู้เรียนควรมีพื้นฐานในระดับต้น-กลาง สื่อการสอน อุปกรณ์ สถานที่ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ การวัดผลและประเมินผลที่แม่นยำ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทสภาพสังคมของผู้เรียน และสถานศึกษา

2. การเรียนการสอนควรมีการเพิ่มเติมในด้านของการจัดแสดงดนตรี โดยตัวผู้สอนเองมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องผลักดันให้ผู้เรียนออกไปหาประสบการณ์ในการแสดงดนตรี สำหรับผู้เรียนที่เลือกเรียนทางด้านดนตรีโดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา เพื่อให้การเรียนสอนมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนกีตาร์เบสสมัยนิยม ระดับอุดมศึกษา ในด้านต่าง ๆ ออกไป เช่น ด้านปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอนทฤษฎีและปฏิบัติในกีตาร์เบส เป็นต้น
2. ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนในการเรียนกีตาร์เบสสมัยนิยมในระดับอุดมศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- คณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2554). *สาขาวิชาดนตรีเชิงพาณิชย์*.
<http://music.su.ac.th/สาขาวิชาดนตรีเชิงพาณิชย์>
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์ สมเชาว์ เนตรประเสริฐ และสุดา สิ้นสกุล. (2520). *ระบบสื่อการสอน*.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2544). *พฤติกรรมการสอนดนตรี : ฉบับปรับปรุงแก้ไข*. (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดำรงห์ บรรณวิทยกิจ. (2545). *แนวการสอนดนตรีปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ สาระดนตรีศึกษา*.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยพันธ์ แสนทวีสุข. (2550). *ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการศึกษาดนตรีของสถาบันอุดมศึกษา
ในประเทศไทย*. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 26 (4), 27-44.
- ภาณุวัฒน์ วัฒนจินดา. (2552). *การพัฒนารูปแบบการสอนวิชาปฏิบัติเครื่องดนตรีกลุ่มเครื่องสาย
ของโรงเรียนดุริยางค์ทหารอากาศ*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/กรุงเทพฯ.
- ศรีมงคล เทพเรณู. (2545). *เอกสารคำสอนรายวิชาทักษะและเทคนิคการสอน*. กรุงเทพฯ :
คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
- สุประวัตร จำเพียรและ ณรงค์ชัย ปิฎกรัซต์. (2558). *แบบฝึกซ้อมเพื่อพัฒนาท่าทางการปฏิบัติกีตาร์เบส
ไฟฟ้าเบื้องต้น*. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2 (1), 60-71.

ภาษาอังกฤษ

- Berklee college of music. (2001). *Bachelor of professional studies in bass private
lessonsexclusive, private bass instruction*. From
<https://online.berklee.edu/bass?pid=6383#!courses-tab>
- University Of Liverpool. (2019). *Undergraduate Degrees in Music*.
From <https://www.liverpool.ac.uk/study/undergraduate/courses/music-popular-music-ba-hons/overview/>

พลวัตชุมชนพื้นที่สีเขียว ของชุมชนบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ

ธนภฤต หิรัญสาย¹สุภาภรณ์ สงค์ประชา²

บทคัดย่อ

การศึกษาพลวัตชุมชนพื้นที่สีเขียว ของชุมชนบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ในพื้นที่ชุมชนบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยเทคนิคการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นเครื่องมือในการศึกษากับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 กลุ่ม จำนวน 28 ราย ผลการศึกษา พบว่า ตำบลบางน้ำผึ้งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่คู้บางกระเจ้าหรือที่เรียกกันว่าเกาะกระเพาะหมู โดยสมัยอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่สวนผลไม้ทั้งหมด ต่อมาในปี 2520 รัฐบาลมีนโยบายจะอนุรักษ์พื้นที่ในคู้บางกระเจ้าโดยการซื้อพื้นที่จากคนที่อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ของชุมชนบางน้ำผึ้งประมาณ 103 ไร่ และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ พบว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนจากการตั้งถิ่นฐานตามริมคลองมาเป็นริมถนน รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่เกษตรกรรมมีจำนวนลดลงและพื้นที่อยู่อาศัยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า ในอดีตประกอบอาชีพทำสวนและในปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นประกอบอาชีพพนักงานบริษัทและอาชีพค้าขาย การผลิตเปลี่ยนจากใช้วิธีการแบบดั้งเดิมมาใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย การจำหน่ายเปลี่ยนจากการค้าขายทางน้ำมาเป็นบนบก ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม พบว่า ขนาดครัวเรือนเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ความเข้มแข็งของชุมชนในอดีตการรวมกลุ่มทางสังคมยังไม่เป็นรูปแบบองค์กรที่ชัดเจนในปัจจุบันการรวมกลุ่มทางสังคมจะเป็นรูปแบบชัดเจนมากขึ้น ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม พบว่า ลักษณะบ้านและที่อยู่อาศัยในอดีตบ้านพักอาศัยจะเป็นบ้านไม้ทรงไทยส่วนในปัจจุบันบ้านพักอาศัยส่วนใหญ่เป็นครึ่งปูนครึ่งไม้

ผลการศึกษาโดยการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ประเด็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่า ในปี พ.ศ. 2534 มีพื้นที่เกษตรกรรม มากที่สุด จำนวน 614.66 ไร่ (ร้อยละ 45.75 ของพื้นที่ทั้งหมด) ในปี พ.ศ. 2560 พบว่า มีพื้นที่ว่างมากที่สุด จำนวน 684.40 ไร่ (ร้อยละ 50.94 ของพื้นที่ทั้งหมด) ในประเด็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ระหว่างปี พ.ศ. 2534 ถึง ปี พ.ศ. 2560 มีเพียงพื้นที่เกษตรกรรมที่มีเนื้อที่ลดลงจากเดิมเป็นจำนวนมากถึง 284.19 ไร่ โดยพื้นที่ว่างมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินมากที่สุดมีเนื้อที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 140.32 ไร่ ในประเด็นการคาดการณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต พบว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2570 ถึง ปี พ.ศ. 2580 พื้นที่อยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพิ่มขึ้นมากที่สุด 107.50 ไร่ ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมมีปริมาณเนื้อที่ลดลงมากที่สุด เป็นจำนวน 0.04 ไร่

คำสำคัญ : การใช้ประโยชน์ที่ดิน, การเปลี่ยนแปลง, พลวัตชุมชน, พื้นที่สีเขียว

1 นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

2 ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Green Zone Community Dynamics of the Bang Nam Pheung Community in Samut Prakan

Tanakrit Hiransai¹

Supaporn Songpracha²

Abstract

This study on green zone community dynamics, physical, economic, social and cultural changes and adaptations of the Bang Nam Pheung community in Samut Prakan, was aimed at examining the physical, economic, social and cultural changes of the community in Bang Nam Pheung, Samut Prakan. The researcher used a qualitative research methodology by observing and using in-depth instruments in the study with 28 persons involved in three groups. The findings reveal that Bang Nam Pheung is part of the Kung Bang Krachao area or Koh Krapoh Moo. In the past, this entire area was made up of fruit orchards. In 1977, the government's policy was to conserve the Kung Bang Krachao area by purchasing the area from inhabitants in the community. The Bang Nam Pheung community covers an area of 103 rai and was made a rural and agricultural conservation area from that time onward. Concerning the community's physical changes, settling models were found to have changed from settling alongside canals to alongside roads with less use of agricultural land and more use of residential areas. In the area of economic changes, the people in the community in the past cultivated orchards, while current community members have changed to work as company employees and vendors. Production has changed from using traditional methods to using technology and distribution changed from trading by water to land. With regard to social changes, more households have changed from extended families to nuclear families. In the area of community strength, social groupings in the past were not clearly organized and now have a clearer model. Concerning cultural changes, housing and residence characteristics in the past were found to be Thai-style wooden houses, while most modern housing is now half-cement and half-wooden buildings.

According to the findings from application of geographic information systems on the issue of land utilization models, the area is mostly agricultural land in 1991 with 614.66 rai (45.75% of the area). In 2017, most of the area was vacant (684.40 rai (50.94% of the area). With regard to changes in land utilization from 1991 to 2017, only agricultural land showed a reduction in area size by 284.19 rai. Vacant spaces have had the greatest changes in land

¹ Master of Arts Student, Environmental Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University.

² Advisor, Assistant Professor, Environmental Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University.

utilization with an increase of 140.32 rai. On the issue of future land utilization outlook from 2027 to 2037, residential areas are expected have the greatest increase in land utilization by 107.50 rai while agricultural areas are expected to have the greatest reduction by 0.04 rai.

Keywords: Land use, changes, community dynamics, green zone

พลวัตชุมชนพื้นที่สีเขียว ของชุมชนบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ

ธนภุต หิรัญสาย¹สุภาภรณ์ สงค์ประชา²

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย เป็นผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่เน้นการพัฒนาพื้นที่ภาคเมืองและส่งเสริมทางด้านอุตสาหกรรม รวมถึงเร่งพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้มีความทันสมัย จังหวัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบไปยังจังหวัดใกล้เคียงโดยเฉพาะพื้นที่ในเขตปริมณฑลเพื่อรองรับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจในยุคสังคมทุนนิยม ได้เข้ามาแพร่กระจายทั่วบริเวณพื้นที่ในประเทศไทย ดังนั้นอิทธิพลการแผ่ขยายของความเป็นเมืองจึงเข้าครอบงำพื้นที่ในชนบทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อมีความเจริญแพร่กระจายเข้ามาจึงส่งผลให้เกิดความนิยมทางด้านวัตถุตามมา ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ค่านิยม ทศนคติ ของคนในชุมชน ย่อมเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน

ชุมชนบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นชุมชนชานเมืองแห่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนค่อนข้างมาก แต่เนื่องด้วยลักษณะพิเศษของพื้นที่ทำให้ชุมชนบางน้ำผึ้งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรมในปี พ.ศ. 2520 เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้ยังคงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเอาไว้ได้เป็นจำนวนมากหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นชุมชนพื้นที่สีเขียว พื้นที่ของชุมชนบางน้ำผึ้งยังได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบผสมผสานเชิงอนุรักษ์ (Eco - Tourism) ระหว่างสวนเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนในพื้นที่ และการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนไทยแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ บริเวณพื้นที่ดังกล่าวยังได้รับการยกย่องว่าเป็น The Best Urban Oasis of Asia จากนิตยสาร Time Asia ในปี พ.ศ. 2549 (Marshall, A., 2006) ในปัจจุบันชุมชนบางน้ำผึ้งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมากที่หลั่งไหลกันเข้ามาชื่นชมความเป็นธรรมชาติของพื้นที่แห่งนี้ ดังนั้นประชาชนที่พักอาศัยในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน ควรคำนึงถึงคุณค่าและมนต์เสน่ห์ของชุมชนบางน้ำผึ้ง คือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ระบบนิเวศที่มีความหลากหลาย รวมถึงวิถีชีวิตที่มีอัตลักษณ์เป็นของตนเอง คนในชุมชนจึงควรตระหนักและมีความห่วงแหนทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง

1 นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

2 ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

เพื่อรักษาให้สภาพแวดล้อมที่เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังคงอยู่คู่กับชุมชนต่อไปตราบนานเท่านาน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจและต้องการศึกษาเรื่องพลวัตการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางการให้กับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไปปรับใช้ในการวางแผนพัฒนาชุมชนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ของชุมชนบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ

นิยามศัพท์เฉพาะ

พลวัตชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงของชุมชนทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

พื้นที่สีเขียว หมายถึง พื้นที่โล่งว่าง พื้นที่เกษตรกรรม ที่โล่งธรรมชาติซึ่งอนุรักษ์ไว้เป็นพื้นที่ควบคุมการพัฒนาเพื่อรักษาสภาพแวดล้อม และความสมดุลทางธรรมชาติเราสามารถใช้อย่างเป็นที่ยึดหยุ่นน้อยใจและเน้นหนทางการ รวมถึงทำหน้าที่เป็นปอดของชุมชนเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดใช้หลักการปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิเคราะห์ด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System : GIS)

1.การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แนวความคิดปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นวิธีวิทยาที่เน้นการศึกษาปรากฏการณ์สังคมโดยยึดหลักการทำความเข้าใจสิ่งต่างๆไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความคิด ความเชื่อ ทักษะ จากมุมมองของคนในสังคม เพื่อให้ได้คำตอบการวิจัยตรงตามที่ต้องการและครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษาให้ได้ข้อมูลละเอียดและครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเน้นเลือกบุคคลที่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้อย่างลึกซึ้ง เรียกว่า Key informants แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ 1)กลุ่มผู้รู้ในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน 2)กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้นำชาวบ้านและหัวหน้ากลุ่มองค์กรในชุมชน 3)กลุ่มหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของชุมชน รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวน 28 ราย

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้สร้างสร้างแนวคำถามแบบมีโครงสร้างในการสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม หลังจากนั้นได้ดำเนินการให้อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์เป็นผู้ตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) และผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแล้วเสนอต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน เพื่อขอพิจารณาอนุมัติในการดำเนินการ

3) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้เทคนิคในการเก็บข้อมูล คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept-Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2560 – ธันวาคม พ.ศ. 2560 และในระหว่างเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้วิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลและทบทวนประเด็นการเขียนรายงานการวิจัยจนแน่ใจว่าได้ข้อมูลครบถ้วนตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลหลังจากที่ผู้วิจัยได้กลับมาจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลจากการบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม บันทึกข้อมูลอื่นๆจากสนามวิจัยหลังจากตรวจสอบหาความถูกต้องของข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analytic Induction) แล้วทำการพรรณนาวิเคราะห์และอภิปรายผลการวิจัย

2.การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

การศึกษาประเด็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพผู้วิจัยได้นำระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System : GIS) มาใช้ในการศึกษาข้อมูล ควบคู่ไปกับการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อหาความเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ คือการใช้ประโยชน์ที่ดิน

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1) เครื่องคอมพิวเตอร์ใช้ประมวลผลข้อมูล 1 เครื่อง

2) โปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ใช้ในการประมวลผลข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และใช้จัดทำแผนที่แสดงผลในการจัดทำรายงาน

3) โปรแกรม Google Earth ใช้ในการดาวน์โหลดข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม

1.2 ข้อมูล แหล่งข้อมูล และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ประกอบด้วย

- 1) แผนที่ภูมิประเทศ L7018 มาตราส่วน 1 : 50,000 ของกรมแผนที่ทหาร
- 2) ภาพถ่ายดาวเทียมปี พ.ศ. 2534 ของกรมแผนที่ทหาร
- 3) ภาพถ่ายดาวเทียม ปี พ.ศ. 2560 ได้จากการ Download จากโปรแกรม Google Earth นำมาทำการใส่ค่าพิกัดทางภูมิศาสตร์ และปรับระบบพิกัด ให้อยู่ในรูปแบบระบบพิกัดเดียวกัน

1.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ประกอบด้วย

- 1) ฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทผังอาคารของ จังหวัดสมุทรปราการ จากสำนักงานโยธาธิการและผังเมือง จังหวัดสมุทรปราการ
- 2) ฐานข้อมูลระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินรวม ของกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรุงเทพมหานคร

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.3.1 การศึกษาภาพรวมของการใช้ที่ดินและรูปแบบการใช้ที่ดินในเขตเทศบาลตำบลบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ ทั้ง 2 ช่วงเวลา คือ ช่วง พ.ศ. 2534-2560 ทำการนำเข้าข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ทางด้านระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทผังอาคารของกรมโยธาธิการ และผังเมือง ส่วนข้อมูลประเภทพื้นที่สีเขียวและพื้นที่เกษตรกรรมผู้วิจัยใช้ข้อมูลการใช้ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และสร้างตารางของการซ้อนทับเพื่อหาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินในแต่ละช่วงเวลา (Change Detection Matrix) ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ คือข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในระหว่างปี พ.ศ. 2534 ถึง ปี พ.ศ. 2560

1.3.2 การศึกษาแนวโน้มและคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในอนาคต โดยนำค่าสัดส่วน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน จากการวิเคราะห์ข้างต้นมาสร้างแบบจำลองการใช้ที่ดิน ในปี พ.ศ. 2570 และ ปี พ.ศ. 2580 ด้วยแบบจำลอง CA Markov ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ คือข้อมูลแนวโน้มการใช้ประโยชน์ที่ดินในปี พ.ศ. 2570 และ ปี พ.ศ. 2580

ผลการดำเนินการวิจัย

ผลการศึกษา

1. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

1.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ

1.1.1 รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของคนในอดีต นิยมอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำ เพื่อความสะดวกในการคมนาคมขนส่ง และการสื่อสาร นอกจากนี้ยังใช้น้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค และก็ทำไร่ไถนา ส่วนในปัจจุบัน การตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนมาริมเส้นถนนแทนเนื่องจากเปลี่ยนจากการสัญจรทางเรือมาเป็นใช้รถยนต์แทน

1.1.2 รูปแบบการใช้ที่ดิน

การใช้ที่ดินในสมัยอดีตคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่ออยู่อาศัยจะใช้วิธีการถางป่าโดยแปรสภาพให้เป็นพื้นที่โล่ง สวนผลไม้ในชุมชนบางน้ำผึ้งเป็นสวนแบบยกร่องแทบทั้งหมด ชาวสวนยังต้องขุดคลองเพื่อใช้ในการเพาะปลูก เพราะน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการทำเกษตร ซึ่งคนในชุมชนจะมีความผูกพันกับคลองเป็นอย่างมาก ซึ่งในปัจจุบันจะมีคลองอยู่ทั้งหมด 34 คลอง ต่อมาจากการที่รัฐบาลได้ส่งเสริมการค้าแบบเสรี และมุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมโดยภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้นำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ออกใช้เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2503 และได้มีการก่อตั้งท่าเรือคลองเตยขึ้นเป็นการท่าเรือแห่งประเทศไทย หลังจากนั้นในช่วงปี พ.ศ.2530 รัฐบาลมีการส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจส่งผลให้การท่องเที่ยวในชุมชนมีบทบาทสำคัญตามไปด้วย อีกทั้งนโยบายการยกระดับคนในชุมชนให้ปลอดจากความยากจน ชุมชนบางน้ำผึ้งซึ่งถือเป็นพื้นที่ใกล้เมืองหลวงจึงได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลให้การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อรองรับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ พื้นที่บางส่วนจึงถูกนำมาใช้เพื่อประกอบกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ มีการขยายตัวของบ้านหรือที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะเป็นการย้ายถิ่นเข้ามาจากคนนอกพื้นที่ เพื่อที่จะปลูกสร้างไว้เป็นที่อยู่อาศัยถาวร โดยในปี พ.ศ.2547 ได้มีการก่อตั้งตลาดน้ำบางน้ำผึ้งเพื่อช่วยระบายสินค้าทางการเกษตรและส่งเสริมการท่องเที่ยวภายใต้การนำของนายสำเนา รัศมิทัต นายก อบต.บางน้ำผึ้งในปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันตลาดน้ำบางน้ำผึ้งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญประจำจังหวัดสมุทรปราการ แต่อย่างไรก็ตามจากการที่คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบด้วยในหลักการ และให้ดำเนินการกำหนดให้ที่ดินบริเวณบางกระเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เนื้อที่ 9,000 ไร่เศษ เป็นพื้นที่สีเขียว โดยให้สำนักผังเมืองกำหนดใช้ที่ดินดังกล่าวให้สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ และให้รัฐบาลจัดคืนที่ดินบางกระเจ้าเพื่อเป็นประโยชน์ต่อไป และแต่งตั้งกรรมการบริหารและพัฒนาสิ่งแวดล้อมของที่ดินเป็นผู้ดูแล และดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายและหลักการ ตามที่สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติเสนอเมื่อวันที่ 14 กันยายน 2520 (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2563) ส่งผลให้การใช้ที่ดินในการปลูกสร้างอาคารและประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนบางน้ำผึ้งจึงพัฒนาไปได้อย่างช้า ๆ

1.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

1.2.1 อาชีพ

ในอดีตอาชีพหลักส่วนใหญ่ของชุมชนบางน้ำผึ้งคือการทำสวน หลังจากเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมหนักในปี พ.ศ.2538 ผู้คนเริ่มทิ้งอาชีพเกษตรกรรม ไปรับจ้างเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมฝั่งบางนา และคลองเตยในกรุงเทพมหานคร ต่อมาในปี พ.ศ.2547 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งมีนโยบายส่งเสริมและฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรรมให้กลับคืนมาอีกครั้ง โดยการก่อตั้งตลาดบางน้ำผึ้ง เพื่อใช้เป็นที่จำหน่ายสินค้าทางการเกษตรในชุมชน ทำให้อาชีพเกษตรกรรมกลับคืนสู่ท้องถิ่นอีกครั้ง

1.2.2 การผลิต

การผลิตในสมัยก่อนจะใช้วิธีการแบบดั้งเดิม อาศัยความรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ แต่เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะการประสบปัญหาภัยธรรมชาติ นั่นก็คือ ปัญหาน้ำท่วม ทำให้จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการแก้ไขปัญหา โดยปัจจุบันได้มีการจดทะเบียน GI หรือสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ.2556 โดยใช้ชื่อผลิตภัณฑ์ว่ามะม่วงน้ำดอกไม้คั่งบางกระเจ้า เพื่อเป็นการประกันคุณภาพของสินค้า

1.2.3 การจำหน่าย

เนื่องจากในสมัยก่อนจะใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก คนในชุมชนใช้วิธีการพายเรือนำสินค้าไปจำหน่ายตามคลอง ซึ่งคลองในสมัยก่อนจะเชื่อมโยงถึงกันหมดเพราะยังไม่มีประตูระบายน้ำกั้น ในภายหลังเมื่อการส่งเสริมและเร่งพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม จำเป็นต้องพัฒนาโครงข่ายคมนาคมเพิ่มมากขึ้น เพื่อเพิ่มความสะดวกในการสัญจรทางบก การค้าขายแลกเปลี่ยนจึงเปลี่ยนจากริมฝั่งแม่น้ำเป็นริมถนนสายหลักแทน

1.2.4 การบริโภค

การบริโภคในอดีตจะเป็นการประกอบอาหารทานเองที่บ้านเป็นส่วนใหญ่ วัตถุดิบที่ใช้ในการปรุงอาหารก็เป็นพืชผักสวนครัวที่ปลูกเอาไว้ในบริเวณบ้านของตนเอง ส่วนเนื้อสัตว์ที่ใช้ในการประกอบอาหาร ส่วนใหญ่ก็จะเป็นสัตว์น้ำที่อาศัยอยู่ตามลำคลองในธรรมชาติ ส่วนในปัจจุบันจะนิยมซื้ออาหารสำเร็จรูปจากร้านข้างนอกมารับประทานเนื่องจากวิถีชีวิตที่เร่งรีบมากขึ้น จึงทำให้ไม่มีเวลาประกอบอาหารรับประทานเอง

1.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

1.3.1 ขนาดครัวเรือน

ขนาดครัวเรือน ในอดีตครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย มีปู่ย่าตายาย มีลูกหลาน ส่วนใหญ่ก็จะอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกันทั้งหมด ส่วนในปัจจุบันจะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยจะมีการปลูกบ้านแยกไปเป็นอีกหลังคาเรือนในกรณีที่สมาชิกในครัวเรือนมีการแต่งงานและแยกครอบครัวออกไป แต่การปลูกสร้างบ้านก็ยังปลูกในบริเวณใกล้เคียงกันซึ่งเป็นที่ดินผืนเดียวกันกับพ่อและแม่ที่ลูกแยกออกมา

1.3.2 การมีส่วนร่วมในชุมชน

การมีส่วนร่วมในชุมชน ในอดีตคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันมากกว่าในปัจจุบัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัด คนในสมัยก่อนทำบุญเยอะกว่าคนในปัจจุบันส่วนในเรื่องความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในอดีตคนบ้านใกล้เรือนเคียงก็มีความผูกพันถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เหมือนเป็นญาติมิตรพี่น้องกัน เมื่อมีงานบุญต่างๆ ก็จะมาช่วยกันจัดเตรียมงาน ตั้งแต่เริ่มงานจนเสร็จงาน ส่วนในปัจจุบันก็ยังมีความสัมพันธ์กันอยู่ แต่ก็มีความลดน้อยลงไปบ้าง เมื่อมีงานบวช หรืองานแต่งงาน ก็จะนิยมมาร่วมงานแค่เฉพาะในวันจัดงาน แต่ไม่ได้มาช่วยเตรียมงานเหมือนอย่างในสมัยก่อน

1.3.3 ความเข้มแข็งของชุมชน

ในอดีตการรวมกลุ่มทางสังคมยังไม่เป็นรูปแบบองค์กรที่ชัดเจนนัก มีการรวมกลุ่มเฉพาะกิจและเมื่อเสร็จภารกิจก็แยกย้ายกันไป ส่วนในปัจจุบันการรวมกลุ่มทางสังคมจะเป็นรูปแบบชัดเจนมากขึ้น โดยเกิดจากการรวมตัวของชาวบ้านร่วมกันคิดค้นและก่อตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นมา เช่นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านรูปสมุนไพร จะทำเป็นรูปสมุนไพรเพื่อใช้ไถ่ยืมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิต และมีการทำผ้าผ้ามัดย้อม เป็นลวดลายต่างๆ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถศาสตร์เพื่อสุขภาพ เป็นการนวดประคบด้วยพืชสมุนไพรแบบโบราณ โดยมีบริการนวดให้ฟรีด้วยลูกประคบสมุนไพร และสาธิตวิธีการนวดเพื่อนำลูกประคบสมุนไพรกลับไปปฏิบัติเองที่บ้านด้วย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนโฮมสเตย์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ชุมชนบางน้ำผึ้ง โดยเป็นการบริการที่พักให้กับนักท่องเที่ยวโดยให้นักท่องเที่ยวอาศัยอยู่ร่วมกันกับบ้านของชาวบ้านในชุมชน เป็นต้น โดยในปัจจุบันชุมชนบางน้ำผึ้งมีกลุ่มองค์กรเกิดขึ้นทั้งหมด 13 กลุ่มด้วยกัน

1.4 การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม

1.4.1 ลักษณะบ้านและที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน

ในอดีตบ้านพักอาศัยของคนในชุมชนบางน้ำผึ้งจะเป็นบ้านไม้ทรงไทย โดยทรงของหน้าจั่วเป็นแบบไทย ซึ่งมีทั้งบ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูง และบ้านสองชั้น ส่วนในปัจจุบันบ้านพักอาศัยส่วนใหญ่เป็นครึ่งปูนครึ่งไม้ชั้นล่างเป็นปูน และชั้นบนเป็นไม้ เนื่องจากชั้นล่างพบปัญหาเรื่องปลวก จึงได้ปรับปรุงการก่อสร้างโดยเปลี่ยนแปลงวัสดุก่อสร้างเป็นปูนและไม้ฝาเทียม (ฉะอรา)

1.4.2 ศาสนาและความเชื่อของคนในชุมชน

ในอดีตคนในชุมชนบางน้ำผึ้งมีความเชื่อและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยจะเห็นได้จากการร่วมประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางศาสนาอย่างเคร่งครัดโดยยึดตามขนบธรรมเนียมแบบโบราณ สำหรับในปัจจุบันคนในชุมชนบางน้ำผึ้งมีความเชื่อและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเหมือนดังเช่นในอดีต แต่มีความเชื่อในเรื่องภูติผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์น้อยลง

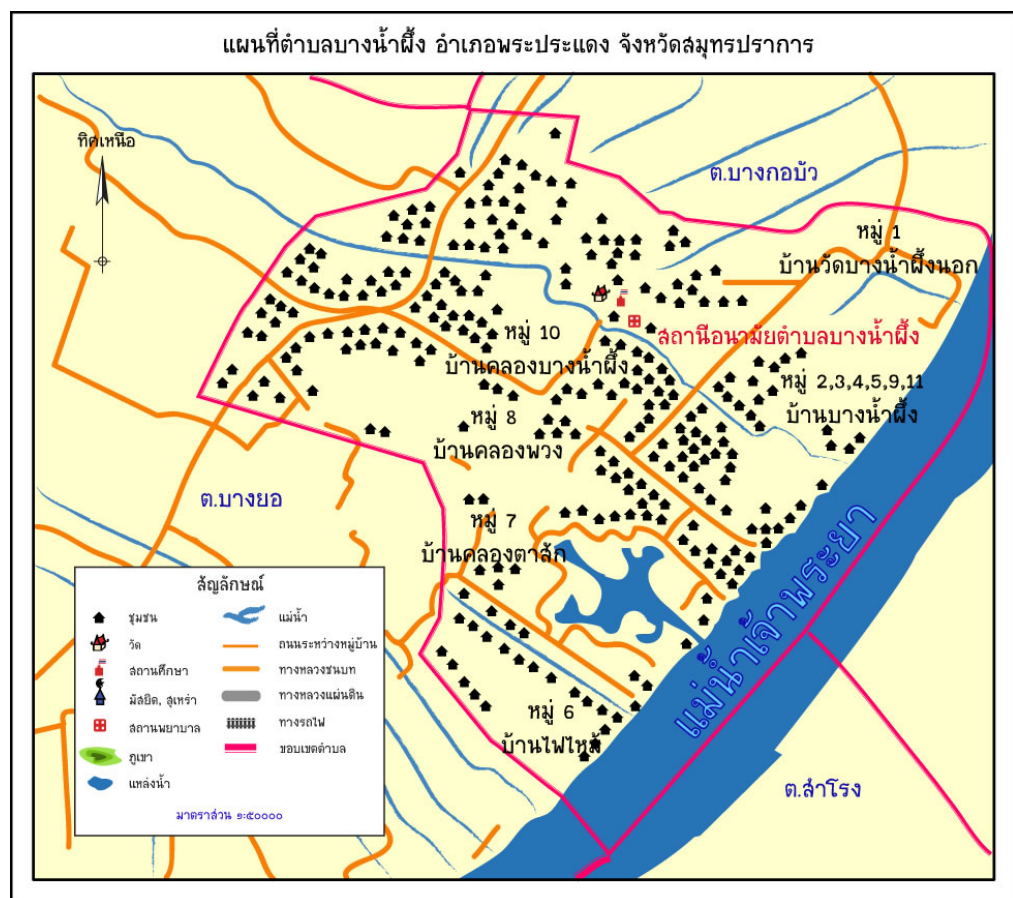
ตารางที่ 1 ลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนบางน้ำผึ้ง จ.สมุทรปราการ

ช่วงเวลา (พ.ศ.)	เหตุการณ์สำคัญ
พ.ศ.2485	มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชนพื้นถิ่นของตำบลซึ่งเป็นคนไทยกับชนชาวมอญที่อพยพเข้ามาอาศัยบริเวณเมืองหน้าด่านพระประแดง
พ.ศ.2485-2519	คนเชื้อสายจีนจากฉะเชิงเทราและชลบุรีเริ่มเข้ามาทำสวนผลไม้ในพื้นที่ตำบลบางน้ำผึ้ง
พ.ศ.2520-2529	1. ในปี พ.ศ.2520 มีมติคณะรัฐมนตรี กำหนดให้พื้นที่บางกะเจ้า อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ ครอบงำไว้สำหรับให้เป็นพื้นที่สีเขียว 2..มีการประกวดพื้นที่พระประแดงให้เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมยกเว้นบริเวณคู้บางกระเจ้า 3.มีการพัฒนาท่าเรือคลองเตยเป็นท่าเรือสินค้าของประเทศ
พ.ศ.2530-2539	1.มีการประกาศบังคับใช้กฎหมายควบคุมอาคารห้ามปลูกสร้างอาคารสูงเกิน 15 เมตรในพื้นที่บางกระเจ้า 2. ในปี พ.ศ.2538 เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ขึ้นในพื้นที่คู้บางกระเจ้า 3.สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) อนุมัติสร้างเขื่อนคอนกรีตรอบพื้นที่คู้บางกระเจ้าเพื่อป้องกันน้ำท่วม
พ.ศ.2540-2545	1.นาย มนัส รัศมิทัต นายก อบต.บางน้ำผึ้ง ได้พัฒนาโครงการสวนเกษตรชุมชนแผนใหม่ โดยมีนายณรงค์ สำลีรัตน์ ปราชญ์ชาวบ้านเป็นแกนนำในการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ 2.มีการทำเกษตรกรรมตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชุมชนบางน้ำผึ้ง 3.ในปี พ.ศ. 2540 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ได้สร้างสวนสาธารณะและสวนพฤกษชาติมีเนื้อที่ 148 ไร่ มีชื่อว่า “สวนศรีนครเขื่อนขันธ์”
พ.ศ.2547	ก่อตั้งตลาดบางน้ำผึ้งเพื่อแก้ไขปัญหาผลผลิตการเกษตรล้นตลาดและสร้างรายได้แก่ชุมชน
พ.ศ.2549	1.นิตยสารไทม์เอเชีย (Time Asia) ฉบับ Best of Asia ยกย่องให้บางกะเจ้าเป็นปอดกลางเมืองที่ดีที่สุดในเอเชีย 2.จัดตั้งโครงการสวนสาธารณะและสวนพฤกษชาติ"ศรีนครเขื่อนขันธ์"และโครงการปรับปรุงพื้นที่(บางกะเจ้า)สมุทรปราการ ภายใต้การดำเนินงานของสำนักงานมูลนิธิชัยพัฒนา
พ.ศ.2562	มีประกาศกฎกระทรวงกำหนดให้พื้นที่ในคู้บางกระเจ้าเป็นเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2562

ภาพที่ 1 แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมบริเวณพื้นที่คู้บางกระเจ้า

ที่มา : PPTV Online (2561)

ภาพที่ 2 แผนที่องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง (2560)

ผลการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพโดยการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาไว้ดังนี้

1. รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ผลการศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ปี พ.ศ. 2534 พบว่า มีพื้นที่เกษตรกรรม มากที่สุด จำนวน 614.66 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 45.75 ของพื้นที่ทั้งหมด และพื้นที่การค้าและบริการ 2.89 ไร่ ซึ่งมีเนื้อที่น้อยที่สุด หรือร้อยละ 0.22 ของพื้นที่ทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2560 พบว่า มีพื้นที่ว่างมากที่สุด จำนวน 684.40 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 50.94 ของพื้นที่ทั้งหมด และมีพื้นที่ราชการและสถาบันต่างๆ 0.84 ไร่ ซึ่งมีเนื้อที่น้อยที่สุด หรือร้อยละ 0.06 ของพื้นที่ทั้งหมด

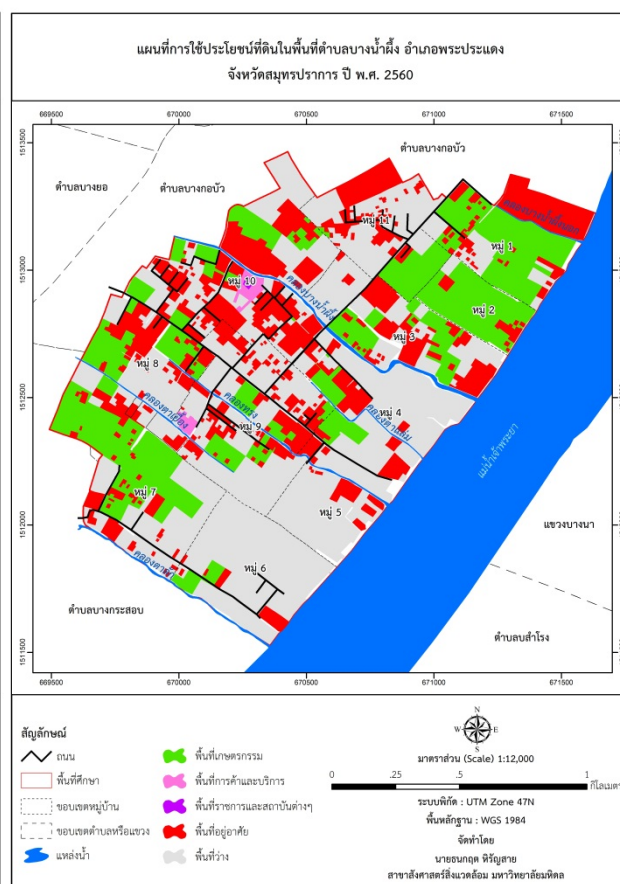
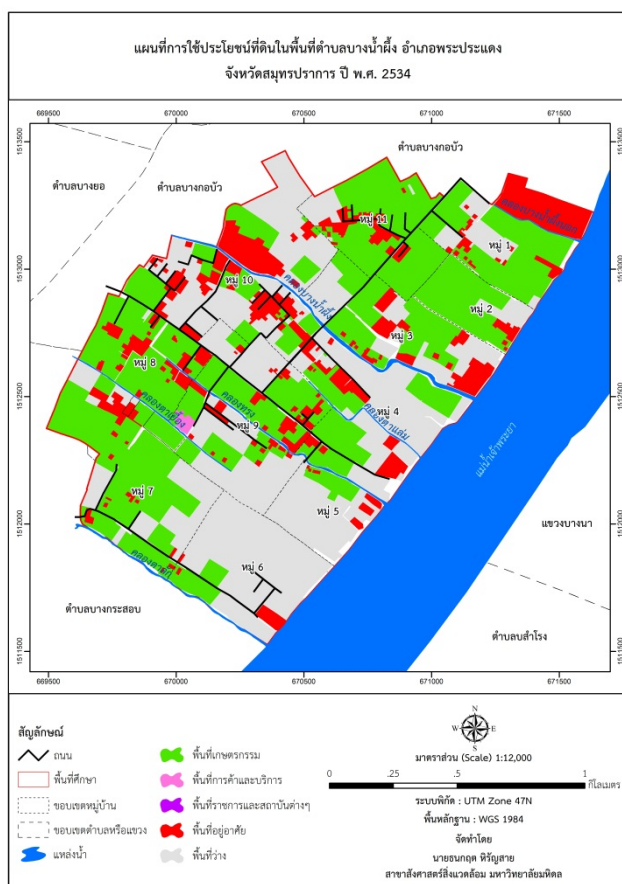
ตารางที่ 2 เมตริกซ์ของการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ระหว่างปี พ.ศ. 2534 ถึง ปี พ.ศ. 2560

การใช้ประโยชน์ที่ดิน ปี พ.ศ. 2560							
การใช้ประโยชน์ที่ดิน ปี พ.ศ. 2534	LU	1	2	3	4	5	รวม
	1	140.32	-213.61	-224.31	-536.12	-543.24	-1,376.96
	2	69.74	-284.19	-294.89	-606.70	-613.82	-1,729.86
	3	502.60	148.67	137.966	-173.84	-180.97	434.43
	4	681.50	327.58	316.87	5.07	-2.06	1,328.97
	5	684.40	330.47	319.77	7.96	0.84	1,343.43
	รวม	2,078.55	308.93	255.41	-1,303.63	-1,339.26	0.00

หมายเหตุ : LU = การใช้ประโยชน์ที่ดิน, 1 = พื้นที่ว่าง, 2 = พื้นที่เกษตรกรรม, 3 = พื้นที่อยู่อาศัย
4 = พื้นที่การค้าและบริการ, 5 = พื้นที่ราชการและสถาบันต่างๆ

ตารางที่ 3 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ระหว่างปี พ.ศ. 2534 ถึง ปี พ.ศ. 2560

ลำดับ	การใช้ประโยชน์ที่ดิน	ปี พ.ศ. 2534		ปี พ.ศ. 2560		การเปลี่ยนแปลง
		เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)
1	พื้นที่ว่าง	544.078	40.50	684.40	50.94	140.32
2	พื้นที่เกษตรกรรม	614.658	45.75	330.47	24.61	- 284.19
3	พื้นที่อยู่อาศัย	181.801	13.53	319.77	23.80	137.97
4	พื้นที่การค้าและบริการ	2.893	0.22	7.96	0.59	5.07
5	พื้นที่ราชการและสถาบันต่างๆ	0.00	0.00	0.84	0.06	0.84
รวม		1,343.43	100.00	1,343.43	100.00	0.00

ภาพที่ 3 เปรียบเทียบแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างปี พ.ศ. 2534 และ ปี พ.ศ. 2560

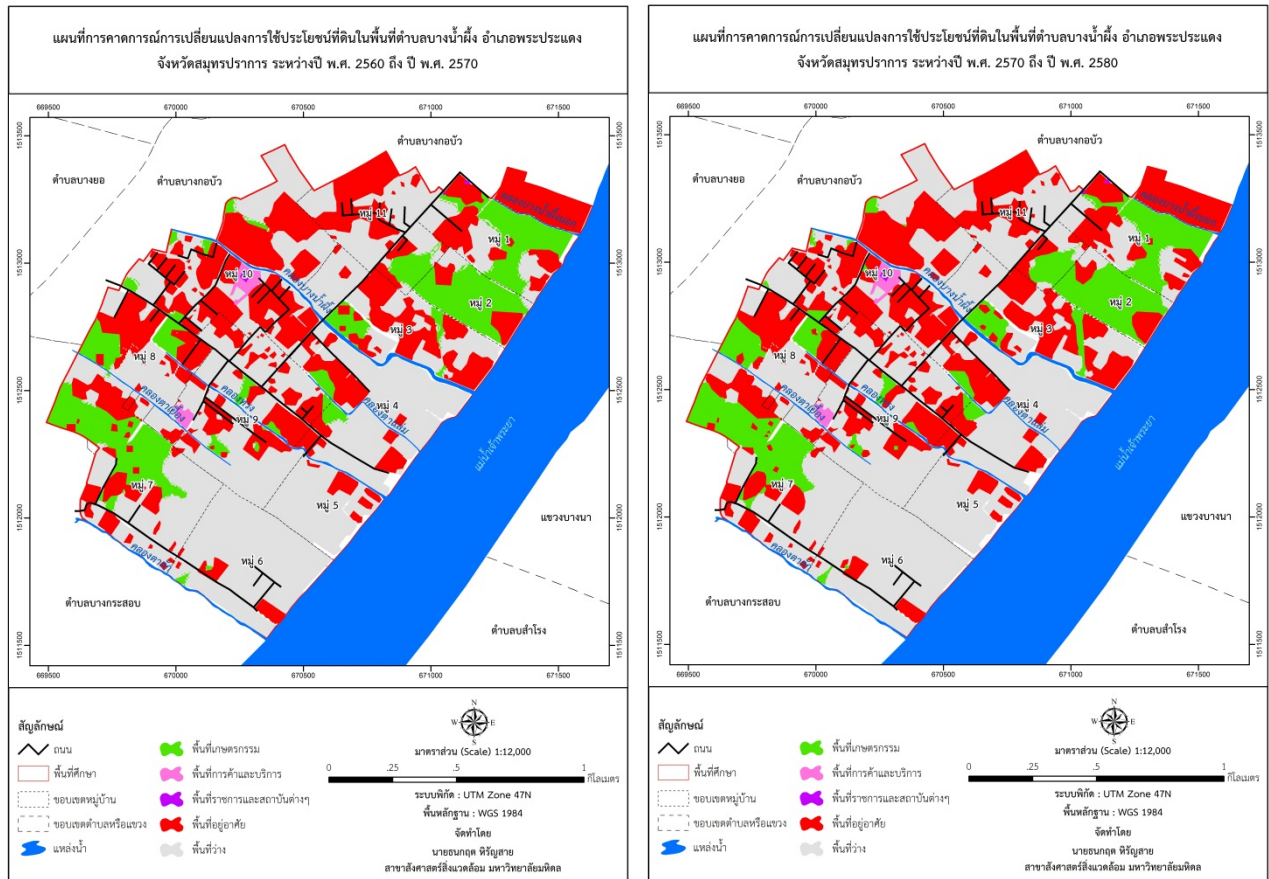
2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอสรรคบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2534 ถึง ปี พ.ศ. 2560 จากผลการศึกษา พบว่า มีเพียงพื้นที่เกษตรกรรม ที่มีเนื้อที่ลดลงจากเดิมเป็นจำนวนมากถึง 284.19 ไร่ ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอื่นๆ ของพื้นที่ศึกษาที่มีจำนวนเนื้อที่เพิ่มขึ้น โดยพื้นที่ว่างมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินมากที่สุดมีเนื้อที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวน 140.32 ไร่

จากผลการศึกษา สามารถสรุปได้ว่า พื้นที่เกษตรกรรมมีจำนวนมากที่สุดเนื่องในอดีตผู้คนในชุมชน ประกอบอาชีพทำสวนเป็นอาชีพหลัก แต่จากการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศประกอบกับปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากในชุมชน ทำให้ประชาชนบางส่วนละทิ้งพื้นที่เกษตรกรรมไปรับจ้างเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ส่งผลการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรมกลายเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่ามากยิ่งขึ้น และมีการปลูกสร้างบ้านเรือนและที่อยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทั้งจากอัตราการเกิดและการย้ายถิ่นเข้ามาจากคนภายนอก ทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยมีจำนวนเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 4 การคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอสรรคบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ระหว่างปี พ.ศ. 2560 ถึง ปี พ.ศ. 2580

ลำดับ	การใช้ประโยชน์ที่ดิน	พ.ศ. 2560		พ.ศ. 2570		พ.ศ. 2580		การเปลี่ยนแปลงเนื้อที่ (ไร่)
		เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	เนื้อที่ (ไร่)	ร้อยละ	
1	พื้นที่ว่าง	684.40	50.94	721.13	53.68	721.11	53.68	-0.02
2	พื้นที่อยู่อาศัย	330.47	24.61	427.27	31.81	427.23	31.80	-0.03
3	พื้นที่เกษตรกรรม	319.77	23.80	186.00	13.84	185.96	13.84	-0.04
4	พื้นที่การค้าและบริการ	7.96	0.59	7.98	0.59	8.08	0.60	-0.10
5	พื้นที่ราชการและสถาบันต่างๆ	0.84	0.06	1.06	0.08	1.06	0.08	0.00
รวม		1,343.43	100	100	100	1,343.43	100	0.00

ภาพที่ 4 เปรียบเทียบแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินระหว่างปี พ.ศ. 2560 ถึง ปี พ.ศ. 2580

3. การคาดการณ์การใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคต

ผลการศึกษาการคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ระหว่างปี พ.ศ. 2560 ถึง ปี พ.ศ. 2570 พบว่า พื้นที่อยู่อาศัยมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพิ่มขึ้นมากที่สุด 107.50 ไร่ รองลงมาเป็นพื้นที่ว่างที่มีเนื้อที่เพิ่มขึ้นจาก ปี พ.ศ. 2560 เป็นจำนวน 36.73 ไร่ และพื้นที่เกษตรกรรมมีปริมาณเนื้อที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัดจากปี พ.ศ. 2560 ถึง 144.48 ไร่ และในระหว่างปี พ.ศ. 2570 ถึง ปี พ.ศ. 2580 พบว่า พื้นที่การค้าและบริการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพิ่มขึ้นมากที่สุด 0.10 ไร่ ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมมีปริมาณเนื้อที่ลดลงมากที่สุด เป็นจำนวน 0.04 ไร่

จากผลการศึกษา สามารถสรุปได้ว่า พื้นที่เกษตรกรรมเป็นเพียงการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเดียวเท่านั้นที่มีเนื้อที่ลดลง โดยมีแนวโน้มที่จะลดลงอย่างต่อเนื่องในทุกๆปี เนื่องจากผู้คนในชุมชนเลิกทำสวนหรือเกษตรกรรม ส่วนพื้นที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพิ่มขึ้นมากที่สุด เนื่องจากพื้นที่ในชุมชนบางน้ำผึ้งเป็นที่สนใจของผู้คนภายนอกให้เข้ามาตั้งถิ่นฐาน ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในแต่ละปี ส่งผลให้มีการเพิ่มขึ้นของที่อยู่อาศัยเพื่อรองรับประชากรที่เพิ่มขึ้นตามไปด้วยรวมทั้งการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการต่างๆที่เพิ่มขึ้นก็ส่งผลให้พื้นที่สิ่งปลูกสร้างมีจำนวนเพิ่ม

มากขึ้น ส่วนพื้นที่ว่างที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นรองลงมาจากพื้นที่อยู่อาศัยมีแนวโน้มที่จะถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่อยู่อาศัยต่อไปในอนาคต

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้อภิปรายผลของการวิจัยในครั้งนี้ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และประเด็นของการวิจัยไว้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินของชุมชนบางน้ำผึ้ง จังหวัดสมุทรปราการ โดยในอดีตการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ ใช้ในการเพาะปลูกหรือประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีชื่อเรียกการทำสวนในลักษณะนี้ว่าสวนเบญจพรรณ ต่อมาจากการที่รัฐบาลได้ส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวในชุมชน และมีนโยบายเพื่อที่จะยกระดับคนในชุมชนให้ปลอดจากความยากจน จึงทำให้การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อรองรับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ พื้นที่บางส่วนจึงถูกนำมาใช้เพื่อประกอบกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ และเพื่อรองรับการท่องเที่ยว สอดคล้องกับการศึกษาของ ชิम्मพร เต็ดขุนทด (ชิम्मพร เต็ดขุนทด, 2556) ที่ศึกษาเรื่องวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีผลการศึกษาที่พบว่า จังหวัดสมุทรสงครามมีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรมมากที่สุดแต่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องในขณะที่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเมืองและสิ่งปลูกสร้างมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้นโดยพบว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นพื้นที่เมืองและสิ่งปลูกสร้างมากที่สุด

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

การผลิตในสมัยก่อนจะใช้วิธีการแบบดั้งเดิม อาศัยความรู้ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่เนื่องด้วยจากการประสบปัญหาภัยธรรมชาติ คือ ปัญหาน้ำท่วมและปัญหาน้ำเค็ม ทำให้ต้องใช้เทคโนโลยีทางการเกษตรมาช่วยในการแก้ไขปัญหา สอดคล้องกับ ทฤษฎีความทันสมัยของ จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2540) โดยกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิควิธีการต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตจากแบบง่าย ๆ ที่เคยมีมาตามแบบประเพณีนิยมไปสู่วิถีชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีที่เป็นวิทยาศาสตร์ เช่น เปลี่ยนวิธีการทำไร่นาแบบเก่าที่เคยทำกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายเป็นเกษตรแผนใหม่ โดยการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีต่างๆ เป็นลักษณะสำคัญของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย หรือที่เรียกว่าสังคมกำลังพัฒนานั่นเอง

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

ขนาดครัวเรือน ในอดีตครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย ส่วนในปัจจุบันจะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น โดยจะมีการปลูกบ้านแยกไปเป็นอีกหลังคาเรือนในกรณีที่สมาชิกในครัวเรือนมีการ

แต่งงานและแยกครอบครัวออกไป แต่การปลูกสร้างบ้านก็ยังปลูกในบริเวณใกล้เคียงกันซึ่งเป็นที่ดินผืนเดียวกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ นำพลย์ กิจรักษ์กุล (นำพลย์ กิจรักษ์กุล, 2528) ได้กล่าวถึงลักษณะของสังคม ชุมชนชนบทไว้ว่า ในชนบทขนาดของครอบครัวเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ หรือครอบครัวแบบขยาย (Extended Family) มีสมาชิกในครอบครัวมาก เช่น ปู่ ย่า พ่อ แม่ ลูก น้า อา หลาน หรือสละไก่ออยู่ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะใน ชนบทต้องการแรงงานเพื่อใช้ในการเกษตรมาก นอกจากนี้การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ มีผลในแง่จิตใจ คือมีความอบอุ่น ไม่รู้สึกโดดเดี่ยว

4. การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม

ลักษณะบ้านและที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน ในอดีตบ้านพักอาศัยของคนในชุมชนบางน้ำผึ้งจะเป็นบ้านไม้ทรงไทย ซึ่งมีทั้งบ้านชั้นเดียวได้ถุนสูง และบ้านสองชั้น โดยการปลูกบ้านแบบยกพื้นสูงมีเหตุผลสำคัญ คือ เพื่อป้องกันน้ำท่วม และศัตรูมีพิษที่มากับน้ำ เช่น ตะขาบ และงู เป็นต้น เนื่องจากพื้นที่ในชุมชนบาง น้ำผึ้งในอดีตประสบกับปัญหาน้ำท่วมอยู่ตลอดแทบทุกปี สอดคล้องกับการศึกษาของ จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ (จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, 2540) กล่าวว่า สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ปรากฏการณ์ธรรมชาติบางอย่าง เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วมหรือภัยธรรมชาติอื่น ๆ อาจเป็นสาเหตุให้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เช่น มีการอพยพย้ายถิ่น เปลี่ยนอาชีพ หรือมีการคิดค้นวิธีการใหม่ ๆ เพื่อแก้ไขปัญหา

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยได้รวบรวมผลการศึกษาทั้งหมดมาสรุป ประมวล และสังเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะที่มีต่อการวิจัย ในครั้งนี้ได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านกายภาพ

1.1 ปลูกสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่หันมาใส่ใจอาชีพเกษตรกรรมซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ และเป็นการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรมให้ยังคงอยู่ในชุมชน

1.2 สนับสนุนเงินงบประมาณจากหน่วยงานภายนอก โดยทางภาครัฐบาลหรือหน่วยงานภายนอกควรมีเงินสนับสนุนชุมชนในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนโดยเฉพาะในแง่มุมของการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมของชุมชนให้มีความยั่งยืน

2. ด้านเศรษฐกิจ

2.1 ภาครัฐควรส่งเสริมและผลักดันสินค้าทางการเกษตรในชุมชนให้เป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในแง่ของการปรับปรุงพันธุ์พืชและการแปรรูปสินค้าทางการเกษตร รวมถึงการวางแผนทางการตลาดเพื่อให้ สินค้าในชุมชนเป็นที่ยอมรับจากบุคคลภายนอกเป็นการช่วยอนุรักษ์อาชีพเกษตรกรรมให้ยังคงอยู่ในชุมชน

2.2 ควรนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในชุมชน โดยเฉพาะการปลูกพืชผักสวนครัว รั้วกินได้เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนบางน้ำผึ้งเหมาะแก่การเพาะปลูกหรือทำสวน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับชุมชนอีกด้วย

3.ด้านสังคม

3.1 ภาครัฐควรส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามัคคีและผูกพันกันเหมือนอย่างในอดีต เช่น ควรมีการจัดกิจกรรมในชุมชนเพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น

3.2 ภาครัฐควรส่งเสริมและผลักดันกลุ่มองค์กรที่มีอยู่ในชุมชนให้ได้มาตรฐานในระดับประเทศ และมีการบริหารจัดการองค์กรโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนในองค์กร

4.ด้านวัฒนธรรม

4.1 สถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรปลูกฝังและเสริมสร้างความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้กับเด็กและเยาวชน รวมทั้งการสืบทอดประเพณีพื้นถิ่นในชุมชน

4.2 ในการจัดกิจกรรมหรืองานประเพณีต่างๆ ในชุมชน ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง ควรให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม การเข้าร่วมกิจกรรม จนถึงการประเมินผลงานในแต่ละกิจกรรม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1.ควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชุมชน ในตำบลอื่นๆ ของพื้นที่ในเขตคู้บางกระเจ้า
2. ควรศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในการปรับปรุงกฎหมายควบคุมอาคารในเขตคู้บางกระเจ้า
- 3.ควรศึกษาประเด็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของสิ่งแวดล้อม และวิเคราะห์สภาพปัญหา รวมถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาสีเขียวที่เกิดขึ้นในชุมชน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรรณิการ์ สุขเกษม.(2525). *สังคมวิทยา – มานุษยวิทยาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- งามพิศ สัตย์สรวง. (2558). *การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ.(2540). *สังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จิรากรณ์ คชเสนี. (2555). *มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. (2527). *ภูมิศาสตร์เมือง*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. (2536). *การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภูมิศาสตร์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ชีรวัดน์ นิเจนตร. (2528). *การศึกษากับการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ : ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- ฉิมมพร เต็ดขุนทด. (2552). *การศึกษาวิธีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดสมุทรสงคราม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2553). *ชุมชนศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นำพวลย์ กิจรักษ์กุล.(2528). *ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน* กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- บุญยง รุธิโรโก. (2556, ตุลาคม-ธันวาคม) . *ความยั่งยืนในการจัดการพื้นที่สีเขียวในเขตเมือง*. วารสารวิชาการ สุทธิปริทัศน์. 27(84) : 65-66.
- สำนักพัฒนามาตรฐาน กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย. (2551). *เกณฑ์มาตรฐานการวางและจัดทำผังชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบล)*. กรุงเทพฯ : หจก. สหยาบล้อกและการพิมพ์.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2563). *ข้อมูลมติคณะรัฐมนตรี (ปี 2501-ปัจจุบัน)*, สืบค้น 19 พฤศจิกายน 2563. จาก <http://cabinet.soc.go.th/soc/Program2->

3.jsp?top_serl=59599&key_word=%25BA%25D2%25A7%25A1%25C3%25D0%25E0%25A8%25E9%25D2&owner_dep=&meet_date_dd=&meet_date_mm=&meet_date_yyyy=&doc_id1=&doc_id2=&meet_date_dd2=&meet_date_mm2=&meet_date_yyyy2=&fbclid=IwAR2uit6A4VNUroXfGnlrbqxONu-5U30oGpuHEzGFJUWYQxhhYvDgwl_u9J4)

อุเทน ทองทิพย์. (2561). *การประยุกต์ภูมิสารสนเทศเพื่อวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่ดินและความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดินกับวิถีชีวิตครัวเรือนเพื่ออนุรักษ์การประกอบอาชีพทำนาเกลือในพื้นที่อ่าวปัตตานี*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ภาษาอังกฤษ

- Pongsapich, A. (1993). *Socio-Cultural Change and Political Development in Center Thailand, 1950-1990*. Bangkok : The Thailand Development Research Insute Foundation.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and Society*. New York : Norton.
- Wirth, L. (1996). “*Urbanism as a Way of Life*”. in LeGates, R.T. & Stout, F.ed. *The City Reader*.
- Naisbitt, J. (1994). *Global Paradox*. New York : William Morrow and Company. Inc.
- Megatrends Aslc. (1995) *The Eight Asain Megatrends that are Changing the World*. London : Nicholas Brealey Publishing.
- Williamson, E. G. (1950). *The Trait -Factor Theory*. New York : McGraw – Hill Book.
- Worchel, Stephen, & George, R. G. (1985). *Adjustment Pathways to Personal Growth*. Englewood Cliffs : Prentice – Hall.

พฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของประชาชนในตำบลท้ายเหมือง อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

จรินทร์พร จุนเกียรติ¹คนางค์ คันธมธูรพจน์²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของประชาชน ในพื้นที่อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา เพื่อทดสอบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง และเพื่อเสนอแนะแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองให้กับประชาชนในพื้นที่อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ผู้วิจัยทำการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 360 ตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในพื้นที่หาดท้ายเหมืองจำนวน 4 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การหาค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมานในการทดสอบสมมติฐาน ทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปร สำหรับการวัดการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าสถิติ t-test และความแปรปรวนทางเดียว One-Way ANOVA และ เปรียบเทียบแบบรายคู่โดยใช้ LSD หรือ Fisher's Least – Significant Different

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 26.94 รองลงมาคือระดับน้อยที่สุด ร้อยละ 25.83 สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง พบว่า อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพครอบครัว อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ ประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรม ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง และทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง มีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้วิจัยเสนอให้ 1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเต่ามะเฟืองให้สาธารณชนได้รับรู้ในวงกว้างผ่านทาง สื่อวิทยุ โทรทัศน์และสื่อออนไลน์ เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า สื่อวิทยุ โทรทัศน์และสื่อออนไลน์ เป็นช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการอนุรักษ์ที่มากที่สุด 2) ภาครัฐควรสร้างการมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของธุรกิจบริเวณริมชายหาด ซึ่งเป็นสถานที่วางไข่ของแม่เต่ามะเฟือง เพื่อสร้างการตระหนักรู้ และขอความร่วมมือในการดูแลชายหาดและแสงไฟที่ส่งผลต่อการวางไข่ของเต่ามะเฟืองในช่วงระยะเวลาฤดูวางไข่

คำสำคัญ: พฤติกรรม, การอนุรักษ์, เต่ามะเฟือง

1 นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

2 รองศาสตราจารย์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Leatherback Sea Turtle Conservation Behavior of People in Thai Mueang Beach, Thai Mueang District, Phang Nga Province, Thailand

Jarinporn Joonkiat¹

Kanang Kantamaturapoj²

Abstract

The objective of this study was to study leatherback sea turtle conservation behavior of people in Thai Mueang beach, Thai Mueang district, Phang Nga province in order to examine differences of factors affecting leatherback sea turtle conservation behavior and to recommend guidelines for improving the efficiency of leatherback sea turtle conservation to people in Thai Mueang district, Phang Nga province. This research used both quantitative and qualitative approach. Questionnaire survey was conducted with 360 respondents. In additions, 4 informants were interviewed. Data analysis includes descriptive statistics including percentage, mean, standard deviation (S.D.), and inferential statistics for hypothesis testing and variable correlation testing. For analytical measurements, there are t-test statistics, One-way ANOVA, and LSD or Fisher's Least – Significant Different for pair comparisons.

The study found that most of the respondents had leatherback sea turtle conservation behavior at a moderate level (26.94%), followed by the least level (25.83%). This study also showed that ages, educational levels, marital status, occupations, average monthly income, periods of living in the area, experiences of activity participation, knowledge of leatherback sea turtle conservation, and attitudes towards leatherback sea turtle conservation have differently affected leatherback sea turtle conservation in statistical significance at 0.05. Two recommendations were proposed; 1) related agencies should disseminate the knowledge of leatherback sea turtle to general public through radio, television and online media since the study showed that radio, television, and online media are the ways which are able to approach most knowledge; 2) public sectors should organize meetings with the business owners on Thai Mueang beach in order to raise awareness and collaborate in watching over the beach and lights which have an impact on nesting of leatherback sea turtle during nesting season.

Keyword: behavior/ conservation/ leatherback sea turtle

¹ Master of Arts, Environmental Social Sciences, Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

² Assoc. Prof. Dr., Faculty of Social Sciences and Humanities, Mahidol University

พฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของประชาชนในตำบลท้ายเหมือง อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

จรินทร์พร จุนเกียรติ¹คนางค์ คันธมธุรพจน์²

บทนำ

เต่ามะเฟือง (Leatherback Sea Turtle, *Dermochelys coriacea*) เป็นสัตว์สงวนของไทย ลำดับที่ 18 ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 เต่ามะเฟืองเป็นเต่าทะเลน้ำลึกขนาดใหญ่ที่สุดในโลก มีรายงานว่าเต่ามะเฟืองเป็นสัตว์ดึกดำบรรพ์ โดยมีหลักฐานว่าอาศัยอยู่ทั่วไปในสมัย 130 ล้านปีก่อน และยังสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดมาได้จนถึงปัจจุบัน เต่ามะเฟืองเป็นสัตว์ทะเลหายากและใกล้สูญพันธุ์ ทั่วโลกจึงให้ความสำคัญกับเต่ามะเฟือง เต่ามะเฟืองเป็นเต่านักเดินทาง เดินทางระยะไกลที่สุดในกลุ่มเต่าทะเลทุกชนิด พบว่ามีการอพยพจากพื้นที่วางไข่ได้ไกลมากกว่า 4,831 กิโลเมตร หรือ 3000 ไมล์ (สมเกียรติ สุนทรพิทักษ์กุล, มปป.) เริ่มตั้งแต่ฟักออกจากไข่ที่ประเทศหนึ่ง ว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรไปอีกประเทศหนึ่ง ไปอีกทวีปหนึ่ง ต้องอพยพย้ายถิ่นและอาศัยในพื้นที่ทางทะเลระหว่างประเทศหลายประเทศ เต่ามะเฟืองจึงถือเป็นทรัพยากรระดับประเทศและระดับโลก เนื่องจากเต่าทะเลสามารถรับรู้และจดจำสภาพทางเคมีของสิ่งแวดล้อมในแหล่งเกิดได้ ทั้งสภาพเคมีในหาดทรายและสภาพของเคมีในน้ำทะเลจากแหล่งที่เกิด ดังนั้น ลูกเต่าทะเลเมื่อเกิดในแหล่งใด และเมื่อโตถึงวัยเจริญพันธุ์ ก็จะเดินทางกลับมาวางไข่ในแหล่งเกิดที่เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิต (สุพจน์ จันทราภรณ์ศิลป์, มปป.) เต่ามะเฟืองใช้เวลาอย่างน้อย 15 ปีจึงเติบโตพอที่จะสามารถผสมพันธุ์ได้

องค์กรสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (IUCN) จัดให้เต่ามะเฟืองอยู่ในกลุ่มเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์อย่างยิ่ง (Critically Endangered) และอยู่ในรายชื่อชนิดพันธุ์ Appendix 1 ลำดับที่ 51 ในอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ (CITES) ในประเทศไทยนั้นพบเต่าทะเลเพียง 5 ชนิด จาก 8 ชนิดทั่วโลก ได้แก่ เต่ามะเฟือง เต่าตนุ เต่ากระ เต่าหญ้า และเต่าหัวขั้ว (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2554) จากข้อมูลของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2560) พบว่าประเทศไทยพบประชากรเต่ามะเฟืองเฉพาะบริเวณชายหาดบนแผ่นดินใหญ่ฝั่งอันดามันเท่านั้น ตามรายงานพบเต่ามะเฟืองขึ้นวางไข่บริเวณพื้นที่ชายหาดท้ายเหมืองจังหวัดพังงา ซึ่งเป็นสถานที่ ที่ผู้วิจัยเลือกในการทำงานวิจัยครั้งนี้

สถานการณ์ปัจจุบันของเต่ามะเฟืองในประเทศไทยนั้น มีอัตราการขึ้นไข่น้อยลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากปัญหาที่เกิดจากการใช้ประโยชน์โดยตรงของมนุษย์ซึ่งนิยมบริโภคไข่และเนื้อเต่า เพราะในสมัยก่อนมีความเชื่อว่าไข่ของเต่าสามารถเพิ่มสมรรถภาพทางเพศให้กับเพศชายได้ จึงมีการขโมยไข่เต่าไปขายทั้งรัง อีกทั้งยังมีภัยคุกคามต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามชายฝั่งที่ส่งผลให้จำนวนของเต่ามะเฟืองในไทยลดลง สาเหตุการตายประมาณร้อยละ 74-89 เกิดจากเครื่องมือประมง โดยเฉพาะเครื่องมือประมงชายฝั่ง ที่เป็นเครื่องมือประมง

1 นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

2 รองศาสตราจารย์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

ทำลายล้าง เช่น วนลากและเบ็ดราว (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2560) นอกจากนี้ เต่ามะเฟืองยังถูกรบกวนจากกิจกรรมในทะเล เช่น แสงไฟของเรือ ขยะ ทุบพลาสติก น้ำเสียจากเรือ รวมถึง การสูญเสียสภาพชายหาดที่เหมาะสมต่อการวางไข่จากการแปรสภาพพื้นที่ชายฝั่งมาก่อสร้างเป็นโรงแรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว การก่อสร้างทำให้เกิดแสงไฟส่องสว่างจากสิ่งก่อสร้าง ทำให้หน้าหาดแคบลง สภาพแวดล้อมชายฝั่งเสื่อมโทรม ทำให้แหล่งอาหารและแหล่งอาศัย แนวปะการัง แนวหญ้าทะเลมีการปนเปื้อน หรือฟอกขาว ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้พื้นที่ไม่มีความเหมาะสมในการเป็นแหล่งวางไข่ของเต่ามะเฟือง นอกเหนือจากเหตุผลข้างต้น ยังมีสาเหตุจากปัจจัยทางชีววิทยาของเต่ามะเฟืองเองที่ทำให้ อัตราการมีชีวิตรอดนั้นลดลง กล่าวคือเต่าทะเลมีศัตรูจำนวนมาก มีวงจรชีวิตที่ยาวนานและซับซ้อน และใช้เวลาเจริญพันธุ์ที่ยาวนาน (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2554)

อัตราการรอดตายของลูกเต่ามะเฟืองจนถึงวัยเจริญพันธุ์ไม่ถึงร้อยละ 0.1 เพราะลูกเต่าถูกกินโดยสัตว์ที่มีขนาดใหญ่กว่า การเจ็บป่วยและโรคตามธรรมชาติ อีกทั้ง เต่ามะเฟืองไม่สามารถเพาะพันธุ์ได้โดยมนุษย์ (สุพจน์ จันทราภรณ์ศิลป์, มปป) ทั้งหมดที่กล่าวมานี้จึงเป็นเหตุให้สถิติการขึ้นไข่ของเต่ามะเฟืองมีจำนวนลดลงตามลำดับ การศึกษาของสุพจน์ จันทราภรณ์ศิลป์ และมิกมินท์ จารุจินดา (2544) พบว่าจำนวนหลุมไข่ของเต่ามะเฟืองในประเทศไทยลดลงทุกปีและมีจำนวนน้อยมาก มีบางปีที่ย้ายไปจากประเทศไทย ข้อมูลการสำรวจการขึ้นวางไข่ของเต่ามะเฟือง บริเวณหาดท้ายเหมือง ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาลำปี – หาดท้ายเหมืองพบรายงานเต่ามะเฟืองขึ้นมาวางไข่ครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2556 และไม่พบการขึ้นวางไข่อีกเลยจนกระทั่งปี พ.ศ. 2561 จึงมีรายงานพบการวางไข่ของเต่ามะเฟืองอีกครั้ง (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2562) ในฤดูวางไข่ปลายปี 2562 ถึงช่วงต้นปี 2563 มีรายงานแสดงว่าเต่ามะเฟืองขึ้นวางไข่มากถึง 11 รัง โดยมี 1 รังที่ถูกขโมยไป (ปรารพ แผลงงาน, 2563)

จากปัญหาที่กล่าวมา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้ประชาชนในพื้นที่ร่วมกันอนุรักษ์เต่ามะเฟือง ผู้วิจัยจึงสนใจทำการศึกษาเรื่องพฤติกรรมการณ์การอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของประชาชนในตำบลท้ายเหมือง อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นแหล่งวางไข่ที่สำคัญของเต่ามะเฟือง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการณ์การอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของประชาชน ในพื้นที่อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
2. เพื่อทดสอบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการณ์การอนุรักษ์เต่ามะเฟือง
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองให้กับประชาชนในพื้นที่อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา อย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทั้งเชิงปริมาณ (Quantitative Study) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) สำหรับเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล กลุ่มประชากรในการวิจัย (Population) ได้แก่ ครวเรือนในพื้นที่ตำบลท้าย

เหมือง อำเภอกำแพงเมือง จังหวัดพังงา ซึ่งมีจำนวน 3,573 ครัวเรือน ผู้วิจัยคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามวิธีของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 360 ครัวเรือน ผู้วิจัยใช้ค่าสถิติ t-test และความแปรปรวนทางเดียว One-Way ANOVA และ เปรียบเทียบแบบรายคู่โดยใช้ LSD หรือ Fisher's Least – Significant Different ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในพื้นที่หาดท้ายเหมืองจำนวน 4 คน ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาทำการจำแนกและจัดระบบข้อมูล และวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) จากข้อมูลที่ได้สัมภาษณ์ได้ จากนั้นวิเคราะห์สาเหตุและผล (Cause and Effect Analysis) โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ร่วมกับข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า

1.1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 41-50 ปี การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี สถานภาพสมรส ทำอาชีพ เกษตรกร และ ชาวประมง มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนน้อยกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท อาศัยอยู่ในพื้นที่ มากกว่า 15 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง จากช่องทางสื่อโทรทัศน์ วิทยุ และ ประชากรส่วนใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์เข้าร่วมกิจกรรมหรือโครงการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง

1.2 ปัจจัยด้านความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในระดับมาก (ร้อยละ 74.72) และ ส่วนมากทัศนคติต่อการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในระดับมาก (ร้อยละ 47.50)

1.3 ระดับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในพื้นที่ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากมีพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 26.94) รองลงมาคือระดับน้อยที่สุด ร้อยละ 25.83 ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับพฤติกรรมอนุรักษ์เต่ามะเฟือง

ระดับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง	จำนวน	ร้อยละ
รวม	360	100.00
ระดับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในระดับมากที่สุด	46	12.78
ระดับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในระดับมาก	78	21.67
ระดับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในระดับปานกลาง	97	26.94
ระดับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในระดับน้อย	46	12.78
ระดับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในระดับน้อยที่สุด	93	25.83
$\bar{X} = 28.28$ S.D. = 12.046 Max = 50 Min = 10		

การวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยกระตุ้นกับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง โดยการใช้สถิติวิเคราะห์การแปรผันทางเดียว (One-way Analysis of Variance: One-way ANOVA) และการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (T-test) จากการศึกษาปัจจัยที่มีความแตกต่างกับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง พบว่า อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพครอบครัว อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ ประสบการณ์ในการร่วม กิจกรรม ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง และทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง มีผลต่อพฤติกรรมการ อนุรักษ์เต่ามะเฟืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สำหรับปัจจัยเพศ และช่องทางการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร มีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการศึกษาแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยกระตุ้นกับพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองโดยการใช้สถิติวิเคราะห์การแปรผันทางเดียว (One-way Analysis of Variance: One-way ANOVA) และการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่ม (T-test)

ตัวแปรและกลุ่มย่อย	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	จำนวน (N)	ค่าความ น่าจะเป็น (P-Value)
เพศ				0.786
ชาย	2.77	1.189	170	
หญิง	2.87	1.219	190	
อายุ				.011*
น้อยกว่าและเท่ากับ 20 ปี	2.96	.982	49	
อายุ 21 – 30 ปี	3.23	1.103	59	
อายุ 31 – 40 ปี	2.77	1.150	104	
อายุ 41 – 50 ปี	2.59	1.331	126	
อายุ 51 ปีขึ้นไป	3.02	1.136	22	
ระดับการศึกษา				.002*
ต่ำกว่าปริญญาตรี	2.67	1.250	236	
กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี/ปริญญา ตรี	3.10	1.044	113	
สูงกว่าระดับปริญญาตรี	3.40	1.168	11	
สถานภาพครอบครัว				.000*
โสด	3.07	1.068	147	
สมรส	2.80	1.269	165	
หม้าย/หย่าร้าง	2.13	1.109	48	
อาชีพ				.000*

ตัวแปรและกลุ่มย่อย	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	จำนวน (N)	ค่าความ น่าจะเป็น (P-Value)
นิสิต นักศึกษา	2.99	.94	71	
เกษตรกร ชาวประมง	2.95	1.249	95	
ข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ	3.16	1.179	24	
พนักงานบริษัทเอกชน	2.96	1.169	53	
เจ้าของธุรกิจ	2.92	1.186	48	
อาชีพอิสระ รับจ้างทั่วไป	2.20	1.261	69	
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน				.000*
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 10,000 บาท	2.83	1.145	168	
10,001 – 20,000 บาท	2.55	1.244	112	
20,001 – 30,000 บาท	2.93	1.174	51	
30,001 – 40,000 บาท	3.77	1.037	17	
มากกว่า 40,001 บาทขึ้นไป	3.51	1.117	12	
ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่				.013*
1 – 5 ปี	3.43	.924	33	
6 – 10 ปี	2.79	1.064	76	
11 – 15 ปี	2.61	1.099	79	
มากกว่า 15 ปีขึ้นไป	2.82	1.321	172	
ประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรม				0.000*
เคยมีประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรม	3.155	9.453	113	
ไม่เคยมีร่วมในกิจกรรมโครงการอนุรักษ์	2.678	12.803	247	
ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง				.000*
ความรู้ในระดับน้อย	1.42	1.133	7	
ความรู้ในความรู้ระดับปานกลาง	2.01	.995	84	
ความรู้ระดับมาก	3.12	1.123	269	
ทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง				.000*
ระดับทัศนคติในระดับมากที่สุด	3.22	1.026	136	
ระดับทัศนคติในระดับมาก	2.75	1.209	171	
ระดับทัศนคติในระดับปานกลาง	2.12	1.212	249	
ระดับทัศนคติในระดับน้อย	1.02	.050	4	

ตัวแปรและกลุ่มย่อย	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	จำนวน (N)	ค่าความ น่าจะเป็น (P-Value)
ช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร				.167
สื่อโทรทัศน์ วิทยุ	2.70	1.238	212	
หนังสือพิมพ์	2.96	1.263	13	
อินเทอร์เน็ต	2.97	1.147	102	
หน่วยงานราชการ	3.23	1.089	16	
องค์กรเอกชนหรือเครือข่ายจิตอาสา	3.05	1.065	17	

1.4 แนวทางและปัญหาอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ของประชาชนในพื้นที่ ผลการศึกษา พบว่า ปัญหาอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองคือประชาชนมีความต้องการในการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง แต่ไม่มีกิจกรรมให้เข้าร่วม สำหรับข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถามในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง พบว่า ควรมีเจ้าหน้าที่คอยให้ความรู้กับประชาชน ควรมีการรวมกลุ่มในชุมชนร่วมทำกิจกรรมและสร้างแนวทางในการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองอย่างจริงจัง และควรสร้างเครือข่ายให้ประชาชนมีส่วนร่วมอนุรักษ์เรื่องเต่ามะเฟืองและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับอุทยานฯ

2. ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า

ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 4 คนมีความเห็นตรงกันว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือเครื่องมือที่ดีที่สุดต่อการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง กิจกรรมรณรงค์ต่างทำให้การขึ้นวางไข่ของเต่า จำนวนรัง อัตราการรอดจากการฟักไข่ของเต่า และจำนวนลูกเต่าเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ การเผยแพร่ข้อมูลในสังคมออนไลน์ทำให้ประชาชนทั้งในและนอกพื้นที่ติดตามการวางไข่ของเต่ามะเฟืองและเกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง เมื่อประชาชนให้ความสนใจเรื่องเต่ามะเฟืองมากขึ้นทำให้เกิดแรงกดดันต่อกลุ่มชาวประมงที่ใช้เครื่องมือที่มีอันตรายต่อเต่าในฤดูวางไข่ จนทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเครื่องมือและรูปแบบการประมงให้เหมาะสม ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักมีความเห็นเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการเข้าร่วมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของประชาชนในท้องถิ่นไปในทางเดียวกันว่า เครื่องมือที่ใช้ทำอาชีพประมงปัจจุบันยังเป็นอันตรายต่อเต่าและชาวประมงไม่มีความสามารถจะปรับเปลี่ยนเครื่องมือเนื่องจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ แนวทางการอนุรักษ์ของภาครัฐยังไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนจึงมีความเห็นตรงกันว่าควรเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ประชาชนและองค์กรอื่นๆ ในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง ควรใช้ช่องทางและสื่อออนไลน์ในการรักษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ ควรเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการอนุรักษ์ทั้งในและนอกประเทศ มาสนับสนุนการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในอำเภอท้ายเหมืองให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของประชาชนในพื้นที่อำเภอ ห้วยเมี่ยง ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างน้อย แต่มีความรู้ความเข้าใจที่มีต่อการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง ในภาพรวมซึ่งอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่ก็มีทัศนคติอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นไปได้ว่าประชาชน ส่วนใหญ่มีความตื่นตัว และห่วงหาพันต่อเต่ามะเฟือง แต่อาจจะไม่มีกิจกรรมใดให้ประชาชนได้ร่วม ทำให้ ระดับพฤติกรรม ไม่สัมพันธ์กับระดับความรู้และระดับทัศนคติที่ประชาชนในพื้นที่ที่มีต่อเต่ามะเฟือง ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ น้ำผึ้ง นานพันธ์ (2562) ที่พบว่าความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศชายฝั่งทะเลมีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเลของประชาชนในชุมชนวัดช่องลม ต.นาเกลือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการศึกษาพบว่าอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพครอบครัว อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ ประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรม ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง และทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง มีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งแยกอภิปรายตามตัวแปร ได้ดังต่อไปนี้

1) อายุ: ผลจากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกันมีระดับค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธีรเดช ชุมณี (2557) ที่ศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนของชุมชนบ้านเบ็ดใน ตำบล ห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราดและพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุต่างกันมีระดับค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนแตกต่างกัน และสอดคล้องกับการศึกษาของกมลทิพย์ ประสิทธิ์นราพันธุ์ (2553) ที่พบว่าอายุของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยในอุทยาน แห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรีแตกต่างกัน

2) ระดับการศึกษา: ผลการศึกษาพบว่า ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันส่งผลให้ประชาชนมีพฤติกรรมการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 โดยผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงจะมีระดับการอนุรักษ์มากที่สุด สอดคล้องกับแนวความคิดของสมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2559) ที่กล่าวว่าพฤติกรรมของมนุษย์ มาจากการรับรู้และการเรียนรู้ของบุคคลโดยผ่านประสบการณ์และการฝึกฝน ยิ่งมีความรู้มาก มีการศึกษามาก ก็จะมีระดับพฤติกรรมที่มากขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของนภวรรณ ฐานะกาญจน์ พงษ์เชียว และ ธนฤต สังข์เฉย (2562) ที่พบว่าระดับการศึกษาไม่มีอิทธิพลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของคนในชุมชนท้องถิ่นในอำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และไม่สอดคล้องกับการศึกษาของกมลทิพย์ ประสิทธิ์นราพันธุ์ (2553) ที่พบว่าระดับการศึกษาไม่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยในอุทยาน แห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี

3) สถานภาพครอบครัว: ผลการศึกษาพบว่า สถานภาพทางครอบครัวที่แตกต่างกันมีพฤติกรรมการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยผู้ที่ไม่มีสถานภาพโสด มีระดับการอนุรักษ์มากที่สุด ซึ่งเป็นเพราะผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสถานภาพโสดไม่มีข้อจำกัดในเรื่องภาระหน้าที่ในการดูแลครอบครัว จึงทำให้สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ได้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของจุฑาธิป ถิน

กลาง (2558) ที่พบว่าประชาชนที่มีสถานภาพโสด มีพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลน อำเภอนอม จังหวัดนครศรีธรรมราชอยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตามผลการศึกษาไม่สอดคล้องกับการศึกษาของกมลทิพย์ ประสิทธิ์นราพันธ์ (2553) ที่พบว่าสถานภาพครอบครัวไม่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยในอุทยานแห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี

4) อาชีพ: ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพแตกต่างกันมีพฤติกรรมการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อติกร กิตตินันท์, กิตติชัย รัตน์ะ, & อภิชาติ ภัทรธรรม (2562) ที่พบว่าอาชีพหลักมีผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าของประชาชนในโครงการพัฒนาพื้นที่รอบวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของกมลทิพย์ ประสิทธิ์นราพันธ์ (2553) ที่พบว่าอาชีพไม่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยในอุทยานแห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี

5) รายได้เฉลี่ยต่อเดือน: ผลการศึกษาพบว่ารายได้เฉลี่ยที่แตกต่างกันส่งผลให้มีพฤติกรรมการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกมลทิพย์ ประสิทธิ์นราพันธ์ (2553) ที่พบว่ารายได้ของกลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยในอุทยานแห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรีแตกต่างกัน

6) ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่: ผลการศึกษาพบว่าระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ที่แตกต่างกันส่งผลให้มีพฤติกรรมการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ปกรณ์ คมขำ (2557) ที่พบว่าระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ที่มีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาไม่สอดคล้องกับจุฑาธิป ถิ่นกลาง (2558) ที่พบว่าระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในอำเภอนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

7) ประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรม: ผลการศึกษาพบว่าประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรมที่แตกต่างกันส่งผลให้มีพฤติกรรมการอนุรักษ์ที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกมลทิพย์ ประสิทธิ์นราพันธ์ (2553) ที่พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยในอุทยานแห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี และยังสอดคล้องกับการศึกษาของอติกร กิตตินันท์, กิตติชัย รัตน์ะ, & อภิชาติ ภัทรธรรม (2562) ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีประสบการณ์ในการเข้าร่วมโครงการพัฒนาที่ต่างกันมีพฤติกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าของประชาชนในโครงการพัฒนาพื้นที่รอบวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดชลบุรีแตกต่างกัน

8) ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง: ผลการศึกษาพบว่าระดับความรู้ของประชาชนที่แตกต่างกันมีระดับค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของชนิษฐา ใจเย็น (2556) ที่พบว่า การให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำจากโรงเรียนที่ต่างกันส่งผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์แม่น้ำของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำท่าจีน จังหวัดนครปฐม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษา

ขัดแย้งกับจุฑาธิป ถิ่นกลาง (2558) ที่พบว่าความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชน

9) ทศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง: ผลการศึกษาพบว่าทัศนคติของประชาชนที่แตกต่างกันมีระดับค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของนภวรรณ ฐานะกาญจน์ พงษ์เขียว และ ธนภฤต สังข์เฉย (2562) ที่พบว่าทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของคนในชุมชนท้องถิ่นในอำเภอร่องทอง จังหวัดสุพรรณบุรี อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาไม่สอดคล้องกับจุฑาธิป ถิ่นกลาง (2558) ที่พบว่าทัศนคติไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนของประชาชนในอำเภอนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้ศึกษาพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองของประชาชน ในพื้นที่อำเภอกำแพงแสน จังหวัดพิจิตร ผู้วิจัยทำการสำรวจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 360 ตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองในพื้นที่หาดท้ายเหมืองจำนวน 4 คน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองอยู่ในระดับปานกลางและระดับน้อยที่สุด ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพครอบครัว อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ระยะเวลาที่อาศัยในพื้นที่ ประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรม ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง และทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟือง

งานวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะ 2 ประการ ดังนี้ 1) จากผลการวิจัยพบว่า สื่อโทรทัศน์วิทยุและอินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการอนุรักษ์ที่มากที่สุด ดังนั้น ผู้วิจัยเสนอให้อุทยานแห่งชาติเขาลำปี-หาดท้ายเหมืองซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เต่ามะเฟืองทำการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับเต่ามะเฟืองให้สาธารณชนได้รับรู้ในวงกว้างผ่านทาง สื่อวิทยุ โทรทัศน์และสื่อออนไลน์ 2) ภาครัฐควรมีการจัด ประชุมกับกลุ่มผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของธุรกิจ บริเวณริมชายหาด ซึ่งเป็นสถานที่วางไข่ของแม่เต่ามะเฟือง เพื่อสร้างการตระหนักรู้ขอความร่วมมือในการดูแลชายหาด และแสงไฟที่ส่งผลต่อการวางไข่ของเต่ามะเฟืองในช่วงระยะเวลาฤดูวางไข่

บรรณานุกรม

- กมลทิพย์ ประสิทธิ์ธีรพันธุ์. (2553). *พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติเอราวัณของนักท่องเที่ยวชาวไทย จังหวัดกาญจนบุรี*. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, กรุงเทพมหานคร.
- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. (2562). *บทสรุปผู้บริหาร : รายงานผลสัมฤทธิ์ของการอนุรักษ์และฟื้นฟูเต่ามะเฟืองอย่างมีส่วนร่วมแบบบูรณาการ*. กรุงเทพมหานคร. (2561). *สถานภาพและแนวโน้มประชากร*. สืบค้น 5 พฤษภาคม 2563 จาก https://km.dmcr.go.th/th/c_258/d_19103
- _____. (2560). *รายงานสถานการณ์สัตว์ทะเลหายาก พ.ศ.2560*. สถาบันวิจัยและพัฒนาทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งทะเลและป่าชายเลน.
- _____. (2554). *สถานภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2550-2554*. สืบค้น 20 มีนาคม 2563 จาก <http://dmcr2014.dmcr.go.th/library.php>.
- ชนิษฐา ใจเย็น. (2556). พฤติกรรมการอนุรักษ์แม่น้ำของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนที่มีพื้นที่ติดแม่น้ำท่าจีน จังหวัดนครปฐม. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 6(2), 665-680.
- จุฑาธิป ถิ่นถลาง. (2558). ความรู้และทัศนคติของประชาชนที่มีผลต่อพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลน: กรณีศึกษาอำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช. *Thammasat University Journal*, 34(1), 103-121.
- จิตติกร กิตตินันท์, กิตติชัย รัตน์, & อภิชาติ ภัทรธรรม. (2562). *ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในโครงการพัฒนาพื้นที่รอบวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดชลบุรี*. Paper presented at the การประชุมวิชาการระดับชาติ “วลัยลักษณ์วิจัย” ครั้งที่ 11 วันที่ 27-28 มีนาคม 2562, มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- ธีรเดช ชูมณี (2557). *การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนของประชาชนชุมชนบ้านเป็ดใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี
- ปรารพ แผลงงาน และสุรชาญ สารบุญ. (2557). *โครงการติดตามการขึ้นวางไข่ของเต่าทะเลในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาลำปี-หาดท้ายเหมืองและอุทยานแห่งชาติสิรินาถ*. ในการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิชาการเครือข่ายงานวิจัยนิเวศวิทยาป่าไม้ประเทศไทย ณ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ 23 – 24 มกราคม พ.ศ. 2557. 370 – 371.

- นภวรรณ ฐานะกาญจน์ พงษ์เขียว และ ธนภุต สังข์เฉย (2562). การส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในระดับท้องถิ่น:กรณีศึกษา อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. วารสารวนศาสตร์ 38(1): 112-121.
- น้ำผึ้ง นาพันธ์. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเลของประชาชนในชุมชนวัดช่องลม ต.นาเกลือ อ.บางละมุง จ.ชลบุรี.วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์ปีที่ 12: 70-80.
- สุพจน์ จันทราภรณ์ศิลป์. (มปป.). เต่าทะเลไทย: ชนิด ชีววิทยา การศึกษาและการอนุรักษ์. สงขลา:ศูนย์วิจัยทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอ่าวไทยตอนล่าง.
- สุพจน์ จันทราภรณ์ศิลป์, มิคมินทร์ จารุจินดา, Wataru Sakamoto, Nobuaki Arai, นาวาเอกวินัย กล่อมอินทร์, ก้องเกียรติ กิตติวัฒนาวงศ์ และสมชาย มั่นอนันต์ทรัพย์. (2544). การศึกษาการเดินของเต่าตนุ (*Chelonia mydas*) โดยใช้เครื่องส่งสัญญาณดาวเทียม. รายงานการประชุมสัมมนาวิชาการกรมประมง.
- สมเกียรติ สุนทรพิทักษ์กุล. (มปป.). คู่มือการสำรวจและอนุรักษ์เต่าทะเล. กรมป่าไม้ สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนอุทยานแห่งชาติทางทะเล.

การสำรวจความคิดเห็นต่อการคุกคามทางเพศบนระบบขนส่งสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร

รณภูมิ สามัคคีคารมย์¹

อารัญ เกตุสาร²

บทคัดย่อ

การคุกคามทางเพศเป็นปัญหาทางสังคมที่มีอุบัติการณ์เกิดเพิ่มมากขึ้นดังที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่ปัญหาดังกล่าวถูกมองข้ามจากประชาชนบางส่วน ซึ่งเกิดจากความไม่เข้าใจในปัญหาและมองว่าเป็นปัญหาส่วนตัวจึงทำให้ปัญหาการคุกคามทางเพศขาดการป้องกันและการแก้ไขที่เหมาะสม ปัจจุบันการข่มขืนกระทำชำเราหรือการคุกคามทางเพศไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเพศหญิงเท่านั้นแต่ยังเกิดขึ้นกับเพศชายและบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้ปัจจุบันระบบขนส่งสาธารณะเป็นสถานที่ที่มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดการคุกคามทางเพศเนื่องจากมีผู้คนจำนวนมากใช้บริการและเฝ้าอำนวยความสะดวกความเสี่ยงการคุกคามทางเพศ โดยเฉพาะสถานที่ปิด ดังนั้นวัตถุประสงค์เพื่อหาสาเหตุการเกิดปัญหา พฤติกรรม และวิธีการเผชิญปัญหาการคุกคามทางเพศของผู้ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะการวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมจากมหาวิทยาลัยมหิดล MUSSIRB No. 2019/199 เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2562

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณในการวิเคราะห์ ณ จุดเวลาใดเวลาหนึ่ง (Cross-sectional analytic studies) กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้โดยสารที่ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะ (รถโดยสาร ขสมก./รถร่วมบริการ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง รถไฟฟ้า BTS รถสองแถว รถตุ๊ก รถไฟฟ้า MRT แท็กซี่ เรือโดยสาร Grab แท็กซี่ รถไฟฟ้า Airport rail link อุเบอร์ เครื่องบิน และรถไฟ) ทั้งเพศหญิง เพศชายและเพศทางเลือก ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 1,654 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามซึ่งผ่านได้ถูกตรวจสอบด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่นโดยมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) เท่ากับ 0.888 การแจกแจงความถี่และร้อยละสำหรับการอธิบายข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า เพศหญิงมีการรับรู้ความเสี่ยงการคุกคามทางเพศสูงสุด (44.7%) แท็กซี่เป็นระบบขนส่งสาธารณะที่มีความเสี่ยงต่อการคุกคามทางเพศสูงสุด (55.6%) กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าผู้ที่ถูกลวนลามมีลักษณะดึงดูดทางเพศ แต่งกายเย้ายวน (45.4%) ผู้ชายที่ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะได้เปรียบด้านกำลังกาย หนีโอกาสกับผู้หญิงในการคุกคามทางเพศจากความแออัดในชั่วโมงเร่งด่วน (30.9%) และระบบขนส่งสาธารณะมีผู้โดยสารเป็ดเสียด (52.5%) พฤติกรรมการคุกคามทางเพศถูกกระทำมากที่สุดคือใช้สายตาลวนลาม

1,2 อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(18.8%) รองลงมาคือ ผิวปากแซว (13.9%) วิธีการเผชิญปัญหาหลังจากการถูกคุกคามทางเพศประกอบด้วยการเดินหนีจากเหตุการณ์ (23.0%) รองลงมาคือการขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น (16.6%) ภายหลังการเผชิญปัญหาคิดว่าแจ้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (45.3%) บอกเพื่อนหรือคนในครอบครัว (32.2%) และเล่าเรื่องราวผ่านทางสังคมออนไลน์ (22.4%) การคุกคามทางเพศคงเกิดขึ้นในระบบขนส่งสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร

ผลการสำรวจความคิดเห็นต่อการคุกคามทางเพศสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาแนวคิดให้เพศหญิงมีความเท่าเทียมกับเพศชาย มีสิทธิเสมอภาคกัน แต่ความไม่เท่าเทียมทางเพศยังมีให้เห็นได้ทั่วไปในสังคม ไม่ว่าจะเป็นกับเพศหญิงหรือเพศทางเลือก ดังนั้นมาตรการทางสังคมในการปรับปรุงกฎหมายที่ทำหน้าที่ป้องปรามไม่ให้เกิดการคุกคามทางเพศจึงยังคงมีความจำเป็น และผู้ที่ให้บริการระบบขนส่งในกรุงเทพมหานครโดยเฉพาะผู้หญิงและเพศทางเลือกต้องเรียนรู้ทักษะในการจัดการกับการคุกคามทางเพศที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และตระหนักถึงรูปแบบและสาเหตุที่หลากหลายภายในและซับซ้อนได้บริบทของระบบขนส่งสาธารณะ

คำสำคัญ: การคุกคามทางเพศ, ระบบขนส่งสาธารณะ, กรุงเทพมหานคร

A Survey on Opinions Towards Sexual Harassment on Bangkok's Public Transports

Ronnapoom Samakkeekarom¹

Arroon Katsakorn²

Abstract

Sexual harassment has become one of the emerging social problems increasing in numbers in Thai society, as appeared through all kinds of media, including televisions, newspapers, radio, and electronic media. However, it is observed that some people still do not recognize the significance of this problem because they do not have a deep understanding about it, and are inclined to consider that it is just a personal issue. That is why no serious approach is being taken to prevent and find appropriate solutions to sexual harassment. At present, rapes and sexual harassment happen not only with women but also with men and LGBT persons. Public transports have become a high-risk location, where sexual harassment can take place due to its closed and crowded conditions, which facilitate the conduct of sexual harassment. The purpose of this study was to identify causes, behaviors and encountering processes after being victims from sexual harassment on Bangkok's Public Transport. This study has been certified by the Committee for Research Ethics (Social Sciences) (MUSSIRB) on 24 January 2019, with no. 2019/199.

This analytical cross-sectional study is conducted with 1,654 people in total, who are both male and female living in Bangkok. These people are passengers of public transports; bus operated by BMTA, as well as the private sector, motorcycle taxi, BTS (on the ground train system), minibus, van taxi, MRT (subway system), car taxi, boat taxi, Grab cars, Airport Rail Link, Uber cars, planes, and railway. Data collection involved using questionnaires which were developed and checked in terms of content validity by three specialists as well as being testified with Cronbach's coefficient alpha of 0.888. Frequency distribution and percentage were used to analyses data. The result of this study showed that 44.7% of females reported they had been sexually harassed on public transport. Traditional taxis were public transport

^{1,4} Lecturer of the Faculty of Public Health, Thammasat University

systems that were at the highest risk to passengers from sexual harassment (55.6%). Subjects also said reported they had been subject to individuals looking at pornographic images and films (45.4%). Respondents said offenders took advantage of congestion during rush hour to commit acts of sexual harassment on public transport (30.9%) and Bangkok's Public Transport was crowded by 52.5%. The attacks could be visual was the most sexual harassment behavior (18.8%) followed by verbal or whistling tease 13.9%. Encountering processes after being victims from sexual harassment, respondents chose to remain silent or walk away (23.0%), asking for help was the most common processes that using to encounter the situation (16.6%). After facing the situations, the subjects thought that they must notify to related agencies (45.3%), consulted with friends and family (32.2%) and post this situation on to the internet (22.4%).

Based on the results of this survey, it reflects that, while essential approaches are being moved forwards to support the equal rights between men and women, the issue about gender inequality continues to be observed significantly in the Thai society. Therefore, it is necessary to apply social measures to improve laws related to sexual harassment in the future, and for passengers of public transports in Bangkok, especially women and LGBT persons, to learn skills in appropriately managing sexual harassment and be aware of various forms and causes of this issue under the complex contexts of public transportation.

Keywords: Sexual harassment, Public transportation, Bangkok

การสำรวจความคิดเห็นต่อการคุกคามทางเพศบนระบบขนส่งสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร

รณภูมิ สามัคคีคารมย์¹

อารุญ เกตุสาร²

บทนำ

การคุกคามทางเพศเป็นปัญหาทางสังคมที่มีอุบัติการณ์เกิดเพิ่มมากขึ้นดังที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่ปัญหาดังกล่าวถูกมองข้ามจากประชาชนบางส่วน ซึ่งเกิดจากความไม่เข้าใจในปัญหาและมองว่าเป็นปัญหาส่วนตัวจึงทำให้ปัญหาการคุกคามทางเพศขาดการป้องกันและการแก้ไขที่เหมาะสม จากผลการสำรวจเรื่องการคุกคามทางเพศจากต่างประเทศ เช่น ผลการสำรวจในประเทศฮ่องกงเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 พบว่าผู้ทำงานในประเทศฮ่องกงร้อยละ 25 เคยถูกคุกคามทางเพศ โดยหนึ่งในสามเป็นเพศชาย และมีความคับข้องใจร้อยละ 6.6 ในขณะที่เพศหญิงมีการแสดงความคับข้องใจถึงร้อยละ 20 เนื่องจากพวกเขาไม่ต้องการถูกหัวเราะเยาะ จากรายงานปี พ.ศ. 2547 ประเทศอิตาลีมีการระบุว่าผู้หญิงที่มีอายุตั้งแต่ 14 ถึง 59 ปีร้อยละ 55.4 ระบุว่าเคยตกเป็นเหยื่อของการคุกคามทางเพศ ลูกจ้างเพศหญิงหนึ่งในสามต้องยอมถูกคุกคามทางเพศเพื่อแลกกับความก้าวหน้าทางอาชีพ นอกจากนี้ผู้หญิงที่ถูกคุกคามทางเพศร้อยละ 55.6 ต้องลาออกจากงานซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิต และจากรายงานการสำรวจของคณะกรรมการโอกาสที่เท่าเทียมกันแห่งออสเตรเลียเมื่อปี พ.ศ. 2547 พบว่าร้อยละ 18 มีอายุตั้งแต่ 18 ถึง 64 ปีกล่าวว่าเคยถูกคุกคามทางเพศในที่ทำงาน ในบรรดาผู้ถูกคุกคามทางเพศร้อยละ 62 ถูกคุกคามทางกาย และผู้ที่คิดจะร้องเรียนการถูกคุกคามมีไม่ถึงร้อยละ 37 ผลการวิจัยพบว่าผู้หญิงมักถูกคุกคามทางเพศมากที่สุดคือหญิงสาวที่ต้องพึ่งพาผู้อื่นเรื่องการเงิน ผู้ชายที่มักถูกคุกคามมากที่สุดคือชายหนุ่มที่เป็นพวกรักร่วมเพศ และเป็นชนกลุ่มน้อยทางเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์ การคุกคามทางเพศระหว่างบุคคลเพศเดียวกันเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาไม่นานแต่มีอุบัติการณ์เกิดมากขึ้น (International Labour Office, 2018) ผู้คุกคามทางเพศส่วนใหญ่ใช้คำอ้างถึงอวัยวะหรือสื่อในทางเพศเพื่อทำให้ผู้ถูกคุกคามเกิดความอาย กลัว จนไม่กล้าโต้ตอบ (Ratchadaporn Sriraksa, 2018) ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศทำให้ทราบว่าการแก้ปัญหาการคุกคามทางเพศในที่ทำงานที่ได้ผลนั้นต้องใช้กรอบกฎหมายหลายอย่างตลอดจนการบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด

ปัญหาเรื่องการคุกคามทางเพศไม่ใช่ปัญหาที่อุบัติขึ้นใหม่แต่เป็นปัญหาที่มีมานานและเกิดอยู่ทั่วไปในทุกประเทศ ทั้งในสถานที่ทำงานราชการหรือสถานที่ทำงานเอกชน บางประเทศถือว่าเรื่องนี้เป็นปัญหาสำคัญและมีการออกกฎหมายกำหนดให้เป็นความผิดและมีบทลงโทษ ในขณะที่บางประเทศไม่มีตัวบทกฎหมายกำหนดการ

1,6 อาจารย์ประจำคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ลงโทษในเรื่องนี้แต่จะให้หน่วยงานต่าง ๆ วางกฎเกณฑ์จัดการปัญหาเหล่านี้กันเอง เว้นแต่ความผิดจะร้ายแรงถึงขั้นเป็นความผิดทางเพศ กฎหมายจึงจะได้มีบทลงโทษผู้กระทำผิด ในประเทศไทยมีประมวลกฎหมายแรงงานคือพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 เป็นกฎหมายฉบับเดียวที่บัญญัติถึงเรื่องการห้ามล่วงละเมิดทางเพศไว้ โดยมาตรา 16 กำหนดว่า “ห้ามมิให้นายจ้างหรือผู้ซึ่งเป็นหัวหน้างาน ผู้ควบคุมงาน หรือผู้ตรวจงาน กระทำการคุกคามทางเพศต่อลูกจ้างซึ่งเป็นหญิงหรือเด็ก” และมาตรา 147 บัญญัติว่า ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา 16 ต้องระวางโทษปรับไม่เกินสองหมื่นบาทและพระราชบัญญัติฉบับนี้จะมีผลใช้บังคับเฉพาะการจ้างแรงงานเอกชนเท่านั้น ในส่วนของการคุกคามทางเพศกับความรับผิดชอบทางอาญาตามกฎหมายไทย โดยที่กฎหมายไทยไม่ได้กำหนดคำจำกัดความของคำว่า “การคุกคามทางเพศ” ไว้แต่การคุกคามทางเพศตามคำจำกัดความของ Catherine MacKinnon (1979) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความต้องการหรือการเข้าถึงในทางเพศที่ไม่พึงประสงค์ และไม่ได้กำหนดความผิดฐานนี้ไว้เป็นการเฉพาะแต่กฎหมายอาญาของไทยได้กำหนดความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญาตามมาตรา 276 ที่กล่าวไว้ว่า ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตนโดยขู่เข็ญด้วยประการใด ๆ โดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยหญิงอยู่ในภาวะที่ไม่สามารถขัดขืนได้หรือโดยทำให้หญิงเข้าใจผิดว่าตนเป็นบุคคลอื่น ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปีและปรับตั้งแต่แปดพันบาทถึงสี่หมื่นบาท มาตรา 388 ผู้ใดกระทำการอันควรขายหน้าต่อหน้าธารกำนัล โดยเปลือยหรือเปิดเผยร่างกาย หรือกระทำการลามกอย่างอื่น ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าพันบาท มาตรา 392 ผู้ใดทำให้ผู้อื่นเกิดความกลัวหรือความตกใจโดยการขู่เข็ญ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือปรับไม่เกิน 10000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และมาตรา 397 มีหลักว่า ผู้ใดกระทำความผิดต่อผู้อื่น อันเป็นการรังแก ข่มเหง คุกคาม หรือกระทำให้ได้รับความอับอายหรือเดือดร้อนรำคาญ ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 5 พันบาท (Thaveekait M., 2003) อย่างไรก็ตามปัจจุบันการข่มขืนกระทำชำเราหรือการคุกคามทางเพศไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเพศหญิงเท่านั้นแต่ยังเกิดขึ้นกับเพศชายและบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศได้ปัจจุบันระบบขนส่งสาธารณะเป็นสถานที่ที่มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดการคุกคามทางเพศเนื่องจากมีผู้คนจำนวนมากใช้บริการและเฝ้าอำนวยความสะดวกต่อความเสี่ยงการคุกคามทางเพศ โดยเฉพาะสถานที่ปิดอย่างเช่น บนระบบขนส่งสาธารณะที่มีผู้ใช้บริการให้เลือกใช้อย่างหลากหลายตามความสะดวกของผู้ใช้บริการ อาทิเช่น รถโดยสาร เรือโดยสาร รถไฟฟ้าใต้ดิน รถไฟฟ้า รถไฟ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง แท็กซี่ รถตุ้ เป็นต้น จากการสำรวจข้อมูลจากเวทีเสวนาวิชาการเรื่อง “สถานการณ์ความรุนแรงทางเพศ ปี พ.ศ. 2556” โดยกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ร่วมกับมูลนิธิหญิงชายก้าวไกล และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (Department of Women’s Affairs and Family, Ministry of Social Development and Human Security, 2558) แสดงผลการสำรวจที่น่าสนใจถึงอัตราการเกิดอาชญากรรมทางเพศ โดยพบว่าระบบขนส่งสาธารณะมีอัตราการเกิดอาชญากรรมทางเพศที่เพิ่มสูงขึ้นโดยการเกิดอาชญากรรมทางเพศส่วนหนึ่งพัฒนาความรุนแรงมาจากการคุกคามทางเพศนั่นเอง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการคุกคามทางเพศนอกจากจะส่งผลให้เกิดอาชญากรรมทางเพศยังส่งผลกระทบต่อให้ผู้ถูกคุกคามทางเพศเกิดความอับอายและเกิดอาการเจ็บป่วยทางด้านร่างกายและจิตใจ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมีความสนใจที่จะศึกษาประเด็นการคุกคามทางเพศกับผู้ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะทั้งเพศชาย เพศหญิง และ

บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจพฤติกรรมการคุกคามทางเพศของผู้โดยสารที่ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะ รวมทั้งศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการคุกคามทางเพศ วิธีการตอบโต้การเผชิญปัญหาเมื่อถูกคุกคามทางเพศ เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้เป็นแนวทางในการลดปัญหาการคุกคามทางเพศในอนาคต สร้างแนวทางในการป้องกันต่อการเผชิญปัญหาและสามารถตอบโต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อถูกคุกคามทางเพศ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นต่อการคุกคามทางเพศ พฤติกรรมการคุกคามทางเพศ และการเผชิญปัญหาเมื่อถูกคุกคามทางเพศ สำหรับใช้เป็นแนวทางการป้องกันการคุกคามทางเพศ เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์ ณ จุดเวลาใดเวลาหนึ่ง (Cross-sectional analytic studies)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรของการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้โดยสารที่ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะ (รถโดยสาร ขสมก./รถร่วมบริการ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง รถไฟฟ้า BTS รถสองแถว รถตุ้ รถไฟฟ้า MRT แท็กซี่ เรือโดยสาร Grab แท็กซี่ รถไฟฟ้า Airport rail link อุเบอร์ เครื่องบิน และรถไฟ) ทั้งเพศหญิง เพศชายและเพศทางเลือก

กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้โดยสารที่ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะ (รถโดยสาร ขสมก./รถร่วมบริการ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง รถไฟฟ้า BTS รถสองแถว รถตุ้ รถไฟฟ้า MRT แท็กซี่ เรือโดยสาร Grab แท็กซี่ รถไฟฟ้า Airport rail link อุเบอร์ เครื่องบิน และรถไฟ) ทั้งเพศหญิง เพศชายและเพศทางเลือก ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 1,654 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้คือ แบบสอบถามการสำรวจความคิดเห็นต่อการคุกคามทางเพศบนระบบขนส่งสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร การตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัยได้ถูกตรวจสอบด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และผ่านการทดสอบความเชื่อมั่นโดยมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) เท่ากับ 0.888

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ประสานงานกับมูลนิธิหญิงชายก้าวไกลโดยมูลนิธิหญิงชายก้าวไกลจะดำเนินงานประสานกับงานหน่วยที่เกี่ยวข้องเพื่อขออนุญาตเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นทางการ และนำแบบสอบถามไปยังแต่ละเขตของกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ผู้ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะตอบแบบสอบถาม จากนั้นทำการตรวจแบบสอบถามทุกชุดเพื่อให้แบบสอบถามมีความสมบูรณ์ถูกต้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากผู้วิจัยเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูล (Editing) และทำการลงรหัส (Coding) ของชุดข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ซึ่งประกอบด้วยการแจกแจงข้อมูลความถี่ (Frequency distribution) ร้อยละ (Percentage) ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย

การสำรวจสถานการณ์การคุกคามทางเพศจากกลุ่มตัวอย่างบนระบบขนส่งสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานครจำนวน 1,654 คน เป็นเพศหญิง 1,101 คน (ร้อยละ 66.5) เพศชาย 545 คน (ร้อยละ 33.0) และบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ จำนวน 8 คน (ร้อยละ 0.5) กลุ่มตัวอย่างมีอายุอยู่ในช่วง 12-72 ปี โดยมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 26.09 ปี ระบบขนส่งสาธารณะที่กลุ่มตัวอย่างใช้บริการประจำเกือบทุกวันประกอบไปด้วย รถโดยสาร ขสมก./รถร่วมบริการ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง รถไฟฟ้า BTS รถสองแถว รถตุ้ รถไฟฟ้า MRT แท็กซี่ เรือโดยสาร Grab แท็กซี่ รถไฟฟ้า Airport rail link อุเบอร์ เครื่องบิน และรถไฟ คิดเป็นร้อยละ 26.7, 21.5, 12.6, 10.9, 9.5, 9.2, 9.0, 3.1, 1.5, 1.4, 0.4, 0.4 และ 0.2 ตามลำดับ ช่วงเวลาที่กลุ่มตัวอย่างใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะเกือบทุกระบบคือ ช่วงเวลา 06.00-10.00 น. ในด้านการรับรู้ถึงความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของการลวนลาม หรือคุกคามทางเพศบนระบบขนส่งสาธารณะพบว่า เพศหญิงมีการรับรู้ถึงความเสี่ยงมากที่สุด (ร้อยละ 44.7) รองลงมาได้แก่บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ (ร้อยละ 37.5) และเพศชาย (ร้อยละ 21.7) ตามลำดับ โดยระบบขนส่งสาธารณะที่กลุ่มตัวอย่างรู้สึกว่าจะตนเองมีความเสี่ยงต่อการลวนลามหรือคุกคามทางเพศมากที่สุด 3 ลำดับแรกได้แก่ แท็กซี่, รถตุ้ และรถโดยสาร ขสมก./รถร่วมบริการ คิดเป็นร้อยละ 55.6, 44.4 และ 39.8 ตามลำดับ

ด้านระดับความคิดเห็นถึงสาเหตุการถูกลวนลามหรือคุกคามทางเพศ พบว่า สาเหตุทางด้านธรรมชาติ และชีวภาพที่กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นคล้อยตามมากที่สุดคือ ผู้ที่ถูกลวนลามมีรูปร่างหน้าตาดี หรือมีลักษณะดึงดูดทางเพศ (ร้อยละ 45.5) และ ผู้ที่ถูกลวนลามมีการแต่งกายที่เซ็กซี่ชวน (ร้อยละ 46.8) ด้านสาเหตุทางสังคม และวัฒนธรรม พบว่า สาเหตุทางสังคมและวัฒนธรรมที่กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นคล้อยตามมากที่สุดคือ สังคม และวัฒนธรรมเพราะค่านิยมที่ผู้ชายมักได้เปรียบผู้หญิงในเรื่องเพศและผู้ชายแสดงออกเรื่องเพศได้ ไม่เสียหายน (ร้อยละ 30.9) สาเหตุเกิดเพราะผู้ชายมองผู้หญิงเป็นวัตถุทางเพศ (ร้อยละ 30.3) และด้านสาเหตุจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ พบว่า สาเหตุจากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นคล้อยตามมากที่สุดคือ ระบบขนส่งสาธารณะมีผู้โดยสารแน่น เปียกเสียดอัดเยียด (ร้อยละ 52.5) พิจารณาตามตารางที่ 1

ลักษณะพฤติกรรมการถูกคุกคาม จำแนกตามความถี่ของการเกิดเหตุรวมทุกประเภทการขนส่ง พบว่า ลักษณะการกระทำ/พฤติกรรมที่พบมากที่สุด 3 ลำดับ คือ การลวนลามด้วยสายตา เช่น มองหน้าอก จ้องลงไปที่คอเสื้อ มองซ่อนใต้กระโปรง หรือจ้องมองร่างกายด้วยสายตาโลมเลีย, ผิวปากแซว และพูดแซว พูดจาหยาบคาย ก้าวพาราสิ คิดเป็นร้อยละ 18.8, 13.9 และ 13.1 ตามลำดับ พิจารณาตามตารางที่ 2

ระบบขนส่งสาธารณะที่เกิดเหตุการณ์การลวนลามหรือคุกคามทางเพศมากที่สุดได้แก่ รถโดยสาร ขสมก./รถร่วมบริการ, มอเตอร์ไซด์รับจ้าง, แท็กซี่, รถตุ้ และรถไฟฟ้า BTS ตามลำดับ เพศหญิงเป็นเพศที่ถูกกระทำ การลวนลามทางเพศ (ร้อยละ 85.0) และมีผู้พบเห็นว่าถูกกระทำลวนลามทางเพศมากที่สุด (ร้อยละ 67.4) ในขณะที่เพศชายมีการกระทำลวนลามทางเพศสูงที่สุด

วิธีการแก้ปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างใช้มากที่สุดเมื่อถูกคุกคามทางเพศต่อตนเองได้แก่ แจ้งพนักงานประจำยานพาหนะ (28.3%) หลีกเลียงหรือเดินหนีหลีกเลียงจากเหตุการณ์ (23.0%) ขอความช่วยเหลือจากคนรอบข้างจากผู้อื่น (16.6%) ภายหลังการเผชิญปัญหากลุ่มตัวอย่างแจ้งตำรวจหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บอกเพื่อนหรือคนในครอบครัว และมีการเล่าเรื่องราวผ่านทางสังคมออนไลน์คิดเป็นร้อยละ 45.3, 32.3, และ 22.4 ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานครส่วนมากเป็นเพศหญิง และมีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดการคุกคามทางเพศซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาที่พบว่า เพศหญิงเป็นเพศที่มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดการคุกคามทางเพศ (Thippawan S., 2009) สะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาแนวคิดให้เพศหญิงมีความเท่าเทียมกับเพศชาย มีสิทธิเสมอภาคกัน แต่ความไม่เท่าเทียมทางเพศยังมีให้เห็นได้ทั่วไปในสังคม ไม่ว่าจะเป็นกับเพศหญิงหรือเพศทางเลือก อันเนื่องมาจากการที่เพศหญิงมีลักษณะทางกายภาพที่ดึงดูด และวัฒนธรรมทางเพศที่เพศชายมักได้เปรียบเพศหญิงในเรื่องเพศซึ่งเกิดจากการกระจายอำนาจที่แตกต่าง สถานภาพระหว่างเพศ และการแบ่งพื้นที่ระหว่างเพศต่าง ๆ ที่มีมาแต่อดีต (Bargh JA, 1995) จึงทำให้การคุกคามทางเพศยังเป็นปัญหาที่พึงระวังของเพศหญิง

สถานที่และเวลายังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการคุกคามทางเพศในระบบขนส่งสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร นอกจากสถานที่ทำงานทั่วไป ที่เกิดการคุกคามทางเพศแล้วยังมีอีกสถานที่หนึ่งที่สามารถเกิดการคุกคามทางเพศขึ้นได้ตลอดเวลา คือ ระบบขนส่งสาธารณะเพราะมีผู้คนมากมายใช้บริการและเป็นสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อความเสี่ยงการคุกคามทางเพศได้

รูปแบบและปัจจัยในการเกิดการคุกคามทางเพศสามารถพัฒนาความรุนแรงเป็นอาชญากรรมทางเพศได้จากแนวความคิดของทฤษฎีกิจวัตรประจำวัน (Routine activities theory) Lawrence E. Cohen (1979) ที่กล่าวไว้ว่าปัจจัยสำคัญก่อให้เกิดอาชญากรรมมี 3 ประการ ได้แก่ ผู้กระทำผิดที่มีแรงจูงใจ (Motivated offender) ซึ่งอาจเสริมแรงจูงใจจากทัศนคติของอาชญากร และโอกาสกับสถานที่ที่เหมาะสม เป้าหมายที่เหมาะสม (Suitable target) เป้าหมายที่อาชญากรคิดว่าสามารถก่ออาชญากรรมให้สำเร็จได้ง่าย เช่น ผู้หญิงหรือคนชราเด็ก เป็นต้น

นอกจากปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้เกิดการคุกคามทางเพศและพัฒนาความรุนแรงจนกระทั่งก่อให้เกิดอาชญากรรมทางเพศได้ปัจจัยทางด้านช่วงเวลานั้นยังเป็นปัจจัยที่สำคัญหนึ่งเช่นกันในการส่งผลให้เกิดอาชญากรรมทางเพศ ยกตัวอย่างเช่น ผลวิจัยจากงานวิจัยของ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (Jutharat A., 2007) เรื่องปัจจัยที่มีความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมทางเพศของผู้หญิงไทยในงานวิจัยดังกล่าวได้นำตัวแปรด้านปัจจัยเกี่ยวกับเวลาและสถานที่เกิดเหตุอาชญากรรมทางเพศมาใช้อธิบายถึงความถี่ในการเกิดอาชญากรรมทาง

เพศในช่วงเวลาและสถานที่ต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงจุดที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดอาชญากรรมทางเพศมากที่สุด จากผลการวิจัยพบว่า มีช่วงเวลาเกิดเหตุส่วนใหญ่อยู่ในช่วงเวลากลางคืน คือ ระหว่าง 22.00-02.00 น. มากที่สุด

พฤติกรรมการคุกคามในปัจจุบันมีหลากหลายรูปแบบมากขึ้น จากการที่ปัจจุบันสังคมไทยเริ่มมีความเข้มงวดต่อปัญหาการคุกคามทางเพศเพิ่มมากขึ้นทำให้ผู้กระทำพฤติกรรมการคุกคามเกิดการระวังตัวมากขึ้นโดยมีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมการคุกคามทางเพศส่วนมากจึงเป็นการแสดงออกที่ไม่ใช่การแสดงออกทางกายภาพหรือการแสดงออกที่จะทำให้ผู้อื่นจับสังเกตได้เหมือนในอดีตเช่น การถูกเนื้อต้องตัว หรือการสัมผัสร่างกาย การแสดงออกของพฤติกรรมการคุกคามทางเพศในปัจจุบันจึงแสดงออกมาในรูปแบบของการใช้สายตาลวนลาม การพูดแซว และการผิวปาก เพื่อลดความเสี่ยงของการโดนสังคมจับตามอง อย่างไรก็ตามการแสดงออกดังกล่าวก็ถือเป็นพฤติกรรมการแสดงออกทางเพศอย่างหนึ่ง (Akekpong P., 2013) อย่างไรก็ตามจากผลการวิจัย เพศชายส่วนมากยังคงเป็นผู้ลงมือกระทำพฤติกรรมการคุกคามทางเพศต่อเพศหญิง และเพศทางเลือกซึ่งสะท้อนถึงสภาพของสังคมในปัจจุบันที่แม้จะมีกลุ่มคนจำนวนมากมาเปลี่ยนแปลงและต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีให้เพศหญิงมีความเท่าเทียมกับเพศชาย แต่ในเบื้องลึกของสังคมยังคงมีการแบ่งพื้นที่ระหว่างเพศต่างๆและการให้คุณค่าและมุมมองที่มองว่าเพศชายเป็นใหญ่ ปัญหาการคุกคามทางเพศจึงยังเป็นปัญหาที่เพศชายเป็นผู้ลงมือกระทำต่อเพศหญิงและเพศอื่นๆ

สถาบันครอบครัวถือเป็นสถาบันที่สำคัญและมีความใกล้ชิดมากที่สุดของมนุษย์ จากผลการวิจัยแม้ว่ากลุ่มตัวอย่างจะเผชิญกับปัญหาการถูกคุกคามทางเพศ กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีวิธีการตอบสนองและแก้ปัญหาคือการปรึกษากับครอบครัวของตนเอง แม้ว่าในสังคมจะมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่ดูแลรับผิดชอบในเรื่องนี้ก็ตาม แสดงให้เห็นถึงลักษณะของสังคมไทยที่มีสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักของประชาชน Kunlapha W. (2011) สถาบันครอบครัวเปรียบเสมือนด่านแรกในกระบวนการคิด ตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เมื่อผู้ถูกกระทำได้พิจารณาและไตร่ตรองผ่านสถาบันครอบครัวก็จะเข้าสู่ขั้นตอนต่อไปของการจัดการกับปัญหาดังเช่น การแจ้งเหตุไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบบริการขนส่งสาธารณะ การแจ้งความกับตำรวจ และการเล่าเหตุการณ์ผ่านสื่อสังคมต่าง ๆ เช่น Facebook, Line เป็นต้น

ปัจจุบันจะเห็นได้ว่าสื่อออนไลน์มีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ไม่เพียงแต่การใช้ติดต่อสื่อสาร การค้นหาข้อมูล แต่ยังเป็นแนวทางหนึ่งที่ผู้คนในสังคมใช้เมื่อต้องเผชิญหน้ากับปัญหา พิจารณาตัดสินใจต่อเรื่องต่าง ๆ รวมถึงการแสดงความเห็นต่อเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อตนเองและผู้อื่นในสังคม (Panuwat K., 2011) สื่อออนไลน์จึงถือว่าเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีบทบาทอย่างมากในสังคมยุคปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามปัจจุบันการคุกคามทางเพศผ่านทางสังคมออนไลน์ได้มีจำนวนเพิ่มขึ้น (Somsan A., 2014) จากผลของยุคสมัยโลกาภิวัตน์ การสื่อสารที่ไร้พรมแดน การใช้สื่อออนไลน์จึงต้องอาศัยความระมัดระวังและการตัดสินใจที่รอบคอบก่อนที่จะเลือกใช้แนวทางดังกล่าว

สรุปผล

การคุกคามทางเพศบนระบบขนส่งสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานครยังคงมีให้พบเห็นอยู่ได้ทั่วไปโดยปัจจุบันผู้ถูกระทำไม่ได้ถูกจำกัดอยู่แค่เพศหญิงเท่านั้น แต่รวมถึงเพศชายและบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ผู้กระทำการคุกคามทางเพศมักจะเลือกระบบขนส่งที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำกับผู้ถูกระทำอยู่ด้วยกันตามลำพังสองต่อสอง หรือระบบขนส่งที่มีผู้โดยสารจำนวนมาก พฤติกรรมที่ผู้กระทำแสดงออกจะเป็นการแสดงออกที่ไม่โจ่งแจ้งหรือทำให้ผู้คนในสังคมจับผิดหรือสังเกตได้ ในด้านการเผชิญหน้ากับปัญหาการคุกคามทางเพศของผู้ถูกระทำจะเป็นการหลีกเลี่ยงจากสภาพปัญหาหรือแจ้งผู้ที่เกี่ยวข้องขอความช่วยเหลือ และมีการแสวงหาแนวทางในการจัดการผ่านสื่อออนไลน์ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมในปัจจุบัน แม้ว่าปัจจุบันสังคมจะให้ความสำคัญกับความเข้มงวดในการจัดการปัญหาการคุกคามทางเพศเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามยังไม่มีข้อบังคับหรือข้อกำหนดที่ชัดเจนที่ได้ระบุถึงข้อบทลงโทษหรือการเอาผิดต่อผู้กระทำ การเสนอแนวทางการจัดการปัญหาดังกล่าวผ่านทางกฎหมายจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่ควรเกิดขึ้นในอนาคต

ตารางและรูปภาพ

Table 1 Opinion levels about the causes of threaten or sexual harassment

Causes of sexual harassment	Opinion levels: Number (%)			
	Strongly agree	Agree	Disagree	Strongly disagree
Nature and biological causes				
Victims always have good looks and sex appeal.	750 (45.4)	794 (48.0)	89 (5.4)	20 (1.2)
Men think victims have good looks and sex appeal.	289(53.0)	217(39.8)	29(5.4)	10(1.8)
Women think victims have good looks and sex appeal.	458(41.6)	573(52.1)	59(5.4)	10(0.9)

Causes of sexual harassment	Opinion levels: Number (%)			
	Strongly agree	Agree	Disagree	Strongly disagree
LGBT think victims have good looks and sex appeal.	3(37.5)	4(50.0)	1(12.5)	0
Victims always are adolescence.	681 (41.2)	857 (51.8)	102 (6.2)	13 (0.8)
Men think victims are adolescence.	231(42.4)	273(50.1)	33(6.1)	8(1.4)
Women think victims are adolescence.	446(40.5)	581(52.8)	68(6.2)	5(0.5)
LGBT think victims are adolescence.	4(50.0)	3(37.5)	1(12.5)	0
Victims always wear precarious costumes.	774 (46.8)	704 (42.6)	155 (9.4)	20 (1.2)
Men think victims always wear precarious costumes.	261(47.9)	235(43.1)	39(7.2)	10(1.8)
Women think victims always wear precarious costumes.	508(46.2)	466(42.4)	116(10.5)	10(0.9)
LGBT think victims always wear precarious costumes.	5(62.5)	3(37.5)	0	0
Victims always are hospitable and friendly people.	342 (20.7)	709 (42.9)	526 (31.8)	76 (4.6)

Causes of sexual harassment	Opinion levels: Number (%)			
	Strongly agree	Agree	Disagree	Strongly disagree
Men think victims always are hospitable and friendly people.	137(25.1)	218(40.0)	160(29.4)	30(5.5)
Women think victims always are hospitable and friendly people.	204(18.5)	487(44.3)	363(33.0)	46(4.2)
LGBT think victims always are hospitable and friendly people.	1(12.5)	4(50.0)	3(37.5)	0
Social and cultural causes				
Inequality between males and females	462 (27.9)	804 (48.6)	340 (20.6)	47 (2.8)
Men think this problem was caused by inequality between males and females.	155(28.5)	246(45.1)	126(23.1)	18(3.3)
Women think this problem was caused by inequality between males and females.	305(27.7)	554(50.4)	212(19.3)	29(2.6)
LGBT think this problem was caused by inequality between males and females.	2(25.0)	4(50.0)	2(25.0)	0

Causes of sexual harassment	Opinion levels: Number (%)			
	Strongly agree	Agree	Disagree	Strongly disagree
Sexual expression.	501 (30.3)	834 (50.5)	264 (16.0)	54 (3.3)
Men think this problem come from sexual expression of men that are more than women.	160(29.3)	260(47.7)	105(19.3)	20(3.7)
Women think this problem come from sexual expression of men that are more than women.	339(30.8)	570(51.8)	157(14.3)	34(3.1)
LGBT think this problem come from sexual expression of men that are more than women.	2(25.0)	4(50.0)	2(25.0)	0
Men see women as sexual objects.	511 (30.9)	793 (48.0)	296 (17.9)	53 (3.2)
Men think this problem is caused from the dimension that men see women as sexual objects.	154(28.3)	237(43.5)	125(22.9)	29(5.3)
Women think this problem is caused from the dimension that men see women as sexual objects.	354(32.2)	553(50.3)	169(15.3)	24(2.2)
LGBT think this problem come from the dimension that men see women	3(37.5)	3(37.5)	2(25.0)	0

Causes of sexual harassment	Opinion levels: Number (%)			
	Strongly agree	Agree	Disagree	Strongly disagree
as sexual objects.				
Physical environment causes				
Public transport systems have crowded passenger.	867 (52.5)	646 (39.1)	124 (7.5)	16 (1.0)
Men think this problem is caused from crowded passenger in public transport.	274(50.3)	216(39.6)	45(8.3)	10(1.8)
Women think this problem is caused from crowded passenger in public transport.	589(53.5)	427(38.8)	78(7.1)	6(0.6)
LGBT think this problem is caused from crowded passenger in public transport.	4(50.0)	3(37.5)	1(12.5)	0
Victims must take taxi or motorcycle taxi queue in private.	655 (39.6)	754 (45.6)	222 (13.4)	22 (1.3)
Men think victims must take taxi or motorcycle taxi queue in private.	180(33.0)	263(48.3)	89(16.3)	13(2.4)
Women think victims must take taxi	473(43.0)	489(44.5)	129(11.7)	9(0.8)

Causes of sexual harassment	Opinion levels: Number (%)			
	Strongly agree	Agree	Disagree	Strongly disagree
or motorcycle taxi queue in private.				
LGBT think victims must take taxi or motorcycle taxi queue in private.	2(25.0)	2(25.0)	4(50.0)	0
There is not enough light inside the vehicles.	517 (31.3)	790 (47.8)	317 (19.2)	29 (1.8)
Men think there are not enough light inside the vehicles.	158(29.0)	261(47.9)	112(20.6)	14(2.5)
Women think there are not enough light inside the vehicles.	357(32.5)	526(47.8)	202(18.4)	15(1.3)
LGBT think there are not enough light inside the vehicles.	2(25.0)	3(37.5)	3(37.5)	0
The bus stop, car waiting point, pier, and train station are not enough light.	675 (40.8)	727 (44.0)	227 (13.7)	24 (1.5)
Men think the bus stop, car waiting point, pier, and train station are not enough light.	197(36.1)	240(44.0)	95(17.5)	13(2.4)
Women think the bus stop, car waiting point, pier, and train station	472(42.9)	486(44.2)	131(11.9)	11(1.0)

Causes of sexual harassment	Opinion levels: Number (%)			
	Strongly agree	Agree	Disagree	Strongly disagree
are not enough light.				
LGBT think the bus stop, car waiting point, pier, and train station are not enough light.	6(75.0)	1(12.5)	1(12.5)	0
The bus stop, car waiting point, pier, and train station are isolated and rarely seen by people.	754 (45.6)	701 (42.4)	177 (10.7)	21 (1.3)
Men think the bus stop, car waiting point, pier, and train station are isolated and rarely seen by people.	222(40.7)	240(44.0)	69(12.7)	14(2.6)
Women think the bus stop, car waiting point, pier, and train station are isolated and rarely seen by people.	526(47.9)	459(41.7)	108(9.8)	7(0.6)
LGBT think the bus stop, car waiting point, pier, and train station are isolated and rarely seen by people.	6(75.0)	2(25.0)	0	0
There are no CCTVs at bus stop, car waiting point, pier, and train station.	721 (43.6)	697 (42.2)	211 (12.8)	24 (1.5)

Causes of sexual harassment	Opinion levels: Number (%)			
	Strongly agree	Agree	Disagree	Strongly disagree
Men think there are no CCTVs at bus stop, car waiting point, pier, and train station.	199(36.6)	240(44.0)	89(16.3)	17(3.1)
Women think there are no CCTVs at bus stop, car waiting point, pier, and train station.	518(47.1)	453(41.2)	122(11.1)	7(0.6)
LGBT think there are no CCTVs at bus stop, car waiting point, pier, and train station.	4(50.0)	4(50.0)	0	0
There are no CCTVs inside the vesicles.	697 (42.2)	683 (41.3)	236 (14.3)	37 (2.2)
Men think there are no CCTVs inside the vesicles.	205(37.6)	224(41.1)	95(17.4)	21(3.9)
Women think there are no CCTVs inside the vesicles.	490(44.5)	454(41.3)	140(12.7)	16(1.5)
LGBT think there are no CCTVs inside the vesicles.	2(25.0)	5(62.5)	1(12.5)	0

Table 2 Threat behaviors Classified by frequency of occurrences for all types of transportation

Behaviors	Number	%
Whistling	376	13.9
Harassing by sight	508	18.8
Dalliance	354	13.1
Speaking critically about their physical appearance or dressing in sexual manner	201	7.4
Talking, asking or criticizing about sexual orientation	177	6.5
Dirty talking	141	5.2
Acting in a sexual manner	204	7.6
Displaying an image about sex.	80	3.0
Huddling	266	9.8
Getting handsy	152	5.6
Rubbing the body by genitals	61	2.3
Asking for sex	33	1.2

Exhibitionism	62	2.3
Stalking	78	2.9
Trying to rape	11	0.4
Raping	0	0
	2704	100.0

บรรณานุกรม

- International Labour Office [internet]. Sex harassment in work place. Available at http://www.oit.org/public/english//region/asro/bangkok/download/background/decla/fact_th_harass.pdf, accessed November 12, 2018.
- Ratchadaporn Sriraksa, Siriporn Panyametheekul [internet]. The Discourse of Sexual Harassment in Everyday Conversation: A Study of Critical Discourse Analysis. Available at http://researchconference.kps.ku.ac.th/article_9/pdf/o_human22.pdf, accessed November 12, 2018.
- Catharine A. MacKinnon. (1979). *Sexual Harassment of Working Women: A Case of Sex Discrimination*. Yale University.
- Thaveekait M. *Criminal Law: Principles and problems*. Bangkok.Thammasat University; 2003.
- Department of Women’s Affairs and Family, Ministry of Social Development and Human Security [internet]. *Domestic violence situation 2558 report under Domestic Violence Victim Protection Act, B.E. 2550*. Available at https://library2.parliament.go.th/giventake/content_nla2557/d120859-06.pdf, accessed November 12, 2018.
- Thippawan S. (2009). *Sexual harassment behavior at workplace: a case study of nurses in Suratthani Hospital*.Songkla : Prince of Songkla University.
- Bargh JA, Raymond P. The Naive Misuse of Power: Nonconscious Sources of Sexual Harassment. *Journal of Social Issues* 1995; 51(1): 85-96.
- Lawrence E. Cohen and Marcus Felson. *Social change and crime rate trends: A routine activity approach*. *American sociological review* 1979; 44(8): 588-608.
- Jutharat A. (2007). *Factors risking to be sex crime victims of Thai female*. Bangkok. Chulalongkorn University
- Akepong P. Sexual Harassment in the Workplace. *Law Journal* 2003; 22(1): 103-117.
- Kunlapha W. *Image and Family Life in Thai Society*. Nakornpathom: October Print; 2011
- Panuwat K. *The Study of Teenagers’Behavior in Using Social Networking Sites (SNSs) in Thailand : A case Study of Facebook*.Thammasat University; 2011
- Somsan A. *Sexual harassment on social network*. *Veridian E-Journal*, Silpakorn University 2014; 4(3): 901-916.

การประยุกต์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการศึกษามลพิษทางอากาศในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น

เสาวลักษณ์ ขจรพบ¹ธัญญรัตน์ ไชยคราม²

บทคัดย่อ

การประยุกต์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการศึกษามลพิษทางอากาศ ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชนิดและปริมาณความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ และวิเคราะห์การแพร่กระจายมลพิษทางอากาศที่มีผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์ โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการประมาณค่าในช่วง (Interpolation) ด้วยหลักการ IDW แบ่งคุณภาพอากาศออกเป็น 5 ช่วง ได้แก่ คุณภาพอากาศดีมาก อากาศดี ปานกลาง ซึ่งเริ่มมีผลกระทบต่อสุขภาพ และคุณภาพอากาศที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ ผลจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศที่ส่งผลกระทบต่อร่างกาย พบว่า มีสาร 3 ชนิดที่มีค่าความเข้มข้นที่ส่งผลกระทบต่อร่างกาย ใน พ.ศ. 2562 ได้แก่ 1) PM_{10} ซึ่งมีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนกุมภาพันธ์ เท่ากับ $163.67 \mu g/m^3$ อยู่ในเกณฑ์เริ่มมีผลกระทบต่อสุขภาพ 2) $PM_{2.5}$ มีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนมีนาคม เท่ากับ $109.29 \mu g/m^3$ อยู่ในเกณฑ์ที่เริ่มมีผลกระทบต่อสุขภาพ และ 3) O_3 มีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนมีนาคม เท่ากับ 71.92 ppb อยู่ในเกณฑ์เริ่มมีผลกระทบต่อสุขภาพ โดยปัจจัยที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศมี 3 ประการ คือ 1) เกิดจากการเผาไหม้ในที่โล่งของเกษตรกร โดยเฉพาะในพื้นที่การเกษตรปลูกอ้อยและข้าว 2) เกิดจากการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ของรถยนต์ และ 3) เกิดจากการก่อสร้างโดยเฉพาะโครงการรถไฟฟ้าทางคู่ ช่วงชุมทาง จิระ – ขอนแก่นที่มีฝุ่นละอองเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในพื้นที่ และผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์ที่พบมากที่สุด คือ ผลกระทบที่เกิดต่อระบบทางเดินหายใจ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอแนะแนวทางในการลดมลพิษทางอากาศในพื้นที่ศึกษา คือ การรณรงค์ให้ลดการเผาไหม้ในที่โล่งของเกษตรกร และนำซากผลผลิตดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรมอื่น ๆ และเมื่อการสร้างโครงข่ายในระบบการขนส่งแล้วเสร็จ จะเป็นการลดปริมาณการจราจรและในขณะเดียวกันก็เป็นการลดมลพิษทางอากาศด้วย ซึ่งคาดว่าจะทำให้คุณภาพอากาศของจังหวัดขอนแก่นน่าจะดีขึ้นตามลำดับ

คำสำคัญ : มลพิษทางอากาศ/ ผลกระทบ/ ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ / จังหวัดขอนแก่น

GIS Application in Air Pollution Study in Khon Kaen Province Area

Saowalak Khanchonphob¹

Thanyarat Chaiyakarm²

Abstract

This research, GIS Application in Air Pollution Study in Khon Kaen Province Area, aimed to; study the categories, the amount of air pollutant concentration and the factors effecting to disseminate substances causing air pollution, and analyze dissemination of air pollution which effects to human body by applying GIS (Geographic Information System) to forecast the range of Interpolation with IDW method. The air quality has been divided into 5 ranges such as Very good air quality, Good, Moderate, Begin to Effect to Health Condition and Effect to Health Condition. As the result of relation analysis from air pollutant substances effecting to human body, it was found out that there are 3 substances with high concentration value which effect to health condition in 2019, consists of 1) PM10 with the highest concentration in dissemination of February as 163.67 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ which is in the range of Effect to Health Condition, 2) PM2.5 with the highest concentration in dissemination of March as 109.29 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ which is in the range of Begin to Effect to Health Condition and Effect to Health Condition, 3) O3 with the highest concentration in dissemination of March as 71.92 ppb which is in the range of Begin to Effect to Health Condition. There are 3 factors provoked air pollution: 1) Burning off the field by farmers, especially sugarcane and rice field. 2) Incomplete Combustion from automobiles and 3) Construction from SRT Double Track Railway specifically in the area of Thanon Chira Junction – Khon Kaen which effected from the large amount of Air-Borne and the most severe health effect found in respiratory system. Thus, as the researcher's suggestion, to reduce air pollution in the area the campaign of impediment burning off the field should be encouraged, and utilize the yield in other activities instead. When the construction completed, the traffic density will be lower and flexible. In the same time, air pollution will be decreased, and better quality of air in Khon Kaen Province could be anticipated respectively.

Keywords: Air pollution/ effect / Geographic Information System / Khon Kaen Province

1,4 Department of Geography, Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

การประยุกต์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการศึกษามลพิษทางอากาศในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น

เสาวลักษณ์ ขจรพบ¹ธัญญรัตน์ ไชยคราม²

หลักการและเหตุผล

ปัญหามลพิษทางอากาศกำลังเป็นภัยคุกคามผู้คนทั่วโลก โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ตามเมืองใหญ่หรือใกล้เขตอุตสาหกรรม ซึ่งมีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษเป็นอันตรายต่อสุขภาพเป็นจำนวนมาก (สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของสภราชอาณาจักร, 2562) ปัญหามลพิษทางอากาศเกิดจากภาวะอากาศที่มีสารเจือปนอยู่ในปริมาณที่สูงกว่าระดับปกติเป็นเวลานาน ซึ่งอาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเกิดจากการกระทำของมนุษย์ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2562) จากการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อนำประเทศไปสู่ความเป็นประเทศอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของการก่อสร้างเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยและโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนการสร้างถนนเพื่ออำนวยความสะดวกทางด้านการคมนาคมขนส่ง ซึ่งผลจากการพัฒนาประเทศที่มุ่งเป้าจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษทางอากาศขึ้นมากมาย โดยเฉพาะในบริเวณที่ตั้งของแหล่งอุตสาหกรรมต่าง ๆ และในบริเวณที่มีการจราจรหนาแน่น (Pollution Control Department, 2013) จะเห็นได้ว่ามลพิษทางอากาศเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ และยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพในหลายด้านอีกด้วย

ปัจจุบันการขยายตัวทางเศรษฐกิจและเมืองขนาดใหญ่ มีแนวโน้มที่จะเกิดปัญหาภาวะทางอากาศและจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหามลพิษทางอากาศในเขตเมืองที่มีปริมาณสารปนเปื้อนในบรรยากาศสูง (คิวพันธ์ ชูอินทร์, 2553) ซึ่งสาเหตุหลักในการเกิดมลพิษทางอากาศในประเทศไทยเกิดจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงและกระบวนการผลิตในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพอากาศในบรรยากาศและอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชากรในชุมชน อีกหนึ่งสาเหตุสำคัญคือปัญหามลพิษทางอากาศในบริเวณที่ใกล้ถนนที่มีการจราจรติดขัดหรือที่รุนแรงกว่าในบริเวณที่มีการจราจรคล่องตัว ก่อให้เกิดก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO) ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO₂) สารประกอบไฮโดรคาร์บอน ฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM₁₀) สารตะกั่วและก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ที่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมและทำให้มีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชากร ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2562) จากการรายงานการจัดลำดับเมืองที่มีปัญหามลพิษทางอากาศ พ.ศ. 2561 พบว่า ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นอยู่ในอันดับที่ 9 ที่ประสบกับปัญหามลพิษ PM_{2.5} ที่มีปริมาณฝุ่นละอองที่ตรวจวัดได้เกินค่ามาตรฐานในปริมาณมาก และเป็นระยะเวลานาน

1.6 ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ติดต่อกันหลายวัน ซึ่งในการประสบปัญหาด้านมลพิษทางอากาศที่มีความเข้มข้นของ $PM_{2.5}$ เฉลี่ย 24 ชั่วโมง เกินมาตรฐานของประเทศไทย (50 ไมโครกรัมต่อลูกบาศก์เมตร) ทำให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เมืองต้องเสี่ยงกับผลที่จะเกิดขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะยาวจากการสัมผัสมลพิษ $PM_{2.5}$ ที่เกินมาตรฐานเป็นระยะเวลานาน (องค์การสาธารณสุขประโยชน์ นานาชาติ, 2562)

ขอนแก่นเป็นจังหวัดขนาดใหญ่ เป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ระบบสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ (วิทยาลัยเทคโนโลยีพิมพ์ไทย, 2561) ความเจริญของพื้นที่ทำให้มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมถึงความต้องการในการคมนาคมและการขนส่งมากยิ่งขึ้น ทำให้มีการก่อสร้างสะพานยกระดับข้ามทางรถไฟและการก่อสร้างรถไฟรางคู่ที่อาจเป็นปัจจัยให้การก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ และพื้นที่ที่เกษตรกรรมมีการเผาพืชผลการเกษตรในไร่นา เพื่อเตรียมปรับหน้าดินสำหรับการเพาะปลูกในฤดูกาลถัดไป ประกอบกับเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีปัญหามลพิษที่พัดผ่านจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาปกคลุมในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้หลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งจังหวัดขอนแก่น มีค่ามลพิษในอากาศสูงกว่าปกติ รายงานโดยศูนย์อุตุนิยมวิทยาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (สำนักข่าวทีนิวส์ , 2562)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศและวิเคราะห์ความสัมพันธ์การแพร่กระจายของก๊าซมลพิษทางอากาศ ที่เกิดจากการปนเปื้อนของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศในปริมาณสูงของก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO) ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_2) ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO_2) ก๊าซโอโซน (O_3) ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM_{10}) และฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน ($PM_{2.5}$) ในเขตพื้นที่จังหวัดขอนแก่น โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการประมาณค่าในช่วง (Interpolation) ด้วยหลักการ (Inverse Distance Weighting: IDW) (สุเพชร จิระจรกุล, 2560) ซึ่งเป็นวิธีประมาณค่าช่วงตามระยะทางที่ไกลออกไป ผลที่ได้รับจะแปรผันตามระยะทาง ซึ่งจะแสดงผลที่ได้จากการศึกษาในรูปแบบของแผนที่ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาพื้นที่เฝ้าระวังมลพิษทางอากาศที่ส่งผลกระทบต่อร่างกายแต่ละระบบ ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น และนำผลที่ได้จากการศึกษารั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการป้องกันการเกิดมลพิษทางอากาศที่ส่งผลกระทบต่อร่างกาย และแก้ปัญหาเกี่ยวกับมลพิษทางอากาศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชนิดและปริมาณความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ
3. เพื่อวิเคราะห์การแพร่กระจายของมลพิษทางอากาศที่มีผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์

ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้มีขอบเขตเนื้อหาในการศึกษามุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับชนิดของสารและปริมาณความเข้มข้นที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ และส่งผลกระทบต่อด้านร่างกาย ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น

ข้อมูลเชิงพื้นที่ จังหวัดขอนแก่น เป็นข้อมูลในการกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาพิกัดอ้างอิงในระบบ UTM (Universal Transverse Mercator) WGS 1984 Zone 48 เพื่อใช้เป็นแผนที่อ้างอิงพิกัดภูมิศาสตร์กับชั้นข้อมูลอื่น ๆ จังหวัดขอนแก่น

ข้อมูลสภาพอากาศและคุณภาพอากาศจากกรมควบคุมมลพิษ ในปี พ.ศ. 2561 – 2562 ซึ่งประกอบด้วย จากระายงานข้อมูลคุณภาพอากาศ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2561 ถึงวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2562 (กรมควบคุมมลพิษ, 2562) ประกอบด้วย

ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO)

ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO₂)

ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO₂)

ก๊าซโอโซน (O₃)

ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM₁₀)

ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน (PM_{2.5})

วิเคราะห์ค่ามาตรฐานคุณภาพอากาศในบรรยากาศสำหรับประเทศไทย กำหนดให้มีมาตรฐานคุณภาพอากาศในบรรยากาศ สำหรับสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศโดยทั่วไป 6 ชนิด เพื่อดำเนินการคำนวณหาระดับค่าเฉลี่ย (Average) และค่าความเข้มข้นสูงสุด (Maximum) จากค่าความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศโดยใช้ทฤษฎีการประมาณค่าช่วง (Interpolation) ด้วยหลักการ (Inverse Distance Weighting: IDW) วิเคราะห์การแพร่กระจาย และความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ จากระดับค่าเฉลี่ย (Average) และค่าความเข้มข้นสูงสุด (Maximum) ของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษแต่ละประเภทที่ได้จากสถานีตรวจวัด เพื่อหาปัจจัยที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ และวิเคราะห์ผลกระทบทางด้านร่างกายในแต่ละพื้นที่ที่มีค่าความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศเกินค่ามาตรฐานกำหนด

หลักการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

วิเคราะห์ค่ามาตรฐานคุณภาพอากาศในบรรยากาศสำหรับประเทศไทย กำหนดให้มีมาตรฐานคุณภาพอากาศในบรรยากาศสำหรับสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศโดยทั่วไป 6 ชนิด ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO) ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO₂) ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO₂) ก๊าซโอโซน (O₃) ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM₁₀) และฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน (PM_{2.5}) คำนวณหาระดับค่าเฉลี่ย (Average) และค่าความเข้มข้นสูงสุด (Maximum) จากความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ โดยใช้ข้อมูลจากสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดขอนแก่นและพื้นที่ข้างเคียง เพื่อวิเคราะห์หาความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศในแต่ละระดับ เพื่อนำมาเทียบกับค่าคุณภาพอากาศที่ระดับต่าง ๆ ที่กรมควบคุมมลพิษได้กำหนดไว้

ใช้ทฤษฎีการประมาณค่าช่วง (Interpolation) ด้วยหลักการ (Inverse Distance Weighting: IDW) ในการวิเคราะห์การแพร่กระจายความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ จากระดับค่าเฉลี่ย (Average) และค่าความเข้มข้นสูงสุด (Maximum) ของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษแต่ละประเภทที่ได้จากสถานีตรวจวัด

วิเคราะห์ผลกระทบทางด้านร่างกายในแต่ละพื้นที่ที่มีค่าความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศเกินค่ามาตรฐานกำหนด โดยอ้างอิงจากกรมควบคุมมลพิษ ใน พ.ศ. 2562

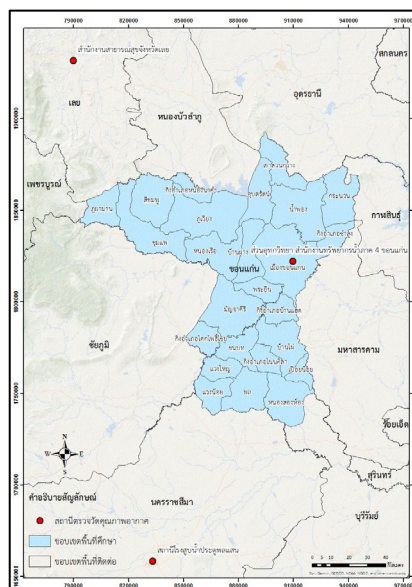
ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่นำมาใช้ในการศึกษาประกอบด้วยข้อมูลในส่วนของคุณภาพอากาศเชิงพื้นที่ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

- 1) พิกัดตำแหน่งที่ตั้งของสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ ที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดขอนแก่น และพื้นที่จังหวัดโดยรอบ จากกรมควบคุมมลพิษ ใน พ.ศ. 2561 – 2562 ใช้แสดงตำแหน่งที่ตั้งของสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงพิกัดตำแหน่งที่ตั้งของสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ

สถานีตรวจวัด	ค่าพิกัด	
	ละติจูด	ลองจิจูด
สถานีโรงสูบน้ำประตูลแสน	14.979494	102.0982
ส่วนอุทกวิทยา สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค 4 ขอนแก่น	16.445496	102.8353
สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย	17.452595	101.7294

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงพิกัดตำแหน่งที่ตั้งของสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ

- 2) ข้อมูลคุณภาพอากาศรายชั่วโมง พ.ศ. 2561 - 2562 ที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วยข้อมูลก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO) ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO₂) ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO₂) ก๊าซโอโซน (O₃) ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM₁₀) และฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน (PM_{2.5}) จากสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศของสำนักจัดการคุณภาพอากาศและเสียง โดยเลือกใช้ระดับค่าเฉลี่ย (Average) และค่าความเข้มข้นสูงสุด (Maximum) ที่ตรวจวัดได้ในแต่ละสถานีภายในปีทำการการศึกษา
- 3) ข้อมูลขอบเขตพื้นที่ศึกษา มาตราส่วน 1:50,000 จากกรมการปกครอง ใช้ในการกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการศึกษา

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษา

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการค้นคว้าจากแหล่งต่าง ๆ และทำการขอความอนุเคราะห์ข้อมูลจากการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ข้อมูลสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศรายชั่วโมง ข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งของสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ จากกรมควบคุมมลพิษ ในพื้นที่เขตจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดข้างเคียงใน พ.ศ. 2561 – 2562

การนำเข้าตำแหน่งค่าพิกัดของสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศจำนวน 3 สถานี ด้วยโปรแกรมทางสารสนเทศภูมิศาสตร์ เพื่อจัดทำเป็นแผนที่ตำแหน่งสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น

คำนวณหาระดับค่าเฉลี่ย (Average) และค่าความเข้มข้นสูงสุด (Maximum) สารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศแต่ละชนิด ประกอบด้วยข้อมูลก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO) ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO₂) ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO₂) ก๊าซโอโซน (O₃) ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM₁₀) และ ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน (PM_{2.5}) จากการตรวจวัดมาตรฐานที่ถูบันทึกจากสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ ข้อมูลที่ได้จะอยู่ในรูปแบบตารางในโปรแกรม Microsoft Excel

การนำเข้าข้อมูลคุณภาพอากาศที่ได้จากการคำนวณหาระดับค่าเฉลี่ย (Average) และค่าความเข้มข้นสูงสุด (Maximum) มาวิเคราะห์ในโปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ โดยกำหนดระบบพิกัดอ้างอิงในระบบ UTM (Universal Transverse Mercator) WGS 1984 Zone 48

การวิเคราะห์สารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ ด้วยคำสั่ง Interpolation จากวิธีการ IDW วิเคราะห์พื้นที่เสี่ยงภัยจากการแพร่กระจายของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศจากข้อมูลค่าความเข้มข้นของสารมลพิษในระดับค่าเฉลี่ย (Average) และค่าความเข้มข้นสูงสุด (Maximum) ของสารแต่ละชนิด จากนั้นจำแนกระดับความเสี่ยงภัยของพื้นที่เป็น 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์จากค่าเกินมาตรฐานจากกรมควบคุมมลพิษ โดยอาศัยสถิติพื้นฐานด้วยฟังก์ชัน Reclassify

วิเคราะห์การแพร่กระจายค่าความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศร่วมกับความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศในแต่ละพื้นที่ โดยการลงพื้นที่ตรวจสอบข้อมูลในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ

วิเคราะห์การแพร่กระจายค่าความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศทั้ง 6 ชนิด ร่วมกับปัจจัยที่มีอิทธิพล ซึ่งได้แก่ ฝุ่นละอองที่เกิดจากการเผาไหม้ซากพืชผลทางการเกษตร ฝุ่นละอองที่เกิดจากยานพาหนะ และฝุ่นละอองที่เกิดจากพื้นที่เขตก่อสร้าง ทั้งนี้เพื่อเปรียบเทียบผลกระทบที่เกิดจากมลพิษจากแหล่งมลพิษทั้ง 3 แหล่ง ที่ส่งผลกระทบต่อร่างกายของประชากรในพื้นที่ เช่น ผลกระทบต่อระบบการมองเห็น โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ เนื่องจากในจังหวัดขอนแก่นเป็นพื้นที่ที่กำลังมีกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อมลพิษทางอากาศทั้ง 3 แหล่ง เช่น เป็นพื้นที่ที่มีการเผาากอ้อยที่เหลือจากโรงงานอุตสาหกรรม และกำลังอยู่ในระหว่างการก่อสร้างรางรถไฟ และเป็นพื้นที่ที่มีการจราจรที่หนาแน่น โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 จุด ด้วยวิธีการสุ่มแบบเจาะจงตามขนาดของพื้นที่ศึกษาที่ได้รับผลกระทบ 5 อำเภอ แบ่งออกเป็นอำเภอ ละ 6 จุด เพื่อให้ครอบคลุมในพื้นที่ศึกษา

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์ความเข้มข้นการแพร่กระจายสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ

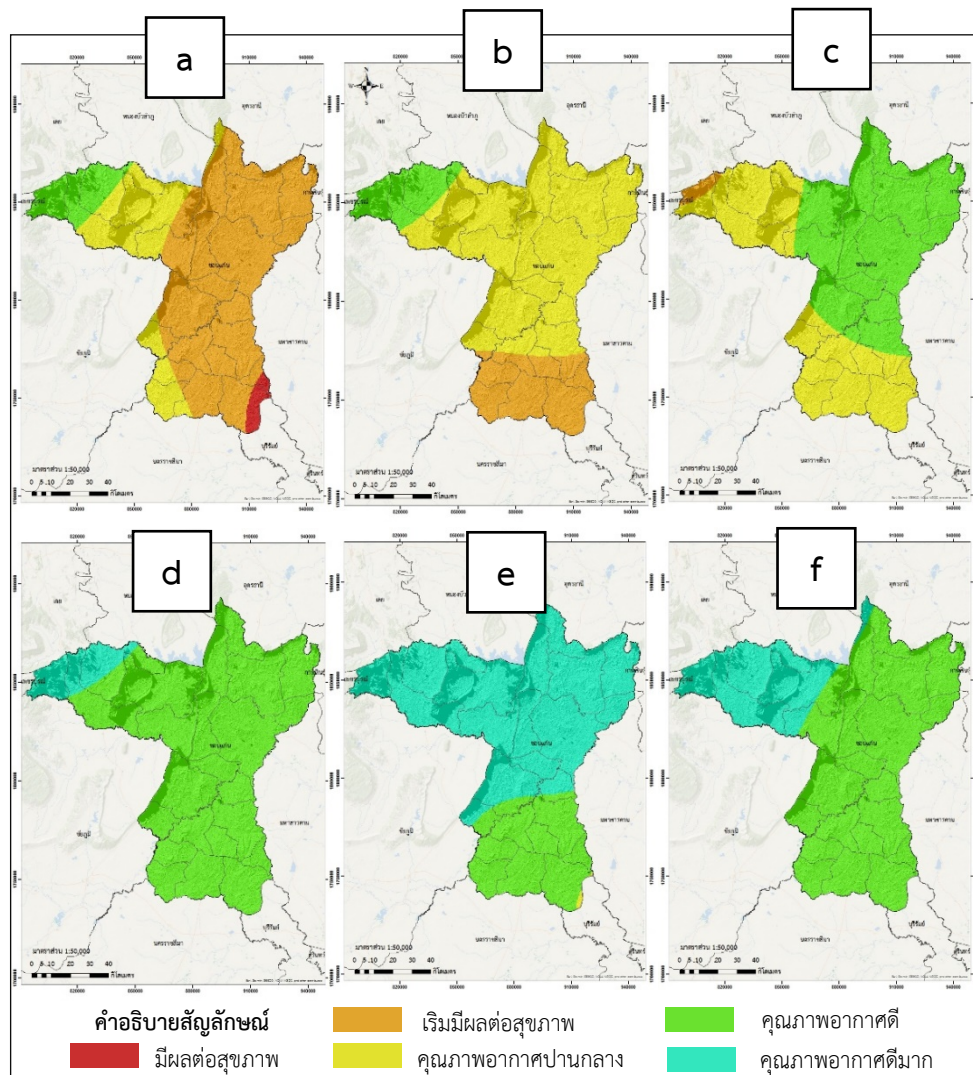
ผลจากการใช้ระดับค่าเฉลี่ย (Average) และค่าความเข้มข้นสูงสุด (Maximum) ในการประมาณค่าในช่วง (Interpolation) สารก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศทั้ง 6 ชนิด พบว่า สารที่มีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดรายเดือน ได้แก่ ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM_{10}) มีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 เท่ากับ $163.67 \mu g/m^3$ รองลงมา คือ ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน ($PM_{2.5}$) มีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2562 เท่ากับ $109.29 \mu g/m^3$ สาร O_3 มีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2562 เท่ากับ 71.92 ppb สาร NO_2 มีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 เท่ากับ 35.13 ppb สาร SO_2 มีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 เท่ากับ 8.08 ppb และ CO มีค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 เท่ากับ 1.15 ppm ตามลำดับ ดังตารางที่ 2 สารก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศทั้ง 6 ชนิด ผลจากการวิเคราะห์จะสังเกตได้ว่า สารในแต่ละชนิดล้วนแต่มีความเข้มข้นสูงที่สุดในการแพร่กระจายในช่วงฤดูหนาวระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ชั้นบรรยากาศจะมีความชื้นน้อย อากาศแห้ง ทำให้ฝุ่นละอองที่มีขนาดเล็กฟุ้งกระจายและลอยอยู่ในชั้นบรรยากาศได้นานขึ้น ซึ่งจะเกิดการสะสมปริมาณสารที่ส่งผลกระทบต่อมลพิษทางอากาศได้ค่อนข้างมาก และหากได้รับสารก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ ทั้ง 6 ชนิด ในปริมาณมากเป็นเวลานาน ๆ จะทำให้เกิดการสะสมในเนื้อเยื่อปอด อาจทำให้เกิดผังผืดหรือแผลในปอดได้ ส่งผลต่อการทำงานของปอดเสื่อมประสิทธิภาพ เกิดโรคหอบหืด ถุงลมโป่งพอง และเกิดโรคระบบทางเดินหายใจมีการติดเชื้อเพิ่มขึ้น

ตารางที่ 2 ค่าความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดรายเดือนของสารก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ ทั้ง 6 ชนิด
ในปี 2561-2562

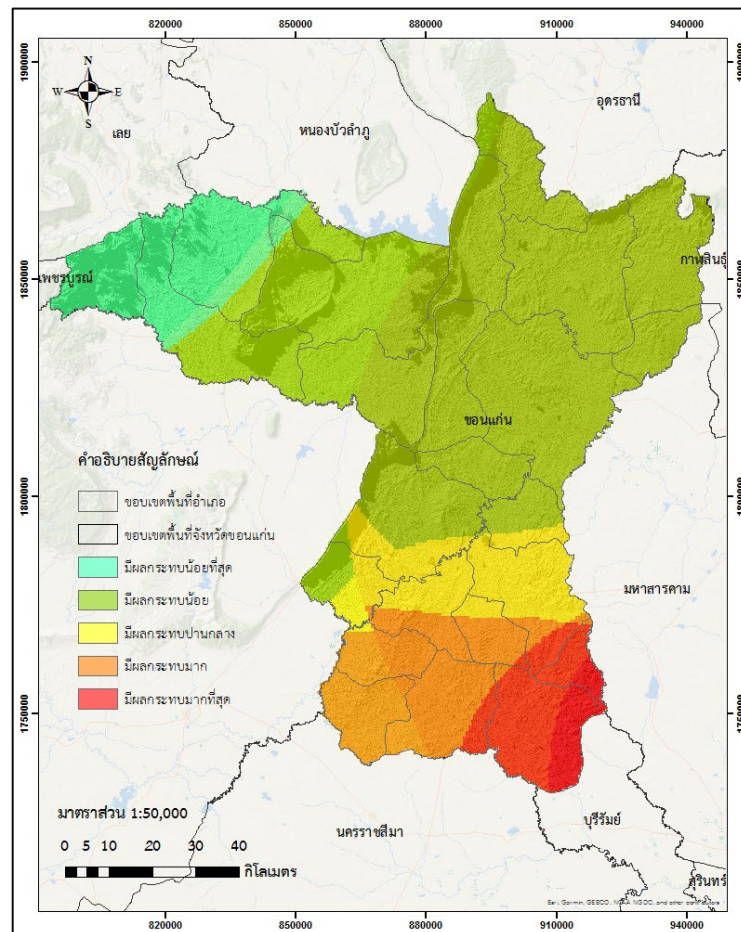
เดือน	สารที่ก่อให้เกิดมลพิษ											
	ปี 2561						ปี 2562					
	CO	NO ₂	SO ₂	O ₃	PM ₁₀	PM _{2.5}	CO	NO ₂	SO ₂	O ₃	PM ₁₀	PM _{2.5}
ม.ค.	1.05	21.4	5.8	27.8	93.88	50.3	1.0	20.7	1.3	47.5	91.71	53.50
		6	8	8			8	8	3	8		
ก.พ.	1.15	28.1	8.0	38.1	152.9	91.5	1.1	35.1	2.5	59.9	163.6	99.58
		7	8	3	6	0	0	3	8	6	7	
มี.ค.	0.92	20.4	5.6	25.3	122.0	72.1	1.0	22.9	8.0	71.9	157.7	109.2
		2	3	8	4	7	8	6	4	2	9	9
เม.ย.	0.80	16.8	4.1	57.2	107.1	71.6	0.6	14.6	1.2	69.2	78.83	55.83
		3	3	1	3	7	7	3	9	5		
พ.ค.	0.60	15.5	4.5	35.8	63.17	36.8	0.7	10.5	1.3	63.0	81.38	41.21
		8	0	8			3	0	4	8		
มิ.ย.	0.33	5.88	0.9	10.7	54.04	25.0	0.7	10.5	1.2	43.1	50.29	23.46
			6	5			0	1	0	1		
ก.ค.	0.36	5.96	1.0	6.67	46.79	25.0	0.4	10.0	1.2	43.4	43.42	20.71
						8	5	0	9	6		
ส.ค.	0.45	5.38	0.1	8.92	46.75	26.5	0.6	9.58	1.9	31.0	46.13	22.21
						0	1		6	4		
ก.ย.	0.48	9.13	0.3	8.38	51.50	34.3	1.0	13.9	1.4	31.2	99.46	60.71
						8	3	2	2	9		
ต.ค.	0.76	10.7	0.8	18.7	75.79	60.5	-	-	-	-	-	-
		5	8	9								
พ.ย.	0.86	15.6	0.5	19.2	84.46	49.1	-	-	-	-	-	-
		3	8	9								
ธ.ค.	1.00	20.9	1.0	33.7	98.00	59.3	-	-	-	-	-	-
		2	0	1								

ใน พ.ศ. 2561 - 2562 พบว่า ค่าความเข้มข้นของสารมลพิษทางอากาศที่เทียบเท่ากับค่าดัชนีคุณภาพอากาศในเวลา 24 ชั่วโมง สารที่มีความเข้มข้นสะสมรวมรายปีที่มีความเข้มข้นสูงสุด คือ ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM_{10}) ซึ่งมีค่าความเข้มข้นสะสมรวมในการแพร่กระจายสูงสุด เท่ากับ $1809.17 \mu g/m^3$ รองลงมาคือ ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน ($PM_{2.5}$) ก๊าซโอโซน (O_3) ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO_2) ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_2) และก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO) โดยมีความเข้มข้นสะสมรวม เท่ากับ $1089.04 \mu g/m^3$ 751.63 ppb 324.04 ppb 53.63 ppb และ 16.20 ppm ตามลำดับ ซึ่งแสดงค่าความเข้มข้นการแพร่กระจายของสารแต่ละชนิดที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศดังภาพที่ 2 และจากการวิเคราะห์สารที่มีความเข้มข้นในการแพร่กระจายที่ส่งผลกระทบต่อร่างกาย 3 ชนิด ได้แก่ ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM_{10}) ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน ($PM_{2.5}$) และก๊าซโอโซน (O_3) สามารถแสดงแผนที่แสดงค่าความเข้มข้นการแพร่กระจายของสารแต่ละชนิดที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศได้ดังภาพที่ 2 และ 3

ภาพที่ 2 แสดงค่าความเข้มข้นการแพร่กระจายของสารแต่ละชนิดที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ

- a: ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน ($PM_{2.5}$), b: ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM_{10}), c: ก๊าซโอโซน (O_3),
d: ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์ (NO_2), e: ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO_2) และ f: ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ (CO)

ภาพที่ 3 แสดงค่าความเข้มข้นการแพร่กระจายของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ ใน พ.ศ. 2561 - 2562

จากภาพที่ 3 แสดงค่าความเข้มข้นการแพร่กระจายของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ ใน พ.ศ.2561 - 2562 พบว่า เมื่อนำค่าความเข้มข้นของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทั้ง 6 มาวิเคราะห์ร่วมกัน พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดมี 5 อำเภอ คือ อำเภอโนนศิลา อำเภอบ้านไผ่ อำเภอพล อำเภอหนองสองห้อง และอำเภอเปือยน้อย ซึ่งเป็นพื้นที่ทางตอนใต้ของพื้นที่ศึกษา จากการลงสำรวจภาคสนาม พบว่า ทั้ง 5 อำเภอเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก มีการเผาในที่โล่งของเกษตรกร และในบางพื้นที่เป็นพื้นที่อุตสาหกรรม คิดเป็นร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด

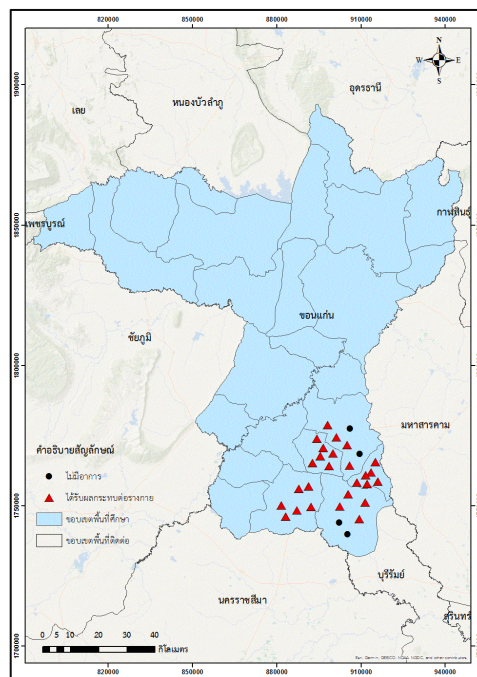
ผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ

ผลจากการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาและส่งผลกระทบต่อร่างกาย จากการลงสำรวจภาคสนาม และรวบรวมข้อมูลพร้อมทั้งตรวจสอบข้อมูล พบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศมีสาเหตุหลักอยู่ 3 ประการ ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ

การเผาในที่โล่งเป็นสาเหตุหลักในการก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการทำการเกษตร โดยเฉพาะไร่อ้อย ซึ่งในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวเกษตรกรจะทำการเผาอ้อยเพื่อความสะดวกในการเก็บเกี่ยวผลผลิต และในพื้นที่นาข้าวอยู่ในช่วงเตรียมหน้าดินโดยจะมีการเผาตอซังก่อนที่จะไถกลบเพื่อความสะดวก หรือ ต้องการกำจัดวัชพืชและแมลงศัตรูพืช รองลงมา คือ การก่อสร้างรางรถไฟส่งผลมีฝุ่นละอองลอยอยู่ในชั้นบรรยากาศในบริเวณกว้าง และส่งผลกระทบต่อดำรงชีวิตของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตลอดระยะเวลา โดยเริ่มกิจกรรมตั้งแต่การเตรียมการก่อสร้างจนถึงขั้นตอนการก่อสร้างและขั้นตอนในการรื้อถอนรางรถไฟเดิม และปัจจัยสุดท้าย คือ เกิดจากฝุ่นควันจากยานพาหนะต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะพบในพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองมีการจราจรที่หนาแน่น

ผลการศึกษาการแพร่กระจายมลพิษทางอากาศที่มีผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์

ผลจากการลงสำรวจภาคสนามร่วมกับการทำแบบสอบถามเชิงสุขภาพของกลุ่มประชากรตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ศึกษา จำนวน 30 จุด โดยดำเนินการสอบถามอำเภอละ 6 จุด พบว่า การแพร่กระจายของมลพิษทางอากาศที่มีผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์มีทั้งหมด 26 จุด คิดเป็นร้อยละ 87 ซึ่งในแต่ละจุดจะมีการที่แตกต่างกันออกไป และมีจำนวน 4 จุดที่ไม่ได้รับผลกระทบต่อร่างกาย คิดเป็นร้อยละ 13 ดังภาพ 4

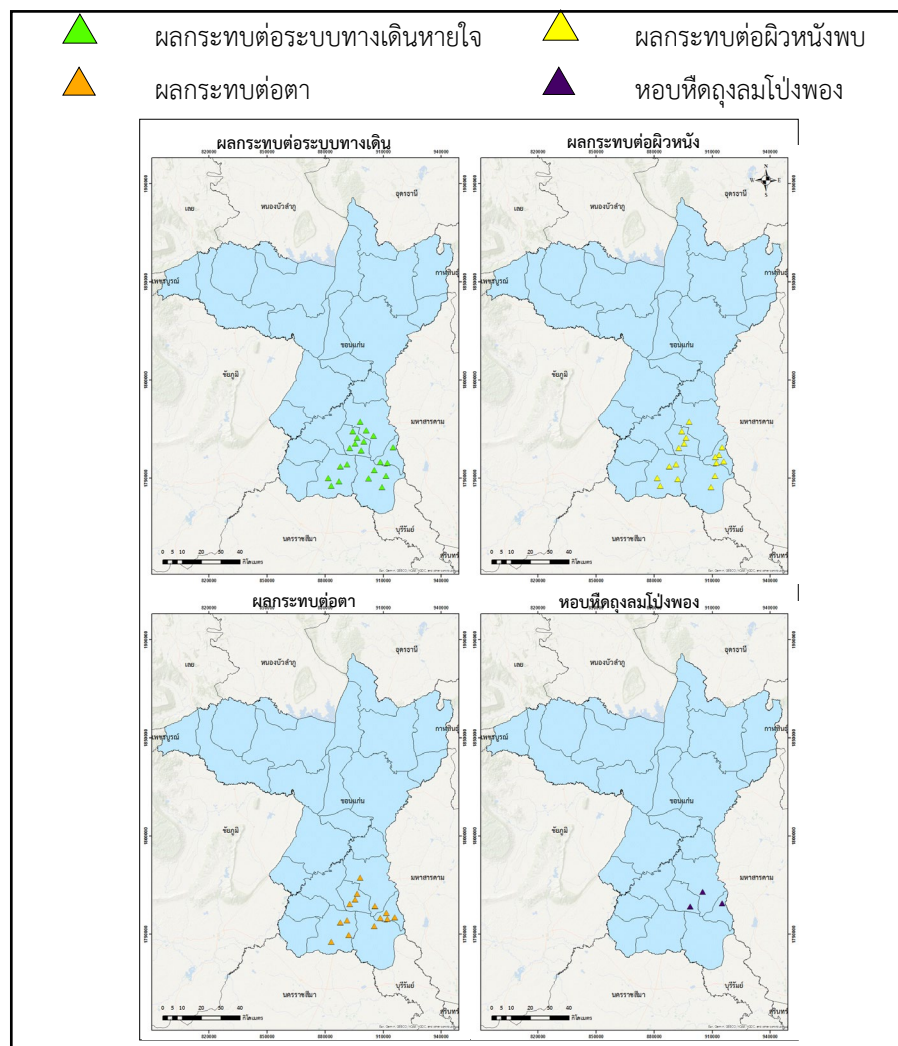

ภาพที่ 4 แผนที่แสดงพิกัดตำแหน่งผลกระทบที่เกิดจากมลพิษทางอากาศ

ตารางที่ 4.3 จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์

ผลกระทบต่อร่างกาย	จำนวนจุดที่ได้รับผลกระทบ จากทั้งหมด 30 จุด	คิดเป็นร้อยละ
ผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจ	21	70
ผลกระทบต่อผิวหนัง	17	56
ผลกระทบต่อตา	14	46
หอบหืดถุงลมโป่งพอง	3	10
ไม่มีอาการ	4	13

จากตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์ ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหามลพิษทางอากาศจำนวน 30 จุด พบว่า ในการแพร่กระจายมลพิษทางอากาศที่มีผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์มากที่สุด คือ ผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจ ซึ่งพบ จำนวน 21 จุด คิดเป็นร้อยละ 70 รองลงมา คือ ผลกระทบต่อผิวหนัง จำนวน 17 จุด คิดเป็นร้อยละ 56 ผลกระทบต่อตา จำนวน 14 จุด คิดเป็นร้อยละ 46 และหอบหืดถุงลมโป่งพอง จำนวน 3 จุด คิดเป็นร้อยละ 10 ตามลำดับ และพบว่ามี 4 จุดที่ประชาชนในพื้นที่ไม่มีอาการใด ๆ คิดเป็นร้อยละ 13 ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 แผนที่แสดงการกระจายตัวผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์ที่เกิดจากมลพิษทางอากาศ

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

การประยุกต์ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ในการศึกษามลพิษทางอากาศ ในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปผลได้จากการวิเคราะห์ความเข้มข้นของการแพร่กระจายของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ จากสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดขอนแก่น มาวิเคราะห์โดยใช้ประมาณค่าในช่วง (Interpolation) ด้วยหลักการ IDW ตามหลักการการวิเคราะห์คุณภาพอากาศ มีวิธีการดำเนินการที่สอดคล้องกับงานวิจัยของสอดคล้องกับ มินตรา ธาระสิทธิ์ และธัญญรัตน์ ไชยคราม ซึ่งพบว่า สารก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ ทั้ง 6 ชนิด มีความเข้มข้นในการแพร่กระจายเกินค่ามาตรฐานคุณภาพอากาศ 3 ชนิด สารที่มีการแพร่กระจายสะสมรวมรายปีที่มีความเข้มข้นสูงสุด คือ ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM_{10}) มีความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 เท่ากับ $163.67 \mu g/m^3$ ซึ่งมีความเข้มข้นเฉลี่ย 24 ชั่วโมงต่อเนื่องสูงสุดอยู่ที่ $126.33 - 157.79 \mu g/m^3$ รองลงมาคือ ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน ($PM_{2.5}$) มีความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2562 เท่ากับ $109.29 \mu g/m^3$ มีความเข้มข้นเฉลี่ย 24 ชั่วโมงต่อเนื่องสูงสุดอยู่ที่ $90.38 - 109.29 \mu g/m^3$ และก๊าซโอโซน (O_3) มีความเข้มข้นในการแพร่กระจายสูงสุดในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2562 เท่ากับ 71.92 ppb มีความเข้มข้นเฉลี่ย 24 ชั่วโมงต่อเนื่องสูงสุดอยู่ที่ 71.25 - 83.50 ppb ตามลำดับ จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแพร่กระจายของสารที่ก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศ และการวิเคราะห์การแพร่กระจายมลพิษทางอากาศที่มีผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์ เกิดจากปัจจัย 3 ปัจจัย ซึ่งปัจจัยที่มีผลกระทบสูงสุด คือ การเผาไหม้ในที่โล่ง รองลงมา คือ การจราจรหนาแน่น และการก่อสร้างโครงการรถไฟฟ้าทางคู่ ช่วงชุมทางจิระ (จนครราชสีมา) ตามลำดับ ซึ่งทั้ง 3 ปัจจัยล้วนแต่เป็นแหล่งกำเนิดของฝุ่นขนาดเล็กกว่า 10 ไมครอน (PM_{10}) ฝุ่นขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอน ($PM_{2.5}$) และก๊าซโอโซน (O_3) โดยมีพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 20 จากพื้นที่ทั้งหมด จากการแพร่กระจายมลพิษทางอากาศที่มีผลกระทบต่อร่างกายมนุษย์มากที่สุด พบว่า คือ ผลกระทบต่อระบบทางเดินหายใจพบ ผลกระทบต่อผิวหนัง ผลกระทบต่อตา และหอบหืดถุงลมโป่งพอง ตามลำดับ อาการเหล่านี้เกิดจากการได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศในปริมาณมากทำให้เกิดผลกระทบแบบเฉียบพลัน หรือหากมีการสะสมเป็นระยะเวลานานจะทำให้เกิดผลกระทบแบบเรื้อรัง ซึ่งสามารถส่งผลกระทบที่ร้ายแรงต่อร่างกายได้ ปัญหามลพิษทางอากาศเกิดมากที่สุดในช่วงฤดูหนาวระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม ซึ่งเป็นเวลาที่ในชั้นบรรยากาศจะมีความชื้นน้อยทำให้อากาศแห้ง จึงมีฝุ่นละอองที่มีขนาดเล็กฟุ้งกระจายเป็นจำนวนมาก สามารถก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศได้ง่าย แนวทางในการจัดการและลดมลพิษทางอากาศในพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้มีการรณรงค์ให้ลดการเผาไหม้ในพื้นที่โล่งของเกษตรกร และนำซากผลผลิตดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในกิจกรรม อื่น ๆ เช่น การนำซากอ้อย เดิมที่ต้องเผาทิ้งสร้างมลพิษทางอากาศ เปลี่ยนมาเป็นการนำไปใช้ผลิตเป็น กล้องหรือภาชนะบรรจุอาหารแทนการใช้กล้องโฟม สามารถย่อยสลายได้ อีกทั้งในพื้นที่ หลังจากสร้างโครงข่ายรถไฟฟ้าทางคู่ ช่วงชุมทาง จิระ - ขอนแก่น เสร็จแล้วจะเป็นการลดปริมาณการจราจร ปริมาณรถบนท้องถนนได้ ส่งผลให้มลพิษทางอากาศลดลงในระยะยาว ดังนั้นในอนาคตจังหวัดขอนแก่นมีระบบการจัดการที่ดี ผู้วิจัยคาดว่าคุณภาพอากาศของจังหวัดขอนแก่นน่าจะดีขึ้นตามลำดับ

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณกองจัดการคุณภาพอากาศและเสียง กรมควบคุมมลพิษ ที่ให้ความอนุเคราะห์ ข้อมูลสถิติการตรวจวัดคุณภาพอากาศในพื้นที่จังหวัดขอนแก่น ระหว่างวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2561 ถึง วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2562 ขอขอบคุณคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่พิจารณา ประเมินให้งานวิจัยฉบับนี้ผ่านการพิจารณาและรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัย มหาสารคามในรูปแบบ แบบยกเว้น ตามเลขที่การรับรอง 207/2562 และท้ายสุดขอขอบคุณ ภาควิชา ภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวก ในการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดีมาโดยตลอด

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมมลพิษ. (2562). *ข้อมูลดัชนีคุณภาพอากาศ*. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562
เข้าถึงได้จาก air4thai:http://air4thai.pcd.go.th/webV2/aqi_info.php
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2562). *กรมส่งเสริมสุขภาพสิ่งแวดล้อม*. สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2562 เข้าถึง
ได้จาก กรมส่งเสริมสุขภาพสิ่งแวดล้อม: <http://www.deqp.go.th/knowledge/>
- วิทยาลัยเทคโนโลยีพิมพ์ไทย. (2561). *วิทยาลัยเทคโนโลยีพิมพ์ไทย*. สืบค้นเมื่อ 3 เมษายน 2562
เข้าถึงได้จาก pim-tech.ac.th: [http://www.pim-](http://www.pim-tech.ac.th/web/?mode=about&menu=2&cate=data_khonkaen)
[tech.ac.th/web/?mode=about&menu=2&cate=data_khonkaen](http://www.pim-tech.ac.th/web/?mode=about&menu=2&cate=data_khonkaen)
- ศิวพันธุ์ ชูอินทร์. (2553). *การพัฒนาวิธีการตรวจวัดปริมาณสารมลพิษทางอากาศด้วยวิธีการแบบพาสซีฟ*.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สำนักข่าวทีนิวส์. (2562). *ขอนแก่นเผชิญวิกฤต PM2.5 อยู่ในขั้น ‘มีผลกระทบต่อสุขภาพ’*. ขอนแก่น:
77kaoded.
- สำนักงานคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของสภราชอาณาจักร. (2562). *BBC NEWS*. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562
เข้าถึงได้จาก bbc.com: <https://www.bbc.com/thai/international-46861285>
- สุเพชร จิรจรกุล. (2560). *เรียนรู้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ด้วยโปรแกรม ArcGIS Desktop 10.5*.
นนทบุรี: บริษัท เอ พี กราฟิคดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด.
- องค์การสาธารณประโยชน์ นานาชาติ. (2562). *greenpeace*. สืบค้นเมื่อ 2 เมษายน 2562 เข้าถึงได้จาก
greenpeace: [https://www.greenpeace.org/thailand/publication/3139/city-ranking-](https://www.greenpeace.org/thailand/publication/3139/city-ranking-2561/)
2561/
- Pollution Control Department. (2013). *Air Pollution and Noise: Situation and Management 2012* จากสถานการณ์และการจัดการปัญหามลพิษทางอากาศและเสียงปี 2555.

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ศาสตราจารย์ ดร. คณิต ณ นคร	ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ
2. ศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. ชัยยุทธ สวัสดิวัตน์	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
3. ศาสตราจารย์ นพ. วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์	ศูนย์กฎหมายและจริยศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. ศาสตราจารย์ นพ. อุดมศิลป์ ศรีแสงนาม	ผู้ทรงคุณวุฒิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ
5. ศาสตราจารย์ ดร. เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์	ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ
6. ศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ สินลารัตน์	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
7. ศาสตราจารย์ ดร. นงลักษณ์ วิรัชชัย	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8. ศาสตราจารย์ ดร. สันหัต เสริมศรี	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
9. ศาสตราจารย์ ดร. บุญเลิศ เลี้ยวประไพ	ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ
10. ศาสตราจารย์ ดร. รัชมิตรา หนูสวัสดิ์	ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ
11. รองศาสตราจารย์ ดร. ฤดี สุราฤทธิ์	คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
12. Professor Dr. Sangsoo Chun	Soonchunhyang University ประเทศเกาหลีใต้

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เชษฐ รัชดาพรรณาธิกุล	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล |
|---|--|

บรรณาธิการรอง

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชูชีพ เปียดนอก	มหาวิทยาลัยปทุมธานี
2. รองศาสตราจารย์ ดร. ศุภวัณณ์ พลายน้อย	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
3. รองศาสตราจารย์ ดร. มัลลิกา มัติโก	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุณีย์ กัลยะจิตร	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

บรรณาธิการฝ่ายจัดการ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปกรณ์ สิงห์สุริยา	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
2. นางกนกรัตน์ ธิปไตย	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

กองบรรณาธิการ

1. ศาสตราจารย์ พ.ต.อ.วีระพล กุลบุตร	คณะตำรวจศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
2. รองศาสตราจารย์ ม.ร.ว. วุฒิเลิศ เทวกุล	สถาบันพระปกเกล้า
3. รองศาสตราจารย์ พ.ต.ท. กุเกียรติ์ เจริญบุญ	สำนักงานอัยการสูงสุด
4. รองศาสตราจารย์ ดร. สุรชาติ หนองคาย	คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
5. รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรสมน พฤทธิญาณ	คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วินัย วงศ์สุวัฒน์	สถาบัน AIT
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรณรา ชื่นวัฒนา	มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุทัยทิพย์ เจียวิวรรณกุล	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พ.ต.ท. ดร. พงศ์กุลธร โรจน์วิรุฬห์	คณะตำรวจศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
10. อาจารย์ ดร. นพดล กรรณิกา	สำนักวิจัยเอแบคโพล มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
11. อาจารย์ ดร. ภูมิ มูลศิลป์	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
12. อาจารย์ ดร. ฐานันดรศักดิ์ บวรนนท์กุล	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
13. อาจารย์ ดร. พรหมชญา ศิริวรรณบุษย์	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
14. Dr. Giuliano Giustarini	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
15. Dr. Mattia Salvini	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ

1. ศาสตราจารย์ ดร. คณิต วน นคร	ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ
2. ศาสตราจารย์ ดร. จำนงค์ อภิวัฒน์สิทธิ์	ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ
3. ศาสตราจารย์คลินิก นพ. อำนาจ กุศลนันท์	แพทยสภา
4. ศาสตราจารย์ ดร.บรรเจิด สิงคะเนติ	คณะนิติศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

5. รองศาสตราจารย์ ดร. เนาวรัตน์ พลายน้อย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
6. รองศาสตราจารย์ ดร. ลือชัย ศรีเงินยวง คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
7. รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริวรรณ ไกรสุรพงศ์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
8. รองศาสตราจารย์ ดร. นฤนันท์ สุริยมณี คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
9. รองศาสตราจารย์ ดร. ชาย โพธิ์สีดา สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
10. รองศาสตราจารย์ ดร. โยธิน แสงวงศ์ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
11. รองศาสตราจารย์ ดร. โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
12. รองศาสตราจารย์ ดร. สนธิ เตชานันท์ ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ
13. รองศาสตราจารย์ ดร. วัลลภ รัชฉัตรานนท์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
14. รองศาสตราจารย์ ดร. ภูมิ โชคเหมาะ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
15. รองศาสตราจารย์ ดร. มานพ คณะโต คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
16. รองศาสตราจารย์ ดร. ประภาพรพรณ อุ่ณอบ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
17. รองศาสตราจารย์ ดร. พิมพวัลย์ บุญมงคล คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
18. รองศาสตราจารย์จิราพร จักรไพวงศ์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
19. รองศาสตราจารย์พรณิภา บุรพาชีพ ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ
20. รองศาสตราจารย์ชัชณะ รุ่งปัจฉิม รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
21. รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์ ข้าราชการบำนาญ นักวิชาการอิสระ
22. รองศาสตราจารย์พินิจ ทิพย์มณี คณะนิติศาสตร์ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
23. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พ.ท.นพ.เอนก ยมจินดา รองอธิบดีกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
24. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัตนา วงศ์ศรีคมเดือน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
25. นาวาอากาศโทหญิง ดร. ภัทราภรณ์ ภัทรโยธิน วิทยาลัยพยาบาลทหารอากาศ
26. พล.ท. ดร. วีระ วงศ์สรรค์ ผู้ทรงคุณวุฒิ กองบัญชาการกองทัพอากาศ

27. อาจารย์ ดร. พรธิดา วิเศษศิลปานนท์

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

28. อาจารย์ ดร.ประทีป ฉัตรสุภาวงศ์

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหิดล

29. ดร.เพชรมณี วิริยะสืบพงศ์

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสรรพสิทธิประสงค์

30. ดร.รุ่งรังษี วิบูลชัย

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสรรพสิทธิประสงค์

ฝ่ายจัดการ

1. นางกนกรัตน์ ธีรป

ฝ่ายจัดทำรูปเล่มวารสาร

1. นายเจษฎา แท้สมบัติ

คณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๑. คณบดี	ที่ปรึกษา
๒. รองคณบดีฝ่ายวิจัยและวิชาการ	ที่ปรึกษา
๓. รองคณบดีฝ่ายบริหารและพัฒนาระบบ	ที่ปรึกษา
๔. รองคณบดีฝ่ายนโยบายและยุทธศาสตร์	ที่ปรึกษา
๕. รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาและพัฒนาคุณภาพ	ที่ปรึกษา
๖. รองคณบดีฝ่ายสารสนเทศและการจัดการความรู้	ที่ปรึกษา
๗. รองคณบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์และสื่อสารองค์การ	ที่ปรึกษา
๘. หัวหน้าภาควิชาสังคมศาสตร์	ที่ปรึกษา
๙. หัวหน้าภาควิชามนุษยศาสตร์	ที่ปรึกษา
๑๐. หัวหน้าภาควิชาศึกษาศาสตร์	ที่ปรึกษา
๑๑. หัวหน้าภาควิชาสังคมและสุขภาพ	ที่ปรึกษา
๑๒. หัวหน้าศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุขฯ	ที่ปรึกษา
๑๓. หัวหน้าศูนย์กฎหมายการแพทย์ฯ	ที่ปรึกษา
๑๔. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เชษฐ รัชดาพรธนาธิกุล	ประธานคณะกรรมการ
๑๕. รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภวัตร พลายน้อย	กรรมการ
๑๖. รองศาสตราจารย์ ดร.มัลลิกา มัติโก	กรรมการ
๑๗. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ สิงห์สุริยา	กรรมการ
๑๘. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงเทียน อยู่เถา	กรรมการ
๑๙. อาจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	กรรมการ
๒๐. นางสาวสุภาภรณ์ คำศิริ	กรรมการ
๒๑. นางสาวอุทุมศรี วัฒนสีบแถว	กรรมการ
๒๒. นางกฤษณี เสนาเก่า	กรรมการ
๒๓. นายเรือง เครือมิ่งมงคล	กรรมการ
๒๔. นางกนกรัตน์ ธิป	กรรมการและเลขานุการ

ระเบียบการเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารสหศาสตร์

1. เป็นบทความทางด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ หรือศึกษาศาสตร์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน
2. ความยาวไม่เกิน 12 หน้า เขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ พิมพ์ด้วยโปรแกรมไมโครซอฟเวิร์ด (Microsoft Word) บนกระดาษขนาด A4 ระยะขอบตามที่โปรแกรมกำหนดโดยปริยาย (default) ใช้ตัวอักษร TH Sarabun ขนาด 16 pt เว้นช่วง 1 บรรทัด (single-spacing)
3. ต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ประกอบบทความแต่ละบทความมีความยาวไม่เกิน 1 หน้า และต้องมีชื่อนามสกุลผู้แต่ง พร้อมด้วยตำแหน่งวิชาการ
4. ในบทคัดย่อ ที่ชื่อนามสกุลผู้เขียนทุกคน ใช้เครื่องหมายลำดับเลข (1, 2, 3,...) ทำเชิงอรรถท้ายหน้า (footnote) เพื่อระบุตำแหน่งและหน่วยงาน
5. ในบทความ ที่ชื่อนามสกุลผู้เขียนทุกคน ใช้เครื่องหมายลำดับเลขทำเชิงอรรถท้ายเรื่อง (endnote) เพื่อระบุตำแหน่งและหน่วยงาน
6. ถ้ามีกิตติกรรมประกาศ (acknowledgment) (เช่น แหล่งทุน) ให้เขียนไว้ท้ายบทความ ก่อนที่จะขึ้นในส่วนบรรณานุกรม
7. การระบุแหล่งอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้วิธีการอ้างแทรกตามระบบ APA
8. การเขียนบรรณานุกรมใช้ระบบ APA (สามารถดาวน์โหลดตัวอย่างการเขียนบรรณานุกรมได้ใน shorturl.at/rsuPW)
9. ถ้ามีเชิงอรรถอธิบายเนื้อหาในเนื้อเรื่อง ให้ใช้ระบบเชิงอรรถท้ายเรื่อง (endnote) โดยทำเชิงอรรถด้วยเครื่องหมายลำดับเลข (1, 2, 3,...)
10. กองบรรณาธิการสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ส่งคืนต้นฉบับพิมพ์และแผ่นบันทึกข้อมูล ต้นฉบับจะต้องผ่านการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งนี้กองบรรณาธิการอาจขอให้ผู้เขียนปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาและ/หรือรูปแบบบทความก่อนการตีพิมพ์
11. ส่งไฟล์ต้นฉบับ (Microsoft Word) E-mail: shmujournal@gmail.com
12. ผู้เขียนบทความจะได้รับการติดต่อกลับเพื่อการแจ้งเนื้อหาการปรับปรุงบทความ หรือ เพื่อแจ้งผลการประเมินภายในเวลา 1-2 เดือน

วารสารสหศาสตร์

Interdisciplinary Studies Journal

ปีที่ 20 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2563)
Vol. 20 No. 2 (July - December 2020)

ISSN 1513-8429

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
25/25 ถ.พุทธมณฑลสาย4 ต.ศาลายา
อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170
โทรศัพท์: 0-2800-2840-70 ต่อ 1648
โทรสาร: 0-2441-9738
เว็บไซต์: www.sh.mahidol.ac.th

ISSN 1513-8429

9 771513 842425